Theodoros Spandunis
Hazırlayan Donald M. Nicol
Çeviri Necdet Balta

Osmanlı Sultanları

Kitap Yayınevi

OSMANLI SULTANLARI

KİTAP YAYINEVİ – 313
TARİH VE COĞRAFYA – 97

OSMANLI SULTANLARI / THEODOROS SPANDUNİS

THEODORO SPANDUGNINO, PATRITIO CONSTANTINOPOLITANO, DE LA ORIGINE DELI IMPERATORI OTTOMANI, ORDINI DE LA CORTE, FORMA DEL GUERREGIARE LORO, RELIGIONE, RITO, ET COSTUMI DE LA NATIONE
1538 TARİHLİ İTALYANCA METİN C.N. SATHAS'IN EDİTÖRLÜĞÜNÜ YAPTIĞI
DOCUMENTS INÉDITS RELATIFS À L'HISTOIRE DE LA GRÉCE AU MOYEN ÂGE
ADLI ESERİN 133-261 SAYFALARI ARASINDA YAYINLANDI, IX, PARIS 1890

İTALYANCADAN İNGİLİZCEYE ÇEVİREN, NOTLAYAN VE GİRİŞ YAZISINI YAZAN
DONALD M. NICOL

İNGİLİZCE BAŞLIĞI
THEODORE SPANDOUNES: ON THE ORIGIN OF THE OTTOMAN EMPIRES
CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS TARAFINDAN 1997'DE BASILMIŞTIR

© CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS
© 2015, KİTAP YAYINEVİ LTD.
TANITIM İÇİN YAPILACAK KISA ALINTILAR DIŞINDA HİÇBİR YÖNTEMLE ÇOĞALTILAMAZ

ÇEVİRİ
NECDET BALTA

DÜZELTİ
NİHAL BOZTEKİN

KİTAP TASARIMI
YETKİN BAŞARIR, BEK

KAPAK TASARIMI
DİLEK ÇETİNKAYA

TASARIM DANIŞMANLIĞI
BEK

GRAFİK UYGULAMA VE BASKI
MAS MATBAACILIK A.Ş.
KÂĞITHANE BİNASI
HAMİDİYE MAHALLESİ, SOĞUKSU CADDESİ NO. 3
34408 KÂĞITHANE-İSTANBUL
SERTİFİKA NO: 12055
T: (0212) 294 10 00 F: (0212) 294 90 80
E: INFO@MASMAT.COM.TR

1. BASIM
EKİM 2015, İSTANBUL

ISBN 978-605-105-147-5

YAYIN YÖNETMENİ
ÇAĞATAY ANADOL

KİTAP YAYINEVİ LTD.
KÂĞIT HANE BİNASI
HAMİDİYE MAHALLESİ, SOĞUKSU CADDESİ NO. 3/1-A
34408 KÂĞITHANE İSTANBUL
SERTİFİKA NO: 12348
T: (0212) 294 65 55 F: (0212) 294 65 56
E: kitap@kitapyayinevi.com
W: www.kitapyayinevi.com

Osmanlı Sultanları

Theodoros Spandunis

Editör
Donald M. Nicol

Çeviri
Necdet Balta

Kitapyayınevi

İçindekiler

Giriş 7
Soy Tablosu 23
Kısaltmalar Listesi 25
Yunanistan ve Ege Haritası 26-27
Osmanlı Sultanları 29
İthaf 31
I. Bölüm 35
II. Bölüm 117
III. Bölüm 148
IV. Bölüm 149
Kaynakça 150
Dizin 156

Giriş

Osmanlı Türklerinin kökenini ve tarihini konu alan çalışmalar 16. yüzyıl başlarında Batı Avrupa'da rağbet görüyordu. Bunların pek çoğu, Francesco Sansovino'nun *Historia Universale dell' origine, guerre, et imperio de Turchi* başlıklı ünlü derlemesinde bazen az çok doğrulukla toplanıp yeniden basılmıştı. Bu derleme 1565 ile 1654 yılları arasında yedi baskı yaptı. Sansovino'nun derleyip yeniden yayınladığı eserlerin tümü İtalyancaydı. Bunlar arasında burada sunulan eserin önemli bir kısmı, *Discorso di Teodoro Spandugino Cantacusino Gentil'homo Costantinopolitano Dall' origine de' principi Turchi* başlığı altında ve üç bölüm halinde yer alıyordu.[1] Bu, türünün ilk çalışması olmamasına ve İtalyanca yazılmış olmasına rağmen Bizans-Yunan kökenli bir yazar tarafından kaleme alınmış ilk eserdi. Spandunis Batı'daki pazarını tanıyordu. Yunanca konuşulan Doğu'nun tamamını çoktan yutmuş ama ne Yunan ne Latin olan, döneminde Batı Avrupa'daki Hıristiyan dünyanın geri kalanını fethedecek kapasiteye sahip görünen dünya çapındaki bir gücün ortaya çıkışıyla ilgili yorumlarını Batılı okurlara yönelik biçimde yazmıştı.

Theodoros Spandunis bir zamanlar Konstantinopolis imparatorları, Mora despotları veya prensleri çıkaran Bizans imparatorluk ailesi Kantakuzenosların soyundan gelmekle kıvanç duyuyordu. Osmanlı yönetimi altındaki Konstantinopolis'te yaşamıştı. Selanik ile Doğu Makedonya'da akrabaları, Sırbistan ve Bosna ile aile bağları bulunuyordu. Türkleri tanıyor, dillerini biliyordu. Spandunis Türklere karşı aşırı bağnaz bir tavır içinde değildi. Türk kültüründe hayran olacağı bazı şeyler de buluyordu. Ne ki, Konstantinopolis'le Bizans'ın kayıp dünyasından gelmiş, ikinci kuşaktan Yunanca konuşan bir sığınmacı olarak Batı'daki Hıristiyan dostlarını Doğu'dan gelen tehlikeye karşı uyarmak zorundaydı. Bu kimseler tehlikenin ayırdına vardıkça zaman zaman sarsılıyorlardı. Papalar, Kutsal Roma imparatorları, Fransa, İspanya, Macaristan ve Polonya kralları, Venedik dükleri, eli kulağındaki kıyamet karşısında dehşete düşmüşlerdi. Konstantino-

1 Francesco Sansovino, *Historia Universale* (Venedik, 1654), s. 107-131, 132-140, 182-207.

polis'in 1453'te düşmesi, Osmanlıların 1459'da Semendire'yi (Smederevo), 1470'te Negroponte'yi (Eğriboz, Euboia), 1521'de Belgrad'ı, 1522'de Rodos'u alması veya 1526'daki Mohaç Savaşı gibi çok önemli olaylar, kâfir Müslüman ordusuna karşı ortak bir karşı saldırı veya haçlı seferi düşüncesine yoğunlaşmalarına neden oldu. Spandunis, bu yüce ve hayati dava için işbirliği yapmak yerine kendi aralarında önemsiz ağız dalaşlarına saplanıp kalmış Batılı Hıristiyan güçlerin beceriksizliğinden sürekli olarak yakınır.

Sadık bir Hıristiyan olsa da, çağdaşı çoğu Bizans sürgününün maddi dünyalarını yitirmelerinin ardından avutucu buldukları saplantılı Ortodoksluğa düşkün değildi. Örneğin Ortodoks Hıristiyanların cehaletini mahkûm ediyordu. İtalya'nın hümanist kültürüne de adeta vurulmuştu. Roma Katolik Kilisesi papalarını, başrahiplerini dostlarından sayıyordu. Gerçekten de, Papa X. Leo (1513-1521), Papa VII. Clemens (1523-1534) ve Papa III. Paulus'un (1534-1549) danışmanlıklarını yaptı, sırdaşları oldu. Türkleri en azından Avrupa'dan çıkaracak haklı bir savaş için bu isimlerden destek, teşvik gördü. Söz konusu projeye pek sıcak bakmayan Papa VI. Hadrianus (1522-1523) ise onu hayal kırıklığına uğrattı. Spandunis, Hadrianus'u, Rodos Şövalyelerini yeterince desteklemediği için yenilmelerine katkı sağlamakla suçlar ki, bunda da haksız değildir. Ayrıca ona kişisel bir husumet de beslenmişti, çünkü daha önceki papaların Spandunis ailesine ödediği aylıkları Hadrianus kesmişti. Bununla birlikte, Spandunis, Bizanslı ataları Venedik'e sığınmacı olarak kabul edilmiş olduğu için Venedik Cumhuriyeti'ne özel bir bağlılık duyuyordu ve büyük olasılıkla da Venedik'te doğmuştu. Annesi Evdokia'nın bir Kantakuzenos olması Spandunis'e bu soyadını kullanma hakkını kazandırmıştı. Evdokia, Konstantinopolis'in 1453'te düşmesinden önce İtalya'ya göç etmiş, 1460 dolayında başka bir Bizanslı sığınmacı Matteos Spandunis'le evlenmişti.[2] Matteos'un, Venedik'in hizmetindeki *stradioti* adı verilen Yunan süvarilerden biri olarak öne çıktığı söylenmektedir. Babasının askeri başarıları konusunda Theodoros'un söyleyecek pek bir şeyi yoktur.

2 Evdokia, Spandunis'in, annesinin dedesi ("*mio avo matemo*") olduğunu söylediği Yeoryios Kantakuzenos Paleologos'un oğlu olan Theodoros'un kızıydı. Adını, "*egregius vir* [ileri gelenlerden] Matthaeus Spandoninus"un karısı olarak 1475 tarihli bir Venedik belgesi de doğrulamaktadır, ed. C.N. Sathas, *Documents inédits relatifs a l'histoire de la Grèce au moyen âge*, ix (Paris, 1890), s. xxxviii; D.M. Nicol, *The Byzantine Family of Kantakouzenos (Cantacuzenus) ca. 1100-1460* (Washington, DC, 1968), no. 102, s. 230-233.

Ancak Matteos, nedeni bilinmez, Habsburg İmparatoru III. Frederick tarafından 1454'te Kutsal Roma İmparatorluk Kontu ve Şövalyesi unvanıyla onurlandırıldı. Kendisine ayrıca Yunanistan'da Navpaktos'un, yani Lepanto'nun (İnebahtı) çok uzağına düşmeyen Korint Körfezi'nin kuzey kıyısında bir yurtluk bağışlandı. Bu yurtluk Loidoriki şehriyle yakınındaki Trizonia (Tridonia) Adası'nı da içeriyordu. Gerçi yurtluk *kâfirler diyarındaydı (in partibus infidelium)* ve birine bağışlanması imparatorun o dönem pek de yetkisi içinde sayılmazdı. Gene de bu eylem Yunanistan'daki söz konusu bölgenin Spandunis ailesinin önceki yurdu olduğuna işaret edebilir, çünkü Trizonia Adası'na aynı zamanda Spandonisi denilmekteydi. Konstantinos Kantakuzenos'un 1446'da oradaki kahramanca başarılarından dolayı bölgeye Kantakuzenopolis adı verilmişti.[3]

Matteos Spandunis ve Evdokia Kantakuzenos'un en az üç çocukları vardı. Bunlar Venedikli Michel Trevisan'la evlenen kızları, kendi ailesine olduğu kadar Venedik'e de tüccar olarak hizmet eden Alessandro ismindeki oğulları ve Theodoros'tu. Matteos 1511'de hayatını kaybetti. Ancak bu tarihten çok önce, belki de Evdokia öldüğünde (1490'dan önce), hâlâ genç olan Theodoros'u Doğu Makedonya'da varlıklı bir dul olarak iyi bir yaşam süren büyük halası Mara'nın, gözetimine verdi. Mara, Osmanlı Sultanı II. Murad'la evlendirilen bir Sırp prensesiydi. Murad 1451'de öldüğünde, sonraları Fatih diye bilinecek oğlu ve ardılı Sultan II. Mehmed, sevip saydığı üvey annesi Mara'ya özgürlüğünü bağışladı. Mehmed, Hıristiyan kalmasına rağmen bir anne figürü olarak Mara'ya bağlılığını daha sonra da korudu. 1459'da onu Makedonya'da Serez şehrinin çok uzağında olmayan Ježevo'daki malikânesine yerleştiren de yine Mehmed oldu. Bütün gereksinimleri karşılanan Mara, İslam dünyasına dönüşmüş topraklar içinde kalmış, ayrıcalık tanınıp korunan yalıtılmış bir Hıristiyan adacığında inancını yaşatıp hayırseverliğini sürdürdü. Üvey oğlu Mehmed, 1456'da dul kalan ablası Katarina'nın da Ježevo'da yaşamasına izin verdi. İki dul bundan böyle Makedonya'da yıllarca ilgi odağı olmayı sürdürdüler. Evlerinden uzaklara açılmaya cesaret edemedilerse de, sahip oldukları etkinlik nedeniyle sadece Türklerin Konstantinopolis'inde değil, ama Hıristiyanların Venedik'inde de

3 1454 tarihli belge, Spandunis, ed. Sathas, s. xl-xli; Nicol, *Byzantine Family*, s. 231.

iyi tanınıp saygı gördüler. Venedik'ten ve Batı'nın diğer yerlerinden gelen elçiler, Mehmed'le ilgili özel görevlerinde hünkârın üvey annesinin öğüdünü ve desteğini alabilmek amacıyla yollarını sıklıkla uzatır oldular.[4]

Theodoros Spandunis işte böylesi seçkin, ayrıcalıklı bir ortamda çocukluğunun bir evresini geçirdi. Kuşku yok ki, büyük halası Mara ve Katarina'nın himayesindeyken biraz Türkçe öğrenip Osmanlıların ve hükümdarlarının tarihine, geleneklerine ilgi duymaya başladı. Edindiği bilgileri sonraları iyi değerlendirecekti. Geç 15. yüzyıl Hıristiyan ve İslam dünyasının pek çok noktasında, Venedik'te, Konstantinopolis'te, Türklerin Venediklilerden 1430'da aldığı göz alıcı şehir Selanik'te, Yunanistan'da, Ege adalarında ve Sırbistan'da akrabaları, dostları, tanıdıkları vardı. Venedik'le Osmanlı İmparatorluğu arasında üç yıl süren bir savaşın sonunda varılan barışın, en azından ateşkesin ardından 1503'te Konstantinopolis'i de ziyaret etmiş görünmektedir.

Amacı, kısmen, kardeşi Aleksander'ın ticari işlerini çözmeye çalışmaktı. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Venedikli diğer pek çok tüccarınkini olduğu gibi kardeşinin de mali işlerini barış antlaşmasının hükümleri batırmıştı. Çünkü söz konusu antlaşmaya göre Türkler savaş süresince el koydukları bütün Venedik mallarını ellerinde tutacaklardı. Kardeşinin öldüğünü öğrendiğinde herhangi bir şey yapması için artık çok geçti. Yitik servetinden hiç bir şeyi geri alamadı. Osmanlı İmparatorluğu'nun doğuşu anlatısını kaleme almak gibi zorlu bir görevi, kendisinin de itiraf ettiği gibi, bu olayın şokundan kurtulmak için yüklenmişti.

Spandunis'in metnini ilk kez 19. yüzyılda düzgün biçimde yayınlayan Yunan vatansever, tarihçi ve devlet adamı Konstandinos Sathas, yazarın şanlı *stradioti*'lerden* biri olduğunu, Türklere karşı savaş süresince Venedik'te olduğu kadar Yunan anavatanına da kahramanca hizmet ettiğini göstermek için metindeki her belirti kırıntısına hevesle sarıldı. Oysa söz konusu kırıntılar yeterli olmaktan uzaktır. Theodoros'un vatanseverliği konusunda kuşku yoktur. Gelgelelim onun vatanseverliği bütün Hıristiyan dünyasını, Doğu'yu olduğu kadar Batı'yı, Yunan dünyasını olduğu kadar

4 Maria-Mara hk.: D.M. Nicol, *The Byzantine Lady* (Cambridge, 1994), s. 110-119.

* *stradioti*: Balkan ve Orta Avrupa'daki paralı askerler –ed.n.

Roma dünyasını da kucaklıyordu. Bu vatanseverlik, Sathas'ın kanıtlamak istediğinin aksine, Türklere karşı bir Yunan kurtuluş savaşına yönelmemişti. Spandunis için Yunanistan sadece Helenlerin yarımadası değil Avrupa da demekti. İpucunu Osmanlılardan alarak dünyayı Grekya veya Rumeli ile Asya veya Anadolu, yani Avrupa ve Asya toprakları diye ayırdı. Eserini yazdığı zaman Anadolu kaç kuşaktır Türklerin diyarı olmuştu. Büyük ihtimalle bu artık değiştirilemezdi. Onun kaygısı, Yunanistan veya Hıristiyan Avrupa'nın aynı kaderi paylaşmamasıydı. Ama çalışmasında bu ülkü uğruna silaha sarılmayı önerdiğine dair pek bir şey yoktur. Sahip olduğu ağırlık ve zenginliğini, olasılıkla iş yaşamından, ticaretten veya mülklerinden devşirmişti. Öte yandan, etkisini en güçlü biçimde nerede ve hangi çevrelerde ortaya koyabileceğinin farkındaydı.

Dinsel inancı, atalarının inancı olan Ortodoksluktan çok, kendini adadığı Roma Katolik kilisesiyle, bu kilisenin papaları ve prenslerine yönelmişti. Çalışmasının ikinci taslağını 1519'da Papa X. Leo'ya gönderdi.[5] Türklerin Avrupa'daki zaferlerinin, Tanrı'nın Hıristiyan âlemindeki prensleri açgözlülükleri ve bencillikleri yüzünden cezalandırmasının işaretleri olduğu konusuna vurgu yaptı. Üst üste yaşanan felaketler Hıristiyanların günahlarına bağlanabilirdi. Bunlar kilise liderlerinin hoşuna gidiyordu. Ne var ki, Türklerin egemenliği altında yaşamaya mahkûm edilmiş Hıristiyanların halinden anlasa da, gerçekte Spandunis'i, ister Ortodoks ister Katolik olsun Hıristiyanlıktan çok Rönesans İtalya'sındaki yeni hümanizm heyecanlandırıyordu. Sigismondo Malatesta'nın yeni-Platoncu filozof Yeoryios Yemistos Plithon'un kemiklerini Mistra'daki mezarından çıkarıp Rimini'ye nasıl getirdiğini kaydetmek için büyük çaba harcadı.[6] Kendisi gibi Bizans soyundan geldiğini savunan hümanist âlim İanos Laskaris'le dostluk kurdu. Laskaris, Fransa Kralı XII. Louis'nin Venedik'teki elçisi olarak görev yaptığı ve 1508'de Cambrai Birliği oluşturulunca Venedik'i terk etmek zorunda kaldığı için bu dostluk ona pahalıya mal oldu. Venedik hükümeti Fransızlara hayranlık beslediğinden şüphelendiği Spandunis'i sınır dışı etti. Spandunis'e daha sonra Fransa'da rastlarız; bu kez Osmanlıları konu edindiği çalışmasının ilk versiyonlarından

5 Spandounes, ed. Sathas, s. xviii.
6 Spandounes, ed. Sathas, s. 160.

birini sunduğu kişi XII. Louis'tir. Spandunis 1516'da Venedik'e geri döner, babası Matteos'a ait olduğunda kuşku bulunmayan, Friuli'deki Belgrado Şatosu üzerindeki mülkiyet haklarının ısrarla peşine düşer.[7]

Türklerin 1430'da Selanik'i fethetmesinden sonra Venedikli tacirlerin tekrar yerleştiği şehirde Spandunis'in çıkarları ve belki de mülkleri vardı. 1458'de Sultan II. Mehmed, Theodoros'un büyük halası Mara'ya, Selanik Aya Sofya Manastırı'nın tüm mülkiyetini ve haklarını bağışlamıştı. Buradaki en varlıklı ve başarılı işadamlarından biri, Theodoros'un ailesinin mensuplarından Lukas Spandunis'ti.[8] Lukas 1481'de öldü ve Selanik'teki görkemli Bizans yapısı Aziz Dimitrios Kilisesi'nin bir duvarında –biraz uyumsuz da olsa– hâlâ yer alan süslü mermer lahdiyle başarısını ve ebedi şöhretini dünyaya ilan etti. Anıtın uyumsuzluğu Venedik Rönesans üslubunda bir İtalyan anıtı olmasından ileri gelmektedir. Ama yine de anıt üzerindeki, ölenin pek çok özelliğini belirten yazıt, *iambik*, yani bir kısa bir uzun hece ölçüsünde, zarif, klasik Yunan harfleriyle oyulmuştur. Lukas Spandunis hakkında neredeyse hiçbir şey bilinmiyor olması şaşırtıcıdır. Ocak 1481'deki ölümünden önce yetenekleri, başarıları için tutulmuş kayıtlar öylesine genel bir söylemle ifade edilmiştir ki, söz konusu güzel yazıt neredeyse hiçbir tarihi gerçeğe ışık tutmaz. "Yurdundan sürgündür," bir başka deyişle bir Konstantinopolis mültecisidir. Lukas yazıtın sonunda "Bizans ve Helenlerin bir evladı" diye tanımlanmaktadır. Yine de anıt ve üzerindeki oyma bezemenin Bizans ya da Helen biçemini yansıtmadığı apaçıktır. Biçim ve tarz yönünden Venedik işi olduğu su götürmez. Belki de Pietro Lombardo'nun Venedik'teki atölyesinde yapılmıştı. Theodoros Spandunis akrabası Lukas Spandunis'in anıtından sadece birkaç yıl önce gene aynı atölyede Venedik Dükü Pietro Mocenigo için yapılan büyük lahit için hayranlığını dile getirmişti.[9] Theodoros'un hiç sözünü etmediği Lukas kim olursa olsun, onun lahdi Spandunis ailesinin varlıklı olduğuna tanıklık etmeyi sürdürüyor. Öyle ya, lahdin yapımı, yapımda kullanılan taşların Venedik'ten Selanik'e gönderilmesi epey pahalıya mal olmuş

7 Spandounes, ed. Sathas, s. xxi-xxii.

8 Nicol, *Byzantine Family*, s. 212. Lukas Spandunis ve Selanik'teki anıtı hk.: Bouras, Ch., Το επιτύμβιο τού Λουκά Σπανδούνη στή βασιλική του Άγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης, "'Επιστημονικη Έπετηρίς τής Πολυτεχνικης Σχολής içinde IV: Τμήμα Άρχιτεκτόυων (Selanik, 1973), s 3-63.

9 Spandounes, ed. Sathas, s. 162. Mocenigo 1476'da öldü.

olmalıdır. Theodoros Selanik'teki bağlantılarından söz ederken, 1482-1487 arasında şehrin valisi olan İshak Paşa'nın da orada olduğunu hatırlar. Selanik'in yukarı bölümünde hâlâ ayakta duran Alaca İmaret Camii'ni yaptıran da İshak Paşa'ydı. Aynı İshak Paşa, II. Bayezid'in 1481'de Konstantinopolis'te tahta çıkmasına da yardımcı olmuştu.[10] Türk Selanik'inin belli ki varlıklı, sözü geçen bir vatandaşı olan büyüğü ve ünlü akrabası Lukas Spandunis hakkında Theodoros'un suskun kalması gariptir. Spandunis ailesinin, kökenlerini Bizans Konstantinopolis'ine dek geriye götürebildiklerinden kuşku olmayan diğer birçok üyenin kaydı 15. ve 16. yüzyıllar arasında tutulmuştu. Kendini "Konstantinopolisli" diye tanımlayan sadece Theodoros değildi. Öte yandan, aile mensuplarından bazıları ta 1370'lerde Venedik'te yaşıyor ve zamanın Venedik belgelerinde isimleri İtalyanca yazılışlarıyla Spandolino veya Spandino olarak yer alıyordu.[11]

Theodoros'un anne tarafından büyük dedesi Yeoryios Paleologos Kantakuzenos, son Bizans imparatoru olan Mora Despotu Konstantinos Paleologos'un hizmetindeyken sivrilmişti. Yeoryios Paleologos bir âlim ve askerdi, 1437'de Mora'dan ayrılıp bir süre Konstantinopolis'te kaldıktan sonra kız kardeşi Eirene'nin evlenmiş olduğu Sırbistan Despotu Curac Brankoviç'in ülkesi Sırbistan'a yerleşti. Tuna kıyısındaki büyük Semendire (Smederevo) Kalesi'ni yaptıran da oydu. Theodoros atalarının 1456'da Macarlara karşı Semendire'nin savunmasına nasıl yardım ettiklerini bu nedenle övünerek anlatır. Yeoryios bu tarihten yaklaşık dört yıl sonra öldü.[12] Yeoryios'un öteki kız kardeşi, Trabzon'un son Rum İmparatoru David Komnenos'un eşi Helena'ydı. Helena'nın başka hiçbir kaynakta rastlanmayan 1463'teki trajik ölümüne ilişkin Theodoros'un aktardıkları ailesinde sıkça anlatılmış bir öykücük olmalıdır. Ayrıca, Curac Brankoviç'in eşi olan diğer büyük halasının Sırp ailesi hakkında da bilgilidir. Eirene'in iki kızından büyük olanı, Sultan II. Murad'tan dul kalan Mara'dan başkası değildi. Mara sevgili üvey oğlu

10 İshak Paşa hk.: Spandounes, ed. Sathas,s. 236. Bouras, To επιτύμβιο, s. 18; F. Babinger, *Mehmed the Conqueror and his Time* (Princeton, NJ, 1978), s. 406; A.E. Vakalopoulos, Ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης, (Selanik, 1983), s. 209.

11 Spandunis ailesinden üyelerin (1316 ila 1581 arasında) kaydedilmiş isimlerinin listesi için bkz. Spandounes, ed. s. iv-vi; Bouras, To επιτύμβιο, s. 14-21; *PLP*, I, no. 1568; xi, no. 26448, 26483.

12 Spandounes, ed. Sathas, s. 151, 158-159. George Paleologos Kantakuzenosos hk.: Nicol, *Byzantine Family*, no. 67.

II. Mehmed'in koruması altında Makedonya'daki Ježevo'da yaşadı. Theodoros Spandunis'in, çocukluğunda birlikte kaldığı büyük halası da buydu. Theodoros, Mara'nın 1434'te Cilly (Celje) Kontu II. Ulrich'le evlenen kardeşi Katarina'yı da tanıyordu. Ulrich 1456'da bir suikasta kurban gidince, Katarina geçirdiği fırtınalı yılların ardından dul kardeşinin Makedonya'daki konağına taşındı. Çöken ailesinin yıkıntılarından kurtarmayı başarabildiği tek şeyse, 1488'de Theodoros'un babası Matteos Spandunis'e devredeceği Friuli'deki şato oldu.[13] O halde Theodoros, Friuli ve Gorizia'nın yerel tarihi hakkındaki bilgilerini Makedonya'daki kardeşi Mara'yla yaşayan Katarina'dan edinmişti. Spandunis, Katarina'nın kızının, Macaristan'ın Hunyadi ailesinden gelen ve 1490'da ölen kralı Matthias I. Corvinus'la evlendiğini de unutmaz. Ayrıca, büyük halasının himayesinde henüz bir delikanlıyken Gelibolu'da Hıristiyan savaş esirlerinden oluşan bir kalabalığı gördüğünü de anımsar.[14]

Theodoros Spandunis'in, Balkanlar'daki Bizans sonrası hükümdar aileleriyle bir başka koldan akrabalık bağı kurabileceği aile, Bosna'daki St. Sava [Hersek] Dukalığı ailesidir. Theodoros'un büyük dedesi Yeoryios'un beş kızından biri olan Anna 1454 dolayında Hersek Dükü Ladislas'la (Vladislav) evlenmişti. Sultan II. Mehmed 1463'te Bosna'yı ele geçirince, Anna kocasıyla birlikte Macaristan'a sığındı. Ladislas 1489'ta burada ölmüş olmalıdır. Theodoros, mutsuz çiftin Macaristan'a giderken ailesiyle birlikte Venedik'te kaldığını anımsamaktadır.[15]

Theodoros'un, Bizans İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki ve Doğu'daki harabelerinde sıkışıp kalmış daha uzak akrabaları arasında, çaresizlik içinde Müslüman olarak veya Müslümanlaştırılarak düşman tarafına geçmiş kimseler de vardı. Bunlardan biri, Hersek Dükü Ladislas'ın II. Mehmed'e rehine olarak verilmiş erkek kardeşiydi. Bu rehine hayatının sonraki döneminde Hersekzade Ahmed Paşa olarak bilinecek, Anadolu beylerbeyliği katına kadar yükselecekti.[16] Bir diğeri, II. Mehmed'in 1480'de Rodos'a gerçekleştirdiği başarısız saldırıda yer almış Paleologos soyundan gelen Me-

13 Spandounes, ed. Sathas, s. 160. Celje Katarina'sı hk.: Nicol, *Byzantine Family*, no. 94.
14 Spandounes, ed. Sathas, s. 158, 161.
15 Spandounes, ed. Sathas, s. 162, 170. St Savalı Anna hk.: Nicol, *Byzantine Family*, no. 89.
16 Spandounes, ed. Sathas, s. 161, 170. [Hersekzade Ahmed Paşa (1459-1517) II. Bayezid ve I. Selim dönemlerinde beş kez sadrazamlık yapmıştır –ed.n.]

sih Paşa'ydı. Mesih, belli ki Theodoros'un büyükannesinin kardeşlerinden biriydi. Kendisini Rumeli beylerbeyliği ve sadrazamlığa yükselten Sultan II. Bayezid'e yaptığı askeri hizmetleriyle hayatının sonraki döneminde saygınlığını geri kazandı. Sultan II. Mehmed'in nedimi olmuş Has Murad Paşa adında bir de kardeşi vardı.[17]

Theodoros'un aile geçmişiyle soyuna yönelik iki bağımsız kaynak bulunmaktadır. Ancak ikisi de Theodoros'un annesinin de mensubu olduğu Kantakuzenos ailesinin soyuyla daha doğrudan ilgilenir. İkisi de Spandunis adını anmamakla beraber, Theodoros'un, ataları olarak söz ettiği kişiler hakkında bilgi sunar. Bu kaynaklardan biri, 16. yüzyıl başlarında Hugues Busac'ın Kantakuzenos ailesiyle ilgili belgeleri derlediği kısa bir sicildir. Kıbrıs'ta hüküm sürmüş Fransızlardan olan Busac, Yafa Kontu II. James'in kızı Carola Kantakuzenos de Flory ile evlenmişti. Annesi Zoe Kantakuzenos, Spandunis'in, annesinin büyükbabası ("*avo materno*") olduğunu ileri sürdüğü Yeoryios Paleologos Kantakuzenos'un beş kızından biriydi. Carola 1515'te Roma'da yaşamını yitirdi. Busac'ın Latin alfabesiyle Yunanca yazılmış belgeleri 1952'de yayınlandı.[18]

Yayınlanmamış diğer kaynak, Vatikan'da Angelus Massarellus'un ikincil önemdeki kimi eserleri arasında bulunan elyazmasının (Codex Vaticanus Latinus 12127, folyo 349^{v}-53) içinde "*Dell' Imperadori Constantinopolitani*" başlığıyla yer almaktadır.[19] 1566'da ölen Massarellus papalık sekreteriydi ve Trento Konsili'nin günlüklerini tutmuştu. Kuşkusuz, Vatikan'ın başka türlü bilinemeyecek belgelerine erişimi vardı. Ama 14. ve 15. yüzyıllardaki Paleologos ve Kantakuzenos ailelerinin kollarını ayrıntılandıran bir soyağacı çalışmasını neden derlediği bilinmemektedir. Verdiği bilgilerin bir kısmı gerçekdışı olsa da, pek çoğu olağanüstü bir doğruluktadır; bu bakım-

17 Spandounes, ed. Sathas, s. 164, 176.

18 Hugues Busac, "Informations sur la très illustre lignée des Cantacuzènes, de Carola Cantacuzène de Flory, fille de l'illustre Conte de Jaffa, et de ses enfants," ed. V. Laurent, E. Brayer, P. Lemerle ve V. Laurent içinde, "Le Vaticanus Latinus 4789: histoire et alliances des Cantacuzènes au XIVe-XVe siècles," *Revue des études byzantines*, 9 (1952): 64-105.

19 Massarellus (Angelo Massarelli) hk.: K.M. Setton *Enciclopedia Italiana* içinde, xxii, s. 513. Soy çalışması S. Merkle içinde, *Concilii Tridentini Diariorum pars prima: Herculis Severoli Commentarius. Angeli Massarelli Diaria*, i-iv (Freiburg in Breslau, 1901), Prolegomena, s. ci: "Angelus Massarellus de Sancto Severino agri Piceni scripture diverse visu lectuque digne." Bana elyazmasının fotoğraflarını sağlayan Lindsay L. Brook'a minnettarım.

dan, Spandunis ve Busac'ın söz konusu aileler hakkında sunduğu olguları düzeltmeye, denetlemeye ve genişletmeye yarayabilir.

Metin ve Kaynakları

Theodoros Spandunis, yıllar içinde gözden geçirerek, yeniden yazarak ve yeni bölümler ekleyerek çalışmasının birçok versiyonunu hazırladı. Bunların hepsi de İtalyanca yazılmıştı. İlk versiyonu, 1509'da Venedik'ten sürülmesinin ardından ülkesinde yaşadığı Fransa Kralı XII. Louis'e (1498-1515) adadı. Balarin de Raconis'in 1519'da Fransızcaya çevirdiği bu metin C.H.A. Schefer'in *Petit traicté de l'origine des Turcqz par Théodore Spandouyn Cantacasin* (Paris, 1896) başlığıyla yayınlanan Fransızca baskısına temel oluşturdu. Bu, tüm eksikliklerine karşın uzunca süre metnin yayınlanmış tek versiyonu olarak kaldı.

Birkaç yıl sonra Spandunis metnin gözden geçirilmiş yeni bir versiyonunu hazırladı. Bunu Papa X. Leo'ya sunmasının yanında, bir kopyasını da Papa VII. Clemens'in özel sekreteri, 1531'de de Venedik elçisi olan Verona Piskoposu Giovanni Giberti'ye gönderdi. Çalışmanın 1538'de tamamlanan son versiyonu, sonradan Kral II. Henry (1547-1559) olacak Valois hanedanından Fransa Veliaht Prensi Henry'ye adadı. Elinizdeki çeviri, daha doğrusu serbest çeviri de bu metne dayanmaktadır. Bire bir çeviri yolunun izlenmemesinin nedeni İtalyanca metnin sık sık tekrarlar içerip gereksiz yere uzatılmasıdır. Bu nedenle kimi kısımlar özetlenmiş ya da kısaltılmıştır. Metin ilk olarak 1550'de Lucca'da, ardından sayısız hatayla dolu olarak 1551'de Floransa'da yayınlandı. Sansovino'nun 1654'te yeniden yayınladığı da bu kusurlu baskıdır.[20] Bununla birlikte, tam metin ilk kez 1890'da, Yunan tarihçi ve devlet adamı Konstandinos Sathas'ın ortaçağ Yunanistan tarihiyle ilgili belgeleri içeren derlemesinin dokuzuncu cildinde yayınlandı. Önümdeki metin de buydu.[21]

20 Bkz. Nicol, *Byzantine Family*, s. xvi-xvii.

21 C. N. Sathas, Μνημεία Ἑλληνικῆς Ἱστορίας. *Documents inédits relatifs à l'histoire de la Grèce au moyen âge*, ix (Paris, 1980), s. iii-1 (Önsöz), s. 133-261 (metin). Sathas'ın düzenlediği metin Paris'teki bir el yazmasından alınmıştır. (Bibliothèque Nationale, fonds italien, 881). Spandunis'in çalışmasının günümüze ulaşabilmiş baskılarını içeren çeşitli el yazmalarının tam bir listesini Christianne Villain-Gandossi vermektedir, "La cronaca italiana di Teodoro Spandugino," *Il Veltro. Rivista della civiltà italiana*, 2-4, *anno* xxiii (Roma, 1979), 151-171 (C. Villain-Gandossi içinde yeni basım, aux *XIe-XVe siècles* [Londra, Collected Studies, 1983], no. III).

Sathas, basımını Fransızca uzun bir girişle donatmasına karşın, yalın metne yorumlar ya da notlar eklemedi. Elinizdeki çalışmada bu boşluğu doldurmayı üstlendim. Spandunis sistemli bir tarihçi değildir gerçi, olgulara ilişkin çoğu hatası da ortaya serilebilir, ancak malzemesinin büyük çoğunluğu birinci elden, eşsiz ve yer yer de eğlencelidir. Çalışmasının gözden geçirilmiş son halinin bir özetini, muhtemelen 1535'te Roma'da buluşmuş olduğu arkadaşı Konstantin Muzaka'ya armağan etti. Muzaka, Epir ve Arnavutluk'taki kendi ailesi ve ataları hakkında bazı notlar ve kronikler derlemişti. Muzaka'nın bu ilginç derlemesine Spandunis'in yazdığı katkı metni 1873'te Carl Hopf'un *Chroniques gréco-romanes inédites ou peu connues* (Berlin, 1873, s. 315-335), isimli çalışmasında *Breve memoria de li discendenti de nostra casa Musachi* başlığıyla yayınlandı.

Spandunis'in bilgilerini hangi kaynaklardan sağladığını saptamak güçtür. Ailesiyle ilgili birçok sözlü ve belki de yazılı anlatıya, hatta kimi olayların görgü tanıklıklarına eriştiği açıktır. Böyleyken, yararlanmış olabileceği yazılı anlatı kaynaklarını ulaşmak zordur. Büyük ölçüde "Annali di Turchi" [Türk vakayinameleri] diye adlandırdığı metinlere dayanmaktadır. Mehmed Neşri, Dursun Bey veya İbn Kemal gibi Türk vakanüvislerinin günümüze kalmış çalışmalarını okuduğunu gösteren açık seçik bir belirti yoktur. Kuşkusuz, çalışmaları günümüze ulaşamamış başka Türk yazarlar da vardır, dolayısıyla Spandunis'in yazdıklarının doğru olduğunu varsaymak gerekir.[22] Öte yandan, aynı durum 15. yüzyıl Yunan tarihçileri için geçerli değildir. Bu tarihçilerin çalışmalarına Spandunis erişmiş olmalıdır. Bunların önde gelenlerinden biri sıklıkla Bizans tarihçilerinin sonuncusu diye anılan Laonikos Halkokondiles'tir ve kayıtlarını tuttuğu olaylar 1298'den 1463'e uzanmaktadır; 1484 ila 1487 arasındaki gelişmeleri ise sayısız kez konudan saparak aktarmıştır. Spandunis gibi, Halkokondiles de Bizanslıların çöküşünden çok Osmanlı Türklerinin yükseliş süreci üzerinde durmuştur ve Türkçe kaynaklara eriştiği açıktır. Spandunis –ona yaptığı tek doğrudan atıf yanlış ya da en azından yanıltıcıdır ama- Halkokondiles'in anlatılarını okumuş olabilir.[23]

22 Spandounes, ed. Sathas, s. 138, 176. Bkz. F. Babinger, *Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke* (Leipzig, 1927); A. Bombaci, *Storia della letteratura turca* (Milano, 1956).

23 Spandounes, ed. Sathas, s. 261. N. Nicoloudis, Ἐπιδράσεις τῶν "Ἀποδείξεων Ἱστορίων" τοῦ Λαονίκον Χαλκοκονδύλη στό ἔργο τοῦ Θ. Σπανδσύνη, *Hellenic Historical Society: 14th Panhellenic Historical Conference* (Selanik, 1994), s. 135-142.

Spandunis, Konstantinopolis'in 1453'teki fethi ile Sultan II. Mehmed'in hükümdarlık dönemindeki Yunan tarihçilerinden hiç söz etmez. Bu şaşırtıcı olmasa gerek. Dukas'ın 1341-1462 yıllarını kapsayan *Bizans Tarihi* isimli çalışmasının bilinen iki elyazması bulunmaktadır. Eserin ilk baskısı 1649'da yapılmıştır. Oysa İtalyanca çevirisi yaklaşık yüz yıl önce yapılmıştı. İmrozlu Kritovulos'un *Singrafi İstorion* [*Tarih-i Sultan Mehmed Han-ı Sani*, 1912] adlı eserinin bilinen tek elyazması Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndedir. Bu yazma, yazarın çalışmasını adadığı Sultan II. Mehmed'e aitti. Sathas, Spandunis'te Kritovulos'un çalışmasından izler bulduğunu, Spandunis'in onu Konstantinopolis'te veya Ježevo'daki büyük halası Mara'nın kütüphanesinde okumuş olabileceğini öne sürdü. Ancak bu izleri görmek güçtür.[24] Yeoryios Frantzis'in *Hronikon, 1401-1477* (Tarih, 1401-1477) başlıklı çalışmasının 16. yüzyıldan önce bilinen bir elyazması, 1796'dan önce ise baskısı bulunmamaktadır. Spandunis, olasılıkla Venedik'te veya Venedik'e bağlı bir bölgede yaşamış anonim bir Yunan yazarının 1373-1512 arasındaki dönemi ele alan Χρονικὸν περὶ τῶν Τούρκων Σουλτάνων (Türk Hükümdarlarının Kroniği) adlı eserinden yararlanmış olabilir. Ne ki, günümüzdeki biçimiyle bu kronik 1573'ten daha eski değildir.[25] Son olarak, Venedik'e yerleşip orada Yunan elyazmaları için müstensih ve editör olarak çalışmış Korfulu Nikandros Nukios'a ait *Apodemiai* (Seyahatlar) vardır. Nukios, Türklerin 1537-1538'de Korfu'ya saldırısı sırasında adada olduğundan, yaşananlarla ilgili anlattıkları ayrı bir değer taşır. Ancak çalışması en erken 1451'e dek bitirilmediğinden Spandunis'in eline geçmiş olamaz.[26]

Spandunis Osmanlıların tarihini İtalyanca yazmaya kalkışan ilk kişi değildi. Sonuncusu da olmadı.[27] Sansovino'nun böyle yapıtlardan oluşan ve Spandunis metninin ilk versiyonunu da kapsayan derlemesi bunların yaygınlığına ve gördüğü ilgiye tanıklık eder. Bu nedenle de Franz Babinger'in "Satılmış İtalyan hümanistlerinin o yıllarda Türk karşıtı eserler yazmalarından daha budalaca veya küçültücü bir şey düşünmek zordur" şeklindeki kibirli

24 Spandounes, ed. Sathas, s. xvii-xviii.

25 Elizabeth Zachariadou (bkz. *Chron. Turc.*) bu kroniğin büyük oranda Sansovino'a ait *Annali*'nin (1573) ikinci baskısına dayandığını göstermiştir.

26 Bunların ve diğer Yunanca kaynakların tüm ayrıntıları Kaynakça, bölüm I.A içinde listelenmiştir.

27 Özellikle bkz. A. Pertusi, "I primi studi in Occidente sull'origine e la potenza dei Turchi," *Studi Veneziani*, 12 (1970): 456-552.

düşüncesini paylaşmamız gerekmez.[28] Öte yandan Spandunis söz konusu yapıtların yalnızca en eskilerine ulaşmış olabilir. Bunlar arasında iki isim, Nicola Sagundino ve Giovanni Maria Angiolello öne çıkmaktadır. Yunanca bilen Sagundino, Eğriboz ve Selanik'te Venedik Cumhuriyeti'ne hizmet etmiş, Selanik 1430'da Türklerin eline geçince tutuklanmış ve on üç aylık tutukluluğun ardından Eğriboz'a geri dönmüştü. 1438-1439'da Floransa Konsili'nde çevirmen olarak görev aldı. 1456'da Aeneas Sylvius Piccolomini için *Liber de familia Autumanorum id est Turchorum*, or *De origine et gestis Turcarum liber* başlıklı bir çalışma yazdı. Babinger bunu "bir Avrupalının Osmanlıların tarihini yazmak için ilk girişimi" diye alkışladı. Spandunis'in, anılan esere başvurmuş olup olmadığı bilinmiyor. Eserin ilk basılı nüshaları 1551'de Viyana'da piyasaya çıktı.[29] Vicenzalı Angiolello, 1300 ila 1514 yıllarını kapsayan *Historia turchesca* isimli yapıtını kaleme aldı. Sansovino'nun derlemesinde yer almayan bu çalışma 1909'a dek yayınlanmadı. 1470'ten sonra Sultan II. Mehmed'e köle olarak hizmet etti ve sonra Mehmed'in oğlu Mustafa'nın komutasındaki Osmanlı ordusunun Uzun Hasan'a karşı 1472-1473 seferlerinde görev aldı. Mustafa'nın yenilgisinin ve 1474'te ölümünün ardından, sultanın hizmetine geri döndü ve Moldova Prensi Büyük Stefan'a (1476), Bosna'da Matthias Corvinus'a (1476-1477) ve Arnavutluk'ta Venediklilere (1478) karşı savaşlara katıldı. Mehmed 1481'te ölünce Vicenza'daki evine geri döndü. Ama sonra tekrar Doğu'ya, İran'a gitti, Uzun Hasan'ın hayatını ve başarılarını konu alan bir çalışma da yazdı. Angiolello'nun çalışmaları Spandunis'in araştırmaları için belki de Sagundino'nunkilerden daha yararlı olmuştur; ne ki bunlardan herhangi birini tanıdığına ilişkin bir belirti yoktur.[30]

Herhalde Paolo Giovio'nun biçim olarak kendisininkine benzeyen yazılarını da bilmiyordu. Giovio'nun yazılarından biri 1531'den önce Roma'da yayınlanmıştı ama Osmanlı İmparatorluğu'nun kökeni, sultanlarının yaşamı, ordusunun yapısı ve gücünü konu edinmiş yazıları, Spandunis'in belki de bunlara başvuramayacağı kadar geç bir tarihte yayınlandı. Eserle-

28 Babinger, *Mehmed*, s. 198.

29 Babinger, *Mehmed*, s. iii. Sagundino hk.: A. Pertusi, *La Caduta di Costantinopoli*, 2 cilt. (Verona, 1976), ii, s. 126-127; Pertusi, "I primi studi," s. 471.

30 Bkz. Kaynakça, kısım I.B, Angiolello altında Pertusi, "I primi studi," 480-482. Angiolello'nun, Uzun Hasan'ı konu alan çalışmasının İngilizce çevirisi *A Narrative of Italian Travels in Persia in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, çev. Charles Grey (Londra, 1873), s. 73-138 içinde yer almaktadır.

rine özel atıflarda bulunduğu çağdaşı tek İtalyan tarihçisi Marino "Scodrense," yani Marinus Barletius'tur (Marin Barleti). Marinus, II. Mehmed'in 1474'te Arnavutluk'taki İşkodra (Skodra, Shkodër) kuşatmasını kaleme aldı. Bu çalışması 1504'te Venedik'te basıldı. Ayrıca, ünlü Arnavut lideri İskender Bey'in hayatını yazdı; bu da ilk olarak 1509 veya 1510'da Roma'da basıldı. Spandunis'in ikisini olmasa bile ilkini bildiği aşikârdır.[31]

Spandunis'in çalışmalarını bilebileceği çağdaşı üç başka tarihçi, Ostrovitsalı Konstantin (Konstantin Mihailoviç), Felix Ragusinus ve Macaristanlı György'dir. 1430 yılı dolayında Ostrovitsa'da doğan Konstantin Mihailoviç, Sultan II. Mehmed'in 1453'teki Konstantinopolis kuşatmasına destek için Sırbistan Despotu Curac Brankoviç'in sağladığı seferi kuvvetlerde hizmet verdi. Daha sonra Sırbistan'a geri döndü; Türkler Novabırda'yı (Novo Brdo) işgal ettiğinde esir alındı. Ardından yeniçeri ocağına kaydedilen Konstantin Müslüman oldu. Çeşitli seferlerde çarpıştı. 1463'te Bosna'daki Zvečaj'dayken, Matthias Corvinus'un ülkenin bir bölümünü özgürlüğüne kavuşturulmasını sevinçle karşıladı. Tekrar Hıristiyan olup sonunda Polonya'ya yerleşti. Burada 1490-1498 yılları arasındaki anılarını [*Bir Yeniçerinin Hatıraları*] kaleme aldı, muhtemelen Sırpça yazılan bu anılar sonradan Lehçe ve Çekçeye çevrildi. Eserinin tarihsel kısmı (9. ila 37. bölümler) Osman Gazi'den başlayarak II. Bayezid'in 1484'te Kili (Kilia) ve Akkerman'ı ele geçirmesine kadarki Osmanlı ve Sırbistan tarihini anlatır. Yapıtının dikkate değer bir özelliği hiçbir yerde Venedik'ten ya da Venediklilerden söz etmemiş olmasıdır. Spandunis Türkçe kaynaklara duyduğu güvenini vurgularken, giderayak "Alman, Polonyalı ve diğer kronikçilere" değinir. Buysa, Konstantin Mihailoviç'e bir gönderme olarak yorumlanabilir.[32]

Feliks Petanciç (Felix Ragusinus) 1487-1490 arasında Budin'deki (Buda) Corvinus Kütüphanesi'nde (Biblioteca Corvina'da) çalışmış bir âlimdi. 1496'da Dubrovnik'te (Ragusa) noterlik ve yargıçlık yaptıktan sonra yeniden Budin kraliyet sarayında, Matthias Corvinus'un vârisi II. Vladislav'ın maiyetinde görev yaptı. Vladislav onu diplomatik görevlerle Rodos (1502), Venedik (1504), İspanya ve Fransa'ya, 1513'te ise I. Selim'in Konstantinopo-

31 Bkz. Kaynakça, kısım I.B, Giovio ve Barletius altında.

32 Bkz. Kaynakça, kısım I.D, Ostrovitsalı Konstantin altında. Pertusi, "I primi studi," s. 482-484. Spandounes, ed. Sathas, s. 261.

lis'teki sarayına gönderdi. 1512'de II. Vladislas için *Historia turcica* (düzenlenmemiş), 1516'da *De origine et militari disciplina magni Turce domi forisque habitata libellus* başlıklı 1530'da yayınlanan yapıtlarını kaleme aldı.[33]

Üçüncü olarak Macaristanlı György veya Mühlenbachlı Birader György" vardı. György, Türklerin 1438'de Erdel saldırıları sırasında esir alınan binlerce kişi arasındaydı. Yakalandığında henüz çocuk yaşta olan György yirmi yıl esir, ya da köle olarak tutuldu. Kaçtıktan sonra Dominiken rahibi oldu. Türkleri anlattığı eseri *Tractatus*'u 1479'da yazdı. Eserin ilk baskısı Roma'da 1480'de yapıldığında epeyce ilgi gördü. Martin Luther'den bir önsözün de yer aldığı Almanca çevirisi 1539'da Wittenberg'de yayınlandı. Latince ve Almanca edisyonları 16. yüzyılda defalarca yeniden basıldı. Gördüğü ilgiyi, orduları Müslümanlara karşı harekete geçirme çağrısından çok Türklere esir düşme talihsizliğine uğramış Hıristiyanlar için hayatta kalma rehberi olmasına borçluydu. Kaldı ki György Türkleri iyi tanıyordu; Spandunis gibi o da Türklerin kimi özellikleri ile geleneklerini övmekten çekinmedi.[34]

Bunlar 16. yüzyılda batılıların ilgilendiği ve merak ettiği çalışmalardı. Cüretkârca Hıristiyan karşıtı olan, tüm dünyada etki ve güçlerinin doruğuna ulaşmış bu doğuluların kökenleri sıradan okurları büyülüyordu. Devlet adamları, Osmanlıların askeri yapısı ve yönetim sistemi üzerine bilinebilecek her şeyi öğrenmek istiyordu. Theodoros Spandunis de, kendinden öncekiler ve sonrakiler gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihsel gelişiminin yanı sıra, yönetim ve toplum biçimi ile kara ve deniz gücü hakkında bilgiler sunmaya koyuldu. Çalışmasının daha kısa ikinci bölümü, rakamlara dökülebilen bu bilgileri kayıt altına almayı amaçlamaktadır. Türkçe sözcüklerle unvanları İtalyanca yazma çabası kimi zaman tuhaf, sık sık da kafa karıştırıcı sonuçlar vermiştir. Hemen hemen çağdaşı olan Angiolello daha kısa ama benzer bir liste oluşturdu. Onun Türkçe sözcüklere karşılık gelen çevirilerini uygun yerlerde göstermeye değer buldum.

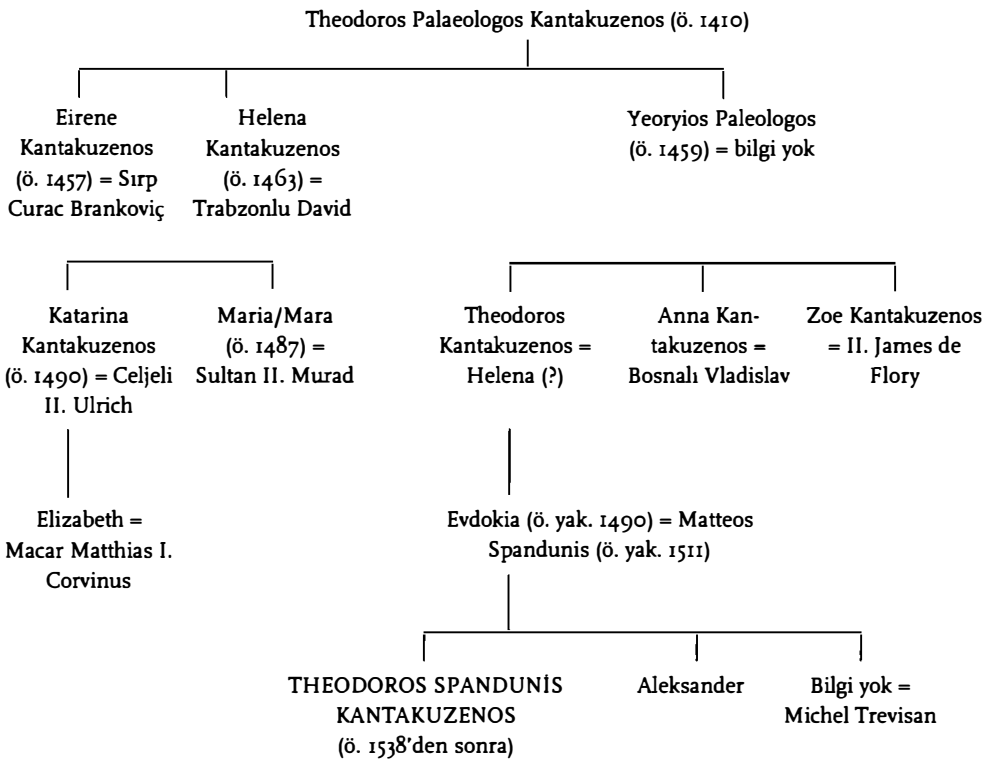
Spandunis'in eğitimli, hatta sistemli bir tarihçi olmadığı hatırda tutulmalıdır. Kronolojik sıralaması çok tuhaftır, sanki olayları hiçbir düzen gözetmeksizin, aklına geldiği sırayla yazıvermiştir. Bu, tarihinin özellikle

33 Bkz. Kaynakça, kısım I.D, Felix altında. Pertusi, "I primi studi," 489-492.
34 Bkz. Kaynakça, kısım I.D, George of Hungary altında. R. Schwoebel, *The Shadow of the Crescent* (Nieuwkoop, 1967), s. 208-211; Babinger, *Mehmed the Conqueror*, s. 16-17, 418-419.

son kısımlarında göze çarpmaktadır. Çalışmasının sonunda mektep görmemiş yazma tarzı nedeniyle okurlarından özür dileyip, yazar olmaya asla niyetlenmediğini ve tarihyazıcılığı eğitimi almadığını dile getirir. Böyle olduğu açık, ama gene de birçok bilgi sağladığı gerçeği yerli yerinde duruyor. Ayrıca, çalışmasının gözden geçirilmiş çeşitli baskılarının 16. yüzyılda yaygın biçimde dolaşımda olup okunduğu da apaçıktır. 1550 ve 1551'deki Lucca ve Floransa'da baskılarından başka Fransızca bir versiyonu da Lyon'da 1569, 1590 ve 1591'de basıldı. Bunların yanında, daha 1520'de V. Karl'a ithaf edilen İspanyolca versiyonuyla, 1523 tarihli Almanca versiyonu olmak üzere elyazmaları da vardır. Spandunis Batı Hıristiyanlığının vicdanını rahatsız etmek için elinden geleni yaptı. Çalışmasını yalnızca eksik veya kusurlu versiyonlardan hareketle değerlendirmiş o sofistike modern tarihçilerin verdiği hükümden çok daha iyisini hak etmektedir.[35]

35 Franz Babinger Spandunis'i, sözgelimi, "pek güvenilir değil," "her zaman güvenilir değil" ve "sıklıkla abartmaya meraklı" diye nitelemektedir. Bu nitelemeler yerindedir, ama Babinger 1519'da basılmış metnin ilk versiyonunun Fransızca çevirisine başvurmuş görünüyor. Babinger, *Mehmed*, s. 384, 411, 431, 458. Oysa, benzer şekilde sadece 1519 tarihli Fransızca çevirisiyle Floransa'daki 1551 tarihli kusurlu baskısını okumuş bir diğer modern akademisyen, Spandunis'in "Osmanlı tarihini konu alan en iyi ilk yapıtlardan biri"ni yazdığı görüşündedir. R.B.M. Merriman, *Suleiman the Magnificent*, 1520-1566 (Cambridge, Mass., 1944), s. 305. Türklerin Rönesans dünyasındaki görünümlerini işlediği kayda değer kitabında Robert Schwoebel, diğerleri gibi sadece Fransızca çevirisinden değerlendirmiş olsa da, Spandunis'in çalışmasına "güvenirliği, nesnelliği ve kapsamı" için yüksek puan vermiştir. Schwoebel, *The Shadow of the Crescent*, s. 209. Spandunis'in metni ve metninin Osmanlı tarihini konu alan ilk Batılı yapıtlar arasındaki değeri üzerinde daha yakın zamandan yetkili bir isim Christianne Villain-Gandossi, yazarın, "tarihinin nesnelliği ve engin Türkiye bilgisiyle saygınlıkta özel bir yer kazandığı" sonucuna varmıştır. Villain-Gandossi, "La cronaca italiana di Teodoro Spandugino," 152.

Soy Tablosu

Theodoros Palaeologos Kantakuzenos (ö. 1410)
Eirene Kantakuzenos (ö. 1457) = Sırp Curac Brankoviç
Helena Kantakuzenos (ö. 1463) = Trabzonlu David
Yeoryios Paleologos (ö. 1459) = bilgi yok
Katarina Kantakuzenos (ö. 1490) = Celjeli II. Ulrich
Maria/Mara (ö. 1487) = Sultan II. Murad
Theodoros Kantakuzenos = Helena (?)
Anna Kantakuzenos = Bosnalı Vladislav
Zoe Kantakuzenos = II. James de Flory
Elizabeth = Macar Matthias I. Corvinus
Evdokia (ö. yak. 1490) = Matteos Spandunis (ö. yak. 1511)
THEODOROS SPANDUNİS KANTAKUZENOS (ö. 1538'den sonra)
Aleksander
Bilgi yok = Michel Trevisan

Kısaltmalar

CFHB	Corpus Fontium Historiae Byzantinae
Chron. brev.	Chronica Byzantina breviora
Chron. Turc.	Chronicle of the Turkish Sultans
CSHB	Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae
DR	F. Dölger, Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches
EI	Encyclopaedia of Islam
Nicol, LCB	D.M. Nicol, The Last Centuries of Byzantium, 1261–1453
PLP	Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit

SERVIA.
TOPLIZA.
THIQVES
ERSECH.
IAM-
BOLI.
GOLFO
DI
Mare
GOLFO
DE LODRIN.
VE
NETIA.
Adriaticum.
DONIA.
GOLFO
DE
SALONI.
COMENO
ITARI.
CANI.
NA
IANNA.
LI
VADIA.
GOLFO DI TARA
TO.
ITALIAE
PARS.
Iacobo Cartaldo Pdcr emendante.
GRAECIAE
VNIVERSAE
SECVNDVM
HODIERNVM
SITVM NEO-
TERICA DE-
SCRIPTIO.
Auctore.
Maris
Mediterranei

Yunanistan ve Ege haritası, Jacopo Gastaldi, yak. 1575,

Osmanli Sultanlari

İTHAF

Tanrı'nın izniyle Fransa Veliahtı, yüce ve yenilmez Prens Henri Hazretleri'ne, Konstantinopolis soylusu sadık kulunuz Theodoros Spandunis Kantakuzenos. 135

Yüce prens hazretleri, lordum: İster antik veya çağdaş, ister Yunan veya Latin olsun bütün yazarlar herkesçe okunan, zevkli, yeni konuları işlemeye çalışır. Böyleyken, benim bu elinizdeki çalışmam okurun iç çekip dövünmesine, gözyaşı dökmesine neden olabilir; çünkü çalışmanın konusu seçkin, biricik anavatanımın uzun zamandır bütünüyle yıkıma uğraması ve harabe haline gelmesidir. Ancak majestelerinin bu çalışmayı okuyup sindirmesi halinde Hıristiyanlığın bundan ne çok yarar sağlayacağını aklımda tutarak onu yazma güçlüğüne seve seve katlandım. Konstantinopolis'e son gidişimde sevgili kardeşim Aleksander'ı tekrar görebilmekti amacım. Türk İmparatoru Bayezid'in Venedik Senatosu'yla savaşı zamanında, imparator tarafından el konulan mülklerimizden bazılarına ulaşmaya çalışırken oralarda bir hayli zaman geçirdim. Kardeşimin öldüğünü, mülklerimizin haksızca el konularak yok edildiğini öğrenme talihsizliğini yaşadım. Birkaç günlük kederden ve yastan sonra acımı bastırmaya, tüm dünyevi mallarımı elimden almakla beni sımsıkı yakalamış üzücü yazgının elinden kurtulmaya karar verdim. Osmanlı hanedanının kökeni, başarıları hakkında öğrenebileceğim her şeyi bütün gayretimle, bütün dikkatimle araştırmak, böylece, o insanların nasıl böyle yükseğe, büyüklüğe eriştiklerini görmek istedim. Bu işe koyulmak için de, bu ülkede yeterince deneyim edinmiş, Türk imparatoruyla senlibenli olan soylulardan ikisine danışabildiğim için kendimi yeterli saydım. Yakın dostlarım ve tanıdıklarım arasında bulunan, ender rastlanır yetenekteki bu kişiler andığım konular hakkında engin bilgi sahibiydi.[1] Türkler tarafından yazılmış pek çok vakayinamede olduğu gibi, Osmanlıların sadece başarılarını konu alan kısa bir tarihçeyle yetinemezdim. Konuya zaman ayırıp özen göstererek bunlardan daha ötesini keş-

1 Spandunis'in, kendisine bilgi sağladıkları için minnettar olduğu Osmanlı sarayındaki arkadaşları, tanıdıkları arasında Hersek Dükü Ladislas'ın kardeşi Hersekzade Ahmed Paşa da vardı. Aşağıya s. 160, 170'e bkz. [kitaptaki sayfa göndermeleri için sayfa kenarlarında yer alan numaralara bakınız]. Bir diğeri, büyükannesi aracılığıyla bağlantısı bulunan Mesih Paşa (Palaeologos) olabilir. Aşağıya, s. 164, 176'ya bkz.

fetmek, bulgularıma kendi yorumlarımı da ekleyerek Türklerin tutumları, davranışları, gelenek ve görenekleri, savaş ve barış dönemlerindeki önde gelenleri, vezir ve yetkilileri ile saray âdetlerine dair bilgiler sunmak istedim. / Düşündüm ki, böyle bir çalışma, mütevazı olmaktan uzak bir beylik ve imparatorluk hakkında bilgilenmeyi arzulayanlar için azımsanmayacak kadar değerli ve yararlı olabilirdi; zira bu imparatorluk hem savaş hem de barış zamanlarında gerçekten de büyük bir güç haline gelip Hıristiyan âlemindekiler dahil en büyük devletlerin ve ülkelerin arasında yerini aldı. Bu çalışmanın kısaltılmış bir kopyasını, Bologna'daki Papa X. Leo'ya ve ayrıca majestelerinin babası yüce Hıristiyan Kral François'ya da ("Francesco") sundum.[2]

136

Çalışmamı onlara adadıktan sonraki yıllarda Türklerin son iki imparatoru Selim ve şu an saltanat süren oğlu Süleyman topraklarını büyük ölçüde genişlettiler. Daha önce "Soldano"nun [Memlûk Sultanı] elinde bulunan Kahire, Mısır ve Suriye'yi, Selim'in "Sophi"den zorla aldığı Mezopotamya'nın bir parçasını ve ayrıca Anadolu topraklarını ("Annadoula") zapt ettiler. Şimdiki İmparator Süleyman, Belgrad ve Rodos'u ele geçirdi, Selim gibi sadece mülklerini değil yeniçerilerinin ve diğer birliklerinin sayısını da artırdı.[3] Çalışmamı bu gelişmeleri de içerecek biçimde genişleterek Türklerin yayılmalarıyla ilgili bilgilendirip öneriler sunduğum Papa VII. Clemens'in sekreteri Peder Giovanni Matteo di Giberti'ye adadım.[4] Ne var ki, çalışmamı adadığımdan bu yana Süleyman imparatorluğunu genişletti. Talihsiz Macaristan Kralı Louis (Lodovico, Lajos) hayatını kaybetti. Süleyman, İran'ı fethedip Bağdat'ı ve daha başka yerleri aldı, devlet görevlilerinin sayısını artırdı. Venedik Cumhuriyeti'yle yakın zamandaki son savaşının ardından Hıristiyanlara karadan ve denizden tekrar savaş açmak için büyük

2 Medici ailesinden gelen X. Leo 1513–21 yılları arasında papaydı. I. Francis, 1515–47 arasında Fransa kralıydı.

3 "Sophi", İran Şahı I. İsmail Safevi'dir (aşağıya bkz. n.7). Spandunis, bugünkü Anadolu'ya çalışması boyunca "Natalia" demektedir. Buradaki "Anadolu," I. Selim'in 1514-15'te Şah İsmail'in elinden aldığı Kilikya veya Küçük Ermenistan'dır. Aşağıya s. 181'e bkz. Angiolello, *Historia turchesca*, ed. I. Ursu (Bükreş, 1909), s. 153, Kayseri ile Suriye arasında kalan bölgeyi "Anadular" olarak isimlendirir.

4 1524'ten 1543'e dek Verona piskoposu olan Giovanni (Matteo) Giberti, Papa VII. Clemens'in (1523–34) elçisi olarak Venedik'e gönderildi. K.M. Setton, *The Papacy and the Levant*, 4 c. (Philadelphia, 1976–84), III, s. 223, 225, 356.

bir askeri güç hazırlıyor. Ağzını kocaman açmış bir ejderha gibi Hıristiyanları bir çırpıda yiyip bitirmekten başka düşündüğü yok.[5]

Buna karşılık, merhametli Tanrı'nın Papa Hazretleri III. Paulus'un arabuluculuğuyla artık devreye girdiğini kaydetmeliyim. Papa Hazretleri ilerlemiş yaşına karşın Hıristiyan topluluğunun sorumluluk sahibi, azimli bir koruyucu önderi olarak gücü dahilindeki hiçbir çaba ve girişimden sakınmadan her şeyi yaptı. Bizzat Nice'e seyahat etti, Hıristiyan âleminin başlıca iki yüce prensi arasında bir anlaşma gerçekleştirerek ebedi övgü ve şanı hak etti.[6] Böylece papalık makamının var olan en saygın, kutsal ve ilahi kurum olduğunu gösterdi. Bu prenslerin kutsal önerileri hayata geçirildiğinde, yüce Tanrı'nın destekleyip sonuçlandıracağı kesin bir zaferi artık hayal edebilir, güvenle öngörebiliriz

Söz konusu öneriler başarıyla yerine getirilir getirilmez, Fransa'da ve daha önce sözü edilen çalışmamın bulanabileceği her yerde, bunları genişletip sonuçlandırma niyetindeyim. Ardından, tamamlanıp majestelerine adanmış çalışmamın bir kopyasını, böyle yüce bir prense küçük bir armağan olarak gönderirim. O çalışmada, içinde bulunduğumuz 1538 yılına dek gerçekleşmiş her şeyin doğrulukla kaydedilmiş, değerli bir prense yaraşan biçimde sunulmuş olduğunu göreceksiniz. Majestelerinin, tıpkı merhum seleflerinin yaptıkları gibi, silahlanırken de öteki Hıristiyan prenslerini gölgede bırakacakları, acemice, eğitim almadan yazmış olmama karşın, olayları doğru ve sadık biçimde anlattığım için okumaya tenezzül buyuracakları umudunu taşıyorum. / Tanrım ekselanslarına nice mutlu yıllar bahşetsin. 137

Ayrıca, iki İran kralının, yani Şah İsmail ve çoğunlukla Sophi [Sufi] diye bilinen oğlu Şah Tahmasb'ın kökenini ele alan yeni bir *"operetta"* [çalışma] kaleme aldım.[7] İranlılara, Türkleri dengeleyebilecek bir güç, onların düşmanı gözüyle bakılmalıdır. Bu çalışmayı benim olduğu kadar, bir zamanların önde gelen ve başarılı, şimdiyse diğerlerinden daha perişan ve

5 Jagellon hanedanından Macaristan Kralı Ladislas'ın oğlu II. Lajos 1526'daki Mohaç Savaşında öldürüldü. Aşağıya s. 189–90'e bkz..

6 Papa III. Paulus (1534–49), Nice'te Temmuz 1538'de İmparator V. Karl ve Fransa Kralı I. François arasında bir barış antlaşması gerçekleştirdi. Aşağıya s. 201'e bkz.

7 I. İsmail Safevi 1502-24 arasında İran şahıydı. Yerine 1524'te oğlu Tahmasp geçti. Aşağıya s. 160 ve not 78, s. 177, not 129'a bkz. Spandunis'in İran şahları üzerine "operet"leri, Spandounes, ed. Sathas, s. 252–61 içinde basılmıştır. Aşağıya III. Bölüme bkz.

ezilmiş haldeki Yunan halkının da baş velinimeti olan Papa'ya [III. Paulus] göstermek üzere beraberimde Roma'ya götürüyorum. Papa'nın Türklere karşı sürdürülen kutsal, saygın ve şanlı mücadelede Hıristiyan prenslerle Sufi'yi işbirliği yapmaya davet edeceğini umuyorum. Bu çalışmanın bir elyazma kopyasını, Türk meselesindeki gelişmeleri içeren çalışmamın sonuna iliştirip ekselanslarına gönderiyorum. Hıristiyan prensler arasında onu ilk okuyan siz olacaksınız. Bu insanlara karşı kılıcını ilk çeken de dilerim siz olursunuz. Sufi denen şimdiki İran Şahı'nın, Türklerin savaş yönteminden ve geleneğinden farklı, her bakımdan Hıristiyan ölçütlerine uyan bir orduya sahip olduğunu göreceksiniz. Hep esenliğinizi düşünen birinin en içten dileklerini ekselanslarının kabul edeceklerini umut ediyorum.

I

Türklerin tarihini yazan ve kudretli Osmanlı hanedanının kökenlerini ele alan tarihçileri azami özen ve dikkatle inceledikten sonra anladığım kadarıyla onlar Tataristan çobanlarının Oğuz soyundan gelmişlerdir. Karaman'la İran arasındaki Konya'nın ve daha başka bölgelerin efendisi Sultan Alaeddin'in [Alaeddin Keykubad] hükümdarlığı altında yaşamak üzere, aralarında Osmanlı ailesinin de bulunduğu bir dizi Tatar ailesinin, Alaeddin'in topraklarına gelip yerleştiği söylenir. Sultan Alaeddin, Konstantinopolis İmparatoru Aleksios Komnenos'la büyük bir savaş yürütürken, imparatorun savaşçılarından yiğit bir Yunan şövalyesi kendisiyle teke tek çarpışan herkesin hakkından gelmişti. Yenip öldürdükleri arasında Alaeddin'in gözde bir adamı, cesur bir savaşçısı da vardı. Epeyce endişelenen Alaeddin soylu süvarilerine dönüp şunu sordu: "En parlak savaşçım da dâhil, bir alay adamımı öldüren bu Hıristiyanla hanginiz dövüşecek?" Kahramanlığı kanıtlandığından dolayı bu yiğit Yunanla çarpışmaya istekli kimse bulunamadı. Ancak hayvancılık yapan Oğuz boyundan gelenlerden biri öne atıldı. Köylü sınıftan bu kişi, öyle aşağı tabakadan geliyordu ki, Türk yazarlarından hiçbiri ona *Pazzo*'dan, yani "deli"den başka bir isim vermiyordu. Adam büyük bir coşkuyla haykırdı: "Efendim, bu Hıristiyandan öldürdüğü onca yürekli insanın öcünü alacağım." Sultan Alaeddin silah arkadaşlarına dönüp "Bu kadar çok savaşçı arasında öcümü almak üzere ölüme gitmeye hazır bir köylü deliden başkasını bulamamam ne acı!" dedi. Köylünün verdiği karşılık şu oldu: "Bu işi bana bırakın, efendim. Kaç kişiyi ölüme göndermiş olduğu umurumda değil." Biraz güçlükle izni koparıp savaş meydanına çıktı ve teke tek dövüşte Yunan şövalyesini hezimete uğratıp öldürdü. Sultan Alaeddin ona zaferinin ödülü olarak Osmancık isimli yeri verdi. Soyundan gelenler Osmanlı aile ismini buradan aldılar. 138

Kahramanca davranışı bu Türke büyük ün kazandırdı ve Tataristan'da bulunanların çoğu başkalarıyla birlikte, gelip Osmancık'a yerleşti. Türkün dileği her şeyi paylaşmalarıydı. Böylelikle etrafında büyük toplulukları kolayca topladı ve topraklarını önemli ölçüde genişletti. Hıristiyanların
139 gelecekteki yıkımını önceden haber verircesine / o ve küçük bir topluluk oluşturan adamları, bir ateşkes döneminden yararlanarak çevredeki birçok köyü yakıp yağmaladılar. Bunlar arasında, Türkçede "dini bozmak" demeye gelen Yunanca "*Dimbos*" (Dinboz) adındaki bir köy de vardı. Nitekim ardılları bu kehaneti gerçeğe dönüştürdü.

Sultan Alaeddin bunu duyunca, yürürlükteki ateşkesi hiçe sayan bu faili bulup huzuruna çıkarması için bir vezirini yolladı. Vezir, tekrar yağmaya gidip Sar [Çer] adındaki bir köyü zapt etmiş olduğu için onu bulamadı. Ganimetleriyle geri döndüğünde, Dimbos köyünü soymasından rahatsızlık duyan Alaeddin'in, kendisini bulması için adam gönderdiğini öğrendi. Bu nedenle, evinde topladığı ganimeti gidip sultana sunmayı, kendiliğinden boyun eğmeyi kararlaştırdı. Öyle de yaptı. Sultan suçunu bağışladı ve bir daha komşularını rahatsız etmemesini emretti. Anlaşmaya vardıklarında sultan Sar köyündeki erkek çocukları alıkoymasına izin verdi. Türkçede "Sar'ın gençleri" anlamındaki yeniçeri ismi bunlardan türetildi.* Bu adamın başarılarına yönelik başka kayıtlara rastlanmaz. Türk tarihçilerinin yaygın kanısı Sultan Alaeddin tarafından zehirlenmiş olduğu yönündedir. Osman Türklerin ilk imparatoru olarak ortaya çıkıncaya kadar, uzunca bir dönem bu hanedanla ilgili hatırlanmaya değer başka bir başarı öyküsü kaydedilmemiştir.

Konstantinopolis'in yenilmez fatihi II. Mehmed, Türk tarihçilerinin de belirttiği gibi, kuşkusuz ki ailesinin Tataristan'dan göçmüş çobanlardan geldiğine insanları asla inandıramazdı. Mehmed kökenlerinin Konstantinopolis İmparatoru Komnenos'tan geldiğine inanıyordu. İmparator Komnenos'la Sultan Alaeddin arasındaki savaşlar süresince, imparatora Batı'dan yiğit bir şövalyenin katıldığı söylenir. Bu şövalye öyle kahramanca savaştı ki, imparator, İsaakios isimli bir yeğenine, atından inmesini ve onu bu Batılı beye vermesini emretti. Buna gücenen İsaakios, Sultan Alaeddin'e

* Spandunis Batı dillerindeki *Janissary* sözcüğünden hareket ediyor olmalı –ed.n.

katıldı ve dininden dönerek Müslüman oldu. Alaeddin onu kızıyla evlendirip aralarında Osmancık'ın da bulunduğu bazı toprakları ve köyleri verdi. Sultan Mehmed, ardıllarından daha sonra söz edeceğimiz bu Osmanlının, İsaakios'un soyundan geldiğine inanıyordu. Ne var ki, Hıristiyan yazarlar Osmanlı hanedanının kökeni üzerine yaptıkları çeşitli ve birbirinden farklı incelemeleriyle bu konuya açıklık getirmiş değillerdir. Ben kendi hesabıma hadenanın, yukarıda sözünü ettiğim gibi, Oğuz boyundan Tataristanlı çobanlardan olan ve Yunan şövalyesini yenen o basit köylüden geldiğini ileri süren Türk tarihçilerine inanmaya eğilimliyim. Ama Osmanlı hanedanının başlangıcı hakkında bu kadarı yeterlidir.

Osmanlıların gücü ve iktidarı, büyük ölçüde Yunan ve Latin Hıristiyanlar arasındaki anlaşmazlık ve uyumsuzlukların sonucu olarak arttı. Oysa alemşumul kilisede 700 yılı aşkın bir süre bunların arasında bir anlaşmazlık yaşanmamıştı. Ama Konstantinopolis'teki imparatorların etkisi azalmaya başlayınca daima papalık seçimlerine karışmak istediler. / Kardinaller seçimlerin sadece ruhbanı ilgilendirmesi gerektiği kanısına varıp haklı olarak bu amaçla bir nizamname oluşturdular. 140

Ardından ayinlerini değiştirdiler. Sonuçta, birbirini anlayamayan iki taraf, birbirini kötülemeye başladı. Konstantinopolis patrikleri papalara itaat etmeyi reddetti; cahil halkı da kendilerini örnek almaya teşvik ettiler. Bu musibet Osmanlı hanedanın ortaya çıkmasından birkaç yıl önce iyice bünyeye yayıldı. Papa IV. Eugenius zamanındaki Floransa Konsili, Konstantinopolis'in düşmesinden sadece on dört yıl önce toplandı. Hıristiyanlar [Konsile'e katılmak üzere] kentten ayrıldıklarında, Türklerin giitikçe artan büyük gücüne karşı davalarını savunmaları için artık çok geçti. Yüce Tanrı günahlarımızdan ötürü onların küçük düşürülmesine izin verdi.

Fransızlar, Venedikliler, Cenevizler ve Montferrat Markisi'nin Kutsal Topraklar'ı geri almak gibi haklı ve dini bir amaçla Venedik'te gemiye bindikleri iyi bilinmektedir. Zara'da [Zadar], Konstantinopolis imparatorunun kısa süre önce tahtından edilen oğullarından Aleksios'a rastladı. Aleksios yardım istemek için Almanya imparatoru olan dayısının yanına gitmişti. Yardım gelmeyince düşkırıklığı içinde Zara'da bekliyordu. Yukarıda sözü edilen donanma Zara'ya ulaşınca, kendisini tekrar tahta çıkarmaları halinde onla-

ra belirli bir miktar para ödeyeceği konusunda donanma liderleriyle anlaşmaya vardı. Donanma sonunda Konstantinopolis'i kuşatmak üzere yelken açtı ancak şehirdeki çetin anlaşmazlıklar nedeniyle orada bir yılı aşkın süre bekledi.[1] Bazıları kenteki imparatoru, bazıları da kent dışındakilerin tarafını tutuyordu. Kimileriyse tarafsızdı. Öyle ki, şehrin hâlâ kuşatma altında olduğu bir yıl içinde şehirden üç imparator çıktı. Bunlardan sonuncusu, tahtında sadece kırk gün oturan V. Aleksios Murzufulos'tu. Dışardakiler içerden gelen istihbarata göre hareket ederek şehre saldırınca Konstantinopolis alındı. Bu savaşta yeni İmparator Murzufulos da, Konstantinopolis'i kuşatıp ele geçirmesi amacıyla donanmayı gönderen Aleksios da öldürüldü. Şehir vahşice yağmalandı ve muzaffer ordu bir Fransız imparator atadı. Venedik Senatosu ise Patrikhane ile ruhbanı oluşturdu. Gelişmelerin seyrinden hoşnut olmayan Yunan soylularıyla seçkin tabakası Konstantinopolis'i terk ederek Anadolu'ya geçti. Burada Laskaris hanedanının yönetiminde kendi imparatorluklarını kurdular. Konstantinopolis'in Fransız ve Venediklilere bağlı kaldığı altmış beş yıllık sürede üç Fransız imparator hüküm sürdü. Anadolu'daki Yunanlar da, benzer şekilde, Laskaris hanedanından gelen üç imparatorla, yani Aleksios Laskaris, oğlu İoannes ve İoannes'in oğlu tarafından yönetildiler.[2] Bu hanedandan gelen son imparatorun dört kızı, bir de oğlu vardı. Böyleyken, parlak bir asker olan, ordunun sevdiği Mihail Paleologos isimli damadını aklında tutuyordu. Mihail Paleologos yüce ruhlu, cömert biriydi. İmparator Laskaris ölünce askerlerin desteğiyle imparatorluğa el koydu, çünkü ordu beş yaşındaki bir çocuk yerine deneyimli bir komutanın başa geçmesini yeğlemişti. Kısacası, Caesar unvanını alan [iktidar gaspçısı] tahtını korumak için şiddete yönelmiş ve akrabası küçük
141 çocuğu kör ettirmişti. / Tüm Yunanistan'ı saran anlaşmazlığın ve kavganın

1 Metnin ilk iki sayfasında Osmanlı halkıyla liderlerinin kökenine dair bazı öykücük ve söylenceler anlatılmaktadır. Daha kesin tarihsel kayıtlar 1204'teki IV. Haçlı Seferiyle ve bunun Bizans İmparatorluğu açısından sonuçlarının epey çarpıtılmış biçimde aktarılmasıyla başlamaktadır. Aleksios IV. Angelos, Alman kralı Svabyalı Philip'in kayınbiraderiydi.

2 Spandunis, tüm çalışma boyunca Anadolu veya Ön Asya anlamında "Natalia" (Yunanca *Anatoli*) sözcüğünü kullanmaktadır. 1204'den 1261'e dek sürgündeyken, imparatorluğu Nicaea'dan yöneten Laskaris ailesinin üç imparatoru aslında I. Theodoros, kayınbiraderi İoannes III. Vatatzes ve II. Theodoros'tu. II. Theodoros öldüğünde, tahta geçme hakkı oğlu İoannes IV. Laskaris'in oldu. 1258'de Despot (Sezar değil) ve 1259'da imparator unvanını kazanan Mihail VIII. Paleologos, İoannes IV. Laskaris'in mülküne el koyup, onu kör etti. Spandunis'in öne sürdüğü gibi II. Theodoros'un damadı değildi.

nedeni buydu. Dünyanın bulunduğumuz kısmında olduğu gibi, o ülkede de süregelmiş akla uygun, övgüye değer tüm geleneklerden bir kopuştu bu. Çünkü düşmanlarını öldürmekten çok onların gözlerini oymaya alışıktılar. Anılan çocuk, imparator tarafından sürgüne gönderildi. Konağını terk ettikten sonra, kör olmasına karşın, evlenip çocuk sahibi oldu; böylelikle soyunu bugüne dek devam ettirdi. Doğrudan eril soydan gelen yürekli üç soylu tanıyorum. Bunlardan ikisi orduda, üçüncüsü edebiyatta öne çıktı. Dimitrios Laskaris isimli biri, Sultan Bayezid zamanında Türklerle ikinci savaş esnasında Venedik Cumhuriyeti'nin hizmetinde ölmüş bir komutandı. İkincisi, Roma'da şu anki ruhani lider Papa III. Paul [1534–49] Ekselanslarının başpiskoposluğu döneminde ölen bir bilge, Juan Laskaris'ti. Üçüncüsü Aleksios Laskaris ise, hâlâ Kutsal Kilise'nin hizmetinde olan bir kumandandır.[3]

Mihail Paleologos hükümdarken, Konstantinopolis'teki Fransız imparatorla ateşkes imzaladı. Ateşkes esnasında Aleksios Strategopulos adındaki bir komutanı 25.000 kişilik ordusuyla Bulgarlara karşı savaştı. Bu subay Konstantinopolis'in yaklaşık otuz kilometre yakınındayken, şehirde yaşayan yaşlı bir Yunana rastladı. Yaşlı adam kendisine şunları söyledi: "Efendim, Tanrı bana bir Yunan imparatorunun yönetimi altında ölmeyi bahşetmedi. Yeter ki emredin, sizi ve ordunuzu şehre götürebilirim. Surlarda, birinin yaya olarak kolaylıkla geçebileceği bir geçit biliyorum. Tarlamdan geri dönerken sur kapısını kapalı bulduğum zamanlarda, kendim de bu yolu kullanıyorum." Bunun üzerine subay en güvendiği adamlarından birkaçını gönderdi. Gönderilen bu kişiler, yaşlı Yunanın dediklerinin doğru olduğunu gördüler. Subay bu nedenle imparatoruna danışmaksızın Konstantinopolis'i

3 Parantez içindeki bu kısım Spandunis'in ilk baskısında (Lucca, 1550) yer almamıştır. Kör edilen İoannes IV. Laskaris'in sonradan evliliği ve çocuk sahibi olmasıyla ilgili aktarılanlar, şüphesiz Laskaris ailesinden sonraki üyelerin imparatorluk soyu üzerindeki haklarını desteklemek için uydurulmuştur. IV. İoannes'in hapisten kaçıp İtalya'daki Anjou hanedanından I. Charles'ın sarayına çekildiği söylentisi, Angevin ajanları tarafından Batı'da dolaşıma sokulmuştur (D.J. Geanakoplos, *Emperor Michael Palaeologus and the West, 1258-1282*, Cambridge, Mass., 1959, s. 217-18). Spandunis'in tanıdığı üç Laskaris şunlardı: Dimitrios, II. Bayezid'in Dalmaçya'daki savaşında 1502'de öldürüldü. Orada Theodoros'un kardeşi Aleksander da yaralandı (aşağıya bkz. n 126). "Juan Lascari," ünlü âlim ve hümanist Yannis Laskaris'ti. Papa III. Paulus (1534-49) döneminde Aralık 1534'te Roma'da öldü. Öldüğünde, Spandunis çalışmasının son taslağını bitirmekteydi. Aleksios Laskaris ise 1538'de hâlâ papalığın hizmetindeydi; başka kaynaklarda bilinmemektedir (PLP, VI, no. 14534 [İoannes IV Laskaris], no. 14536 [Janus Laskaris]).

zapt etmeyi planladı. Akşamüstü süvarilerine işaret verdi, dikkatle ilerleyerek şehrin surlarına ulaştı. Adamlarından bazıları bahsedilen delikten süzülüp bir kapıya geldi; sonra tüm ordu bu kapıdan geçti. Adamlarının çoğuna, düşmanın, pençelerinden kaçamaması için kapılarda konumlanmalarını emretti. Gün doğunca çoktan bozguna uğradığını, dışarı çıkma şansının bulunmadığını gören düşman savaşmaya başladı. Pek çoğu öldürüldü. Kalanlarsa, oradaki en güzel yapıların, kiliselerin bazılarını ateşe verdi. Yunanlar alevleri söndürmeye koştuğu için bunlar kaçmakta daha başarılı oldu. Ardından Fransız imparator kaçıp canını Napoli'ye attı. Anadolu'ya haberi ulaştırmak üzere bir ulak gönderildi ve böylesi durumlarda bekleneceği gibi haber büyük bir sevinç ve mutluluk yarattı.[4] Öte yandan, orada olgun, deneyimli, sağduyulu, Theodoros Tornikos adında soylu bir Yunan yaşıyordu. Konstantinopolis'in kurtulduğu haberini kendisini hasta yatağında ziyarete gelen kişilerden almıştı. Gözyaşlarına boğularak "Eyvah, Hıristiyanlık dünyasının batışından başka bir şey değil bu!" dedi. Ziyaretçiler "Ne diyorsunuz efendim? Memleketimizi geri almışız ama siz ağlıyorsunuz!" karşılığını verdiler.
142 Adam şöyle cevap verdi: "Sebepsiz ağlamıyorum ki. / Yunan İmparatorluğu Mihail Paleologos'un eline geçince ne çok anlaşmazlık çıktığını görüyorsunuz. Konstantinopolis şimdi geri alındığından, imparator konumunu güçlendirmek için başkentini buraya taşıyacak. Onca yıl asker olmaya alışmış, Türklere karşı savaşmış ve hâlâ savaşan, Hıristiyanlar arasındaki uyumsuzluklardan azami yararlanan tüm o cesur insanlar da [buraya taşınacak]. Genç asillerimiz, imparatorla şehre akın edip Türklerle savaşı bırakacaklar. Şehrin tadına bir kez varınca askeri hünerlerini unutacaklar. Civardaki tepelere hükmeden, ovaları neredeyse denetim altında tutan Türkler, imparatorla ordusunun gittiklerini gördüklerinde, her şeyi istila edip zamanla Avrupa'ya geçecek, Konstantinopolis'i ve tüm imparatorluğumuzu talan edecekler." Bu sözleri söyledikten sonra, yatağında devrilip son nefesini verdi.[5]

4 Aleksios Strategopulos'un 1261 Temmuzunda adamlarıyla Konstantinopolis'e girişini Bizanslı tarihçiler doğrulamıştır. Napoli'ye kaçan "Fransız İmparator," II. Baldwin'di. Konstantinopolis'in geri alındığı haberi Anadolu'daki Meteorion'da [Akhisar yakınlarında Medar kasabası] bulunan Mihail VIII Paleologos'a ulaştı (Geanakoplos, *Emperor Michael*, s. 119).

5 Tarihçi Yeoryios Pahimeris, burada Theodoros Tornikes veya Tornikios'a atfedilen ürkütücü kehaneti, Nicaea saray görevlilerinden Kakos Senekerim'in oldukça benzer sözlerle dile getirdiğini söylemektedir (Yeoryios Pahimeris, *Histories*, ed. I. Bekker, 2 cilt. [*CSHB*, 1835,] I, s. 149).

Konstantinopolis'te hüküm süren Paleologos hanedanın ilk imparatoru Mihail Paleologos zamanında, yakın çevrede dört Türk beyi bulunuyordu. İlkinin adı Mihal, ikincisinin Turahan, üçüncüsünün Evrenos, sonuncusunun da Osman'dı. Dördü de önemsiz birer aşiret reisinden başka bir şey değildi. İmparator Mihail'in sınırlardan çekildiğini biliyorlardı. Ne ki, dağınık, bölünmüş olduklarından hep yapageldiklerinin aksine düşmana saldıramadılar; bunun yerine kendilerini savunmayı düşündüler. Hıristiyanların gücüne bir başlarına karşı koyamayacaklarını anlayınca, çok geçmeden kendi bireysel çıkarları yerine ortak çıkarlarını gözetmeye karar verip, zamanın Hıristiyan prenslerinin, inançlarını yüceltmek için bir türlü yapamadığı yücegönüllü, unutulmaz bir şey yaptılar. Günün birinde içlerinden birini bey seçmek üzere toplandılar. Her biri sözünü söyledi fakat hepsi de, otorite, cesaret ve karakter kuvveti bakımından hiçbirinin Osman'a denk olmadığında fikir birliğine vardılar. Karar vermekte zorlandılar, çünkü herkesin onayıyla bir hükümdar yerine bir kardeş seçmeyi yeğlerlerdi. Ve böylece Osman'ı seçtiler, o da Türklerin ilk imparatoru oldu ve kırk dokuz yıl hüküm sürdü.[6] Başa geçince, beklendiğinden daha fazla cesaret ve daha fazla yaratıcılık sergiledi. Askeri güçlerini sınamak istediğinden birleşik piyade ve süvari birliklerini teftiş etti, sonra muhteşem bir tören düzenleyerek onlara inançlarını yayma ve Hıristiyanlara boyun eğmemek üzere harekete geçme cesareti aşıladı. Zihinlerini büyük hedeflere yöneltti. Adil ve değerli bir bey olan Osman çok iyi şeyler yaptı; Türkiye'de hâlâ uyulan yararlı yasalar getirdi. Merhametli ve cömertti ama aynı zamanda savaşçı olması ona Türkler var oldukça sürecek bir ün kazandırdı. İşte bu nedenle Türkler imparatorlarını seçtiklerinde "Allah, Osman kadar başarılı kılsın" derler.

Osman, Anadolu'daki Konstantinopolis'e bağlı tüm yörelere savaş açtı. Çünkü Mihail Konstantinopolis'i başkent yapmak üzere Anadolu'yu terk edince, Osman gidişatı uygun bulmuştu. Zorlanmadan bölgeye egemen oldu. Tahta zorla el koyduğu için Yunanlar arasında Mihail Paleo-

6 Osman Gazi'nin ortaya çıkışıyla ilgili bu söylence büyük oranda uydurmadır. Osman, "kırk dokuz yıldan" daha az hüküm sürerek 1326'da öldü. Silah arkadaşlarının isimleri farklı kaydedilmiştir. Bir zamanlar Hıristiyan olan Mihaloğlu ve Malkoçoğlu aileleri soylarının bunların ikisinden geldiğini ileri sürmüşlerdi (H.A. Gibbons, *The Foundation of the Ottoman Empire*, [Oxford, 1916], s. 52-3). Spandunis, çağdaşı diğer Batılı tarihçiler gibi, Osman için "sultan" anlamında "Türklerin İmparatoru" demektedir. Osman, sultan unvanını hiçbir zaman kullanmadı. Unvanı ilk kullanan I. Murad oldu (1362-89).

logos'tan nefret eden düşmanları vardı. Fransız İmparator "Balwin"den, özellikle de İtalya'daki düşmanlarından, yani Venediklilerden ve Baldwin'in
143 yardım istemek üzere sığındığı, akrabası Napoli kralından rahatsızdı. / Mihail Paleologos, Yunan kilisesinin ayinlerini Latin kiliselerininkiyle uyumlu hale getirmek amacıyla Fransa'ya, Lyon Konsili'ne gitti.[7] Hıristiyanlar arasındaki geçimsizliğin başlıca nedeni buydu. Mihail bu sorun üzerinde anlaşmaya varırlarsa, aralarındaki diğer ayrılıkları giderebileceklerine inanıyordu. İmparatorluğundan uzak kaldığı dönemde, Osman'ın hedefleri gerçekleştirmesi kolaydı. Anadolu'daki Yunan imparatorluğuna bağlı bölgenin büyük bölümüne egemen oldu. Mihail, Fransa'dan hiçbir şey elde edemeden geri döndükten sonra öldü. Kendini savaşa ve askeri konulara babası kadar adamamış olan oğlu [II.] Andronikos imparator oldu.[8] Gayet dürüst, "Katolik" bir prensti, ama kendini, egemenliği altındaki toprakları kâfir Osman'a karşı silahla savunmak yerine hitabet sanatına, kilise işlerine adamıştı. Böylece hem imansızlar hem de Hıristiyan rakipleri onun kaybı bahasına başarılar kazandı. Fransa, Navarralılar, Napoli kralı ve Venedikliler ona karşı birlik oluşturdu. Bu birlik, fethedenleri tarafından kiliseye devredilen Mora Yarımadası, Napoli kralının kendisi için alıkoyduğu Korfu Adası, fethedenlerinin Tocco ailesinden bir Napoliliye sattığı Kefalonya, İthaka, Zakintos ve Aya Mavra (Santa Maura) adalarını kapsıyordu. Andronikos, Kırım Gotları prensi ve Bulgarlarla olduğu kadar Sırbistan Kralı Stefan'la da (oğlu Curac sonradan despot olacaktır) anlaşmazlık içinde olduğundan, Türklere karşı ülkesini savunmaktan çok Hıristiyanlarla savaştı.[9] Böylece Osman güzel Bursa şehrini kuşatıp bir kara savaşıyla ele geçirme cesaretini buldu. Ölünce de yerine yirmi dört yaşındaki oğlu Orhan geçti. Ardından babası için Bursa'da bugün de tüm görkemiyle görülebilecek bir türbe yaptırdı.[10]

7 1274'teki ikinci Lyon Konsili'nde Roma ve Konstantinopolis Kiliseler Birliği duyuruldu. İmparator VII. Mihail'in kendisi konsile katılmamıştı (bkz. Nicol, LCB, s. 53-7).

8 Andronikos II Paleologos, babası Mihail Aralık 1282'de ölünce yerine geçti.

9 II. Andronikos'a karşı Batı güçlerinin birliğiyle ilgili yapılan bu açıklama bir önem ifade edemeyecek kadar kısa ve çarpıktır (bkz. Angeliki E. Laiou, *Constantinople and the Latins* Cambridge, [Mass., 1972]).

10 Osman, Bursa'yı (Bizans Prousa'sı) 6 Nisan 1326'da ele geçirdi (Nicol, *LCB*, s. 159). Aynı yıl içinde öldü. Oğlu Orhan yerine geçtiğinde yirmi dördünde ya var ya yoktu. Orhan da 1362'de öldü.

Osman'ın yerini alan Orhan, döneminde büyük başarılar elde etmiş, atak, mükemmel bir beydi. Kimi Hıristiyan yazarlar Orhan'ın rakipsiz kalmak için üç kardeşini öldürdüğü görüşündedir. Ne var ki, Türk tarihçiler bundan söz etmez. Makamını korumak için kendi kardeşlerini öldürerek elini ilk kana bulayanın, oğlu Murad olduğunu söylerler. Talihin yüzüne güldüğü Orhan elli altı yıl hüküm sürdü.[11] Bu dönemde, Andronikos Paleologos'un oğlunun, kendisine suikast hazırladığı ve bunun ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Orhan'ın bir oğlu da aynını yaptı. Her ikisi de babaları tarafından yakalandı. Andronikos, oğlu Konstantinos'u kör ettirdi çünkü suçluları öldürmek yerine ışıktan mahrum etmek Konstantinopolis imparatorlarının âdetiydi. Bu asiller kör edildi; onların gözlerini oyanlar alt seviyeden kimselerdi. Orhan, oğlu Mustafa'nın gözlerini çıkarttırdı.[12] Orhan, birbiri ardına gelen Konstantinopolis imparatorlarıyla bir süre barış halinde kaldı. Bu imparatorların, Orhan'la barış halinde olsalar da, komşu Hıristiyan prenslerle sürekli savaşa tutuşarak Yunanistan'ın ve Hıristiyan dünyasının tümden yıkımına, acınası sonuçlara yol açmalarına, günahlarımızdan ötürü Tanrı izin verdi. / 144

İmparatorluk, Andronikos'un yaşını almış oğlu Manuel'e geçti. Andronikos'un hünerli, askeri cesarete sahip [V.] İoannes (Paleologos) adında bir torunu vardı.[13] Babasının dileğine karşı çıkan (Manuel [?]) evlenmek istedi. Bunu duyan İoannes, kayınbabası soylu eylem adamı, her türlü erdeme doğuştan sahip İoannes Kantakuzenos'la bir anlaşma yaptı. Manuel Paleologos'a birlikte savaş açıp Orhan'dan destek istediler. Orhan, oğlu

11 Laonikos Halkokondiles Orhan'ın (iki) kardeşini ortadan kaldırma hikâyesini biraz kuşkuyla anlatır (*Histories*, ed. E. Darkó, *Laonici Chalcocondylae Historiarum Demonstrationes*, 2 cilt. [Budapeşte, 1922-7], I, s. 13; ed. I. Bekker [*CSHB*, 1843], s. 21). Muhtemelen Sultan I. Bayezid'in 1389'da başlattığı kardeş katli uygulaması, II. Mehmed zamanına kadar yasallaştırılmamıştı (Gibbons, *Foundation of the Ottoman Empire*, s. 180-1). Orhan "elli altı" değil otuz altı yıl hüküm sürdü.

12 Bu kısım, çok daha sonraki bir olayın, V. İoannes'in oğlu (IV.) Andronikos'la I. Murad'ın (Orhan'ın değil) oğlu Savcı Bey'in, babalarına karşı 1373'te yürüttükleri aynı ayaklanmanın karışık ve yanlış tarihle aktarımıdır (bkz. Nicol, *LCB*, s. 277-8).

13 Burada, II. Andronikos'un vârisleri, ayrıca ilk olarak II. Andronikos ve torunu III. Andronikos (1328-41) arasında, daha sonra da İoannes V. Paleologos ve İoannes Kantakuzenos (1341-7) arasındaki Bizans iç savaşlarının kökenin hepten karmaşık bir anlatımı yer almaktadır. Manuel Paleologos bu savaşlarda yer almamıştır. Bununla birlikte, İoannes Kantakuzenos'un, kızı Eirene'yi V. İoannes'le evlendirip onun kayınpederi olduğu ve Orhan'dan yardım istediği de doğrudur. Ancak Orhan'ın gönderdiği oğlu Murad değil, Süleyman'dı.

Murad'ı 12.000 Türkle birlikte göndererek bu desteği seve seve verdi. Türk hakanları o günlerde kendi oğullarını şimdi paşa diye bilinen makama atıyorlardı. Yunanistan'a geçen ilk Türkler bunlar oldu. Manuel'i kendi topraklarından sürdüler. İoannes Kantakuzenosos'la İoannes Paleologos arasında ganimet bölüşülmesi konusunda çok büyük bir anlaşmazlık yaşandı. Bu anlaşmazlık yirmi yıl sürdü. Kimileri kayınpederin, kimileri damadın tarafını tuttu. Önde gelenler İoannes Kantakuzenos'u destekliyordu. Bu sayede o da damadı İoannes Paleologos'u sürgün etti. Kantakuzenos, Konstantinopolis'te İmparator [VI.] İoannes olarak yirmi yıl hüküm sürdü. Hükümdarlığında Orhan'ın oyuncağı olan damadına savaş açtı.[14] Konumunu ve iktidarını güçlendirmek amacıyla oğlu Mateos'u, Sırbistan kralının kızıyla evlendirdi. Bu evliliğin çeyizi olarak bütün Arnavutluk'u kazandı. [Sonra da] Arnavutlar üzerindeki egemenliğini güvence altına almak için onların tüm ileri gelenlerini tutukladı. İçlerinden bazılarını Konstantinopolis yakınlarındaki kasaba ve kalelere dağıttı, büyük kısmını ise, papanın valilerini kovup fethettiği Mora'ya yerleştirdi.[15] Kantakuzenos'un Arnavutluk yönetici sınıfını sınır dışı etmesi hem bu ülkenin hem de tüm Hıristiyan âleminin yıkıma uğramasında önemli rol oynadı. Kantakuzenos, oğlu Mateos'u imparator ilan edip taç giydirdikten hemen sonra öldü.[16] Öte yandan, Heraclea'da [Marmara Ereğlisi] sürgünde bulunan İoannes Paleologos, her yol ve yöntemle imparatorluğu geri kazanmaya, kayınpederi Kantakuzenos'u sürgün etmeye çabaladı. Yunanlıların kroniklerine göre bu ikisi bir tarafta 50 bin, diğer tarafta 6 obin süvariden oluşan ordularla birbirlerine karşı savaştı; iki taraf da sayısız kayıp verdi.

Bu arada, Venedik'le Ceneviz yöneticileri arasında da barbarca bir çatışma yaşanıyordu. Venedikliler Kantakuzenos'un tarafını tutarken,

14 İoannes (VI.) Kantakuzenos, Konstantinopolis'te "yirmi yıl" değil yalnızca yedi yıl hüküm sürdü (1347-54).

15 İoannes (VI.) Kantakuzenos'un oğlu Mateos'un, Sırbistan kralının kızıyla (veya kardeşiyle) evliliğini diğer kaynaklar da anlatmaktadır. Ancak bunlar arasında Yunanca kaynak bulunmamaktadır (Nicol, *Byzantine Family*, 24, s. 121). Mateos'un babası İoannes 1337'de askeri bir harekâtla Arnavutları boyunduruk altına aldı ama Mateos orada değildi. Arnavutların Mora'ya sürgün, daha doğrusu göç ettirilmesi Mateos'un işi değildi. Bu olay 14. yüzyılda, Theodoros I. Paleologos'un oradaki despotluğu sırasında yaşanmıştı. Papalığın Mora'yla bağlantısını kesen de Theodoros'tu.

16 Mateos Kantakuzenos, babası tarafından 1353'te imparator ilan edildi ve 1354 Şubatında bu unvanla taç giydi (Nicol, *LCB*, s. 239-40).

Cenevizler Paleologos'a destek verdi. Venedikliler için işler kötüye gidince, [Paleologos] denizden kararlı bir saldırı gerçekleştirdi. Kendisine bu saldırıda Cathalusio (Gattilusio) yardım etti. İoannes iktidarı ele geçirdikten sonra Midilli'yi ve başka bazı yerleri yardımına karşılık Gattilusio'ya verdi.[17] Yunanistan'ın tüm soyluları ve ileri gelenlerinin desteğine ve Sırbistan kralıyla ittifaka sahip olan İmparator Kantakuzenos mükemmel bir ordusu bulunduğu için karada daha güçlüydü. İoannes Paleologos davasını güçlendirmek için, evlilik dışı üvey kız kardeşlerinden birini Türklerin hakanı Orhan'a eş olarak verdi ve bir ayağı çukurda olmasına rağmen, savaşı sona erdirip Paleologos hanedanını kurtarmak amacıyla 60.000'i aşkın Türk askerini göndermesi için ona para verdi. Türk tarihçilerine göre, Türk askerlerini Anadolu'dan Yunanistan'a taşımak için, kimi Hıristiyan yazarlar başka bir tarih verseler de, "MS 1383" yılında 60.000 düka karşılığında Cenevizlerle anlaştı. / Türklerin Avrupa'da ilk ele geçirdiği ilk yer Gelibolu oldu. İoannes Paleologos, geçişi sağlamak için Marmara Ereğlisi'ne yakın olan Gelibolu'yu Türklere ayırmıştı. Karşıya geçen Orhan, Konstantinopolis'i kuşatmaya koyuldu. İoannes Kantakuzenos tahttan indirilince Joasaph [İosif Hristodulos] adıyla keşiş oldu.[18] 145

Ardından İoannes Paleologos saraya girip Orhan'a söz verdiği her şeyi ödedi. Sonra Orhan, Asya'ya, yani Anadolu'ya geri dönmek istedi. Ama Konstantinopolis'ten yaklaşık dört gün uzaklıkta, Gelibolu'dan uzak olmayan bir yerde gemiye binmesine bir gün kala öyle şiddetli bir deprem meydana geldi ki, çevredeki neredeyse tüm surlar ve yapılar yıkıldı. Bunun üzerine kâhinler Avrupa'yı terk etmemesi için Orhan'ı ikna ettiler. Orhan şu karşılığı verdi: "Madem Rabbim yolu açmış, o halde burada kalacağız."

17 İoannes (V) Paleologos, 1354 Kasımında Tenedos ("Heraclea" değil) Adası'nda [Bozcaada] sürgündeyken Konstantinopolis üzerine yürüdü. Arkadaşı "Cathalusio"yla yaptığı işbirliğini sadece Bizanslı tarihçi Dukas anlatmaktadır (*Istoria Turco-Bizantină*, ed. V. Grecu [Bükreş, 1958], s. 67, 69). Öte yandan, diğer kaynaklar "Cathalusio"nun Midilli (Lesbos) Adası'na yönetici yapılarak ödüllendirildiğini kaydeder. "Cathalusio" o adadaki Ceneviz Francesco I. Gattilusio'ydu.

18 Orhan'a eş bulan İoannes Palaeologos değil İoannes Kantakuzenos'tu. Orhan'la evlendirilen kadın Kantakuzenos'un kendi kızı Theodora'ydı, evlilik dışı doğmuş da değildi. Theodora, Orhan'la 1345'te evlendi. Spandunis'in de dile getireceği gibi, Gelibolu, bir depremle yıkıldıktan sonra Türkler tarafından işgal edildi. İoannes Kantakuzenos 1354'te tahttan ayrılıp bir manastıra çekildi. Cenevizlerin "1383"te Türkleri boğazlardan geçirmek için görevlendirildiğine başka kaynaklarda rastlanmaz.

Kantakuzenos, Konstantinopolis'ten ayrılır ayrılmaz, Sırbistan Kralı Stefan Arnavutluk'u geri almak için İoannes Paleologos'a savaş ilan etti. Bunu duyan Orhan hemen Paleologos'a karşı Sırbistan kralı ve Ulahlarla anlaştı. Dimotico'nun (Didymoteichon/Dimetoka) o zamanki yöneticisi George Glava, Konstantinopolis'teki Paleologos'a sadakat yemini etmeye gitti. [Yokluğunda] rüşvetle lekelenmiş bazı isyancılar, kaleyi Orhan'a teslim etti. O da şehre girip her yeri talan etti. Bunu haber alan Serez Despotu Unglesi (Jovan Uglješa), Orhan'ı Dimetoka'da kuşatmak amacıyla kalabalık bir Hıristiyan ordusu topladı. Beraberinde fazla askeri bulunmayan Orhan geceleyin kuşatmayı yarıp Bulgaristan'ın yolunu tuttu. Türklerin sayısı çok az olduğundan Bulgarlar bu yürüyerek geçenleri tanıyamadı. Belli ki sarhoş halde sızmış uyuyorlardı. Orduları tamamen bozguna uğramış, dağılmıştı. Tanrı'nın günahlarımızdan ötürü, kâfire Yunan topraklarında bahşettiği ilk zafer buydu.[19]

Başka bazı yerleri de topraklarına katan, Orhan Yunanistan'a geçişinden üç yıl sonra öldü. Gelibolu yakınlarındaki "Plagin" isimli bir köye gömüldü. Türbesi hâlâ oradadır, [burada anlatılan] tören ve şölenlerin merkezidir.[20]

Orhan'ın yerine geçen Amurath (Murad) bu isimdeki ilk, Türklerin ise üçüncü imparatoru oldu. Kendisine Gazi Hüdavendigâr deniyordu. Tahta geçer geçmez iki kardeşine sırt çevirdi. Birini boğdurttu; öteki Karaman'a kaçtı. Murad'ın orada ayarttığı birkaç kişi oğlunu zehirledi. Türk tarihçileri, Gazi Hüdavendigar adı verilen Şehzade Murad'ın, onu savaşta yenecek kimse bulunmadığı için Osmanlı soyunun en güçlüsü olduğunu söylerler. O her zaman ilk hücuma kalkan oldu. Bundan dolayı, kendisine, Türkçede yiğit, cesur anlamına gelen Gazi deniyordu. Osmanlılarda Hüda-

19 Dimetoka ("Dimotico") Türkler tarafından ilk olarak 1359'da alındı, 1361'de kalıcı şekilde düştü (Nicol, *LCB*, s. 262 ve atıflar). Spandunis, Dimetoka'yı fethedenin Orhan olduğunu öne sürmekte yalnız gibi görünmektedir. "Sırbistan Kralı Stefan" olasılıkla Stefan Duşan'dı. Duşan Aralık 1355'te öldü. "Dimetoka yöneticisi" George Glava, İoannes Kantakuzenos'un *Tarihler* (*Histories*) adlı çalışmasında değindiği Dimetoka'daki Yeoryios Glavas Skuterios olabilir (*Histories*, II [*CSHB*, 1831], s. 195, 401-2, 426; R. Guilland, *Titres a fonctions de l'Empire byzantin* [Londra: Collected Studies, 1976], no. XXV, s. 83-6). Jovan Uglješa ("Unglesi"), 1365'te Serez'in Sırp despotu oldu, 1371'e kadar da böyle kaldı (bkz. G. Ostrogorsky, *Serska oblast pasle Dušanove smrti* [Belgrad, 1965]; B. Ferjančic, *Vizantijski i Srpski Ser u XIV stoletu* [Belgrad, 1994]).

20 Orhan 1362 Martında öldü. Gömüldüğü söylenen "Plagin" köyü, Spandunis'in Lucca (1550) baskısında "Plagiari" diye geçmektedir. Türbesi hâlâ Bursa'dadır. [Plagiari, Bolayır'ın Yunanca adıdır –ed.n.].

vendigâr unvanını ilk alan da oldu./ Dilimizdeki anlamı imparator olan bu isim Türkiye'de hâlâ kullanılmaktadır.[21] Deniz savaşları için kadırgalar ve başka gemiler yaptırmak amacıyla Gelibolu'ya ustalar getiren ilk Osmanlı hükümdarı da oydu. Hükümdarlığının başlangıcında Arnavutluk sorunu nedeniyle Sırbistan kralıyla güç birliği halindeydi ve Konstantinopolis imparatoruyla sık sık savaşıyordu. Daha sonra Sırp kralıyla arası bozulunca, imparatorla güçlerini birleştirdi. Sırbistan'da gittikçe daha fazla toprak ele geçirip bu ülkeyi sonunda haraç ödeyen bir eyalete indirgedi. Ardından Bulgarlar, Eflaklar, Gotlar ve Konstantinopolis imparatoruyla ittifak kurup iki koldan Macaristan Krallığı'na saldırdı.

Gazi Murad, Macaristan'ı işgal etmek için beraberinde 80.000'i aşkın Türk askeri götürdü. Tanrı'nın inayeti olmasaydı, Macaristan'ın hakkından fena halde gelmişti. Murad, Sırbistan'da Novo Brdo (Novabırda) yakınlarında bulunan Consogno (Kosova) ormanlarındaki bir yere geldi. Macaristan'ın emrindeki on iki şövalye orada Murad'a suikast hazırladı. Bu eylem için seçilen isim Copilovichio'ydu (Miloş Obiliç). Obiliç, Macaristan hizmetindeki bir Sırptı. Çok cesur ve hatırlanmaya değer bir eylem gerçekleştirdi. Macaristan'dan kaçıp Türklerin ordugâhına sığınmış gibi yaptı ve Murad'la konuşmak istedi. Onun güzel endamlı, boy bosu yerinde ve tam teçhizatlı olduğunu işiten Murad, şövalyenin isteğini kabul etti. Şövalye hünkârın çadırına girince, elini öpüyormuş gibi yaparak Murad'ı hançerledi ve öldürdü. Şövalye çadırdan canlı çıkamadı çünkü zalimce yaralanmış ve yere yıkılmıştı.[22]

Yeniçeri ocağını da yine bu Murad kurmuştu. Yeniçerilerin sayısı başlangıçta sadece 500 idi ama sonra II. Murad zamanında 8 bine çıkarıldı. Türklerin imparatorunu koruyan birlik olarak kurulmuştu. Sultan Selim sayılarını 10 bine yükseltti. Miloş Obiliç'i yere seren de işte yukarıda değinilen bu 500 yeniçeriydi. O gün bu gündür sultanın elini öpmeye kim giderse, korumalardan ikisi ziyaretçiyi kollarından tutar. Murad

21 I. Murad (1362-89). İlk olarak kendisinin kullandığı Gazi Hüdavendigâr veya hükümdar savaşçı unvanı, Spandunis'in da belirttiği gibi, imparator olarak çevrilebilir (H. İnalcık, *The Ottoman Empire* [Londra, 1973], s. 56). Murad'ın, kardeşlerini öldürterek yok eden sultanların ilki olduğuna Batı'da yaygınca inanılmaktadır (bkz. yukarıda not 11).

22 Kosova Savaşı (15 Haziran 1389), Miloş Obiliç'in kahramanlığı Yunan ve Slav kaynaklarında etraflıca anlatılmıştır.

suikastın yapıldığı yere gömüldü. Öldüğü noktaya bir anıt dikildi. Naaşı Kosova'da toprağa verildiyse de, sonradan, oğlu Bayezid zamanında Edirne'ye getirildi. Burada Türk hükümdarları bir türbe yaptırdılar ve yardım amacı güden bir hastaneyi vakfettiler. Murad'ın yerine, oğlu *Ildrim* [Yıldırım] Bayezid geçti.[23]

Türklerin dördüncü imparatoru I. Bayezid seleflerinden daha az yetenekli değildi. Kendisine Türkçe Yıldırım denmesi de bunun göstergesiydi. İlkin katletmek suretiyle yedi kardeşinden kurtuldu. Sonra da
147 Hıristiyan âlemindeki prenslerin, özellikle Sırbistan kralı, / Gotlar, daha önce sözü edilen [V.] İoannes'in oğlu yani Konstantinopolis İmparatoru Manuel'le savaş halindeki Eflakların kendi aralarında ne çok bölünmüş olduklarının farkına vardı. Bayezid, Manuel'e açtığı savaşla giderek topraklarının daha büyük bölümünü işgal edip yağmaladı. Horestias [Orestes] tarafından kurulduğu için evvelce Horestiade [Orestias] diye bilinen büyük Adrianople [Edirne] şehrini ele geçirdi. Hububatı ve diğer güzel şeyleriyle bir şehrin aniden Türklerin denetimine geçmesi, Yunanistan'ın çöküş ve yıkımına önemli katkıda bulundu. Orayı karargâhı yaptı ve Yunanistan'da gittikçe daha fazla yeri yağmaladı; öyle ki, soyguncuları her yerde görülür oldu.[24] Sırbistan kralının Arnavutluk'u [İoannes] Kantakuzenos'un oğluna nasıl çeyiz olarak verdiğini, İmparator Kantakuzenos'un, Arnavutluk'un tüm ileri gelenlerini ve yöneticilerini nasıl tutukladığını, kendi memurlarını nasıl vali ve mülk sahibi olarak atadığını yukarıda anlatmıştık. Kantakuzenos hükümdarlıktan kendi rızasıyla çekilip bir keşiş olarak öldüğünde, Arnavutluk savaşçılardan tümüyle yoksun kalmıştı; birbiriyle didişen küçük derebeylerinin sayısı ülkedeki şehir ve kalelerin sayısından daha fazlaydı. Hep tetikte bekleyen Yıldırım Bayezid, Arnavutluk'u işgal ederek inanılmaz bir kıyım ve tahribata girişti. Avlonya'yı ele geçirdikten sonra Yunanistan'a yöneldi. Patras Körfezi'nin

23 Yeniçeri ocağını, Edirne'yi aldıktan sonra savaş esiri Hıristiyanlardan I. Murad kurmuş görünmektedir (İnalcık, *Ottoman Empire*, s. 11). Eski bir Yeniçeri olan Ostrovitsalı Konstantin, yeniçerilerin ve *devşirme* usulünün, yani Hıristiyan çocuklarının zorla asker yapılması uygulamasının başlangıcını, kendisinin "Sultan" dediği, Murad'ın oğluna bağlamaktadır (*Memoirs of a Janissary, Memoiren eines Janitscharen oder Türkische Chroniken*, ed. C.-P. Haase, Renate Lachmann, G. Prinzing [Graz. Viyana ve Köln, 1975], s. 74).
24 Yıldırım diye bilinen I. Bayezid (1389-1402) Edirne'yi Avrupa'daki başkenti yaptı. Şehrin antik Yunandaki ismi Orestias'tı. Türkler tarafından ilk olarak 1368-9'da ele geçirilmişti (*Chron. brev.*, II, s. 297-9).

girişinde solda kalan Solana'yı [Salona] aldı.[25] Ardından Konstantinopolis'i kuşatmaya koyuldu.

İmparator [II.] Manuel'in ileri görüşlülüğü olmasaydı, şehir Türklerin eline pekâlâ geçebilirdi. Manuel Tatarların imparatoru Büyük Sachatai'ya haber gönderip Yıldırım Bayezid'in kuşatması ve saldırgan girişimleri hakkında onu bilgilendirdi. Seçkin Konstantinopolis şehrinin göçebe boyların soyundan gelen Osmanlıların eline geçmesindense, çok soylu İmparator Timur'a teslim edilmesinin daha onurlu olacağını bildirdi. Timur buna, Anadolu'ya saldırmak ve yağmalamak üzere on binlerce savaşçısını savaş alanına sürerek yanıt verdi. Türk erkek, kadın ve çocuklarını, sanki aynı inançtan Müslümanlar değil de hilebaz köpeklermişçesine öldürüyordu.[26] Yıldırım Bayezid böyle büyük bir ordunun hiddetle üzerine saldıracağını önceden kestirememişti. Kendi ordusuyla Anadolu'ya geçti. Sırbistan kralının oğlu, sonradan despot unvanı alacak Giorgio da onunla beraberdi. Düşmanlarından art arda darbeler aldılar. Sonunda Yıldırım bir meydan savaşında esir alındı. Türk ordusu tamamen yok edilip dağıtıldı.[27] Büyük Timurlenk, Bursa'ya gelip yerleşti. İmparator Manuel bağlılığını sunmak için ona elçiler gönderdi. Timur, asil ruhlu bir hükümdara yakışır, âlicenap bir cömertlik sergileyerek elçilere şunları söyledi: "Soylu, medeni insanlarla dolu olağanüstü bir şehri esir etmeyi ve kendine tabi kılmayı Tanrı da hoş

25 Bayezid'in, Kosova Savaşının ardından Arnavutluk'a gerçekleştirdiği bu cezalandırıcı seferi yalnızca geçici bir başarı getirdi. Valona (Avlonya) ve limanı ancak 1517 Haziranında Hamza Bey tarafından alınınca kalıcı olarak Türklerin eline geçti (H. ve H. Buschhausen, *Die Marienkirche von Apollonia in Albanien* [Viyana. 1976], s. 36-7). "Solana," Spandunis'in Lucca basımında (1550) "Salona" olarak çevrilmiştir. Bu haliyle Amphissa'nın ortaçağdaki adıdır [Salona/Spolato, günümüz Hırvatistan'ında Split kentinin 5 km kuzeydoğusundaki antik Dalmaçya kentinin adıdır –ed.n.].

26 Bayezid'in Konstantinopolis ablukası Eylül 1394'te başladı. "Tatarların İmparatoru Büyük Sachatai," Timurlenk, yani Timur'dur (Nicol, *LCB*, s. 312 vd). İmparatorun (Manuel II. Paleologos), öne sürüldüğü gibi, Timur'a haber gönderdiğinin kesin bir kanıtı yoktur. Osmanlılara bırakmaktansa Timur'un Konstantinopolis'in yönetimini devralabileceği savı ise tümüyle hayal ürünüdür (bkz. J. W. Barker, *Manuel II Palaeologus* [1391-1425], [New Brunswick. N.J., 1968], s. 504vd).

27 Spandunis "Giorgio"la, Curac Brankoviç demek istiyorsa yanılıyor. Çünkü Curac, "Sırbistan kralının" değil 1389'da Kosova savaş meydanından kaçmış Vuk Brankoviç'in oğluydu. Ancak 1427'den sonra babasının yerine geçti. 1429'da Sırbistan despotu unvanını aldı. "Giorgio" muhtemelen hatalı olarak Stefan Lazareviç için kullanılmaktadır. Stefan, Kosova'da öldürülen Sırp Knez Lazar'ın oğluydu. Kız kardeşi Despina'yla evlendiği için Bayezid'in kayınbiraderi, aynı zamanda dostu ve vasalıydı. Temmuz 1402'deki Ankara meydan savaşında Bayezid'in tarafında savaşmış olduğu bilinmektedir. Savaş alanından kaçmıştır (Doukas, ed. Grecu, s. 93, 97, 103; *Chron. brev.*, II, s. 370. Gibbons, *Foundation of the Ottoman Empire*, s. 182-3,252-3; Nicol, *LCB*, s. 314-15 ve referanslar).

karşılamaz. Şehirleri, bölgeleri, ülkeleri hırsımdan veya açgözlülüğümden ele geçirmiyorum. Bunlardan elimde yeterince var zaten. Amacım, iyi bir imparatorun görevi olduğu üzere soyluluğu korumaktır. Bu nedenle kadim yasalarınızla yaşamayı sürdürün. Sizi köleleştirmek isteyecek kadar gözü dönmüş herkesi ben cezalandıracağım." [Timur] Geldiği yere geri döndü. Nereye gittiyse altın iplerle bağlı halde demir bir kafes içinde tuttuğu Yıldırım Bayezid'i de beraberinde götürdü. Bayezid'in omuzlarını binek taşı
148 olarak kullandı.[28] /

Timur Scytia'ya [İskitya] geri dönüp Bayezid'i yenmesi vesilesiyle görkemli bir zafer alayı düzenledi. Bu göz alıcı toplantıya İskitya'nın neredeyse tüm beyleri ve prensleri de katıldı. Kafes içindeki Bayezid de getirildi. Sonra [Timur] ulu ve soylu karakteriyle bağdaşmayan bir şey yaptı. Yıldırım'ın yanı sıra esir aldığı karısını getirtip giysilerini, kadının edep yerleri görünecek şekilde göbeğine kadar parçalattı, onu hizmetçi gibi kullandı ve konuklarına yemek servisi yaptırdı. Karısını böyle utanç içinde gören Yıldırım yazgısına o denli hayıflandı ki, kendini hemen öldürmek istedi. Ama bıçağı ya da başka bir aracı yoktu. Bu nedenle kafasını kafesin demir çubuklarına öyle şiddetle vurdu ki feci şekilde kendini öldürdü. Kendisinden sonra oğlu Mehmed hükümdar oldu. Bu isimdeki ilk hünkârdı ve kendini ilk kez sultan diye adlandıran da o oldu.[29]

Böylece Sultan [I.] Mehmed, Türklerin beşinci imparatoru olarak babası Yıldırım Bayezid'in yerine geçti. Timur ölünce Mehmed imparatorluğunu yeniden toparladı, Timur'un atadığı valileri kovdu. Bayezid'in tutsak düştüğü savaşın ardından, oğullarından Mustafa ölmüştü. Diğer üç çocuğunu Edirne'de bırakmıştı. Bunlar Sultan Mehmed ve iki kardeşiydi. [Mehmed] babasının esir alındığını duyar duymaz kardeşlerini toplayıp Karaman'a geçti. Timur'un ölümüne dek orada bekledi. Timur öldükten sonra, parçalara ayrılmıp harap olmuş olsa da, Türklerin imparatorluğunu

28 Eylül 1402'de Timur'a vergi ödenmesini görüşmek üzere ona elçiler gönderen II. Manuel değil oğlu (VIII.) İoannes'ti. Babasının yokluğunda vekili olarak hareket etmişti (DR, V, no. 3199; Barker, *Manuel II*, s. 507).

29 Timur'un esir aldığı Bayezid'e ve karısına davranışı, Doğulu ve Batılı kaynaklarda da genellikle benzer şekilde anlatılmaktadır. Bayezid Mart 1403'te öldü (*Chron. brev.*, II, s. 376-7. Gibbons, *Foundation of the Ottoman Empire*, s. 254-7, 260).

üstlendi.[30] Yeni topraklar kazanamadığı için Türk tarihçiler onu pek övmemiştir. Gene de, benim gözümde, o da yiğit bir hünkârdı. Her şeye karmaşa hâkimdi ama yitirilmiş, yıkıma uğramış toprakları sürekli savundu, korudu ve yeniden kazandı. Bu başarıları, Türklerin yenilgisi ve yıkımından yararlanıp güçlerini birleştirmek yerine Yunanistan'a sırtını dönüp kendilerini birbirlerine karşı şeytanca çekişmelere adamış Hıristiyan prensler arasındaki zaaflar ve uyuşmazlıkların sonucunda elde etti. İmparator [II.] Manuel bütün komşuları tarafından çepeçevre kuşatılmıştı. Sultan Mehmed Yunanistan'daki konumuna istikrar kazandırırken, Konstantinopolis'teki Manuel'in komşu Hıristiyan yöneticilerle pazarlıklar yaptığı dönem işte bu dönemdi; ne de olsa hazinesi boş olduğundan Türkleri Yunanistan'dan atmak için başka bir araca sahip değildi. Ne ki, tüm seleflerinin izlediği politikaların tersine hareket etti. Her birinin birkaç çocuğu olsa da, çocuklardan sadece biri imparator olmaya ve her şeyi miras edinmeye yazgılıyken, diğerlerine bir şey kalmıyordu. Yedi oğlu bulunan Manuel Paleologos, imparatorluğunu yedi parçaya ayırıp her oğluna bir parçasını verdi. Bu da kardeşler arasında çekişmeye yol açtı. Tanrı, sadece bizim değil tüm Hıristiyan âleminin çöküşünü de beraberinde getiren bu çekişmeye günahlarımızdan dolay izin verdi. Bu Sultan Mehmed öldü ve Edirne'ye gömüldü. Geriye oğulları Murad ve Mustafa'yı bıraktı.[31]

Türklerin bu isimdeki ikinci imparatoru Murad, / kardeşi Mustafa'yı boğdurtarak iktidarını perçinledi. Hıristiyan prensler arasındaki bitmek bilmeyen bölünme ve çekişmelerin farkına vardı. Günahlarımızın zemin hazırladığı bu durum imparatorluk yedi parçaya bölündüğü, yedi başlı hale geldiği için ortaya çıktı. Bu bölünmede Selanik kurayla, Mauel'in "Despot" Andronikos adı verilen hastalıklı oğluna düştü. [Andronikos] kardeşleri arasındaki dalaşmaları görünce, Venedik Cumhuriyeti'yle bir

30 Bayezid'in hayatta kalan oğulları şunlardı: Süleyman (1402-11), Musa (1411-13), Mehmed (1413-21) ve Mustafa (1421-22). En büyükleri Süleyman'dan Spandunis söz etmemektedir. Oysa 1402'den sonra Avrupa'daki Osmanlı illerinin yönetimini devralan Süleyman'dı. Spandunis belki de onu 1413'e dek sultan olmamış olan Mehmed'le karıştırmaktadır.

31 II. Manuel'in altı ("yedi" değil) çocuğu vardı: Yerine imparator olarak geçen VIII. İoannes (1425-48), Mora Despotu II. Theodoros, Selanik Despotu Andronikos, Mora Despotu ve İmparator XI. Konstantinos (1448-53), Mora Despotları Dimitrios ve Thomas. Sultan I. Mehmed 1421 Mayısında Edirne'de öldü. Yerine kardeşi II. Murad geçti. Murad, kardeşi Mustafa'yı 1422'de öldürttü (*Chron. brev.*, II, s. 412).

antlaşma yapıp konumunu güçlendirmek istedi. Treviso'da yaşamasını sağlarlarsa, onlara Selanik'i devredeceği sözünü verdi. Venedikliler böylece Selanik'in sahibi oldu. Andronikos, Venedik'e giderken öldü. Venedikliler Selanik'e kendi valilerini gönderdi. Bunlar, şehri önceki yöneticilerden oldukça farklı yöntemlerle idare etti. Bunu öğrenen Sultan Murad öfkelendi, ülkenin ileri gelenlerinden çoğunun cesaretlendirmesiyle, bu güzel ve ünlü şehrin üzerine yürüdü. Bahane olarak da, Andronikos Paleologos'un, kendisine ödemiş olduğu ancak Venediklilerin Selanik'teki dört buçuk yıllık yönetimi süresince alamadığı haracı gösterdi. Birkaç aylık kuşatmanın ardından sonunda şehri fethetti. Venedikli yöneticiler, askerler yakalanıp öldürüldü. Yerli halktan çocuklar rehine olarak Edirne'ye götürüldü. Geri kalanların mallarına dokunulmadı ancak "carazo" [haraç], yani geleneksel vergiyi ödemeye mahkûm edildiler.[32]

İmparator Manuel'in bir diğer oğlu Despot Andreas'a Vizye (Vizu) ve çevresi tahsis edildi. Andreas çocuksuz öldü. Murad, Vizye'yi ele geçirdi.[33] Arnavutluk'un, daha doğrusu Epir'in tam bir kargaşa içinde olduğunu gördü. İmparator [İoannes] Kantakuzenos'un orayı denetlediği dönemde Spata ailesinin bir üyesini Yanya'ya gönderip Musachi Theopia [Teodor Muzaka] adındaki bir başkasıyla birlikte despot yardımcısı ve vali yapması bu kargaşayı başlatmıştı. Yöneticilerden biri Epir bölgesinin en önemli kenti Yanya'ya yerleşti. Durazzo'ya (Durrës) yerleşen Muzaka ise, "la Musachia" diye bilinen kimi yerleri yönetti.[34] Yanya'yı yöneten Spata, İmparator Kantakuze-

32 Bu kısım, Selanik'in Türkler tarafından 1430'daki fethine dek onu yedi ("dört buçuk" değil) yıl ellerinde tutacak Venediklilere despot olarak Andronikos Paleologos'un verdiği şehrin 1408-1423 yılları arasındaki yönetim şeklinin temelde doğru bir anlatımıdır. Ancak Andronikos'un Venedik'e giderken öldüğü doğru değildir. 1429'da ya Mora'da ya da Konstantinopolis'te öldü (*PLP*, IX, no. 21427; Nicol, *LCB*, s. 325-6, 334-5). Haraç, Osmanlı İmparatorluğu'nda Müslüman olmayanların ödedikleri kişi başına vergiydi.

33 II. Manuel'in Andreas adında oğlu yoktu. Bununla birlikte, "Visu" (Trakya'daki Bizye veya Vize), Bizans İmparatorluğunca 1403'te geri alınmıştı. Ancak 1410'da Musa tarafından yeniden zaptedilmişti. *Chron. brev.*, I, no. 9/40; II, s. 398 şimdilik Vize için tek kaynak olarak görünmektedir.

34 Bu bölüm, 14. ve 15. yüzyıllarda Epir ve Arnavutluk'taki yönetici ailelerden bazılarını epeyce karışık, düzensiz anlatmaktadır. Spata ailesinin hiçbir üyesi Yanya'da yönetici olmadı. Toprakları, Epir'in güneyindeki Angelokastron ve Ana'da yoğunlaşmıştı. Muzaka (Thopia) ailesi daha kuzeyde bulunan Durazzo çevresindeki bir bölgedendi. "Dükalık" denen Durazzo üzerindeki hak talebinin temellerini atan Napoli'nin Angevin yöneticilerine bağlıydı. Denetledikleri bölge "Myzeqeja" (Myzeqe) olarak bilinmektedir. Spandunis'in arkadaşları arasında, 14. yüzyılda "Despot" Andreas II. Muzaka'nın soyundan geldiğini savunan Konstantin Muzaka adında biri de vardı. Spandunis, çalışmasında Muzaka ailesinin geçtiği

nos'un ölümünden sonra kendini miras yoluyla buranın hükümdarı olarak buldu. Yıllarca Angelokastron'un yöneticisiyle kavgalı kaldı. Carlo Tocco [Karlotoçi] adındaki birinin yardımını sağladı. Daha önce belirttiğimiz gibi Tocco'nun babası İtake, Zakintos, Kefalonya ve Aya Mavra adalarını [VIII] Mihail'in oğlu Andronikos [II.] Paleologos'tan fetih yoluyla alan kişilerden satın almış ve Napoli kralı da onu bu adaların dükü yapmıştı.

Bu Carlo Tocco, Napoli'nin Capuano tarafından bir soyluydu. Kardeşi Leonardo'yla birlikte, adı geçen Gjin Spata'ya paralı asker olarak hizmet etti. Leonardo bir deniz birliği, Carlo ise bir kara ordusu getirdi. Birlikte Angelokastron'un bahsedilen beyini dize getirip Yanya'nın hizmetine bağladılar. Sonra Carlo, Gjin Spata'dan ücretini istedi fakat onun ödeyecek parası yoktu. Bu yüzden Carlo, / Angelokastron'u işgal edip elinde tuttu. 150
Ancak daha sonra araya başkaları girip sorunu giderdiler. Carlo, Gjin Spata'nın tek kızını eş olarak aldı. Spata bu evlilikten kısa süre sonra ölünce tüm mal varlığının mirasçısı Carlo oldu. Hanedanında despot unvanını da ilk o kazandı.[35] [Bu unvan] kendisine, daha önce de dile getirdiğimiz gibi, Yunanların imparatorluğunu parçalara bölen Manuel Paleologos tarafından verildi. Despot unvanı, birinden diğerine geçmezdi. Bu unvan kardeşlere, çocuklara, yakın akrabalara ve diğer önde gelenlere imparatorun lütfuyla verilen bir imparatorluk görevlendirmesiydi.[36] Adı geçen bu

bölümün bir kopyasını Konstantin'e kıvançla sundu. Söz konusu bölüm, 16. yüzyılda Gjin Muzaka tarafından yazılan ailenin hayali hikâyesinde yeniden basılacaktı. Bu çalışma, C. Hopf tarafından yayına hazırlandı (*Chroniques gréco-romanes inédites ou peu connues* [Berlin, 1873], s. 270-340; Nicol, *Byzantine Family*, s. xvi-xvii. Ayrıca bkz. A. Gegaj, *L'Albanie et l'invasion turque au XV siecle* [Louvain, 1937]; A. Duceliier, *La façade maritime de l'Albanie au moyen âge: Durazzo et Valona du XI au XV siecle* [Selanik, 1981], s. 338-40; D. M. Nicol, *The Despotate of Epiros*, II: 1267-1479 [Cambridge, 1984], s. 197).

35 Carlo (I) Tocco ve kardeşi (II.) Leonardo, Napolili Angevin yöneticileri tarafından 1357'de Kefalonya, İthake ve Zakintos (Zante) adalarının Palatin kontu, ayrıca Santa Maura (Aya Mavra) dükü yapılmış Leonardo I. Tocco'nun oğullarıydı. 1375-76'da oğulları küçük yaştayken öldü. Anneleri Maddalena Buondelmonti çocukların unvanlarını Napoli'de onaylattı. 1396'da Kefalonya kontluğu, Napoli Krallığı'na bağlı özerk bir devlet olduğunu duyurdu. Carlo Tocco Arnavutlara karşı anakarada savaş açtı. Angelokastron ve Arta'yı denetim altına almak için Gjin ve Sguros Spata kardeşlere karşı yürüttüğü seferlerin ayrıntıları, Tocco'nun kendi kroniğinde anlatılmaktadır. Spandunis, 1374-1399 arasında hüküm süren Gjin Spata'yı, 1385-1411 arasındaki Yanya Despotu Esau'yla karıştırmaktadır. Gjin Spata'nın tek kızıyla evlenen Esau'ydı. Eusa öldüğü zaman Carlo (I.) Tocco, Yanya ve Arta'nın despotluğunu devralmıştı (Nicol, *Despotate of Epiros*, II, s. 147-80).

36 Spandunis despot unvanının Carlo Tocco'ya İmparator Manuel tarafından (1415'te) verildiğini, unvanın kişisel olduğunu ve miras yoluyla bırakılamadığını belirtirken büyük ölçüde haklıdır (Nicol, *Despotate of Epiros*, II, s. 183-4).

Carlo Tocco, Arnavutlar üzerinde İtalyan tarzında egemenlik kurarak Yanya'yı halkının alışık olmadığı sertlikte on bir yıl yönetti. Öldüğünde Yanya halkı hemen Murad'ın yanına gidip onu hükümdarları ilan ettiler. Murad, Turahan (Turacanbei) isimli bir komutanını ve diğer görevlileri göndererek tüm Epir'in müstahkem mevkii ve merkezi durumundaki Yanya'nın yönetimini devraldı.[37] Günahlarımızdan dolayı Tanrı'nın iradesiyle Carlo'nun, daha önce sözü edilen karısından hiç meşru çocuğu olmadı, ancak evlilik dışı beş çocuğu vardı. Kardeşi Kont Leonardo ise çoktan ölmüştü. Geride bıraktığı meşru oğlu Carlo amcasının ölümünün ardından Konstantinopolis'e gidip despot olarak atanmak istedi, ama kendini Arta Lordu Carlo de Tocca olarak ilan etti. Daha önce anılan gayrımeşru çocuklarla amansız bir çatışmaya girdi. Bunlardan bazıları, Türklerin meşru veya gayrımeşru çocuklar arasında ayrım yapmadığını bildiklerinden, babalarının hükümdarlığının kendilerine ait olduğunu ileri sürerek Murad'tan yardım istedi. Diğerleri Mora Despotluğu'na, biri de Venedik'e gitti. Murad ordusuyla Epir'e girdi; Arta'yla Angelokastron'u ve birçok başka yeri işgal etti. Hâlâ Zakintos, İtake ve Kefalonya'yı elinde tutan Carlo Tocco, Aya Mavra'da yaşamaya ve Murad'a yıllık haraç ödemeye mecbur bırakıldı. Ayrıca oğlu Leonardo'yu rehine olarak verdi. Murad rehineyi oğlu Mehmed'e devretti. Ne ki, Leonardo Hıristiyan olarak girdiği saraydan yine öyle ayrıldı. Bu [II.] Carlo, Venediklileri hükmettiği adaların beyleri olarak tanıdı; böylece adli davaların tüm kararları temyiz için Venedik'e gönderilecekti. Murad, Arnavutluk'un bir parçasında işleri yoluna koyduktan sonra diğerine yöneldi. Yanya ve buraya bağlı yerlerin anlaşmazlık ve karışıklıklar yüzünden bölünmüş olduğunu gördü. Kimi küçük beyler, üç günlük bir yolculuğun ardından Murad'a gidip Epir'deki ünlü lider "Musai Carlo"nun yönetime getirilmesini istedi. Diğerleriyse, nedeni bilinmez, bunu reddetti. Umutsuz biçimde Murad'a giden Musai Carlo, sultanın hizmetinde komutan oldu. Musai Carlo'nun ölümünün ardından çocukları sancak beyi yapıldı. Murad dağınık Arnavutları gemlemenin yol ve yöntemlerini buldu; onları baskın-

37 Carlo Tocco, Yanya'da ("yedi" değil) on altı yılı aşkın süre hüküm sürdü. 1429'da öldü. Yanya 1430'da Türklere teslim oldu. Yanya'yı teslim alan "komutan," (oraya sonradan gelen) Turahan Bey değil, birkaç ay önce Selanik'i kanlı şekilde teslim olmaya zorlayan Rumeli Beylerbeyi Sinan Bey'di (Nicol, *Despotate of Epiros*, II, s. 200-4).

larla, saldırılarla aralıksız tedirgin etti; her gün sayısız tutukluyu çok kötü hapishanelere tıktı.[38]

Konstantinopolis İmparatoru Manuel'in yerine, karısından hiç çocuğu olmayan oğlu İoannes [VIII.] Paleologos geçti. / İoannes Türklerin artan gücüne bir başına karşı koyamayacağının ayırdına vardı. Silivri'de (Selymbria) hüküm süren Despot Theodoros, geride erkek çocuk bırakmadan ölmüştü. Kıbrıs kralıyla evlenmiş tek kızıysa, Roma'da ölen Kraliçe Carlotta'nın annesiydi.[39] [İoannes] bu nedenle, [İtalya'daki] konsile gitmeye karar verdi. Despot Theodoros öldüğünden dolayı İoannes'in ölümü halinde yerine imparator olarak geçecek savaşçı bir üne sahip, Dragasi [Dragas] denen Despot Konstantinos'u Mora'dan çağırdı. [İoannes] onu [Konstantinos'u] Konstantinopolis'te bırakıp İtalya'ya doğru yola çıktı. Lakedemonya (Lakonya) ve Misithra'yı [Mistra, Mezistre] yöneten diğer kardeşi Despot Dimitrios'u da yanında götürdü. Dimitrios ve Patras'ta hüküm süren kardeşi Thomas arasında öyle bir rekabet vardı ki, biri diğerinin ciğerini sökecekmiş gibi görünüyordu. İmparator [VIII] İoannes işte bu yüzden, bir yığın bey ve soyluyla beraber Dimitrios'u da götürmesinin akıllıca olacağını düşündü.[40] Despot Konstantinos, zamanının ünlü komutanı İoannes Kantakuzenos'u ve aralarında İmparator İoannes [VI.] Kantakuzenos'un torunu veya oğlu, "Sachatai" lakaplı Yeoryios Kantakuzenos'un da yer aldığı diğer pek çok askeri beraberinde Konstantinopolis'e götürdü. [Doğuştan tüm erdemlere sahip Yeoryios, soyu ve yeteneklerinden dolayı Yunanlar arasında büyük saygı görüyordu. Sırbistan Despotu Curac'la evli kız kardeşi Eirene'yi ziyaret etmeye gitti. Despotun Macaristan'la savaş içinde oldu- 151

38 Spandunis'in, Carlo I. Tocco'nun beş dik kafalı, gayrımeşru çocuğuna ve bunların (II.) Carlo'nun evlilikiçi çocuğuyla olan çekişmelerine ilişkin anlattıkları genel olarak doğrudur. Türklerin Epir'i fethi ve Carlo'nun torunlarının Leukas'a (Lefkada, Lefkas, Aya Mavra) sığınmasıyla ilgili söyledikleri de en azından gerçeğe yakındır. "Musai Carlo"nun kim olduğunu saptamak zor (Nicol, *Despotate of Epiros*, II, s. 204-15; aşağıya bkz. s. 166-7).

39 İoannes VIII. Paleologos babası II. Manuel'in yerine 1425'te tahta geçti. O zamanlar Mistra despotu olan küçük erkek kardeşi (II.) Theodoros, Cleope Malatesa'yla evlendi. Tek kızları Eirene de 1441'de Kıbrıs Kralı Lusignanlı II. Giano'yla evlendi. Theodoros 1443'te Mistra'daki yerini, Silivri mülküyle değiştirdi. 1448'de öldü. (*PLP*, IX, no. 21459; M. Nicol, *The Immortal Emperor* [Cambridge, 1992], s. 18-19).

40 Zamanın Mistra Despotu Konstantinos Dragas Paleologos sonradan Konstantinopolis'in son imparatoru olarak kardeşinin (VIII. İoannes) yerine geçecekti. İoannes'in "İtalya'ya yolculuğu," 1438'de Ferrara'da başlayan Floransa Konsili'ne geniş delegasyonuyla katılmak içindi. Diğer kardeşi Dimitrios hk.: *PLP*, ix, no. 21454.

ğunu öğrenince orada kalmayı tercih etti. İyi tahkim edilmiş Semendire Kalesi'nin yapımında önemli rolü oldu.] Bu prense büyük bir askeri birlik eşlik etti.[41]

Murad, Mora'nın savaşçılardan yoksun kaldığını haber aldı. Gerçi Despot Thomas hâlâ oradaydı ama kavgacı ve idaresi zor Yunanlar üzerinde denetim sağlayamıyordu. Murad, Mora'ya gidip bir denizden ötekine yaklaşık altı mil uzanan Examili [Altı Mil Suru, Heksamilyon, Kesmehisar] surlarını imha etmek istedi. Öyle de yaptı, hem de bir kez değil beş yıl arayla iki kez. Buysa Yunanistan'ın baştan sona yıkımına yol açtı.[42]

İmparator [VIII.] İoannes, İtalya'ya Papa IV. Eugenius zamanında geldi. Birlikte Ferrara'da bir konsil toplamaya koyuldular. Sonra veba nedeniyle Floransa'ya geçtiler. Yunan ve Latin dini ayinleri birbiriyle uyumlu hale getirilinceye dek görüşmelerini üç buçuk yıl sürdürdüler. İoannes kutsal yerleri gezmek üzere Roma'ya gitti; oradan Fransa'ya, "Borgogna"ya [Burgonya] geçti ve birçok Hıristiyan prense yaptığı çağrıyla onları Türklere karşı savaşmaya teşvik etti. Konstantinopolis'ten yedi yıl uzak kaldı.[43] Murad bu süre zarfında tüm Hıristiyan yöneticilerinin, VIII. İoannes'in bizzat veya mektupla kendilerini önceden uyardığı gibi, dinleri[nin geleceğinden] korkmalarına neden olmuştu. Ama papalığın en saygın kardinali
152 Juliano Cesarini'nin elçi olarak gitmesine rağmen / sadece Macaristan

41 İoannes Kantakuzenos ve Yeoryios Kantakuzenos hk.: Nicol, *Byzantine Family*, no. 67 ve 80. Spandunis, başka yerde (aşağıda s. 156, 158) Yeoryios'tan, annesinin dedesi olarak söz etmektedir. Yeoryios, İmparator İoannes VI. Kantakuzenos'un torunu değil torununun oğluydu. "Sachatai" unvanı, düpedüz savaşçı anlamına gelmektedir. Spandunis (yukarıda s. 147) onu Timurlenk için de kullanır. Hugues Busac, ailesinin tarihçesinde (ed. Laurent, 72, 74), Yeoryios'tan, Konstantinopolis'in son Bizanslı başkomutanı ve dokuz çocuk babası Andronikos Kantakuzenos'un kardeşi olarak söz eder (Nicol, *Byzantine Family*, no. 68). Massarellus de yayınlanmamış soy çalışması "Dell' Imperadori Constantinopolitani" (Codex Vaticanus Latinus 12127, yaprak 351) içinde aynı bilgiyi verir. Ne ki, bir tek o, Yeoryios'un babasını Theodoros Kantakuzenos diye isimlendirip geride kalan beşi erkek, sekizi kız on üç çocuktan biri olduğunu belirtir. Spandunis, burada Yeoryios'un kız kardeşleri Helene ve Eirene'yi birbirine karıştırmaktadır. Oysa Helene'nin, Trabzon'un son imparatoru David'in; Eirene'nin ise, Sırbistan Despotu Curac Brankoviç'in karısı olduğunu iyi biliyordu. Yukarıda, metinde parantez içinde geçen satırlar 1550 tarihli Lucca basımında yer almamaktadır.

42 Murad'ın ordusu, Korint Kıstağı'nın karşısındaki Heksalyon surlarını ilkin 1446'da, sonra 1452'de yıktı (*Chron. brev.*, II, s. 467. Nicol, *LCB*, s. 364, 381).

43 Konsil 1438 Nisanında Ferrara'da toplandı. Temmuz 1439'da Floransa'da Papa IV. Eugenius, kiliselerin birliğini ilan etti. VIII. İoannes, Venedik üzerinden Konstantinopolis'e geri döndü. Ne Konstantinopolis'ten yedi yıl uzak kaldı, ne de Roma'yı, Burgonya'yı ve Batı'daki diğer yerleri gezdi.

kralıyla Burgonya Dükü Philip 1444'te Türklere karşı harekete geçti. Hıristiyan ordusu, Murad'la Varna denen bir yerde karşılaştı. Hıristiyanlar yetenekleri ve disiplinleri sayesinde Türk ordusunu dağıtıp parçalayarak muzaffer oldu. Murad'la yeniçerileri, ölümden kaçabilen az sayıda kişiyle, çevredeki küçük bir tepeye geri çekilmek zorunda kaldı. Orada muzaffer Hıristiyan ordusunca kuşatıldılar. Üç günlük kuşatma ve açlığın ardından, Murad şu hükümlerle teslim olmak zorunda kaldı: Kendisi serbest bırakılacak, diğer Türklerin hepsi, onları ele geçirenlerin insafına bırakılacaktı. Sözleşme, imzalaması için önüne getirildiğinde Murad bir bebek gibi ağlamaya başladı. Bunun üzerine, yeniçerilerden biri yanına yaklaşıp: "Zafer kazanmış düşmanının gazabını gözyaşlarınla hafifletebileceğini mi sanıyorsun? Hünkârlar düşmanlarını kılıçla yenerler, gözyaşlarıyla değil" dedi. Murad'ın şu cevabı verdi: "Bana zorla dayatılan bu acımasız teslim koşulları için ağlıyorum..." Yeniçeri bu söz üzerine aniden kılıcını çekip "Seni budala, düzenbaz hain! Bizi buraya kendi postunu kurtarmak için, biz de düşmana av olalım, düşman kılıcıyla can verelim diye getirdin demek. Sen de hepimizle birlikte öleceksin" dedi. Bunları söylerken Murad'ın atını yere devirdi. Silahlı Türkler ansızın saldırınca, sağlanan anlaşmaya güvenip silahlarını bırakmış olan Hıristiyanlarımız hazırlıksız yakalandı. Kılıçlarına davranmaya vakit bulamadan bozguna uğrayıp yenildiler. Ölenler arasında Macaristan ve Leh Kralı III. Ladislas'tı (Vladislav). Burgonya Dükü V. Philip bazı gemiler tedarik etmişti. Ancak Spandunis, ne kıyımdan kaçabilen tek lider olarak Macar komutan Janos Hunyadi'den söz etmekte, ne de Hıristiyan komutanların ikiyüzlülüğüne işaret etmektedir. Bunun yerine, Sultan Murad'ın geçici teslimiyete ve ateşkese zorlandığı söylencesini aktarmayı yeğlemektedir (Nicol. *LCB*, s. 361-3). Savaş kızışmışken Murad'ın cesaretini kaybettiği, yeniçerilerinin onu zorla alıkoymak zorunda kaldığı bir an yaşanmıştı gerçekten de. Murad'ın geri çekilme girişimine ilişkin benzer bir rivayeti *Chron. Turc.*, s. 72-3 çalışmasının yazarı da anlatır (Chalkokondyles, ed. Darkó, II, s. 107-8; ed. Bekker, s. 333-6 [*CSHB*]). Constantine of Ostrovica (ed. Lachmann v.d., s. 96-101) ise Varna savaşının farklı, belki biraz da cesur bir hikâyesini anlatır (bkz. Babinger, *Mehmed*, s. 36-40; Setton, *Papacy and Levant*, II, s. 82-91).

44 Bu kısım, Kasım 1444'te Varna'da yenilgiye uğrayan Haçlı seferinin basitleştirilmiş, doğru olmayan bir anlatımıdır. Ruhani liderleri, Cardinal Giuliano Cesarini olarak doğru isimlendirilmiştir. Macaristan ve Leh Kralı III. Ladislas'tı (Vladislav). Burgonya Dükü V. Philip bazı gemiler tedarik etmişti. Ancak Spandunis, ne kıyımdan kaçabilen tek lider olarak Macar komutan Janos Hunyadi'den söz etmekte, ne de Hıristiyan komutanların ikiyüzlülüğüne işaret etmektedir. Bunun yerine, Sultan Murad'ın geçici teslimiyete ve ateşkese zorlandığı söylencesini aktarmayı yeğlemektedir (Nicol. *LCB*, s. 361-3). Savaş kızışmışken Murad'ın cesaretini kaybettiği, yeniçerilerinin onu zorla alıkoymak zorunda kaldığı bir an yaşanmıştı gerçekten de. Murad'ın geri çekilme girişimine ilişkin benzer bir rivayeti *Chron. Turc.*, s. 72-3 çalışmasının yazarı da anlatır (Chalkokondyles, ed. Darkó, II, s. 107-8; ed. Bekker, s. 333-6 [*CSHB*]). Constantine of Ostrovica (ed. Lachmann v.d., s. 96-101) ise Varna savaşının farklı, belki biraz da cesur bir hikâyesini anlatır (bkz. Babinger, *Mehmed*, s. 36-40; Setton, *Papacy and Levant*, II, s. 82-91).

şu oldu: "Efendim, Hıristiyan dinimi savunmaya geldim." Murad da "Senin Hıristiyanlığın benim dinimden üstün olsaydı, Allah senin böyle utançla, bu denli kayıpla yenilmene izin vermezdi" dedi. Yukarıda değindiğimiz yeniçeriye seslendi, sadakati ve şerefi yorum gerektirmeyen düke hakaret etmesini emretti. Dükü dehşete düşüren yeniçeri, kafasını uçurmak üzere kütüğe götürdü. Ne var ki, sonunda 200.000 mangırlık fidye karşılığında serbest bırakıldı. Para yeniçeriye verildi. Burgonya Dükü sonra memleketine dönüp Türklere karşı savaş hazırlıklarına başlamışken Hakka kavuştu. Oğluna, davasını sürdürmezse hakkını helal etmeyeceğini vasiyet etti. Oğlu vasiyeti yerine getirmedi. Silahını Türklere doğrultması gerekirken on bir yıl boyunca akrabalarına doğrulttu. İşte bu sebepten, Tanrı onu hakkıyla cezalandırdı.[45]

Sultan Murad, Sırbistan Despotu Curac Branković'in kızı Mara'yla evlendi. Mara'dan çocuğu olmadı.[46] Sırasıyla on beş ve on altı yaşlarında iki akrabası Stefan ve Gurgur'u kör ettirdi. Bunlar Edirne'deki kardeşlerini [Mara'yı] ziyarete gitmişlerdi. Murad'la ava çıktıklarında, onun takip ettiği
153 bir karacaya vurdular. / Murad kuşkulandı ve şöyle dedi: "*ogni lupo fa il suo lupato*" [Babasına bak oğlunu al]. Akşam yemeğinde ikisinin de gözlerini oydurup bunları doğruca babalarına gönderdi. Ardından Despot Curac'la savaşmaya giden Murad onu kovup tüm Rascia (Raşka) ve Sırbistan'ı ele geçirdi. Kaçan despot, karısı Eirene Kantakuzenos ve çocuklarıyla Ragusa (Dubrovnik) şehrine sığındı. Eirene orada kocasından habersiz biriktirdiği bir yığın para istiflemişti. Curac bu parayla Kral Mathias'ın babası Janos Corvinus Hunyadi'nin ("Janco Vaivoda") desteğini sağlayarak mülklerini yeniden kazandı.[47] Murad sonra Atina'yı kuşatmaya gitti. Atina Dükü o

45 Bu söylence Murad'ın esirlerinden bir başkasına işaret edebilir, çünkü Burgonya Dükü Philip Varna'da değildi.

46 Sırbistan Despotu Curac ("Jurgo") Brankoviç'in kızı Maria-Mara, Murad'la 1435'te evlendi (Nicol, *Byzantine Lady*, s. 110-19). Constantine of Ostrovica (ed. Lachmann v.d., s. 104) Murad'ın ölümünden sonra üvey oğlu II. Mehmed'in Mara'yı evine gönderdiğini ve kendisine Güney Sırbistan'da Toplica [Toplice] ve Dubočica (veya Glabovica) bölgelerini verdiğini belirtmektedir (bkz. C.J. Jireček, *Istorija Srba*, ed. J. Radonić, I, [Belgrad, 1952], s. 373. 425). Mehmed, daha sonra onu doğu Makedonya'daki Ježevo'ya yerleştirdi. Büyük halası Mara, Spandunis'e orada baktı. Bkz. Giriş, s. 12.

47 Stefan ve Gurgur, Mara'nın kardeşleriydi. Nicol, Byzantine Family, no. 93, 95. Murad 1439'da Semendire'yi, ardından da Raşka'yla Sırbistan'ı fethedince esir alındılar. Nedeni ne olursa olsun, Murad 1441'de onları kör ettirmişti. Spandunis, babaları Curac Brankoviç'in, karısı Eirene Kantakuzenos ve

zamanlar Acciajuoli ("Acciaoli") hanedanından gelen Nerio adında bir Floransalıydı. Murad'a teslim olup oğlu Franco'yu rehine olarak verdi.[48] Bunun ardından Murad, Arnavutluk'a gidip İskender Bey'in (Skanderbeg) elinde tuttuğu Krujë (Kroya [Akçahisar]) Kalesi'ni kuşattı. Ne ki, kuşatma esnasında hastalanıp öldü. Naaşı Edirne'ye götürülüp orada gömüldü. Oğlu, babasının ruhuna duaların okunduğu güzel bir cami ve bir imaret-hane yaptırdı. Murad'ın tüm başarılarına karşın, oğlu Mehmed'in babasını gölgede bıraktığı, Türk tarihçiler arasında genel bir kanıdır.[49]

Böylece Osmanlı Sultanı Mehmed, bu isimdeki ikinci ve Türklerin yedinci imparatoru olarak babasının yerini aldı. Güçlü, savaşçı bir kişiliği vardı ama aynı zamanda cömert ve asil ruhluydu. Tahta çıkar çıkmaz beş yaşındaki kardeşini boğdurdu. Ardından, babası Murad zamanında ölen kardeşi [VIII.] İoannes Paleologos'un yerine tahta geçmiş olan Konstantinopolis İmparatoru Konstantinos'a yöneldi.[50] Büyük Silivri (Selymbria) şehrini fethetti. Bu olay, Türkler bundan böyle şehrin kapılarına kadar dayanan sürekli akınlar düzenleyebildikleri için Konstantinopolis'in çöküşünün habercisi oldu.[51] Mehmed sonra şehri kuşatmak üzere karadan çok

diğer çocuklarıyla, Eirene'nin kocasından habersiz birikimlerinin bulunduğu Ragusa'ya sığındıklarını söylemektedir. (Metindeki "in Scio" sözcükleri "sconosciuto" olarak anlaşılmalıdır. 1550 tarihli baskıdaki yazımı öyledir.) Curac Brankoviç'le Eirene'nin çocukları, Massarellus tarafından doğru isimlendirilip listelenmiştir, yaprak 349. Bkz. Nicol, *Byzantine Family*, no. 71. Curac Brankoviç'in, zamanın Erdel Voyvodası Janos Corvinus Hunyadi'yle yaptığı işbirliği, Varna Savaşından önceki 1442-3 yıllarında yaşanan olaylara işaret ediyor olmalıdır. Janos Hunyadi'nin on altı yaşındaki oğlu Matthias Corvinus, Ocak 1458'de Macaristan kralı oldu (*Chron. brev.*, II, s. 462-3. Babinger, *Mehmed*, s. 146-7).

48 Atina'nın Floransalı dükü Nerio II Acciajuoli (1433-51) zaten Sultan'ın vasalıydı. Oğlu Franco, Osmanlı sarayında rehineydi (Chalkokondyles, ed. Darkó, II, s. 92, 112; ed. Bekker, s. 320-2 [*CSHB*]. W. Miller, *The Latins in the Levant*, [Londra, 1908], s. 406).

49 II. Murad, İskender Bey'i Kroya [Akçahisar] Kalesi'nden kovmak için yaptığı başarısız girişimden bir yıl sonra, 1451 Şubatında Edirne'de öldü. Naaşı görnülmek üzere Bursa'ya getirildi (Babinger, *Mehmed*, s. 64-3. İskender Bey hk.: F.S. Noli, *George Castrioti Scanderbeg 1403-1468* [New York, 1947]; *PLP*, XI, no. 26055).

50 Sultan II. Mehmed 18 Şubat 1451'de tahta çıktı (*Chron. brev.*, II, s. 478-9). VIII. İoannes'in kardeşi Konstantinos (XI.) Paleologos 12 Mart 1449'da imparator olduğunu duyurduğu Mora'dan Konstantinopolis'e gelmişti (*Chron. brev.*, II, s. 475; Nicol, *Immortal Emperor*, s. 36-9). Mehmed'in, en küçük kardeşi Küçük Ahmed Çelebi'yi öldürmesi, Doukas, ed. Grecu, s. 287'de kaydedilmiştir. Burada, çocuğun sadece sekiz aylık olduğu ("beş yaşında" değil) belirtilmektedir. Bu cinayet, Mehmed'in sonradan yasalaştıracağı kardeş katlinin ilk gerçek örneği oldu (Babinger, *Mehmed*, s. 65-6).

51 Spandunis'in, 1453'teki son Konstantinopolis kuşatması, ardından fethiyle ilgili aktardıkları iyi belgelenmiş bu olaya bir katkı sayılmaz. Kaynaklar için bkz. Pertusi, *Caduta*, A. Pertusi ve A. Carile, *Testi inediti e poco noti rulla caduta di Costantinopoli* (Bologna, 1983). Türklerin Silivri'ye (Selymbria) ve kuze-

büyük bir ordu getirdi. Gemileri denizden Pera tepesine çektirdi ve oradan Konstantinopolis limanına indirdi. İmparator Konstantinos Roma'ya, Papa V. Nicholas'a elçiler göndermiş, sırayla bütün Hıristiyan prenslere yazarak yardım etmeleri için yalvarmıştı. Gelgelelim, günahkâr olduğumuz için papanın tüm tavsiyelerine, imparatorun tüm yakarışlarına rağmen, Venedikliler ve Cenevizler dışında hiçbiri karşılık vermedi. Onların Armer hanedanından gelen bir görevlileri üç kadırgasıyla oradaydı. Düşman saldırıya geçince şehri savunmak zorunda kaldı.[52] Venedik Senatosu yardım gönderilip gönderilmeyeceği konusunu tartıştı. Ama tartışmaları o kadar uzun sürdü ki yardım zamanında yetişemedi; yardımı getiren kaptan Eğriboz'a vardığında, talihsiz şehrin çoktan ele geçirildiğini haber aldı. Surları cesurca savunan bazı Ceneviz askerleri de vardı. Mehmed şehri elli dört gün kuşatma altında tuttu. Saldırıya geçtiğinde Ceneviz kale muhafızı yaralandı. Tanrı günahlarımızdan dolayı Türklerin 29 Mayıs 1453'te o noktadan içeriye girmesine izin verdi.[53] Konstantinopolis'in Helena'nın
154 oğlu bir Constantinus tarafından kurulması gibi, / yine bir Helena [Eirene] oğlu bir başka Konstantinos zamanında askeri güçle kaybedilmiş olması Tanrı'nın takdiriydi. Ayrıca, Osmanlıların yedinci imparatoru, Paleologos hanedanının yedinci imparatorunu yenmişti. Hıristiyan imparator kendini kurtarabilirdi ama bunu yapmayı reddetti. Türkler surların içlerine ulaşmışlardı ki, şöyle dedi: "Tanrım, eğer bir İmparatorluk olmayacaksa, ben de imparator kalmayı istemem. Ülkemle birlikte ölmeyi yeğlerim." Yanında duran bazı soylulara "Kendini kurtarmak isteyen gidebilir. İmparatoruna eşlik etmek isteyen beni izlesin ve benimle ölüme gelsin" dedi. Böylece imparator 200'ü aşkın atlısıyla, Türklerin sızdıkları "Chinigo" sokaklarına

yiyle batısını çevreleyen diğer yerlere Karaca Bey önderliğindeki saldırısı, İmrozlu Kritovulos ve Dukas tarafından kaydedilmiştir (*Critobuli Imbriotae Historiae*, ed. V. Grecu [Bükreş, 1963], s. 75; ed. D.R, Reinsch, *CFSHB*, XXII [Berlin ve New York, 1983], Doukas, ed. Grecu, s. 321). Ancak Kritovulos Silivri'nin kuşatmaya direndiğini savunmaktadır.

52 1550 tarihli Lucca baskısında "casa degl' armeri" diye çevrilmiş. "Armer Hanedan," Venedikli d'Armer ailesinin bir üyesine işaret ediyor olabilir (aşağıya bkz. n.116). Ancak "armiraio" veya amiral anlamında, Haliç'teki gemilerin kumandanlığına getirilmiş, Tana [Azak] kadırgalarının kaptanı Venedikli Alvise Diedo'ya da işaret ediyor olabilir (S. Runciman, *The Fall of Constantinople 1453* [Cambridge, 1965], s. 83, 93, 141-2).

53 "Ceneviz muhafız," Giovanni Giustiniani Longo olmalı (Runciman, *Fall of Constantinople*, s. 83-4, 91-2, 138-9, 150).

girdi. Türk ordusuyla dört saat savaşarak düşmanı o noktada tutup daha fazla ilerlemelerini engellediler. Ne var ki, Türkler şehri aldığında Hıristiyanlar dört taraftan sarılmıştı. Kutsal imparator 200 askeriyle, elbette düşmanlarını büyük kayıplara uğrattıktan sonra, şehit edildi.[54] Onların [Türklerin] kiliselere ve Hıristiyanlara uyguladıkları acımasızlığı anlatmaya hiçbir insanın dili varmaz. Kiliseleri bozup genelevlere ahırlara çevirdiler. Tanrı'ya adanmış kutsal rahibelerin manastırlarına girdiler. Kiliselerdeki mihraplar üzerinde duran azizlerin ikonalarını aldılar, gözlerini oyup yere çaldılar. Kutsal rahibelerin ırzına geçip Tanrı'nın sonsuz inayetine şöyle sövdüler: "İnancınız iyiyse, Tanrı'nız şu anda bir mucize gerçekleştirsin hadi!" Ayrıca, Yunan imparatorlarının ve prenslerinin görenek gereği beraberlerinde gömüldükleri taçlarını, altın mahmuzlarını ve daha başka askeri nişanlarını çalmak üzere, görkemli lahitlerini açıp parçaladılar. Türklerin zalimliği, Hıristiyanlığın küçük düşürülmesi, duyarlı Papa V. Nicholas'ı o denli üzdü ki, iyice içine kapanan papa sonunda hastalanıp öldü.

Türk tarihçileri, Mehmed'in, Kutsal İmparator'un cesedini aradığını, onu bulunca da yas tutup onurlandırdığını, ardından cesedi mezarına götürdüğünü yazar. Oysaki Hıristiyanlar, cesedin hiçbir zaman ortaya çıkarılmadığını, çünkü aslında Konstantinopolis'te asla bir mezar bulunmadığını söyler.[55]

Hıristiyanlara yönelik barbarca kıyım sona erdikten sonra Sezar'ın sarayında artık oturmak istemeyen Mehmed, Aziz Francesco rahiplerinin bir manastırını mesken edindi.[56] Ertesi gün yayınladığı bir fermanda, elinde

54 Spandunis'in, İmparator Konstantinos'un destansı ölümüne ilişkin aktardıkları, başının kesilmesinden söz etmemesine karşın, diğer pek çok kaynakta anlatılanlara benzemektedir (Nicol, *Immortal Emperor*, s. 76-88). "Chinigo sokakları," Haliç boyunca uzanan surlardaki Kinegion kapısı olmalıdır. Burası Gabriele Trevisan ve 400 Venedikli tarafından savunulmuştu. (Pertusi, *Caduta*, I, s. lxxi, 332). Konstantinopolis kuşatmasını konu edinen diğer iki kaynak, "'moenia Cynegi" ve Yunanların "Cynagon" dediği geçitten söz etmektedir (Isidore of Kiev ve Ubertino Pusculo: Pertusi, *Caduta*, I, s. 72, 208). İki Constantinus [kente adını veren kişi bir Roma imparatoru olduğu için adı Latin harfleriyle Constantinus şeklinde yazılıyordu, Konstantinos adı ise bu adın Grekleştirilmiş halidir –ed.n] kurucu ve iki Helena [aslında Helena ve onun Grekleşmiş biçimi olan Eirene] arasındaki isim rastlantısını, Gennadios Scholarios'la başkaları 15. yüzyılda fark etmişti (Nicol, *Immortal Emperor*, s. 74-6). XI. Konstantinos'a atfedilen meydan okuyan son sözler Kritovulos tarafından kaydedilenlerle benzerlik göstermektedir, ed. Grecu, s. 157; ed. Reinsch, s. 80-2.

55 Konstantinos'un gömülmesi ve mezarı üzerindeki belirsizlik hk. bkz. Nicol, *Immortal Emperor*, s. 92-4.

56 Mehmed'in, öne sürüldüğü gibi, Fransisken manastırını mesken seçmiş olmasını başka herhangi bir kaynak desteklememektedir. Kendisi için yaptırdığı ilk saray, şehrin merkezindeki Forum Tauri'dey-

esir bulunan herkesin esirleri teslim etmesini, aksi halde ölümle cezalandırılacaklarını buyurdu. Esirler teslim edilince, soylu kişilerin serbest bırakılmasını emrederek bunların başka birinin kölesi ya da sıradan biri olarak yaşamalarının doğru olmayacağını bildirdi. Sıradan insanlardan kimileri öldürüldü; kimileriyse, kadınları ve çocuklarıyla köle olarak tutuldu. Daha sonra Mehmed, bir soylunun acı çekip dilenmek zorunda kalması doğru olmayacağı için, soyluluğu kanıtlananların tüm ihtiyaçlarının Hıristiyan imparatorlar döneminde karşılandığından daha bolca karşılanmasını emretti. Soylular arasından bazı budalalar kayıt yaptırmaya gitti. Sözü verilen karşılıklarını almaları için bir gün belirlendi. Belirlenen bu gün tam da Aziz
155 Petrus günüydü. / İşte o gün, Mehmed'in emriyle hepsi idam edildi.[57] Tanrı, Vergilius'un da dediği gibi [*Aeneis*, i. 94–6]: "*O terque quaterque bead, quis ante ora patrum* [*Troiae sub moenibus aids contigit oppetere!*]." Tanrı, bağışlayıcılığını sergileyerek soyluların hayatta kalmalarına, böylece torunlarının, tıpkı köpekler gibi başkalarının merhametine bağlı yaşamak zorunda kalmanın soylular için nasıl da zor olduğunu görmelerine izin vermedi. VI. Hadrianus zamanında bana ve beraberimdekilere yapılan da buydu. Hadrianus, önceki başpiskoposların bize ödediği aylıkları kesmişti; kimimiz açlıktan ölürken, kimimiz Türklerle ticaret yaptığımız bahanesiyle hapislere tıkıldık.[58]

Mehmed, daha sonra, Gothia prensinin ağabeyini öldürerek yerine geçtiğini öğrendi. Bunun üzerine karadaki başkomutanı beylerbeyini ("biglerbei") adı geçen prensle savaşması için gönderdi. Hayatının ve mallarının korunmasıyla sonuçlanan bir anlaşmaya varıldı. Mehmed sonunda onu Konstantinopolis'e getirip anlaşmayı bozduğunu söyleyerek kellesini uçurdu. Kralın küçük çocuklarından birini Türk yaptı. Ben son kez Konstantinopolis'teyken onu canlı olarak görmüştüm.[59]

di [Beyazıt Meydanı]. Saray 1455'te tamamlandı. Bu sırada Edirne'de ikamet ediyordu (bkz. H. İnalcık, "The Policy of Mehmed II toward the Greek Population of Istanbul and the Byzantine Buildings in the City," *Dumbarton Oaks Papers*, 23-4 [1969-70], 231-49).

57 Kritoboulos, ed. Grecu, s. 163, belki de sultanı övmek amacıyla, onun soylulara davranışını daha olumlu şekilde anlatmaktadır (bkz. Babinger. *Mehmed*, s. 102-9).

58 Papa VI. Hadrianus (1522-3), öncellerinin (özellikle X. Leo'nun) İtalya'daki bazı Bizanslı sığınmacılara bağladığı aylıkları kesmiş, böylelikle Spandunis ailesinin yoksullaşıp batmasına katkı sağlamış görünüyor. Ayrıca aşağıya bkz. s. 185, 187.

59 Gothia prensininin kim olduğunu saptamak zor. "Gothia" genellikle Kırım demeye gelir. Bu durumda, Mehmed'in, Gedik Ahmed Paşa önderliğinde oraya düzenlediği sonraki seferine gönderme

[Kendi güçleri giderek çelimsizleşirken gücü günden güne artan sultanın Konstantinopolis'i ele geçirdiğini gören Hıristiyan prensler, yapmış olmaları gerektiği gibi ortak düşmanlarına karşı ortak bir askeri eylem yerine, kendi aralarında çatışmaya ve münakaşalara giriştiler. O zamanlar Sırbistan Despotu Curac'la ("Jurgo") Macaristan kralı arasında, sanki birbirlerinin boğazına sarılmışçasına şiddetli bir savaş hali vardı. Despot Curac, Yunan [Ortodoks] ayinlerini, Macaristan kralı ise Latin [Katolik] ayinlerini uyguladı. Aralarında defalarca kanlı çarpışmalar yaşandı, iki tarafta da büyük kıyımlar oldu. Macarlar, çoğunlukla kaybeden tarafta olmalarına rağmen, sonunda acımasız bir savaş başarısıyla despotu ve Theodoros Kantakuzenos'u esir aldılar. İkisi de Macaristan'da hapse atıldı. Bununla birlikte, Theodoros'un, fidye olarak 300.000 duka toplayıp vermek üzere yeminli olarak Sırbistan'a gitmesine izin verildi. Theodoros, bu parayı bulamayınca yeminini bozmamak için Macaristan'daki hapishaneye geri döndü, para ödeninceye dek orada tutuldu. Savaş Macarları barbarlaştırmıştı. Despot'la birlikte Kantakuzenos'u ellerinde tutmak istediler. Artık Türklerin işgali altında bulunan ve onların Semendire dediği ünlü Smederevo şehrini kuşatmak için kalabalık bir ordu gönderdiler. Macarlar şehri ele geçiremedi, çünkü içerde kaleyi yaptırmış ünlü savaşçı prens Yeroyios Kantakuzenos vardı. Olanca gücü, kudreti, azmiyle şehri savundu. Bu başarıyı, Macarlar ellerinde esir tuttukları oğlunu [Theodoros] surlara çıkarıp Yeoryios Kantakuzenos'un teslim olmaması halinde babasının gözlerinin önünde onu öldürecekleri tehdidinde bulunduklarında sergilemişti. Oğlu, tehdide aldırmadığını çünkü [öbür dünyada] ülkesini bu esaretten kurtaracağını cesurca duyurdu. Tüm bu karışıklıklara Tanrı günahlarımız nedeniyle göz yumdu. / Bunun sonucunda da Mehmed bu yerleri zayıflamış bulup tümünü işgal etti.[60]] 156

yapıyor olmalıdır. Söz konusu sefer, Osmanlılar'ın 1475 Haziranında Kefe'yi (Kaffa, Feodosia) ele geçirmesiyle sonuçlanmıştır (aşağıya bkz. s. 159 ve not 77). Esir alınan binlerce Cenevizle birlikte diğerleri, Spandunis'in, aralarında kralın oğlunu gördüğünü söylediği Konstantinopolis'teki bir semte yerleştirilmişlerdir (*Chron. brev.*, II, s. 517. Babinger, *Mehmed*, s. 343-5).

60 Parantez içindeki bu bölüm 1550 tarihli Lucca baskısında yer almamaktadır. Sırbistan Despotu "Jurgo" (Curac Brankoviç) 1453'ten öldüğü 1456'ya kadar Macaristan kralıyla savaş halindeydi. Tutsak alınan Theodoros Kantakuzenos, Yeoryios'un oğlu olarak başka yerde bir tek Hugues Busac tarafından saptanmıştır (ed. Laurent, s. 72 ve Massarellus, yaprak 351). Semendire, sonunda 1459'da Türklerin eline geçti (Nicol, *Byzantine Family*, no. 67, 82).

Bulgarlara savaş açıp onları kıyıma uğratarak ülkelerini işgal etti. Ardından Karamanoğulları Beyliği'ne (Karamania) yöneldi. Karaman Beyi kaçıp İran kralına sığındı. Orada sefilce öldü. İzmir (Smyrna), Foça (Phokaia, "Foghie") ve diğer Hıristiyan şehirlerini ele geçirdi. Hükümdar Gattilusio ("Cathalusio"), İmparator [V.] İoannes'in, İoannes Kantakuzenos'u Konstantinopolis'ten sürdükten sonra atası [Francesco] Gattilusio'ya vermiş olduğu Midilli, Semadirek (Samothrace), Limni (Lemnos), daha başka adalara ve Ainos'a (Enez) hükmediyordu. Kardeşini öldürüp iktidarına el koydu. Mehmed, onu ele geçirince, "Şu anki konumunu elde etmek için kardeşine ne yaptıysan, ben de sana aynısını yapacağım" dedi ve onu idam etti. Karısı ve hane halkından bazıları esir alındı.[61] Mehmed daha sonra Mora'yı işgal etmeyi planladı. Despot Dimitrios ve kardeşi Despot Thomas arasında süregelen çetin anlaşmazlık bu planını kolaylaştırdı. Babaları [II.] Manuel ölünce, bu iki kardeş birbirine karşı öyle geçimsiz hale geldi ki, birbirinin ciğerini sökebilirlerdi. Konstantinopolis düştükten ve kardeşleri Konstantinos öldükten sonra, Yunan soyluları ve beyleri akılcı olduğunu gördükleri Dimitrios'u imparatorları olarak atadı. Ne ki, Dimitrios daha büyük olmasına rağmen kardeşi Thomas'ın yerinden kıpırdayacağı yoktu.[62] Yine de Yunanistan'ın önde gelenleri, iki kardeşin barışması için çaba göstermeye karar verdi. Bunu asla başaramadılar. Güvenilmez biri olan Thomas, akrabası Glarentza ("Chiarenza") prensinin bölgesini ve hâlâ Achaia (Akhaia/Ahaya) Prensliği denen yerleri almak için dolaplar

61 Mehmed'in bir Bulgar seferi yaptığı iddiası kuşkuludur ancak 1465'te Karaman'ı fethetmesi gerçeği yansıtır (Babinger, *Mehmed*, s. 269-73). Midilli'nin fethi de iyi belgelenmiştir. Midilli, Samothrace, Lemnos, diğer adalar ve Ainos hükümdarı Domenico Gattilusio (1455-58), İmparator V. İoannes'in adaları verdiği Francesco Gattilusio'nun soyundandı. 1458'de kardeşi Niccolo II. Gattilusio tarafından öldürüldü. Thasos (Taşoz) ve Foça'yı (Phokaia) daha 1455'te Türklere kaptırmıştı. Türkler tarafından 1462'de mülkü elinden alınıp boğularak öldürüldü (*Leonardus Chiensis De Lesbo a Turcis capta Epistola Pio Papae II missa*, ed. Hopf, *Chroniques*, s. 359-66 ve Tablo IX, I, s. 502. *Chron. brev.*, II, s. 487, 502; Doukas, ed. Grecu, s. 417-19, 433-7; Kritoboulos, ed. Grecu, s. 179, 295-301; Chalkokondyles, ed. Darkó, II, s. 267-9; ed. Bekker, s. 519-21 [CSHB]; *Chron. Turc.*, s. 112).

62 Mistra, Mayıs 1460'ta II. Mehmed'e teslim oldu. Dimitrios ve Thomas Paleologos arasındaki Mora Despotluğu'ndan geriye kalanlar üzerinde süregelen kavgalar iyi belgelenmiştir (bkz. D.A. Zakythinos, *Le Despotat grec de Morée*, 2 cilt, [Londra, 1975], I, s. 265-74). Spandunis, iki günahkârdan daha büyüğünün düpedüz Thomas olduğunu düşünmüş. Konstantin Mihayloviç, (Constantine of Ostrovica, ed. Lachmann v.d., s. 120-3) Mora ve Mistra'nın Türklerce fethedilmelesine ilişkin çapraşık açıklamasında yalnızca Dimitrios'a değinmektedir.

çevirdi. Akrabasını güvenli yol tezkeresiyle Patras'a çağırdı. Ardından bu sözünde durmayıp onu hapse tıktı. Hapiste çocuklarıyla birlikte açlıktan ölmeye terk edildi. Daha sonra, Akhaia Prensi hapisteyken kızıyla evlenmiş Theodoros Disipatos [Disypatos?] adında bir soyluyu sıkıştırıp, tam bir vahşet sergileyerek, ellerini, kulaklarını ve burnunu kesip gözlerini oydu. Ayrıca güvenli yol tezkeresi bulunan Theodoros Bokhalis ("Boccali") isimli birini de esir aldı. Yüksek tabakadan gelen bu soylu, Mora'nın önde gelen isimlerinden biriydi. Sikke bastırma hakkına, bir de sarayın megas dukas ("Megaduca," [büyük dük]) unvanına sahipti. Thomas onu kör ederek mülküne el koydu. Ancak Bokhalis, Disipato'yla gözaltında bulunan oğullarından bazıları tarafından kurtarıldı, mülkünü de geri kazandı.[63] Bir diğer soylu, annemin dedesi ("mio avo materno"), Sachatai lakaplı Yeoryios'un kardeşi Manuel Kantakuzenos'tu. Mani ("Mayna") burnunu elinde bulunduran bu Manuel'e, Yunan toplumunun ileri gelenlerinden biri gözüyle bakılıyordu. O da Thomas tarafından güvenli geçiş için yol tezkeresi verilerek davet edilmişti. Ancak ihtiyatlı ve akıllı olduğundan bu daveti reddetti; sonra öyle cesurca bir direniş sergiledi ki, Thomas onu yok etmek istedi. Manuel Kantakuzenos'un cesareti ve direnişi, bazı Yunan bey ve yöneticilerinin tebaası durumunda olup kendilerine kötü davranılan Arnavutların çoğunu yüreklendirdi. Kendilerini kulluktan kurtarmak için, onlara esin kaynağı olan Manuel Kantakuzenos'u despotları ilan ettiler. / Adını Gjin Cantacusino olarak değiştirip karısına da Maria yerine Cucchia dediler. Bunlar Arnavut isimleriydi.[64] Her biri kendi hırsının tutsağı olmuş despotlar arasındaki düşmanlıklar işte böyleydi. Thomas Patras'ta, Dimitrios Mistra [Mezistre] veya Lakedemonya'da sıkışmıştı. Manuel ise bütün ülke üzerinde egemenlik kuruyordu. Tüm bunlardan haberdar olan

63 Mora'nın başlıca şehirleri, adanın kuzeybatısındaki Glarentza ("Chiarenza") ve Patras'tı. Thomas'ın Glarentza prensi akrabasıyla bacanağı olduğu savunulan Theodoros Disipatos'un ("Dissipato") kim olduğu bilinmemektedir. Theodoros "Boccali," büyük dük unvanı taşısın veya taşımasın, Moralı Arnavut ailesi Boc(c)halis'in bir üyesiydi. Ancak kendi sikkesini bastırma hakkına sahip olması epeyce şüphelidir (Zakythinos, *Despotas grec*, I, s. 141 not 1). Bokhalis ailesinin diğer üyeleri için bkz. George Sfrantzes, *Chronicon minus*, ed. V. Grecu (Bükreş, 1966), s. 112,114, 120; Chalkokondyles, ed. Darkó, II, s. 171; Musachi, ed. Hopf, s. 285, 331.

64 Spandunis'in annesinin dedesi Yeoryios Paleologos "Sachatai" için yukarıya bkz. n 41. Yeoryios belli ki Mani'nin valisiydi. Manuel Kantakuzenos muhtemelen onun "kardeşi" değil oğluydu. Arnavutlar ona Gjin Cantacusino, karısına da Cucchia ismini verdi (Nicol, *Byzantine Family*, no. 83).

Mehmed hızla bir askeri harekâta girişip Mora üzerine yürüdü, orayı yerle bir edip işgal etti.[65]

Thomas, Mehmed'in gazabına uğramayı beklemeden gemiyle Patras'tan ayrıldı. Havari Aziz Andreas'ın kafatasını da Papa II. Pius'a sunmak üzere beraberinde götürdü. Papa onu almak için Milvio Köprüsü'ne (Ponte Molle) geldi. Kutsal emanetin alınmasının anısına yapılmış küçük bir kilise bugün de orada durmaktadır.[66] Thomas ayrıca despot iki oğlu Andreas ve Manuel ile kızını da yanına almıştı. Thomas'ın ölümünden sonra Papa IV. Sixtus onun kızını Büyük Moskova Dükü III. İvan'la ("Gioanne") evlendirdi. Andreas, Roma'da yoksul, sefil bir yaşam sürdü. Kişilik, öngörü, yaşam biçimi yönünden kendisinden daha üstün olan cömert ve erdemli kardeşi Manuel, onun perişan halinden umudunu keserek Roma'dan ayrılıp Sultan Mehmed'i bulmaya gitti. Manuel kötü bir karşılama bekliyordu ama tam tersine Mehmed onu şefkatle ağırlayıp ihtiyaçlarını karşıladı. Sarayda herhangi bir beyden daha iyi onurlandırıldı. Tıpkı ataları gibi bir Hıristiyan olarak ölmesine izin verildi.[67]

Mistra'da hüküm sürmüş olan Despot Dimitrios, kızıyla evlenme sözü verdiği için sultanın Mora'yı fethetmesine göz yummuş gibi görünmektedir. Tek çocuğu olan kızı sahip olduğu her şeyin mirasçısıydı. Manuel Kantakuzenos, Mehmed'le bir anlaşmaya vardıktan sonra ona teslim oldu. Öte yandan, Mehmed'in artık evlenmek istemediği, Dimitrios'un kızı da bakire olarak Edirne'de öldü. Sultan tarafından ihtiyaçları iyi karşılansa

65 Mora'daki Arnavut ayaklanması sonunda Turahan Bey tarafından Ekim 1454'te bastırıldı (*Chron. brev.*, ii, s. 482-3). İtalyanca metinde Türk komutanının eylemi *"la Topo et la Rana"* (s. 44) olarak yer alırken 1551 tarihli baskıda *"prese il sorzo* [? *sorcio*] *et la rana"* (s. 157) yazmaktadır. Bunu, fare ve kurbağalara varıncaya kadar her şeyi tamamen yok etmek demeye getirdiği şeklinde anladım.

66 Despot Thomas, Temmuz 1460'ta Mora'dan kaçıp Modon ve Korfu üzerinden 1462'de Roma'ya vardı. Orada Patras'tan beraberinde getirdiği Aziz Andreas'ın kafatasını Papa II. Pius'a resmi bir törenle sundu. Tören Sant' Andrea della Valle Kilisesinde düzenlendi. Thomas Mayıs 1465'te öldü (*PLP*, IX, no. 21470. Zakythinos, *Despotat grec*, I, s. 287-90; Nicol, *Immortal Emperor*, s. 114).

67 Thomas'ın ailesiyle ilgili bu anlatılanlar oldukça doğrudur. Büyük Moskova Prensi III. İvan'la evlenen kızının adı Zoe'ydi. Büyük oğlu Andreas inişli çıkışlı yılların ardından 1502'de öldü. Küçük oğul Manuel, Spandunis'in de aktardığı gibi, kendisini derin bir saygı ve şerefle ağırlayıp davranan Sultan II. Mehmed'in safını tuttu. Aşağıya bkz. Spandounes, ed. Sathas, s. 157, 174-5, 223, 229. Spandunis, Thomas'ın kızı Eirene'den söz etmeyi anlaşılmayacak biçimde ihmal etmiştir. Eirene, Curac Brankoviç'in üçüncü çocuğu Lazar'la evlenip ondan daha uzun yaşadı ve bir rahibe olarak 1473'te Aya Mavra'da öldü. Andreas'ın yaşamına ilişkin gözden geçirilmiş bir değerlendirmeyi J.P. Harris sunmaktadır ("A Worthless Prince? Andreas Palaeologus in Rome -1464-1502," *Orientalia CHristiana Periodica*, 61 [1995]: 537-34).

da, Manuel Kantakuzenos ona güvenmeyip Macaristan Krallığı'na kaçtı ve orada öldü. Dimitrios ise tuz vergilerinin toplanmasında sahtekârlık yapmakla suçlanarak tüm varlığı elinden alınınca çok geçmeden kederinden öldü.[68] Ayrıca, Mehmed'in Mora'yı istila etmesinden ve Despot Thomas'ın kaçmasından sonra kaçıp kurtulan bir diğer kişinin, Carlo Tocco'nun Türk hünkârınca rehine tutulan oğlu Leonardo olduğunu burada kaydetmeliyiz. Mehmed bir arama ekibine onu bulup kendisine geri getirmeler emrini verdi.[69] Bir diğer kurban, sultana vasalı olarak hizmet vermek zorunda bırakılmış Atina Dükü Franco Acciajuoli'ydi. Sultanın gönderdiği birkaç yeniçeri, sanki düke bir akşam yemeği ziyafeti vereceklermiş gibi görünerek onu vahşice katletti.[70] Mehmed'in elli dört günlük uğraşına karşın Mora'da ele geçirmeyi başaramadığı yer Muhli'ydi ("Much"). Burayı çok yiğit bir bey "Andrea Paleologo di Grizza" [aslında Konstantinos Paleologos Graitzas] savunmuştu. Mehmed, despot adına Nikolaos Paleologos'un elinde tuttuğu zapt edilemez kale Monemvasia'yı da ("Malvasia" [Menekşe/Menavişe) ele geçirmeye kalkışmadı. / Öte yandan, Mehmed ayrıldığında, 158
Paleologos Graitzas, Muhli'yi terk edip Venedik'e gitti. Orada senato tarafından iyi karşılanıp hafif süvarilerinin başına getirildiyse de çok geçmeden öldü. Nikolaos Paleologos da, Hıristiyan prenslerin Türklere saldıraracağına dair pek umudu kalmayınca Monemvasia Kalesi'ni önemsiz bir miktar para karşılığında Venediklilere sattı. Mehmed Edirne yolundayken Atina

68 Mistra'nın 1460'da fethedilmesinin ardından Thomas'ın kardeşi Dimitrios II. Mehmed'e sığındı, Edirne'ye yerleşti ve orada on yıl sonra bir keşiş olarak öldü. Kızı (Eirene) belli ki tek çocuğuydu. Mehmed'in de izniyle yine onun Edirne'deki haremine alındı ve burada öldü (*PLP*, IX, no. 21363. Zakythinos, *Despotat grec*, I, s. 285-7). Dimitrios'un, başka kaynaklardan, sonraki yıllarında sultanın gözünden düştüğü bilinmektedir. Manuel (Gjin) Kantakuzenos olasılıkla ilkin Ragusa'ya sonra Macaristan'a kaçtı (Nicol, *Byzantine Family*, no. 83).

69 Carlo II. Tocco'nun oğlu III. Leonardo'nun Türklere rehine olarak verilmesi başka kaynaklarda belirtilmemektedir. Diğer kaynaklar, Türkler Angelokastron'u (Korfu) 1460'ta ele geçirince, despotluğunun anakaradaki son mülklerinden de mahrum bırakıldığını ve Kefalonya ve Aya Mavra adalarına çekildiğini kaydetmektedir. Bir açıklamaya göreyse, Korint yakınlarında bir yerde Türklerce yakalandı fakat kaçtı (Nicol, *Despotate of Epiros*. II, s. 210-11).

70 Franco Acciajuoli (1455-6), her ne kadar sultanın vasalı olsa da, Atina'nın Floransalı düklerinin sonuncusuydu (yukarıya bkz. not 48). Şehir Haziran 1456'da Turahan'ın oğlu Ömer Paşa'nın eline geçti. Franco'nun bir yeniçeri tarafından hileyle öldürülmesini başkaları farklı anlatmaktadır (Chalkokondyles, ed. Darkó, II, s. 212-13; ed. Bekker, s. 454-5, 483-4 [*CSDB*]; *Chron. brev.*, II, s. 489. Miller, *Latins in the Levant*, s. 436-8, 456-8; Babinger, *Mehmed*, s. 159-60; K.M. Setton, *Catalan Domination of Athens*, 2. bs. [Londra, 1975], s. 209-11).

dükü geride evlat bırakmadan ölünce orayı da ele geçirdi. Edirne'de büyük zaferlerini törenlerle kutladı.[71]

Sırbistan Despotu Curac [Brankoviç] öldüğünde geride iki kız çocuğu bırakmıştı: Bunlardan biri daha önce sözünü ettiğimiz, Sultan Murad'la evlenen Mara; diğeri ise Avusturya İmparatoru Frederick'in Celje kontu olan kardeşiyle evlenen Katarina'ydı. İkisi de duldu. Mara'nın hiç çocuğu olmamıştı, Katarina'nınsa bir kızı vardı. Bu kızı Macaristan Kralı Mathias'ın ilk karısıydı.[72] Despot Curac [Brankoviç] arkasında üç de oğul bırakmıştı, ilki Despot Stefan, ikincisi Despot Curgur idi. Her ikisini de, yukarıda belirtildiği üzere Murad kör ettirmişti. Üçüncüsü Lazar'dı. Babası, Lazar'ın, Mora Despotu Thomas Paleologos'un kızıyla evlenmesine önayak olmuştu. Thomas'ın babası İmparator [II.] Manuel, onu Despot Curac'ın kız kardeşiyle evlendirmiş olduğundan bunlar yakın akrabaydılar. Curac da Lazar'ın babasıydı. Deneyimler, kilisenin özel izniyle de gerçekleştirilmiş olsalar da, akraba evliliklerinin nadiren mutlu sonla tamamlandığını göstermiştir. Kardeşleri Murad tarafından kör edilmiş olduğundan, görme yetisine sahip Lazar devlet işlerinde kardeşlerinden daha etkindi ve babası öldükten sonra da yönetimi devraldı. Annesi Eirene Kantakuzenos, aynı zamanda annemin dedesi ("mio avo materno") Prens Yeoryios Kantakuzenos'in kız kardeşiydi; naibe ve dolayısıyla oğullarına ait bölgenin koruyu-

71 Spandunis, Muhli Kalesi'ni Salmenikon Kalesi'yle karıştırmış görünüyor. Arkadya'da (Mora Yarımadasının ortasında) bulunan Muhli, Mehmed'in ordusunca ilk olarak 1458'de alındı (Zakythinos, *Despotat grec*, I, s. 258,266; A. Bon, *La Morée franque*, 2 cilt [Paris, 1969], I, s. 524). Salmenikon, Patras'la Vostitza (Aigion) arasında uzanıyordu.(bkz. W. McLeod, "Castles of the Morea in 1467," *Byzantinische Zeitschrift*, 65 [1972], 353-63 [357]). Kale kumandanı Konstantinos ("Andrea" değil) Paleologos Graitzas, 1460-1'de burada Türklere karşı cesaretle direnmişti. Halkokondiles, Türk kuşatmasının tüm bir yıl boyunca sürdüğünü, ardından Temmuz 1461'de Salmenikon'un teslim olduğunu belirtmektedir. Venedik'e çekilip orada hafif süvarilerin komutanı olan Konstantinos Paleologos Graitzas başka kaynaklarda kaydedilmiş değildir. Monemvasia Valisi Nikolaos Paleologos, kaleyi önce papanın korumasına verdi, ardından 1463'te Venediklilere devretti (Chalkokondyles, ed. Darko, II, s. 235-8; ed. Bekker, s. 480-1 [*CSHB*]; Sphrantzes, ed. Grecu, s. 124; *Chron. Turc.*, s. 106. *PLP*, IX, no. 21497; Zakythinos, *Despotat grec*, I, s. 272-4; D. M. Nicol, "The Last Byzantine Rulers of Monemvasia," *Travellers and Officials in the Peloponnese* içinde, ed. Haris A. Kalligas [Monemvasia, 1994], s. 62-7).

72 Brankoviç ailesi hakkındaki bilgi oldukça doğrudur. Curac Brankoviç 1456'da öldü. Kızlarından Maria-Mara, Sultan II. Murad'la evlendi (yukarıya bkz. s. 152), Katarina ise, Cilly (Celje) kontu, aynı zamanda Habsburg'daki Kutsal Roma İmparatoru III. Frederick'in (1452-93) yeğeni ("kardeşi" değil) Ulrich'le evlendi. Ulrich 1456'da bir suikasta kurban gitti. Murad da 1451'de öldü. Mara'nın hiç çocuğu yoktu. Katarina'nın tek çocuğu olan kızı (Elizabeth), Macaristan'daki Janos Hunyadi'nin (1458-90) oğlu Mathias I Corvinus'la evlendi (Nicol, *Byzantine Family*, no. 92, 94).

cusu olmaktan hoşnuttu. Ama Lazar durumundan tatmin olmamıştı. Her şeye sahip olmak istedi. Tanrı korkusundan yoksun Lazar, doğuştan her erdeme sahip bir prenses olan annesini zehirledi. Bundan dolayı komşuları ve kendisine bağlı herkesçe dışlanıp nefret edilen Lazar, bütün bu karışıklık içinde Mehmed'in dinmek bilmeyen hışmına uğradı. Mehmed, Raşka'yla Sırbistan'ı ele geçirmeye karar verdi. Bu haber Lazar'ı hasta yatağına düşürdü. Çok geçmeden de öldü. Geriye hiç oğul bırakmayan Lazar'ın üç kızı vardı.[73] [Curac'ın oğullarından] en büyüğü Stefan, daha önce bildirdiğim gibi kördü, Mehmed'in hiddetinden kaçmıştı. İlk olarak beraberindekilerle Arnavutluk'a gitti. Orada soylu Golemo Araniti'nin kızı, Angelina isimli erdemli bir hanımefendiyle tanışıp evlendi. Evli çift çocuksuz kalmadı. Stefan öldüğünde arkasında iki oğlunu, Despot Curac'la Despot Gjon'u, bir de Montferrat Markisi Boniface'le evlenen Maria isimli kızını bıraktı. Curac'ın ikinci oğlu Gurgur Macaristan'a gitti. Burada evlilik içi çocuk sahibi olmaksızın öldü.[74] / Yukarıda belirtilmişti: Lazar'ın üç çocuğu vardı. Bunlardan 159
ilki, babası hâlâ sağken Bosna Kralı Stefan'la evlenen Maria; ikincisi, Leonardo Toceo'yla evlenen Milica ve üçüncüsü, daha önce sözünü ettiğimiz İskender Bey'in (Skanderbeg) oğlu Gjon Kastrioti'yle ("Ioanne Castrioto Duca di San Pietro") evlenen Eirene'ydi. Mehmed, Raşka ve Sırbistan'a saldırıp buraları tamamen işgal etti. Sırbistan despotlarının tüm topraklarına el koydu. Teslim olmayan yerlerin zavallı sakinlerine ait topraklar, kendilerine uygulanan eşi benzeri duyulmamış zalimlikle ellerinden zorla alındı.[75]

73 Curac Brankoviç'in üç oğlu şunlardı: Curgur, Stefan ve Lazar. İlk ikisi, II. Murad tarafından kör edilmişti (yukarıya bkz. s. 152-3). Böylece Lazar, Sırbistan despotu olarak babasının yerine geçti. Spandunis'in de belirttiği gibi, yakın akraba olduğu Mora Despotu Thomas Paleologos'un en büyük kızı Eirene Palaeologina'yla evlendi. Lazar'ın annesi Eirene Kantakuzenos, Spandunis'in annesinin dedesi Yeoryios Paleologos Kantakuzenos'un kız kardeşlerinden biriydi. Lazar'ın, annesine kötü davranışını başka kaynaklar da doğrulamaktadır. Ne var ki annesini zehirlediğini bir tek Spandunis öne sürmektedir. Lazar 1458'de öldü (Nicol, *Byzantine Family*, no. 93, 95, 96).

74 Stefan Brankoviç, Curac'ın birinci değil ikinci oğluydu. Golem (Gjerj) Komnenos Arianiti'nin kızı ve Arnavut İskender Bey'in (Skanderbeg) baldızı Angelina Arianiti'yle evlendi. Gjerj ve Jovan isimlerinde iki oğlu, Montferrat Markisi V. Boniface'le evlenen Maria isimli bir kızı vardı. Curac Brankoviç'in en büyük oğlu Gjerj veya Gurgur, Atos (Aynaroz) Dağı'ndaki Hilandar Manastırında bir rahip olarak Ekim 1459'da öldü. Spandunis'in tanıklığına karşın, Gurgur'un en azından Vuk Brankoviç isminde bir oğlu vardı. Vuk, Macaristan'da bir despot olarak 1485'te öldü (Nicol, *Byzantine Family*, nos. 93, 95).

75 Lazar'ın üç kızı doğru şekilde şöyle sıralanmıştır: Bosnalı Stefan Tomaşeviç'le evlenen Maria; Leonardo III. Tocco'yla evlenen Milica, İskender Bey'in (Skanderbeg) oğlu Gjon Kastrioti'yle evlenen Eirene. II. Mehmed'in Sırbistan'ı fethi, 1459 Haziranında Semendire'yi de almasıyla son buldu (Nicol,

Bununla yetinmeyen Mehmed, Trabzon İmparatoru David Komnenos'a savaş ilan etti. Trabzon yolunda pek çok yeri topraklarına kattıktan sonra şehri kuşattı. David teslim olmak zorunda kaldı. Karşılığında Mehmed hayatını bağışladı, eşyalarıyla birlikte ayrılıp Serez'e (Serres'e) yerleşmesine izin verdi.[76] Mehmed, ardından Anadolu'da Cenevizlere ait Kefe ("Capha"), Kanderelos ("Scandiloro," [Alanya]), Sebastia [Sivas], Tana [Azak] ve daha başka yerleri ele geçirdi. Bu yerlerin sakinlerinden bazılarını öldürdü, bazılarını esir alıp Konstantinopolis'e götürdü. Bazılarıysa acılı halde evlerinde kaldı.[77] Mehmed sonra aç kurt gibi Hıristiyan kanına susadığından, Roma'da yazılmış görünümü verdirdiği bazı sahte mektuplar yazdırdı. Bunu, Trabzon imparatorunu Serez'e yerleştirdikten iki yıl sonra yapmıştı. Mektuplarda Türklere karşı bir Haçlı seferi düzenlenmesinden söz ediyordu. Bu yalanı ileri sürerek İmparator David Komnenos'u, karısını, yani annemin dedesinin kız kardeşi (*"sorella di mio avo materno"*) Eirene'yi, sekiz oğulları ve bir kızıyla birlikte huzuruna getirtti. Konstantinopolis'te onlara Hıristiyan inançlarından dönüp Müslüman olmazlarsa öldürüleceklerini söyledi. David bunu duyunca oğullarını teselli edip onlara din şehidi olmalarını öğütledi. Onun ve oğullarından yedisinin boynu vuruldu. Henüz üç yaşındaki sekizincisi, ablasıyla birlikte Müslümanlaştırılıp İran Kralı Uzun Hasan'a hediye edildi. Bu oğul daha sonra kaçıp "Gurguiabei" isimli Gürcistan kralına gitti. Hıristiyanlığa geçmiş Gürcü kral, kızını onunla evlendirdi. Bu evlilikten bugün de hâlâ yaşayan üç çocuk doğdu. Uzun Hasan'la evlenen ablası, iki kız çocuğu dünyaya getirmişti. Bunlardan birisi, Şah [I.] İsmail'in ("Sophi") annesi oldu. İsmail şu anki İran Kralı Tahmasp'ın babasıydı.

Mehmed, Trabzon'daki imparatorluk ailesinin tüm mal varlığına el koyup imparatoriçeyi üç gün içinde 15.000 duka ödemeye mahkûm etti,

Byzantine Family, no. 96; Babinger, *Mehmed*, s. 163-4). Brankoviç soyuyla ilgili bu ayrıntıların çoğunu Massarellus da doğrulamaktadır (yaprak 350).

76 Trabzon, II. Mehmed'e 1461 Ağustosunda teslim oldu. Son imparatoru David Komnenos, Serez'e değil, Edirne'ye ya da yakınlarına bir yere yerleşti (Babinger, *Mehmed*, s. 191-7; Nicol, *LCB*, s. 407-9).

77 Bu kısım, kronolojik bağlamın dışına çıkmaktadır. Kırım'daki Kefe ve diğer yerler Haziran 1475'te Gedik Ahmed Paşa tarafından Cenevizlerin elinden alındı (Sphrantzes, ed. Grecu, s. 144; *Chron. brev.*, II, s. 517; Angiolello, ed. Ursu, s. 72-83. Babinger, *Mehmed*, s. 343-5). Sözü edilen diğer yerlerden "Scandiloro," Alaia ya da İtalyanca Candeloro diye bilinen Alanya limanıdır. II. Mehmed burayı 1471'de aldı (Babinger, *Mehmed*, s. 173, 300).

aksi halde idam edilecekti. Konstantinopolis'te Mehmed'in esirleri olarak tutulan hizmetçileri, parayı toplamak için gün doğumundan batımına dek çalışıp parayı ödediler. Ama bu dindar ve aziz İmparatoriçe Helene Kantakuzenos'un bu içler acısı durumda sergilediği erdemli davranışını aktarmadan geçemeyeceğim. İmparatoriçe, kocasını ve oğullarını kaybettikten sonra artık bu dünyada kalma isteğini yitirmişti. İmparatoriçelere layık elbiselere alışmış Helene çuval bezinden bir elbise giydi, bundan böyle et yemeyi reddetti ve içinde güçlükle uyuduğu, üstü samanla kaplı bir kulübe yaptı. Mehmed cesetlerin gömülmesini ölüm cezasıyla yasakladığını duyurmuştu. Cesetler onları yiyip bitirecek köpek ve kuzgunlara bırakılacaktı. Ne ki, aziz İmparatoriçe gizlice bir kürek elde etti / ve kulübesinde kendi narin 160
elleriyle bir çukur kazdı. Hayvanlara karşı gün boyunca koruduğu cesetleri geceleyin birer birer taşıyarak buraya gömdü. Tanrı ona böylece kocasını ve oğullarını gömme onurunu vermiş oldu. Birkaç gün sonra da öldü.[78]

Mehmed ardından Venedik'e karşı savaş hazırlıklarına başladı. Negroponte (Eğriboz) Adası'nı ele geçirmek amacıyla kalabalık bir orduyu yanına aldı. Anakaradan adaya bir köprü yaptırıp adayı işgal etti. Venedikliler aynı zamanda bir hekim olan Nicolao da Canale'i donanmalarına ve iyi silahlanmış büyük filolarına amiral olarak atadılar. Eğer Canale kendisine söylendiği gibi görevini kararlılıkla yerine getirip köprüye saldırıp onu yok etmiş olsaydı, Mehmed adada kapana kıstırılmış olacak, adamlarıyla birlikte sonunda açlıktan ölecekti. Ama Canale böyle yüce bir eylemi gerçekleştirecek cesaretten yoksundu. Mehmed ve askerleri köprü üzerinden geri gelmeye hazırlandılar. Onu Konstantinopolis'ten Mahmud Paşa engelledi, atının dizginlerinden tutarak kalıp savaşmaya ikna etti. Bu nedenle Mehmed adada büyük bir savaş başlattı. Türkler vargüçleriyle çarpıştılar. Kalede

78 Trabzon İmparatoru ve ailesinin öldürülmesine bahane edilen, kısa zamanda yapılacak bir haçlı seferinden söz eden ve Roma'dan yazıldığı öne sürülen sahte mektuplarla ilgili hikâyenin gerçekte bilinen bir temeli yoktur (Babinger, *Mehmed*, s. 215). David'in, karısı Eirene'yle ailesinin trajik sonu hk. bkz. Nicol, *Byzantine Lady*, s. 120-5. Eirene'nin, Spandunis'in anne tarafından doğrudan atası olması, belki de Eirene'nin şehitlik ve ölümüyle ilgili rivayete inanırlılık sağlamaktadır. David ve Eirene'nin Uzun Hasan'la evlenen kızlarının iki kız çocuğu oldu. Bunlardan ilki Theodora, İran Safevi Şahı I. İsmail'in (Şah İsmail) annesiydi. İsmail'in yerine 1524'te oğlu Tahmasp geçti. Spandunis'in yazdığı dönemlerde hâlâ tahtında oturmaktaydı. Aşağıda İsmail'le Tahmasp'ın kısa bir öyküsünü aktarmaktadır, bkz. s. 252-60. Bu bilgilerin çoğu, 1550 ve 1551 tarihli Lucca ve Floransa baskılarında yer almamıştır.

Pietro Schiavo adında bir ajanları vardı. Sonunda neredeyse tüm erkekleri öldürdüler. Kadınları ve çocukları acınacak haldeki hapishanelere attılar.[79] Venedik Senatosu'nun buna verdiği karşılık, İtalya'daki ünlü donanma kaptanı Riminili ("Arimino") Sigismondo Malatesta'yı filosu ve emrindeki 1.200 seçkin adamıyla Mora'ya göndermek oldu. Malatesta, iyice tahkim edilmiş Korint ve Kalavrita kaleleri dışında, adanın büyük kısmını üç gün içinde işgal etti. Yunanlar, nefret ettikleri Türk zalimlerinin kaçtığını görmekten memnundular. Öte yandan, Sigismondo Malatesta'nın erzakı azalmıştı. Artık Mezistre adı verilen Lakedemonya'yı yağmalamaya başladı. Orada, kimi bilgin Yunanların görüşüne göre Aristoteles'ten bu yana en bilge düşünür olan ünlü filozof Yeoryios Gemistos Pleton'un ("Gemistus Pletho") kemiklerini mezarından çıkardı. Malatesta, Papa IV. Eugenius zamanında Floransa Konsili'ne katılmıştı. Yunancayı iyi bilen ve kendini bilime adamış olan Malatesta, Gemistos Pleton için bugün de Rimini şehrinde görülebilecek görkemli, süslemeli bir lahit yaptırdı.[80]

Venedik Senatosu Rimini sinyorunun yerine seçkin Bertoldo'yu atadı. Bertoldo, Korint'i kuşatmaya başlayıp şehrin kilit noktalarını ele geçirdi.
161 Yine de kale yeniçerilerin elinde kaldı. / Bir kadının fırlattığı kaya parçası kafasını parçalayıp [Bertoldo'yu] öldürünce, ordusu da geri çekildi.[81]

79 Bu bölüm de kronolojik bağlamın dışına çıkmaktadır. Mehmed'in Negroponte'ye saldırısı ve orayı işgali 1476 Temmuzunda gerçekleşti. Adayı Venedik donanmasının amirali Nicolo da Canale savundu. Birkaç başarısız girişimin ardından Türkler sonunda Mahmud Paşa'yla zafere erişti (Sphrantzes, ed. Grecu, s. 140; *Chron. brev.*, II, s. 512-13; *Ecthesis Chronica*, ed. S. P. Lambros, Londra, 1902, s. 33). Vicenzalı Giovanni Maria Angiolello bu çarpışmadan sağ çıkan pek az insandan biriydi. Konstantinopolis'e esir olarak götürüldü. Yaşananlarla ilgili anlattıkları *Historia turckesca* (ed. Ursu, s. 35-7) içinde yer almaktadır. Kale içindeki hain, Korçulalı (Curzola/Korčula) arkadaşıyla beraber, Dalmaçya'dan Tomasso ("Pietro" değil) Schiavo'ydu. Bu ikisi Venedikli yetkililer tarafından tutuklanıp asıldı (Babinger, *Mehmed*, s. 283-4). Türk donanmasının başındaki Veli Mahmud (Angeloviç) Paşa, iki kez II. Mehmed'in sadrazamı oldu (Babinger, *Mehmed*, 272-3, 310; İnalcık, *Ottoman Empire*, s. 95). Kardeşi Mihail Angeloviç 1457'de Sırbistan Baş Voyvoda'sıydı. Bu kardeşler, Tesalya'nın 1392-3'teki son "Sezar"ı Manuel Angelos Filantropenos'un torunlarıydı (D.M. Nicol, *Meteora. The Rock Monasteries of Thessaly*, Londra, 1975, s. 68; *EI*, VI, s. 69-72 [Mahmud Pasha Angelović]).

80 Rimini Sinyoru Sigismondo Pandolfo Malatesta, Mora'daki Modon limanına Türklerin Negroponte'yi işgalinden çok önce Temmuz 1464'te geldi. Seferi, Spandunis'in öne sürdüğü kadar başarılı değildi. Ancak filozof Yeoryios Gemistos Pleton'un kemiklerini Mezistre'den kurtarıp hâlâ bulunduğu Rimini'deki Malatestiano Tapınağında getirmesi doğrudur (Babinger, *Mehmed*, s. 236-7; Setton, *Papacy and Levant*, II, s. 252-3; C.M. Woodhouse, *George Gemistos Plethon* [Oxford, 1986], s. 374-5).

81 Buradaki kronoloji gene çarpık. Venedik Osmanlılara 28 Temmuz 1463'te savaş ilan etti. Este Markisi Bertoldo aynı yıl içinde Mora'daki Venedik kumandanı olarak atandı. Onu 1464'te Malatesta izle-

Mehmed, Nicolao da Canale'ın, Vostitsa ve Heksamilyon (Kesmehisar) surlarıyla daha başka yerleri tahkim ettiğini haber alınca, Ömer Bey komutasında bir ordu gönderdi. Ömer Bey Mora'yı işgal etti ve bütün bu yerleri yakıp yıktı. O günlerde Venedikli bir vali, pek çok gemisi ve Mihail Rallis adında bir Yunan komutanla Patras'ta bulunuyordu. Ömer Bey'le adamlarına karşı birlikte zafer kazandılar. Savaş deneyimi olmayan ve aşırı heyecanlanan Vali Barbarigo ("Barbadico"), daha temkinli olan Kaptan Rallis'in ("Ralli Isi") tavsiyelerine uymayıp bir an evvel Patras'ı ele geçirmekten yanaydı.[82] Barbarigo'nun sabırsızlığı ordusunun yok olmasına yol açtı. Kendisiyle beraber yaklaşık 10.000 Hıristiyan kılıçtan geçirildi. Yetenekli Mihail Rallis ise atıyla bataklığa saplandı. Eğer bir keşiş ihanet edip onu Türklere bildirmeseydi kurtulabilirdi. Türkler onu ele geçirip zalimce kazığa oturttular.[83] Bunu ve Bertoldo'nun ölümünü haber alan diğer Hıristiyan ordular Koron yakınlarındaki Kalamata denilen bir yere çekildi ve burada Türkler tarafından kılıçtan geçirilip dağıtıldılar. Kimileri de esir alındı. Ben henüz bir delikanlıyken Gelibolu'da bu tutsaklardan o zamana kadar fidyeleri verilmemiş bazılarını görmüştüm. Nicolao Canale'i çağıran Venedik Senatosu, onu Friuli'deki Portogruer'de hapse attı. Yerine, sonradan Venedik dükü olacak Pietro Mocenigo'yu amiral yaptılar.[84] Papalık makamı ise, papalık elçisi Kardinal Oliviero Carafa'yı gönderdi. Aragon Kralı Ferdinand

di. Nauplion'dan [Nafplion/Anabolu] Bertoldo (ve Alvise Loredano), Heksamilyon surlarının onarılıp yenilenmesini denetledi. Saldırdığı Korint'te 1464 Kasımında öldürüldü (Chalkokondyles, ed. Darkó, II, s. 300-1; ed. Bekker, s. 557-9 [*CSHB*]; Angiolello, ed. Ursu, s. 32-7; *Chron brev.*, II, s. 507. Babinger, *Mehmed*, s. 227; Setton, *Papacy and Levant*, II, s. 248). Sansovino'nun Spandunis baskısından alınan bu kısım Sathas, *Documents inédits*, VI (Paris, 1885), s. 100-1 içindedir.

82 Jacomo Barbarigo ("Barbadico" değil), Malatesta gittikten sonra Mora'da 1465-6'da Venedik görevlisiydi. Senatoya o yıllarda yazdığı mektupları Sathas, *Documents inédits*, VI, s. 1-92 içinde basılmıştır. Ömer Bey, Atina'yı 1458-60'da ele geçiren Turahan'ın oğludur. 1451'de tekrar Mora valiliğine atandı. Orada 1463'ten itibaren Venediklilere karşı yürütülecek faaliyetlerden sorumluydu (Babinger, *Mehmed*, s. 159-60, 217-8; Setton, *Papacy and Levant*, II, s. 248-9, 253).

83 Barbarigo'nun Patras'a sabırsızca saldırısı 1466 yazındaydı (*Chron, brev.*, II, s. 509; Kritoboulos, ed. Grecu, s. 345-7; Sphrantzes, ed. Grecu, s. 132. Babinger, *Mehmed*, s. 258; Setton, *Papacy and Levant*, II, s. 284). Bu saldırı girişiminde ölen Michael Rallis (Raoul) ve oğlu Nikolas Rallis Is(s)is hk. bkz. S. Fassoulakis, *The Byzantine Family of Raoul-Ral(l)es* (Athens, 1973), no. 64, 65, s. 77-9.

84 Spandunis, çocukluğunda Makedonya'daki Ježevo'da bulunan konağında büyük halasının vesayeti altındayken Gelibolu'yu ziyaret etmiş olabilir. Venedik'te yargılanıp Friuli'deki Portogruaro'a sürgüne gönderilen Nicolo da Canale, arkadaşı Papa II. Paulus'un devreye girmesine rağmen burada öldü. Venedik donanmasının yeni amirali olarak yerine Pietro Mocenigo atandı (Setton, *Papacy and Levant*, II, s. 306-7).

da bazı gemiler yolladı. Böylece Mocenigo'nunkiler ve diğer bazılarıyla birlikte savaş gemisi sayısı 100'ü geçti. Mora'da yönetimi devraldığından beri Türklere karşı ayaklananları barbarca kazığa oturtup vahşice öldürmesinin, Hıristiyanlara yönelik akıl almaz, yürek sızlatan zalimliğinin hesabını sormak üzere Ömer Bey'e savaş açtılar. Katolik inancına vurgun, kararlı amiral Mocenigo Türklerin üzerine yürüdü. Yunanistan'da o dönemler Venediklilere ait çeşitli bölgelerden ordusu için bir hafif süvari birliği topladı. Güçlü bir ordu oluşturduktan sonra Türklerin tüm deniz tesislerini istila ederek ateşe verdi, yağmalayıp soydu. Ardından Enez ("Eno") şehrini işgal edip talan etti. Türkler tarafından korunan tuzlaları tahrip etti. Limni'yi de ele geçirmesinin ardından, oradan Anadolu'ya, Mehmed'in işgal ettiği Karaman-
162 noğulları topraklarına geçti, yöreyi kılıçtan geçirip ateşe verdi. / Daha başka yerleri de yağmaladı. Neredeyse tüm birliği düşmandan elde edilen ganimetlerle servet sahibi olarak geri döndü. Bu ünlü amiral ve dük, memleketi Venedik'teki Dominiken Tarikatı papazlarına ait Santi Giovanni ve Paolo Kilisesinde süslü bir mermer lahit içinde yatmaktadır. Anıtının üzerindeki yazıtta şöyle denmektedir:

EX HOSTIUM MANUBIIS.[85]

Mehmed daha sonra Bosna düklüğünü ve bölgesini ele geçirmeye karar verdi. Orada, kaba dilde Herzog ("el Cersecho") adı verilen S. Saba Dükü yaşıyordu. Dük, rakibi Ragusalılarla sınırdaştı. İlk doğan oğlu Ladislas, dedemin Anna isimli kız kardeşiyle evliydi. Yaşını başını almış olmasına rağmen ne oğluna saygı duyan ne de ahlak sahibi olan bu dük,

85 Papa'nın elçisi, Papa IV. Sixtus için haçlı seferine önderlik yapan Napoli Kardinal Başpiskoposu (1467-1511) Oliviero Carafa'ydı. Aragonlu Ferdinand ise, Aragon ve Napoli Kralı I. Ferdinand'dır (Ferrante, 1458-94). Setton, *Papacy and Levant*, II, s. 316-17. Spandunis, Mocenigo ve Carafa ile haçlı ordularının sergiledikleri çabayı, büyük oranda, Venedik'in ve Papalığın yürüttüğü yoğun diplomatik ilişkilerin sağladığını açığa vurmamaktadır. Söz konusu diplomatik ilişkiler, Mehmed'e karşı Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın desteğini ve işbirliğini kazanmak için yürütülmüştü. Mocenigo ve Carafa'nın belki de en büyük başarıları 1472 Eylülünde Antalya ve İzmir'i ateşe vermiş olmalarıdır. Şubatta da Sultan'ın Gelibolu'daki cephaneliğini ateşe vermişlerdi. Enez'i ve tuzlalarını imha etmeleri ile Lemnos'a saldırıları başka kaynaklarca kaydedilmemiştir. Carafa ve papalık filosu Ocak 1473'te Roma'ya geri döndü (Setton, *Papacy and Levant*, II, s. 316-18; Babinger, *Mehmed*, s. 304-5, 307-9). Pietro Mocenigo, 1474'ten 1476'ya kadar Venedik düküydü. [Latince ibarenin de belirttiği gibi] Savaş ganimetlerinin geliriyle yaptırılmış mozolesi Santi Giovanni ve Paolo Kilisesindedir. Lukas Spandunis'in Selanik'teki mezarıyla ilişkisi için bkz. Giriş, s. 12.

hafifmeşrep bir kadını cariyesi olarak konağına aldı. Ladislas ve Anna buna gücendi. Ne var ki, babası, evde kendisinin söz sahibi olduğunu, dilediğini yapabileceğini bildirince işler iyice kötüleşti. Buna içerleyen Ladislas başkalarının desteğiyle babasını kovdu. Yaşlı dük küplere binmişti. Mehmed'in yardımına başvurup küçük oğlunu rehine olarak verdi. Mehmed onu önce Türk, sonra paşa yapıp adını da Sina[n] Paşa Hersekoğlu koydu. Mehmed Bosna'ya saldırdığı sırada [1463] yaşlı dük ölmüştü. Ladislas, karısını ve oğullarını da yanına alıp vakit kaybetmeden Venedik'e kaçtı. Birkaç gün evimizde kalıp oradan Macaristan'a geçti ve orada [1489'da] öldü. Mehmed ülkeyi ele geçirip, yaşlı dükün diğer oğlu Vlatko'ya ("Vlatheo"), kendisine haraç ödeyen vasalı olarak geçimini sağlaması için sadece Castel Nuovo [Hersek-Nova] Kalesi'yle diğer birkaç yeri bıraktı. Mehmed'in oğlu Bayezid daha sonra Vlatko'yu kovacaktı. Vlatko, Dalmaçya şehri Bar'da ("Arbe" [Antivari]) öldü.[86]

Mehmed, daha sonra Ragusalılara baskı yapıp onları haraç ödemeye mecbur bıraktı. Bu haracı hâlâ ödüyorlar. Ardından, yukarıda belirttiğimiz gibi Sırbistan Despotu Lazar'ın kızı Maria'yla evlenen Kral Stefan'ın hüküm sürdüğü Bosna Krallığı'na yöneldi. Stefan barış içinde hüküm sürüyordu, ta ki yerel prenslerden biri aklına Bosna kralı olma düşüncesini sokuncaya kadar. Bu prens, Stefan'ın, babasını öldürerek tahta çıktığını, Türklerle işbirliği içinde olduğunu öne sürüp Macaristan kralından destek istedi. Ayrıca, yerel halktan büyük çoğunluğun kendisini [Stefan'ı değil] kral olarak görmek istediğini ileri sürdü. Macaristan kralı, onu bir akrabasıyla evlendirip kendisine bir ordu verince Stefan'la savaşa tutuştu. Türkler bunu duyunca sultan Stefan'la pazarlık yapması için *Beylerbeyi*'ni gönderdi.

86 Bu kısım da kronolojik bağlamın dışındadır ve esas olarak Spandunis'in aile hikâyesinin bir başka kesitini sunmak için metne alınmıştır. Türklerin Bosna'yı fethi 1463'te başladı (Babinger, *Mehmed*, s. 216-24, 231-3). Zamanın St. Saba dükü ("Herzog") Stefan Vukçiç (1435-66) idi. En büyük oğlu da Ladislas'tı. Spandunis'e göre dedesinin (Theodoros Kantakuzenos) kız kardeşi, böylece Yeoryios Paleologos Kantakuzenos'un kızı Anna Kantakuzenos'le evlenen de gene Ladislas'tı (Nicol, *Byzantine Family*, no. 89). Mehmed'in rehine olarak aldığı Ladislas'ın küçük kardeşi, Sultan'ın hizmetinde Müslüman olup sonradan Hersekzade Ahmed ("Sinan") Paşa olarak tanındı. Aşağıya bkz. s. 170. Annesi Anna ve kocası Ladislas, önce Ragusa'ya, sonra Spandunis ailesiyle kaldıkları Venedik'e sığındılar. Ardından Macaristan'a geçtiler. Ladislas orada 1489'da öldü. "Vlatheo," yaşlı dükün ikinci oğluydu. Ona ait "Castel Nuovo," babasının doğum yeri olan Herzegnovi'de (Hersek Nova) bulunuyordu. Bar ("Arbe") şehrinde öldü (Nicol, *Byzantine Family*, s. 208 not 27, Babinger, *Mehmed*, s. 230).

Teslim olursa, mülklerinin ve hayatının kendisine bağışlanacağı sözü verildi. Ne ki, Mehmed sözünden cayıp müdahale ederek Stefan'ın kellesini uçurdu. Kraliçesi yakalanıp sultanının saray halkından bir sipahiye (*"dell' ordine de Spacogliani"*) verildi. Sipahi onunla evlendiyse de kraliçe ona çocuk vermedi. Mehmed, daha sonra Macarların üzerine yürüdü. Çekilmekte ağır davranan Macarların hepsi bozguna uğratılıp dağıtıldı. Ölenler arasında, tahtı ele geçirmek ele geçirmek isteyen komutanlarıyla çok sayıda
163 başkaları da vardı. / Mehmed, Konstantinopolis'e zaferle döndü.[87]

Ertesi yıl, Sırp despotlarının mahvoluşlarından sonra Macaristan kralının eline geçmiş olan muhkem Belgrad şehrine saldırdı. Mehmed'in şehri teslim etmeleri çağrısını Macarlar geri çevirdiler. Bunun üzerine Mehmed onlara savaş açtı. Belgrad'ı, Kral Matthias'ın babası ve Macaristan'ın ünlü savaşçısı János Hunyadi ("Iancho Vaivoda") ile Hıristiyan dini için ölmeye hazır 20.000'i aşkın askeriyle ve omuzunda bir haçla Almanya'dan gelen Fransisken keşişi Giovanni ("Ioan") Capistrano savunmuştu. Türkler yenilgiye uğratıldı; Sultanları ağır kayıplar vererek utanç içinde geri çekildi. Bununla birlikte, haçıyla savaşa önderlik edip herkesi yüreklendiren, azizlere yakışır niteliklere sahip Capistrano, diğer iyi Hıristiyanlarla birlikte şehit edildi.[88]

Yılmayan Mehmed, Büyük Stefan'ın ("Carabogdan" [Kara Boğdan]) [Moldova'daki (Boğdan)] "Chieli" [Kili] ve "Moncastro"da bulunan kalelerine saldırmaya başladı. Stefan'ı, haraç ödemek üzere kendine bağladı. Diğer Eflak beyi, Stefan'ınkinin iki katını ödemeye mecbur edildi. Ayrıca her iki

87 Bosna Kralı Stefan Tomaşeviç, Sırp Lazar'ın kızı Maria Jelaça'yla 1459'da evlendi. Burada aktarılanlar 1463'te yaşandı (bkz. Nicol, *Byzantine Family*, s. 223-4). "Spacogliani," sipahiler, yani Osmanlı süvarileriydi (Gy. Moravcsik, *Byzantinoturcua*, 3. bs, 2 cilt, [Berlin ve Leiden, 1983],II, s. 291); aşağıya bkz. s. 209, 228.

88 Mehmed, Spandunis'in söylediği gibi, "ertesi yıl" değil, Temmuz 1456'da Belgrad'ı kuşattı. Bu direnişin kahramanları Macar János Hunyadi ve savaşçı Fransisken keşişi Giovanni da Capistrano oldu. Yunan anlatılarının (Kritoboulos, ed. Grecu, s. 199-205; Chalkokondyles, ed. Darkó, II, s. 178-85; ed. Bekker, s. 416-24 [*CSHB*]) her ikisi de Mehmed'in yenilgisinin önemini hafifsemeye eğilimlidir (Sphrantzes, ed. Grecu, s. 108; Doukas, ed. Grecu, s. 421; *Chron. brev.*, II, s. 490). Sadece Sfrantzes, Spandunis'in açıkça hayranlık beslediği Hunyadi ve Capistrano'dan söz eder. Ancak savaşçı keşişin savaşta öldürüldüğünü söylemekte hatalıdır. Hunyadi ve Capistrano savaştan birkaç hafta sonra öldüler; ilki Belgrad'ta savaşta çektiği eziyetten, diğeri vebadan. Çağdaş anlatılar şunlardır: Babinger, *Mehmed*, s. 138-46; Schwoebel, *Shadow of the Crescent*, s. 41-50; Setton, *Papacy and Levant*, II, s. 173-83 (Setton "Belgrad kuşatmasının neredeyse Konstantinopolis'ninki kadar ilgi çekici ve önemli" olduğunu söyler, s. 179). Angiolello'nun vekayinamesi (*Historia turchesca*, ed. Ursu, s. 21-2) tam da bu nokta da Spandunis'in anlatıklarını denetleme açısından gerçeği yansıtmaya, daha güvenilir olmaya başlar.

yılda bir sultanın ayağını öpmeye gidecekti. Ama Stefan'a, Kili ve Moncastro'yu azimle, başarıyla savunduğu için büyük saygı gösterdiler. Sonuç olarak kendisine bazı ayrıcalıklar tanındı. Sultanın ayağını öpmeye gitmeyecek ve rehine de vermeyecekti. Mehmed, Konstantinopolis'e geri döndü. Dehşete kapılan "Sciotti" [Chios (Sakız) beyleri?] kendi özgür iradeleriyle haraç ödemeyi teklif ettiler. Bu haracı günümüzde de hâlâ ödemektedirler.[89]

Mehmed'e karşı koymanın her yolunu arayan Venedik Senatosu, sultana karşı silahlanmaya ikna etmek amacıyla İran Kralı [Akkoyunlu Sultanı] Uzun Hasan'a elçiler gönderdi. Savaşa hazırlanan Uzun Hasan, Mehmed'den, atalarının İran'a ödemiş olduğu haracı istedi, bu da ikisi arasında vahşi bir savaşa yol açtı. Mehmed birçok askerini, Uzun Hasan da bir oğlunu kaybetti. Mehmed, "schiopettieri" [Shqipetars] denen kimselerden bazılarına ordusunda görev verdi. Bunlar İranlılara yabancıydı. / Sonunda Uzun Hasan bozguna uğratıldı. Üstün gelen Mehmed bu zaferini tüm topraklarında kutladı.[90] 164

Mehmed, Rodos'u kuşatmak üzere ayrıca bir birlik gönderdi. Paleologos hanedanından gelen Mesih Paşa ("Messit bassa") bu birliğin başındaki isimdi. Mesih, babamın dayısıydı. Konstantinopolis kuşatmasında iki erkek kardeşiyle Türkler tarafından esir alınmıştı. O zamanlar daha on yaşındaydı. Hepsi de Müslüman yapıldı. Mesih, paşalık görevine yükseldi. 200 savaş gemisinin yanı sıra, tüm Rumeli ve Anadolu ordularıyla Rodos'u kuşatmak üzere gönderilen de oydu. Fransa ordusunun yardım ettiği Büyük Usta d'Aubusson'un ("d'Ubuson") zamanındaydı. Ama adayı zapt edemeyen Türkler geri çekildi.[91]

89 "Carabogdan," [Kara Boğdan] Eflak'ı topraklarına katmaya kararlı görünen Moldova [Boğdan] Voyvodası (1457-1504) Büyük Stefan'dır. Kendisini "il Conte Stefano, detto da Turchi Carabogdan" olarak anmaktadır (Angiolello, ed. Ursu, s. 82-93). "Chieli," güney Boğdan'da "Licostomo" diye de bilinen Tuna'daki bir adanın limanı Kilia [Kili], "Moncastro" ise, Cetatea Alba (Asprokastro) veya Akkerman'dır. Mehmed, pek sonuç alıcı olmayan Boğdan'a saldırısını 1475'de gerçekleştirmiştir (Babinger, *Mehmed*, s. 339-40). Oradaki yarım kalan işini, oğlu II. Bayezid tamamlamıştır (aşağıya bkz. s. 171). Sakız'daki Cenevizler ("Sciotti"), her ne kadar arzu edilen düzenlilikte olmasa da sultana haraç ödediler.

90 Mehmed'in Uzun Hasan'a karşı savaşını daha uzunca Angiolello anlatmaktadır (ed. Ursu, s. 39-71 ve *Breve narratione della vita et fatti d'Uzuncassan Re di Persia*, çev. Grey, *A Narrative of Italian Travels in Persia*). Babinger, *Mehmed*, s. 310-16. Mehmed'in ordusundaki "schiopettieri," Arnavutların kendilerini adlandırdıkları isimle *Shqipetar* yani Arnavut askerleri olmalıdır. Savaş 1472-3'te yapıldı.

91 Osmanlıların 1480 Mayısından Temmuzuna kadar süren Rodos kuşatmasına burada yer verilmiş olmasının ardında, büyük ölçüde kuşatmaya önderlik eden Mesih'in, Spandunis'in bir diğer uzak atası

Sultan Arnavutluk'taki karışıklıkla yakından ilgileniyordu. Orayı alarak buna bir son vermenin en iyisi olacağını düşündü. Arnavutluk, yıllarca, Sırp kökenli cesur bir kişi olan İskender Bey tarafından yönetilmişti. Yukarıda da değinildiği gibi, Golemo [Gjerj] Arianiti'nin kızıyla evlenmişti. Arnavutluk'ta evlendirdiği kız kardeşleri de vardı. Bunlardan Mamiza adında olanı, Arnavutlar arasında büyük gücü ve otoritesi olan soylu Teodor Muzaka'yla ("Musai Theopia") evlendi. İskender Bey, Arnavutluk'un soylu kişileriyle böylece akraba oldu. İskender Bey'in, hiç kimseyle karşılaştırılamayacak, anlatılması olanaksız bir askeri mahareti vardı. İskender Bey'in hayatına ilgi duyanlar, Marino Scodrense'nin çalışmasını okumalılar. Anlatıldığına göre, bir öküzü tek vuruşta ikiye bölebildiği bir kılıca sahipti. Mehmed görmek isteyince, İskender Bey de kılıcı ona yolladı. Mehmed en güçlü adamlarından birini çağırdı. Ama getirilen öküzü tek vuruşta ikiye bölemedi. Mehmed aldatıldığından yakınarak doğru silahın gönderilmediği gerekçesiyle kılıcı geri gönderdi. Bunun üzerine İskender Bey sultanın elçisinin önüne bir öküz getirip aynı kılıçla hayvanın tek vuruşta nasıl ikiye bölüneceğini gösterdikten sonra kılıcı tekrar Mehmed'e gönderdi. Onu gerisin geri yollayan Mehmed şunu söyledi: "Böyle güçlü bir adamın elinden böyle bir kılıcı alırsam, bunu Allah da kabul etmez." Sonra kılıcı birçok diğer armağanla birlikte İskender Bey'e geri gönderdi. Savaşta Türklere karşı mucizeler gerçekleştiren İskender

olması yatmaktadır. Mesih, Theodoros'un babası Matteos Spandunis'in dayısıydı. Matteos'un annesinin Paleologos ailesinden olduğu kesindir. Mesih'in kendi babası, Thomas Paleologos Gidos'tu (Sphrantzes, ed. Grecu, s. 142; *Ecthesis Chronica*, s. 31. PLP, ix, no. 21472). *Bizans Kısa Kronikleri*'nden biri ona "Misel" Paşa demektedir (*Chron. brev.*, I, no. 66/9; II, s. 521). Angiolello ondan şöyle söz etmektedir: "... *Bassa della Natolia, il qual' era di nutione greco et haveva nome Misit, fu figliolo d'un fratello dell' imperatore di Constantinopoli,*" (ed. Ursu, s. 106). Rodos'a başarısız saldırısı, adının "Mesik Paşa" diye geçtiği *Ecthesis Chronica* içinde (s. 34-5) kaydedilmiştir. Başarısızlığından ötürü Mesih sultanın gözünde itibar kaybetti. Ancak II. Bayezid zamanında tekrar itibar kazandı. Bayezid onu önce Rumeli beylerbeyi, sonra da sadrazam yaptı. Mesih 1484'teki Boğdan Seferine katıldı. "İki erkek kardeşinden" biri, II. Mehmed'in muhibbi olan ve Uzun Hasan'a karşı 1473'teki savaş esnasında Fırat Nehri'nde boğulan Has Murad Paşa'ydı (Paleologos). Ayrıca bkz. Angiolello, ed. Ursu, s. 112, 179. N. Beldiceanu ve I. Beldiceanu-Steinherr, "Un Paleologue inconnu de la region de Serrès," *Byzantion*, 41 (1971), 7-17. Mesih Paşa'nın, Despot Thomas Paleologos'un ikinci oğlu Manuel Paleologos olduğunu öne sürmenin gerçeklik payı bulunamaz (bkz. A. Th. Papadopulos, *Versuch einer Genealogie der Palaiologen*, Munih, 1938, not 101; D. I. Polemis, *The Doukai* [Londra, 1968], s. 163 not 11). Pierre d'Aubusson 1476'dan 1503'e dek Rodos şövalyelerinin Büyük Usta'sıydı (Babinger, *Mehmed*, s. 396-400; Schwoebel, *Shadow of the Crescent*, s. 119-30; Setton, *Papacy and Levant*, II, s. 348-62).

Bey [Ocak 1468'de] öldü. / Kayınbabası Gjerj Arianiti ve Arnavutluk'un diğer prenslerinden pek çoğu da öldü.[92] Bunun üzerine Mehmed büyük bir orduyla ülkeyi istila ederek enkaz haline getirdi, yöneticilerini ortadan kaldırdı ve kendini de tüm ülkenin efendisi haline getirdi. İşkodra'yı ("Scutari") kuşattı. Kenti, sonraları Venediklilerin amirali olacak Antonio Loredano savundu. Mehmed, Boiana [(Bojana/Buna) Nehri] yakınında ordugâh kurduğunda, sadece Arnavutluk'ta değil daha başka yerlerde de Hıristiyan inancını savunup direnen yine Antonio Loredano oldu. Sultan Venedik'le savaşa tutuşunca, İşkodra kuşatmasından vazgeçti. Arnavutluk'un geri kalanını denetim altına aldıktan sonra Konstantinopolis'e geri döndü.[93] Oradan İnebahtı'yı kuşatmak üzere 40.000 askerle birlikte "Hadım Ali" Paşa'yla ünlü Ömer Bey'i ("Amarbei") gönderdi. Fakat İnebahtı'nın savunmasını, Hıristiyanların komutanı olarak üstlenen Antonio Loredano, Türkleri kuşatmadan vazgeçirip geri çekilmeye zorladı.[94]

Bu sırada Floransa'da varlıklı iki soylu, Muhteşem Lorenzo ve Juliano di Medici yaşıyordu. Artık S. Maria de Fiore denen Sancta Reparata Kilisesindeki bir ayinde bunlara bazı suikastçiler tarafından tuzak kuruldu. Juliano hayatını kaybetti, kardeşi Lorenzo da yaralandı. Papa Sixtus'un

92 İskender Bey, Gjerj (Golem) Komnenos Arianiti'nin kızı Andronike'yle [Donika] evlendi. *PLP*, XI, no. 26055. Kız kardeşleri olan Mamiza, Teodor Muzaka'yla; Vlaia, Ghin Muzaka'yla; Maria, Karadağlı I. Stefan'la (1427-46); Angelina, Vladam Arianiti'yle; ve Iella, Paul Balša'yla evlendi. *PLP*, v, no. 11400, *s.v.* İvan Kastrioti, Gjerj Kastrioti'nin babasıdır. İskender Bey Ocak 1468'de öldü. Spandunis'in, okurlarına çalışmasından söz ettiği Marino Scodrense, İşkodralı Papaz Marinus Barletius'tur ve iki çalışması vardır: *De obsidiane Scodrensi* (Venedik, 1504) ve *Historia de Visa et Gestis Scanderbegi Epirotarum Principis* (1. bs, Roma 1509 veya 1510). Çok başarılı olan ikincisi pekçok Avrupa diline çevrildi (bkz. Gegaj, *L'Albanie*, pp. XIII-IX).

93 Mehmed, Arnavutluk'a 1474'te saldırdı. Askerlerine, Spandunis'in Hadım Ali ("Ali Eunocho") dediği, sonradan Rumeli beylerbeyi olacak, sultanın muhiblerinden Hadım Süleyman Paşa komuta ediyordu. Angiolello (ed. Ursu, s. 71) ona "Soliman Bassa Eunucho" demektedir. İşkodra, Antonio Loredano tarafından Venedik'in çıkarları doğrultusunda azimle savunuldu. İşkodra 15 Temmuz- 28 Ağustos 1574 tarihleri arasında, Türkler kuşatmayı kaldırıp çekilinceye kadar kuşatma altında kaldı (Angiolello, ed. Ursu, s. 71-3, 103. Babinger, *Mehmed*, s. 334-7). Mehmed'in, Kroia'yı [Kroya/Akçahisar] kuşatarak almak için son girişimi 1478'deydi. Ama burası ertesi yıl Venediklilerle yapılan antlaşmayla Türklere bırakıldı (aşağıya bkz. not 98).

94 İnebahtı'ya saldırıyı Mayıs 1477'de aynı Süleyman Paşa ("Hadım Ali") yapmıştı. Saldırıya Ömer Bey'in de katılmış olduğuna dair başka bir kayıt bulunmamaktadır. İnebahtı'yı, zamanın Venedikli amirali Antonio Loredano savundu (Sphrantzes, ed. Grecu, s. 146; *Chron. brev.*, II, s. 518-19; Angiolello, ed. Ursu, s. 107-8. Babinger, *Mehmed*, s. 353 [Bunda tarih 1476 olarak yer almaktadır]). İnebahtı saldırısı, Yeoryios Sfrantzes'in *Memoirs* (Anılar) isimli eserinde kaydedilmiş son olaydır.

yeğeni olan kardinal San Giorgio da öldü. Lorenzo düzeni sağlamakta büyük güçlükler yaşadı. Ancak Bernardo Bandini dışında tüm suçlular adalete teslim edilip ölüme mahkûm edildi. Kaçan Bandini soluğu Sultan Mehmed'in yanında aldı. Sultan ona Konstantinopolis'e sığınma izni verdi. Birkaç gün sonra, Lorenzo, Mehmed'e bir ulak gönderip elinde bir katil tuttuğu uyarısında bulundu. Bunun üzerine Mehmed Bandini'yi tutuklayıp Lorenzo'nun adamına teslim etti. Bandini, Floransa'ya getirilip en ağır biçimde cezalandırıldı. Lorenzo böylelikle sultanın yakın ve itibarlı bir dostu olarak kaldı.[95]

Mehmed, Venedik mülkü olan Friuli kıyısına baskın düzenlemek üzere İskender Bey komutasında bir ordu gönderdi. Venedikliler direniş için Girolamo Novella'yı ("Kont Hieronymo di Verona") görevlendirdi. Girolamo yenilgiye uğratılıp öldürüldü. Türkler Friuli'de 20.000 kişiyi esir aldı.[96] Bunun üzerine Venedik Senatosu, Mehmed'in babası Murad'la evlenmiş olan, yukarıda andığım Sırbistan Despotu'nun kızı Mara'yı aradı. Mehmed, Mara'yı öz annesiymiş gibi onurlandırıp saygı göstermişti. Mara, Serez yakınlarındaki Ježevo'da ("Exova") oturuyordu. Venedikliler oraya elçiler gönderdi ve Mara'dan Mehmed'le bir antlaşma yapılması için
166 etkisini kullanmasını istedi, ancak Mara başarılı olamadı.[97] / [Giovanni] Dario adında genç ama deneyimli bir senato sekreterini Konstantinopolis'e yolladılar. Dairo orada uzun bir süre geçirdikten sonra nihayet şu hükümlerle bir barış antlaşması sağladı: Venedik Türklerin ele geçireme-

95 Sfrantzes, bu Floransa olayını, büyük oranda, Medici ailesiyle Sultan II. Mehmed arasındaki dostluğun nedenlerinden birini açıklamak amacıyla anlattıklarına eklemektedir. Lorenzo ve kardeşi Giuliano'yu ("Juliano") öldürme girişimi, Nisan 1478'de Floransa'da Duomo (San Reparata) Katedralindeki bir ayin esnasında yaşandı. Giuliano öldürüldü. Kaçabilen tek suikastçı Bernardo Bandini (de' Baroncelli) bir Napoli gemisiyle Kostantinopolis'e doğru yol aldı. Floransalı bir elçi oraya varıncaya kadar Mehmed'in elinde tutuklu kaldı. İtalya'ya geri getirilen Bandini Aralık 1479'ta idam edildi. Lorenzo, Mehmed'in bu olaydaki işbirliğine duyduğu minnet borcu olarak, Bertoldo di Giovani'ye Sultan'ın bir madalyasını yaptırdı (Babinger, *Mehmed*, s. 384-7; Setton, *Papacy and Levant*, II, s. 336-7).

96 Friuli 1420'de Venediklilerin eline geçmişti. Ateşle ve kılıçla gerçekleştirilen ezici saldırı 1477 Eylülünde yapıldı. Saldırıyı zamanın Bosna Sancakbeyi İskender Bey yönetti. Venediklilerin savunmasını ise Girolamo Novella ve oğlu üstlendi (Babinger, *Mehmed*, s. 357-8). Spandunis ailesinin Friuli'de mülkleri bulunuyordu (Nicol, *Byzantine Family*, s. 217-18).

97 Spandunis'in büyük halası, II. Mehmed'in üvey annesi olan ve Doğu Makedonya'daki Ježevo'da yaşayan Maria-Mara Brankoviç'e, Venedikliler, sultanla aralarındaki yararlı ve etkili bir arabulucu gözüyle bakıyorlardı (Nicol, *Byzantine Lady*, s. 110-19).

diği Arnavutluk'taki İşkodra Kalesi'ni Türklere verecekti. Ayrıca Limni ile İnebahtı yakınlarındaki Tridognia adaları da Mehmed'e bırakılacaktı. Bunun dışında Venedikliler sekiz yıl içinde 80.000 düka ödeyecekti. Bu tutar Türklere ödenmesi gereken belirli vergileri gasp edip Venedik'e kaçmış "cà Zorzi"den bir soylunun neden olduğu kaybı gidermek içindi.[98] Barış sağlanmıştı, ama hükümleri Aya Mavra, Lefkada ("Leucada"), İtake, Zakintos ve Kefalonya adalarını yönetmiş Leonardo di Tocco'yu kapsamıyordu. Leonardo'nun karısı, Sırbistan Despotu Lazar'ın kızı Milica'ydı. Bu evliliklerinden bir oğulları, üç de kızları olmuştu. Milica basiretli, kusursuz bir prenses olarak öldü. Bir daha evlenen Leonardo, bu kez Venedik'in düşmanı Napoli Kralı Ferdinand'ın akrabası Prens "Rosano"nun [Aragonlu Francesca Marzano] kızını seçti.[99] Bu nedenle, yukarıda da aktardığım gibi, Pietro Mocenigo'nun Türklere karşı [savaşta Venedik donanması] amirali olduğu sırada, Kral Ferdinand sonradan kral olacak oğlunun komutasında bir donanma gönderdi. Bu donanma Körfez'e girip "Curzola"yı (Korčula) abluka altına aldıysa da ele geçiremeden ayrıldı. Venedikliler kendi donanmasını gönderdi ve Gallipoli'yi ele geçirip yağmaladı. Birkaç gün sonra Venedik'le [Napoli Kralı] Ferdinand arasında barış sağlandı.[100]

98 Bu, Kostantinopolis'te Venediklilerle Osmanlılar arasında Ocak 1479'da Senato sekreteri Giovanni Dario aracılığıyla sağlanmış barış antlaşmasının, belki eksikse de, epeyce doğru bir aktarımıdır. Antlaşma hükümleri şöyleydi: Spandunis'in de bildirdiği gibi, Venedik Türklere Arnavutluk'taki İşkodra'yı devretti ama aynı zamanda Yunanistan'ın güneyindeki Mani'yi, Arnavutluk'taki Akçahiar'ın (Kroia, Krujë) ve Eğriboz (Negroponte, Euboia) adasıyla (1463 sonrasındaki) on altı yıllık savaş süresince Venedikliler tarafından alınmış tüm yerleri de verdi. Spandunis bir zamanlar ailesine ait Limni ve İnebahtı açıklarındaki "Tridognia" adalarının da Venedik tarafından devredilişini eklemektedir (yukarıya bkz. s. 166). Venediklier, ayrıca Türklere ait şap madenlerinin kirası olan Bartolommaio Zorzi'yle meslektaşlarının borçlarına karşılık 100.000 duka, Konstantinopolis'te ve Osmanlı İmparatorluğu'nda gümrüksüz ticaret izni için de yılda 10.000 duka ödeyecekti (*Chron. brev.*, II, s. 519-20; Angiolello, ed. Ursu, s. 108). Antlaşmanın Yunanca metni için bkz. F. Miklosich ve J. Müller, *Acta et Diplomata Graeca medii aevi sacra et profana*, 6 cilt, [Viyana, 1860-90], s. 293-8 Latince versiyonu için bkz. R. Predelli, ed. / *Libri Commemoriali della Repuhlica di Venezia, Regesti*, 6 cilt, [Venedik, 1876-8], v, s. 128-30, 238-9 (Babinger, *Mehmed*, s. 360-72; Setton, *Papacy and Levant*, II, s. 328; Miller, *Latins in the Levant*, s. 479-81).

99 Leonardo III. Tocco ve sahibi olduğu adası Kefalonya Kontluğu, Venediklilerle Türkler arasındaki 1479 tarihli antlaşmaya eklenmedi ama Leonardo zaten sultanın vasalıydı. İlk karısı Milica'nın (yukarıya bkz. s. 159), annesi Helena'nın Aya Mavra'da yaptırdığı Aya Mavra Kilisesine gömülmüş olduğu ileri sürülmektedir. İkinci eşi Francesca Marzano ise, Napoli Kralı I. Ferdinand'ın (Ferrante) yeğeni, böylece Venediklilerin de bir düşmanıydı (Nicol, *Despotate of Epiros*, II, s. 212; Babinger, *Mehmed*, s. 383-4).

100 Napoli ve Sicilya (II) Kralı Aragonlu I. Ferdinand (1458 ve 1479-84) ve oğlu Napoli Kralı Federigo (1496-1501). Korčula'da ("Curzola") ve (Otranto yakınlarındaki) Gallipoli'de Venediklilerle çarpışmalara dair başka kaynaklarda bir kayıt yok gibi görünmektedir. Yine de bkz. Angiolello, ed. Ursu, s. 110-11.

Venedik, Kral Ferdinand'la savaş halinde olduğu bir zamanda, vasalı Leonardo'nun [Tocco] kralın bir akrabasıyla evlenmesinden rahatsızlık duydu. Leonardo bu nedenle [Türklerle] barışta taraf değildi. [Leonardo Tocco] Türk imparatorlarına ödediği geleneksel haracın dışında, bir sancakbeyinin Yanya ve Arta'ya her gelişinde ona 500 düka ödemek zorundaydı. Paşa rütbeli yeni bir görevlinin gelmesi de işte bu zamana denk geldi. Bu "Fait Paşa" adında, on yedisindeki genç bir adamdı ve Leonardo'nun da akrabasıydı. Leonardo buna dayanarak ona para yerine bir sepet meyve gönderdi. Fait kızdı ve şikâyet etti, Leonardo'nun kısa zamanda hatasını anlayacağına dair söz verdi. Leonardo onların vasalı olduğundan, Fait hemen Türklerin sultanına yazarak Türk-Venedik savaşı sırasında Leonardo'nun Venedik'ten getirilen birçok hafif süvariyi Zakintos'ta bulundurduğunu ve bu süvarilerin sürekli olarak Türklere ait yerlere baskınlar düzenlediklerini, bu suvarilerin barış antlaşmasına taraf olmayan Leonardo'nun desteği ve iyi niyet göstermesi sayesinde bu yerlerde kalabildiklerini yazmıştı. Bunun üzerine Mehmed, Leonardo'yla
167 savaşması için ünlü kaptanıderyası / Gedik Ahmed Paşa ("Gidi Cadmath bassa") komutasında yirmi sekiz gemilik bir donanma gönderdi. Zorbalığı nedeniyle halkın nefret ettiği Leonardo, donanmanın yaklaştığını haber alınca, yeni karısı, oğulları, tüm kutsal emanetleri ve hazinesiyle gemiye binip Napoli Kralı Ferdinand'ın yanına kaçtı. Napoli kralı, Calabria'da ona bazı şatolar bağışladı. Mehmed'in [1481'deki] ölümünden hemen sonra Leonardo'nun kardeşi Antonio [Tocco], Napoli kralından bazı gemiler alıp Türkleri Kefalonya'dan kovdu. Ama Türklerle yapılmış ateşkesi bozmak istemeyen Venedikliler Antonio'yla savaşıp adayı Sultan Bayezid'e geri vermek amacıyla dört savaş gemisini Kefalonya'ya gönderdi. Leonardo ise, Calabria'dan bir süre sonra ayrılıp önce Montferrat'a, oradan Roma'ya geçti ve Papa VI. Alexander zamanında öldü. Oğlu Carlo da Papa X. Leo döneminde Roma'da öldü. Gedik Ahmed adaları alıp Leonardo'nun tüm görevlilerini öldürdü, ada sakinlerinin pek çoğunu tutukladı. Tutuklananlar eşleriyle Konstantinopolis'e götürüldü. Mehmed erkek olsun kadın olsun tüm tutukluların kara Habeşistanlılarla melez köleler doğurmak için karı koca gibi yaşamalarını emretti. Onları Gelibolu'yla

Konstantinopolis arasındaki Marmara adalarına ve yakınlarındaki diğer adacıklara hapsetti.[101]

Bu sırada, Napoli kralının Leonardo di Medici ve diğer hükümdarlarla arası bozuktu. Mehmed, İtalya'daki Otranto'ya saldırmak üzere Gedik Ahmed'i bir filoyla gönderme vaktinin gelmiş olduğuna ikna edildi. Otroanto'yu alıp eli silah tutabilecek erkeklerini kılıçtan geçirdi, tüm kadınları ve çocukları köleleştirdi. Çevresindeki kırsal yerleri, kasabaları, şatoları eksiksizce talan etti. Çaresizlik içindeki Kral Ferdinand diğer Hıristiyan prenslere mektup gönderip Mehmed'in İtalya'ya nasıl ayak bastığını ve "İtalya'nın anahtarı" diyebileceğiniz Otranto'yu nasıl aldığını yazdı. Bu yürekler acısı haberi öğrenen herkes, Napoli Kralı Ferdinand'ı ve o zaman Calabria dükü, sonradan da kral olacak oğlunu kurtarmak için gönüllü seferber oldu. Ne ki Gedik, Mehmed'in (Mayıs 1481'deki) ölümü üzerine bir yıl işgal altında tuttuğu Otranto'yu çok sayıda Türk birliğine bırakarak Konstantinopolis'e geri döndü.[102]

[Sultan Mehmed (ölümü 3 Mayıs 1481)]

İmparator Mehmed talihli, mükemmel bir hükümdardı. / Döne- 168
minde komutanları birçok zafer kazandı ve ona çeşitli Hıristiyan ülkelerinden birçok ganimet getirdiler. Sipahileri, o zamanlar hünkâra tabi olmayan Macaristan, Polanya, İstirya, Dalmaçya, Karniyol ("Corniola" [Carniola]), Karintiya (Carinthia), Avusturya ve Friuli'ye saldırdı ve talan etti.[103] Savaş hayatında talihin yüzüne güldüğü Mehmed özellikle askerlerine karşı cömert ve bağışlayıcıydı. Onlardan biri öne çıkıp göze çarpsa cömertçe

101 Gedik Ahmed Paşa o zamanlar Arnavutluk kıyısındaki Avlonya'nın (Valona) beyiydi. Harekât Ağustos-Eylül 1479'da gerçekleşti. Mehmed'in, esirleriyle giriştiği biyolojik deneyine değinen tek otorite olarak Spandunis görünmektedir. Leonardo III. Tocco 1494'te öldü (Angiolello, ed. Ursu, s. 108-9; *Chron. brev.*, II, s. 520-1; Stefano Magno, *Estratti degli Annali Veneti*, ed. Hopf, *Chroniques*, s. 208. Nicol, *Despotate of Epiros*, II, s. 213-14; Babinger, *Mehmed*, s. 383-4; Setton, *Papacy and Levant*, II, s. 514-15).

102 Osmanlının Otranto'yu işgali ve oradaki kıyımı 1480 yazında gerçekleşti. İşgali Avlonya'dan yelken açan Gedik Ahmed Paşa yönetti. Bu olayı diğer kaynaklar da iyi belgelemiştir (Angiolello, ed. Ursu, s. 170-2; *Chron. brev.*, II, s. 522; *Chron. Turc.*, s. 121. Babinger, *Mehmed*, s. 390-6; Setton, *Papacy and Levant*, II, s. 343-5; *EI*, I, s. 292-3 [Ahmad Pasha Gedik]).

103 II. Mehmed İzmit (Nikomedya) yakınlarındaki Gebze'de (Dakibyze) 3 Mayıs 1481'de öldü. Bu tarihi Yunan kaynaklar da doğrulamaktadır (*Ecthesis Chronica*, s. 39; *Historia Politico et Patriarchica Constantinopoleos*, ed. I. Bekker, Bonn, 1849, s. 50-1, Schreiner tarafından değiştirildiği gibi, *Chron. brev.*, II, s. 523. Babinger, *Mehmed*, s. 403-5).

ödüllendirilir, fakirlikten zenginliğe taşınırdı. Birini bir şehrin surlarına yiğitçe tırmanırken görse, ona ayda 3 duka ödül verirdi; bu tutar, emrindekilere örnek ve teşvik olsun, böylece kulları kendisi için ciddi tehlikelere daha istekle, daha gönüllüce göğüs gersin diye yılda 8.000 dukaya çıkarılabilirdi. Parasını soytarıları, dalkavukları, oyuncuları ve başkaca yararsız kişileri geçindirmek için harcamazdı. Daha gençliğinde, bir gün şarabın verdiği heyecanla dolu olduğu bir şölende, bir soytarı salona girip soytarılığına başladı ve onu epeyce eğlendirdi. Mehmed soytarıya dönüp "Hazineye git, sana 500 duka versinler" dedi. Soytarı şu karşılığı verdi: "Yok, Hünkârım, siz buyurmadan vermezler." Mehmed "Git sen, ısrarla iste. Vermezlerse, sabahleyin hazinedarı alıp bana gel. Ona ödeme yapmasını söylerim" dedi. Soytarı bunun üzerine hazinedara gidip parayı istedi. Hazinedar şunları söyledi: "Başka bir yetkili olmadan parayı sana veremem. Sabahı bekle; saraya gider, hünkârım buyurursa, sana parayı veririm." Soytarı böylece bütün geceyi parayı alma hayaliyle mutlu geçirdi. Sabah olunca hazinedar konuyu sultana açtı. Mehmed gülerek "Parayı vermemekle iyi yapmışsın" dedi. Bunu işiten soytarının canı sıkıldı. Mehmed yanına çağırıp ona niçin şikâyet ettiğini sordu. "Sen," dedi ona, "bana bir saatlik haz yaşattın. Bense sana bütün bir gece. Hakça bir alışveriş oldu. Gerçekte sen bana borçlusun, ben sana değil. Şimdi git işine."

Mehmed parasını askerler, soylular, savaşlar, yararlı ve yüce amaçlar için harcamayı yeğlerdi. Aynı zamanda çok iyilikseverdi; ilke olarak her hafta muhtaç ve fakirlere bol bol para ve giyecek dağıtırdı. Türklere verdiği kadar Hıristiyanlara ve Yahudilere de ayrım yapmadan verirdi. Konstantinopolis'te Kutsal Havariler'in güzel kilisesini kaldırıp yerine Türklerin kilisesi olan görkemli bir cami [Fatih Camii] yaptırdı, hayır amacıyla yılda 150.000 dükadan fazla harcayarak hastalara hastane, hekim ve ilaç tedarik etti. Eşsiz, kapsamlı, Tanrı vergisi bir düşünsel yetiye sahipti. Arapça ve Yunanca biliyordu. Floransa Konsili'ne de katılmış bilge ilahiyatçı "Scholario" [Gennadios Skolarios] isimli Yunan rahibini hocası olarak yanına almıştı. Skolarios "İmparator Mehmed'e" başlığını taşıyan, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un doğasını açıklayan Yunanca nefis bir çalışma kaleme aldı. Bu çeşit dinsel konuların gerçekliği hakkında bir Hıristiyanı ikna etmek

kolaydır; onları bir Türk için anlaşılır kılmak bir başka meseledir. / Hıristiyan inancının tüm fasıllarını içeren bu kitap herkesçe okunup incelenmesi gereken nitelikli bir çalışmadır. Skolarios sık sık Mehmed'e kitabından bölümler okurdu; o kadar ki, kimlileri imparatorun, özellikle ölümünden önceki yıllarda, en çok Hıristiyan inancına bağlı olduğunu söylemektedir.[104] Azizlerin bazı kutsal emanetlerini daima yanında bulundururdu ve bunların önlerinde sürekli kandiller yanardı. Bazılarının dediğine göre bunu, bunları Hıristiyanlara yüksek fiyatla satabilmek amacıyla ünlerini artırmak için ya da başkalarının dediğine göre, bu azizlere gerçek bir bağlılık duyduğu için yapıyordu. Öte yandan, aralarında güvenilir insanların da bulunduğu birçok kişi Mehmed'in Neron'dan bu yana en zalim imparator olduğunu söyler. Zalimliğinin bir örneği şudur: Bir gün, gelişigüzel dolaştığı bahçelerinden birinde henüz olgunlaşmamış bir kavun gördü ve olgunlaşmasını istediğinden ona dokunulmasını yasakladı. Kişisel hizmetçileri olarak kendisini takip edenlerden bir genç çocukça açgözlülüğün dürtüsüyle kavunu koparıp yedi. İmparator geri dönünce kavunu yerinde bulamadı. Zanlıyı da göremediğinden, her ne şekilde olursa olsun bunu yapanı ortaya çıkarmaya karar verdi. Böylece gençlerden on dördünün karnını deştirdi. On dördüncüsünün kavunu yemiş olduğu anlaşıldı. Emrindeki Gedik Ahmed'le –ön dişlerinden biri eksik olduğundan ona gedik deniyordu– yaşanan bir olay ise cömertliğine örnek olarak verilebilir. Gedik Ahmed bir defasında Mehmed'e, küçük birini büyük ve büyük birini küçük yapamayan bir hünkârın ulu bir kişi olmadığını söyledi. Mehmed kendisini kışkırtan bu söz üzerine Gedik'i hizmetkârlıktan komutanlığa, yani paşa katına yükseltti. Bu adam yukarıda değindiğimiz gibi sultanın Leonardo Tocco'yu ele geçirmek üzere gönderdiği, Otranto şehrini alan kişiydi. Güzel bir karısı vardı. Mehmed'in oğlu Mustafa Çelebi bir sabah babasının elini öpmeye gittiğinde Gedik'in karısını görüp ona âşık oldu. Bir öğle sonrasında kadınlar hamamına zorla girdi. Korumalardan hiçbiri şehzadenin yolunu kesmeye cüret edeme-

104 Mehmed'in, fetihten sonra Konstantinopolis patriği Yeoryios Gennadios Skolarios, Mehmed'e bir Hıristiyan itikatnamesi yazdı; metni, *Historia Patriarchica* (*CSHB*), s. 83-94 ve L. Petit, X. A. Siderides and M. Jugie, *Oeuvres completes de Gennade Scholarios*, 8 cilt. (Paris, 1928-36), III, s. 453-8 içinde basılmıştır. *Chron. Turc.* (s. 121) yazarı, Mehmed'in beş dil –Türkçe, Yunanca, Arapça, Frenkçe, Keldanice ve Farsça– (aslında altı!) bildiğini, ayrıca Büyük İskender'in ve Sezar'ın savaşları, başarıları hakkında okumayı sevdiğini söylemektedir (Babinger, *Mehmed*, s. 410-11, 436-7, 499-502).

di. Kadını çıplak gören şehzade onun ırzına geçti. Bunu öğrenen Gedik Ahmed doğruca Mehmed'in yanına gidip işlenen suç için adalet istedi. Mehmed ona neden böyle yaygara kopardığını sordu. Gedik, sultanın ve böylece oğlunun da kulu değil miydi? Eğer Mustafa bu eylemi yapmışsa,
170 bunu kölesine yapmış demekti. / Yine de Mustafa'yı kendi dairesine hapsetti. Üç ay sonra da boğdurdu. Ama genellikle Mustafa'nın hummadan öldüğüne inanılmaktadır. Mehmed'in zalimliğine bir başka örnek: Bursa'daki bir kadı defalarca rüşvet alırken yakalanmıştı. Konstantinopolis'e getirilip canlı canlı derisi yüzüldü. Mehmed, kadının oğlunu huzuruna çağırıp Bursa kadısı olarak babasının yerini alacağını söyledi. Bir cürüm işlerse babasıyla aynı kaderi paylaşacaktı. Bursa'daki konağında üzerinde oturduğu kilim, ölmüş babasının derisiydi.[105]

Mehmed, Neron'dan daha zalimdi. Türkçe vakayinameler otuz üç yıllık saltanatında emriyle 873.000 kişinin öldürüldüğünü kaydeder. Sonunda büyük bir donanma hazırladı. Kimileri, bunun denizden ve karadan Rodos'a saldırmak, diğerleri kendi oğluna karşı savaşmak, başkalarıysa Mısır Sultanına ("Soldano") savaş açmak için hazırladığını söylemektedir. Ne ki, Anadolu'daki Chalcedon (Kalkedon, Kadıköy) isimli bir yeri ziyareti sırasında ağır hastalanıp öldü. Öldüğünde elli altı yaşındaydı. Naaşı Konstantinopolis'e getirildi. Daha önce aktardığımız gibi, kendisinin yaptırdığı kocaman imaretteki türbesine gömüldü. İmamları olan birçok "Talasumani" orada aralıksız kandiller yaktı, geceleri nöbete durup ruhuna dualar okudu. Türk imparatorları için görenek olduğu üzere, kaftanı ve sarığı giydirilmiş, mevsim çiçekleriyle bezenmişti. Türbesi üzerindeki Türkçe bir yazıtta boyun eğdirdiği tüm imparatorların, prenslerin, kralların, beylerin ve fethettiği ülkelerin isimleri yer aldı. Yazıt şu sözlerle bitiyordu: "Rodos'a ve kibirli İtalya'ya savaş açmaya niyetliydi." Ancak yüce Tanrı öylesi bir kötülüğün gerçekleşmesini istemedi.[106]

105 Mehmed'in uyguladığı zalimlikleri başka yazarlar da vurgulamaktadır. Kaybolan kavun hikâyesini, daha az zalimce olsa da Angioiello (ed. Ursu, s. 122) ve Ceneviz tüccar Jacopo de Promontorio-de-Campis de anlatır. Jacopo'nun, Mehmed'in zalimliğiyle ilgili aktardıkları, Spandunis'inkileri geride bırakmaktadır. O da sultanı Neron'la kıyaslar (bkz. Babinger, *Mehmed*, s. 429-31).

106 Mehmed hükümdarlığının on üçüncü yılında (1451-81) kırk dokuz yaşındayken öldü (Babinger, *Mehmed*, s. 403-4). Kendisinin Konstantinopolis'te yaptırdığı camide 19 Mayıs 1481'de gömüldü. Bursa'ya gömülmeyen ilk sultan oydu (*Chron. brev.*, II, s. 524). Mehmed'in çağdaş bir değerlendirmesi ve ki-

Mehmed ölünce yerine oğlu Bayezid geçti. Türklerin sekizinci ve bu isimdeki ikinci imparatoru Bayezid imparatorluğu ülkelere, halklara, uyruklara yayılmış halde ve zenginlik içinde buldu. Kimilileri Bayezid'in ilk oğlu olmasına karşın, Mehmed'in ardılı olarak onu istemediğini söylemektedir. Bayezid kadar çok çocuğu bulunmayan, ondan daha sert ve daha savaşçı olan diğer oğlu Cem'in başa gelmesini tercih edecekti. Mehmed'in niyetini bilen paşa, bu nedenle onun ölümünü ilk önce Cem'e haber verdi.

Ne ki haberi ulaştıran ulak, Santa Saba Dükü'nün oğlu ve Anadolu Beylerbeyi, aynı zamanda Bayezid'in akrabası Hersekzade Ahmed Paşa'nın eline düştü.[107] O ulak asılınca Gedik Mustafa adındaki ikinci bir ulak başka bir güzergâhtan Cem'e ulaştı. Sonunda Bayezid haberi Cem'den önce aldı, Anadolu'da Konstantinopolis yolu üzerindeki bir kale olan Üsküdar'a ilk o ulaştı. / Korkud ("Churchut") isimli oğlunun Konstantinopolis'te olma- 171
sından dolayı şanslıydı. Henüz sekiz yaşındaki Korkud saltanat vekili gibi davranıp ayaklanmış yeniçerileri sakinleştirdi; babası Bayezid şehre girip düzeni ve huzuru tekrar sağlayıncaya dek yolları tuttu.[108]

Kardeşi Cem böyle engellenmiş ancak yılmamıştı. Büyük bir ordu toplayıp Bursa'yı işgal etti. Bayezid, Bursa yakınlarında "Sultan Humi" denen bir yerde savaşa girdi. Yenilip bozguna uğrayan Cem, Rodos'a kaçtı. Oradan Savoy Düklüğü'ne, sonra da Fransa Kralı VIII. Charles'ın yanına gönderildi. Charles, Cem'i Roma'daki Papa [VIII.] Innocent'e yolladı. Kral Charles, Papa VI. Alexander zamanında önce Napoli Krallığı'nı fethedip ardından Konstantinopolis'i almaya niyetliydi. Bayezid, Türklerin Yunanistan kıyılarını kaybedebileceğinden korkuyordu. Ancak ne yazık ki Cem,

şiliği için bkz. Babinger, *Mehmed*, s. 409-32. Spandunis'in, imam karşılığında kullandığı "Talasumani" (veya "Talismani"), *Danishmend* sözcüğünden türetilmiş görünmektedir. Aşağıya bkz. II. Kısım, s. 205 ve not 6.

107 Bayezid, babası öldüğünde Amasya valisiydi. Sadrazam Karamanlı Mehmed Paşa, Bayezid'in küçük kardeşi Cem'in tahta geçmesini istedi. Cem'e haber ulaştırılmasını engelleyen paşa ise, Bayezid'in kayınbabası, zamanın Anadolu Beylerbeyi ve Bosna'daki St. Saba Dükü'nün oğlu olarak da Spandunis'in uzaktan akrabası Hersekzade Sinan (Ahmed) Paşa'ydı (yukarıya bkz. s. 162 ve not 86). Mısır'da 1486'da Memlûklara esir düştü (*Chron. brev.*, III, s. 162,169. *EI*, III, s. 340-2 [Ahmed Pasha Hersek Zade]).

108 Sadrazam yeniçeriler tarafından öldürülmüştü. Ancak Bayezid'in küçük oğlu Korkud, babası Konstantinopolis'e varıncaya dek düzeni korudu. Bayezid babasının cenaze törenini düzenlemek üzere 19 Mayıs 1481'de şehre girdi. Angiolello (ed. Ursu, s. 112-19) bu olayları daha ayrıntılı aktarmaktadır. Özellikle bkz. L. Thuasne, *Djem-Sultan, fils de Mohammed II, frere de Bayezid II* (1459-1495), Paris, 1892, s. 26-8; Babinger, *Mehmed*, s. 404-8.

Terracina yolunda öldü ve Capua şehrine gömüldü. Cem'in geçim giderleri için papalık makamına yılda 40.000 Venedik altın dukası ödeyen Bayezid, kardeşinin ölümüyle derin bir nefes aldı. Papa [VIII.] Innocent'e yaranmak için Mehmed'in büyük saygıyla muhafaza ettiği İsa Mesih'imizin demir Kutsal Mızrak'ını, kutsal süngerini, kutsal kamışını ve daha birçok kutsal emaneti ona sundu.[109]

Bayezid, kardeşi Cem'den kurtulur kurtulmaz, Eflak Prensi "Karaboğdan"a savaş açtı. Babası Mehmed'in ele geçirmeyi başaramadığı kaleler Kili ("Cheli") ve Akkerman'ı ("Moncastro") aldı. Bu başarılarıyla tüm Hıristiyanlar arasında yaygın bir korku yarattı.[110] Ayrıca Mısır Sultanı'na da ("Soldano") savaş açtı. Ne var ki, Adana ve Tarsus yakınlarında üç yıl içinde büyük yenilgilere uğradı. Kaybettiği asker sayısının 120.000'i aştığı tahmin edilmektedir. Daha sonra Polonya kralıyla "Karaboğdan" arasında bir anlaş-
172 mazlık yaşanınca, Karaboğdan geçidi Türklere sattı.[111] /

Hıristiyanların günahları önderlerinin gözlerini bağlamıştı. Aralarında ne zaman görüş ayrılığı olsa, rakiplerine karşı Osmanlı sultanlarının yardımına başvurdular. Zavallı insancıklar, bunun kendi yıkımları olduğunu hiç göremediler. Osmanlı sultanları bugünkü egemen konumlarına böyle ulaştı. Hıristiyan prensleri arasındaki bitmek bilmeyen anlaşmazlıklar da onlara yardım etti.

109 Cem'in Yenişehir'de ("Sultan Humi?") Haziran 1481'de Bayezid karşısındaki yenilgisi, ardından Rodos'a, oradan İtalya ve Fransa'ya kaçışı başka kaynaklarda iyi belgelenmiştir. (*Chron. brev.*, II, s. 524, 523, 526; *Historia Politica*, s. 52-4; *Chron. Turc.*, s. 123-4; Angiolello, ed. Ursu, s. 172-83). Cem 23 Şubat 1495'te Napoli'deki Capuano şatosunda öldü (Thuasne, *Djem-Sultan*, s. 35-9, 363-87; Setton, *Papacy and Levant*, II, s. 381-416, 425, 427-30, 482). Naaşı sonunda Konstantinopolis'e gönderilip Bursa'da gömüldü. Batıya kaçtıktan sonra Osmanlı politikası üzerindeki yaygın etkisi hakkında bkz. S.N. Fisher, *The Foreign Relations of Turkey 1481-1512* (Urbana, III., 1948), s. 21-50 [S.N. Fisher, *Sultan Bayezid Han; 1481-1512* (İstanbul 2014, Kitap Yayınevi)]. Sultan'ın Papa VII. Innocentius'a gönderdiği kutsal emanetler bir elçi tarafından Nisan 1492'de Ancona'ya, oradan da Roma'ya götürüldü (Thuasne, *Djem-Sultan*, s. 296-392).

110 II. Bayezid 1484 yazında Boğdan'daki Büyük Stefan'a ("Karaboğdan") sefer düzenleyip Kili ("Cheli") ve Akkerman ("Moncasuo") (veya Asprokastro, Cetatea Alba) kalelerini aldı. II. Mehmed bu kaleleri ele geçirememişti (*Ecthesis Chronica*, s. 42; *Historia Politica*, s. 64-5; *Chron. Turc*, s. 127; *Chron. brev.*, II, s. 527; Angiolello, ed. Ursu, s. 183-4; Constantine of Ostrovica, ed. Lachmann v.d., s. 145, 174 [Burada Akkerman, Belgrad olarak geçmektedir]. Bkz. N. Beldiceanu, "La conquete des cités marchandes de Kilia et de Cetatea Albă par Bayezid II," *Süd-ost Forschungen*, 23, 1964, 36-90).

111 Mısır'daki Memlûk Sultanı, Cem'e geçici sığınma tanıyan, Adana'yla Tarsus'u 1486'da ele geçiren Kayıtbay'dı (1468-96). Bayezid'in ona karşı seferi *Chron. Turc.*, s. 125-7'de özetlenmiştir. Barış 1491'de sağlandı (Angiolello, ed. Ursu, s. 185-7. Fisher, *Foreign Relations*, s. 36-42; *EI*, iv, s. 462-3 [Kait Bey]).

Bayezid, daha sonra Polonya'ya [Lehistan] karşı savaş için çoğunluğunu akıncıların oluşturduğu kalabalık bir orduyla "Marco Zogli" isimli bir akıncı beyini gönderdi. Düşmanları hazırlıksızdı, 40.000 Hıristiyan esir alındı. Ertesi yıl Polonya kralıyla Karaboğdan barışınca, Bayezid, Malkoçoğlu'nu bu kez 20.000 akıncıyla tekrar Polonya'ya yolladı. Ne ki, orada hüküm süren kıtlık ve aşırı soğuk hava yüzünden bu Türklerin hepsi öldü. Ardından Bayezid, St. Saba Dükü'nün oğlu Vlad'ın ("Vlatheo") topraklarını işgal etti. Vlad çok geçmeden, yukarıda belirttiğimiz gibi Dalmaçya'daki Bar ("Arbe" [Antivari]) şehrinde öldü.[112]

Bayezid Chimaralıların ("Cimariotti"[Himaralı]) korsanların sonu gelmeyen haydutluk ve korsanlıklarına son vermeye kararlıydı. Bu amaçla karadan üzerlerine yürüdü. Ama bazıları asıl hedefinin Korfu olduğuna inanır. Ancak orayı iyi korunmuş, tedarikli ve hazırlıklı buldu. Onun için yönünü Himara'ya çevirip burayı tamamen yerle bir etti. Yörenin boyun eğmeyen halkı, daha altı ay geçmeden tutsaklıktan kurtulup bugün hâlâ yaşadıkları evlerine döndüler.[113]

Bayezid, Kotor ("Catharo") bölgesini istila edip Erizo ailesinden Venedikli bir hanımla evlenmiş yörenin beyi Črnojević'i ("Cernovichio") buradan kovdu. Črnojević, Venedik Senatosu'na kumpas kurduğu gerekçesiyle tutuklandı. Kaçıp önce Fransa'ya, ardından Roma'ya geçti. Sonunda da çaresizlik içinde Bayezid'in tarafına geçip Müslüman oldu. Venedik daha sonra, Milano Dükü Lodovico Moro'nun sonunu getirmek için Fransa kralıyla bir antlaşma yaptı. Lodovico Moro, Giorgio Buzardo adında bir Ceneviz elçisini, Venedik'e savaş açmasının vakti geldiğine ikna etmek için hediyelerle Bayezid'e yolladı. Venediklilerin yirmi yıllık bir barış antlaşması

112 Bu kısım hayli çapraşık aktarılmıştır. Spandunis, "Polonya"yla [Lehistan], Polonya sınırındaki Boğdan-Moldova demek istiyor. "Karaboğdan" Moldovalı Büyük IV. Stefan'dır (1457-1504). Onunla barışan Polonya Kralı, Kazimierz IV. Jagiellon'un oğlu ve vârisi Jan Olbracht (1492-1501) olmalıdır. Türk akıncı beyi "Marco Zogli," Silistre (Silistria) Beylerbeyi Malkoçoğlu Bali Bey olarak saptanabilir. Fisher, (*Foreign Relations*, s. 33. *Chron. Turc.*, s. 127) bu olayları daha da karışık anlatmakta, Eflak Voyvodası'yla Boğdan'ı "Marko Phonti" olarak isimlendirmektedir. St. Saba'lı Ladislas'ın oğlu "Vlatheo" (Eflaklı IV. Vlad) için, yukarıya bkz. s. 162.

113 Arnavutluk kıyısındaki Himara, korsanlar için konaklama bölgesi olarak kötü bir şöhrete sahipti. Bayezid'in oraya saldırısı (*Chron. Turc.*, s. 127) ve orayı Valona (Avlonya) olarak saptamış görünen Angiolello (ed. Ursu, s. 191) içinde de kaydedilmiştir. Spandunis'in kardeşi Aleksander'in bu yörede belli ki mülkü vardı.

düzenlemek amacıyla Andrea Zanchani adındaki elçilerini göndermelerine rağmen Bayezid düşmanlık politikasını yeniden başlattı. Muhammed'in kanunu, Hıristiyanlara sadık kalmanın gerekli olmadığını buyurmuştu bir kere. Bayezid bu nedenle, daha önce sözünü ettiğimiz İskender Paşa'nın komutasında bir ordu gönderdi. Mehmed döneminde Friuli'yi kırıp geçiren İskender Paşa şimdi yeniden Friuli'ye saldıracaktı. Orada öldürdüklerinin
173 dışında, kadın ve erkek 16.000 kişiyi esir aldı.[114] /

Bayezid 400'ü aşkın gemisi olan büyük bir donanma inşa ettirmişti. Venediklilerin de, sayıca daha az olsa da, daha güçlü büyük bir donanması vardı. Donanmalarının amirali, gelecekte Venedik Dükü olacak olan Antonio Grimani'ydi. Türk kaptanıderyası ise, üssü Koron olan Gelibolu Sancakbeyi Davud ("Tauth") Bey'di. Orada savaş [1499'da] başladı.[115] Türk donanması [Navarin yakınlarındaki] Porto Longo limanına geri çekildi. Hıristiyanlar doğru adım atmış olsalardı, Türkleri orada abluka altına alacaklardı. Böyleyken, tehlikeyi göze alarak oradan ayrılıp Patras'a yelken açtılar. Hıristiyanlar orada, Patras Körfezi'nde savaşı başlatsalardı, kazanırlardı. Çünkü tam da o anda Glarentza ("Chiarenza") üzerinden gelen on sekiz Fransız gemisi Venediklilere katılmıştı. Eğer bütün Venedikliler Andrea Loredano ve Alban d'Armer gibi hareket etselerdi, büyük bir zafer kazanırlardı. Onların iki gemisi, Türklerin Barak Reis ("Barach Raisi")

114 Kotor'un ("Catharo") beyi Montenegro'dan (Karadağ) İvan'ın oğlu Curac Crnojeviç'ti. Angiolello (ed. Ursu, s. 219) onu "Zuan Zernovich" olarak isimlendirmektedir. Hopf, (*Chroniques*, Tablo 12) 1514 dolayında öldüğünü belirtir. Malına el konulması *Chron. Turc.*, s. 127'de ve daha ayrıntılı olarak Angiolello (ed. Ursu) s. 219'da anlatılmaktadır (Fisher, *Foreign Relations*, s. 53, 65). Lodovico il Moro Sforza 1494'ten 1500'e kadar Milano düküydü. 1508'de öldü. Sultana gönderilen Venedikli elçi Andrea Zanchani bu göreve 1498 Eylülünde getirildi. (Angiolello, ed. Ursu, s. 219, 221. Setton, *Papacy and Levant*, II, s. 511-14). Başka kaynaklardan, Georgio Buzardo'nun bir elçi, çevirmen ve papalık elçisi olduğu bilinmektedir (Angiolello, ed. Ursu, s. 196, 199, 201-2. Thuasne, *Djem-Sultan*, s. 301-2, 320, 334-9). İskender Bey için, yukarıya s. 165 ve not 96'ya bkz. (Fisher, *Foreign Relations*, s. 70-1).

115 Venediklilerle Türkler arasındaki savaş 1499 Nisanında tekrar patlak verdi (*Chron. brev.*, II, s. 532. Setton, *Papacy and Levant*, II, s. 517-22. Özellikle bkz. G. Cogo, "La guerra di Venezia contro i Turchi (1499-1501)," *Nuovo Archivo Veneto*, 18 [1899], 1-76, 348-421; 19 [1900], 97-138). Ancak ne Cogo'nun, ne Spandunis'in, ne de Yunanların savaş anlatılarının ne Angiolello'nun anlatılarına ulaşma imkânının olmadığı akılda tutulmalıdır. Venedik donanmasının kaptanı Antonio Grimani'ydi. Bu savaştaki yetersizliği nedeniyle görevine son verilip tutuklandı. Ne ki daha sonra Venedik dükü olacaktı (1521-3). Türk kaptanıderyası Davud Bey, Davud Paşa'ydı (*EI*, I, s. 928-9). Davud Paşa adında biri 1500'de Zonchio açıklarında Venedikliler tarafından yakalandı (Angiolello, ed. Ursu, s. 251, 261). 1499'dan 1503'e dek süren savaşın seyrini Fisher anlatmaktadır (*Foreign Relations*, s. 67-89). Ancak Fisher'in, Cogo'nun incelemesinden haberdar olduğu kesin değildir.

kumandasındaki büyük gemilerine saldırmıştı. Büyük görünseler de, söz konusu iki gemi görece küçüktü. Gene de, Venedikliler Türk gemisine saldırabilir, tepesine Hıristiyan bayrağını dikebilirlerdi. Ne ki, Barak Reis her üç gemiyi de ateşe verince hepsi tüm mürettebatlarıyla birlikte yandı. Kuvvetli bir rüzgâr alan Fransız gemileri Türklere olanca güçleriyle saldırdı, ta ki, Tanrı rüzgârlarını söndürünceye, gemileri hareketsiz kalıncaya dek. "*Chiaranta*" adlı gemileri dışında, güvenli bir konuma geri çekilmişlerdi. Bu kocaman gemi, Türkler pes edip onun diğerleriyle birlikte yol almasına izin verinceye kadar saatlerce savaştı. Fransız amiral, "*Chiaranta*"nın yardımına gelmeyen Venediklilere o denli kızdı ki savaşı terk edip Marsilya'ya doğru yol aldı. Türkler "Verso il Papa"ya yelken açtı. Çoğu burada Venedik gemilerinin toplarıyla öldürüldü. Sonra Patras'ın yolunu tuttular. Buna karşın, Hıristiyan amiral Kefalonya'ya gitti, ama orayı alamadı. Türk filosunun geldiğini gören İnebahtı'dakiler teslim oldu. Türk donanması kışı Patras Körfezi'nde geçirdi.[116]

Venedikliler yeni amiralleri olarak Melchior ("Marchio") Trevisan'ı görevlendirdi. Melchior, gemilerini ve adamlarını Kefalonya'ya götürdü ancak burayı ele geçiremedi.[117] Gözüne uyku girmeyen Sultan Bayezid ertesi yıl [1500] Modon şehrini kuşatmak amacıyla Patras Körfezi'nde kışı geçirmekte olan / filosuna güçlü bir kara ve deniz kuvveti gönderdi. (İsimleri burada kayıtlı olan) Venedikli altı kadırga kaptanı, "zavallı Modon"u kurtarmaya gönüllü oldu. Oradaki savunmacılar, kendilerini kurtarmaya gelen kaptanları görünce o denli sevindiler ki, kaledeki mevzilerini terk edip onları karşılamak üzere denize indiler. Surların terk edildiğini gören 174

116 Porto Longo (veya Zonchio) limanı, Modon'la Navarin arasında, Mora'nın güneybatı kıyısındadır. Çoğunu Rodos Şövalyelerinin sağladığı on sekiz gemilik (bazıları daha fazla olduğunu söyler) Fransız filosu, Patras Körfezi'ne 1499 yılının Ağustos ortalarında ulaştı. Venedikli amiraller, Andrea Loredan(o) ve Alban d'Armer olarak doğru isimlendirilmişlerdir. Türk kaptanıderyası Barak Reis'in Loredano'yla yaptığı ve her ikisinin de öldüğü deniz savaşı, *Ecthesis Chronica* (s. 43); *Historia Politica* (s. 55-6) ve Angiolello (ed. Ursu, s. 241) içinde anlatılmaktadır. Büyük savaş gemisi "*Chiaranta*"ya, Angiolello (ed. Ursu, s. 229) "*Giaranda*" demektedir. Lepanto [İnebahtı] sonunda 29 Ağustos 1499'da Türkler tarafından ele geçirildi. "Verso il Papa," Türklerin Patras'a giderken Capo del Papa burnunu dolandıkları anlamına gelmektedir (*Chron. brev.*, II, s. 535-5. Cogo, "La guerra di Venezia," 51-4, 58-9; Setton, *Papacy and Levant*, II, s. 517-19).

117 Melchior Trevisan(o), Grimani'nin yerine Eylül 1499'da atanmıştı (Cogo, "La guerra di Venezia," 56-63).

Türkler surlara tırmanıp kaleyi ele geçirdi. Surlara ilk tırmanan, yalnızca beş akçe gündelik alan bir yeniçeriydi. Bayezid onu sonradan sancakbeyi yapacak, yıllık ücretini de 8.000 dukaya çıkaracaktı. Fatihler mümin Modon halkına alabildiğine zalimce davrandı. Bayezid, kaleyi fethettiğinin ertesi şükür duası etmek için Hıristiyan kilisesine gittiği, şehrin girişindeki köprüden geçerken kale hendeğinin inanılması güç derinliğini gördüğü ve bu kaleyi ne Beylerbeyi Sinan Paşa'nın yeteneğinin ne de yeniçerilerdeki yiğitliğinin almış olabileceğini haykırdığı söylenir. Bu ancak Tanrı'nın işi olabilirdi.

Bayezid'in bir sonraki durağı Zonchio [Navarin] oldu. Burası teslim olduktan sonra Koron'a geçti. Koron halkı o kadar korkmuştu ki, şehrin anahtarlarını teslim etti. Ardından Nauplion'a ("Napoli di Romania" [Nafplion, Anabolu]) yelken açtı, ama orası çok iyi savunuluyordu. Bunun üzerine, zaferini kutlamak için Konstantinopolis'e geri döndü. Modon ve Koron girişlerindeki kapıların yönünü peygamberleri Muhammed'in gömülü olduğu Mekke'ye çevirdi.[118]

Ertesi yıl [1501], Melchior Trevisan'ın ölümünden sonra Venediklilerin yeni donanma amirali Benedetto di ca Pesaro oldu. Yeni amiral, Bayezid'in savaş gemilerinden bazılarının demir atmış olduğu Avlonya yakınlarındaki Vjosa'ya ("Voiosa") saldırmak üzere Korfu'ya yelken açtı. Ne var ki, hareketini denizdeki şiddetli fırtına aksattı. İyi silahlanmış altmış beş gemisiyle İspanya Katolik Majestelerinin amirali, "Terra Nova" Dükü Gonsalvo Fernando ("Consalvo Ferrante di Corduvo") orada Pesaro'ya katıldı. İki amiral de Kefalonya'ya gitmek üzere denize açıldı ve burayı ele geçirmeyi başardılar. Türkler o kadar büyük bir güçlü direndiler ki hayatta kalan savunmacıların sayısı 100'ü bulmadı.[119]

118 Bayezid'in Modon'u 9 Ağustos 1500'de ele geçirmesi *Ecthesis Chronica* (s. 43-4); *Historia Politica* (s. 56-7); *Chron. Turc.* (s. 132-3); *Chron. brev.* içinde (II, s. 537-8) benzer şekilde aktarılmaktadır. Bir görgü tanığından alınmış en uzun anlatı Angiolello'nunkidir (ed. Ursu, s. 241-61). Koron bir hafta sonra teslim olurken, bunu hemen ardından da Navarin (Zonchio) izledi (Miller, *Latins in the Levant*, s. 495-7; Setton, *Papacy and Levant*, II, s. 522). [Hz. Muhammed'in türbesi Mekke'de değil Medine'dedir –ed.n.].

119 Benedetto Pesaro, Trevisan hastalanıp öldükten sonra Temmuz 1500'de amiral olarak atandı. Güney İtalya'daki İspanyol Valisi Gonsalvo Fernando de Cordova ona Korfu'da katıldı. Oradan hareketle Aralık 1500'de Kefalonya'yı birlikte ele geçirdiler. Pesaro, Navarino Kalesi'ni geri aldı ama bu uzun sürmedi (*Chron. brev.*, II, s. 539; Cogo, "La guerra di Venezia," s. 368-70, 388-412; Setton, *Papacy and Levant*, II, s. 522-3).

Yukarıda sözünü ettiğimiz Despot Manuel Paleologos, Bayezid za-manında Konstantinopolis'te bir Hıristiyan olarak hayata gözlerini yumdu. Bayezid'in emri üzerine derin saygıyla, / büyük törenle gömüldü. 175
Cenazesine sadece Hıristiyanlar değil aynı zamanda Türk beyleri ve saray erkânı da katıldı. Manuel geride iki köleden evlilikdışı doğmuş iki oğul bırakmıştı. Büyüğü babasının ölümünün ardından bir Hıristiyan olarak öldü. Bayezid'in oğlu Selim tarafından Türk yapılan küçüğü sarayda yaşadı.[120] Yunanların kronikleri, [Paleologos] ailesinin Roma'dan geldiğini, İmparator Büyük Constantinus'la birlikte Konstantinopolis'e gitmiş Romalı soylu bir aile olduğunu yazmaktadır. Sonra Eksarhlar zamanında İtalya'ya döndüler. Aileden biri Viterbo'da evlendi. Laskaris imparatorları zamanında bu aileden ünlü bir asker yaşıyordu. İmparator Laskaris'e yardıma gelmişti. Yunanistan'da evlenen bu asker, yukarıda değindiğimiz İmparator Mihail Paleologos'un babasıydı. Paleologosların imparatorluk soyundan gelen yedi imparator vardı. Şimdi artık Andronikos Paaeologos'un küçük oğlu Theodoros'un soyundan geldiği için Theodore denilen, ünlü Montferrat Markisi Gian Giorgio'tan başka eril soydan gelen meşru bir torun yoktur. Gian Giorgio, Markilik'in kadın varisiyle evlenmiş ve iki oğlu olmuştu. Bunlardan Gian Giorgio küçüğüydü; kaldı ki, o bile sağ değil artık.[121]

Amiral Gonsalvo Fernando, Kefalonya'dan ayrılıp Napoli'nin yolunu tuttu. Benedetto Pesaro gemisine "strathioti"yle diğer hafif süvarileri bindirdi. Filosuyla birlikte Anadolu'daki Perama adı verilen yere doğru yel-

120 Despot Thomas Paleologos'un ikinci oğlu Manuel, Roma'yı 1476 dolayında terk edip Sultan Mehmed'e teslim oldu. Mehmed onu şefkatle, cömertçe ağırladı. Spandunis, sarayda ve ordugâhta Manuel'e gösterilen ayrıcalıklı, onurlu davranışları aşağıda (s. 223, 229) yazmaktadır. Manuel ölünce bir Hıristiyan olarak "Sirentzion"da (Sergentzion?) gömüldü. Babinger (*Mehmed*, s. 180) buranın Konstantinopolis yakınlarındaki çağdaş Istranca olduğunu ileri sürmektedir. İki oğlundan büyüğü olan İoannes genç yaşta öldü ve Konstantinopolis'teki patriklik kilisesi Pammakaristos'ta gömüldü. Küçüğü Andreas, Sultan I. Selim tarafından Müslüman yapıldı. "Mehmed" adıyla sarayda yaşadı (*Ecthesis Chronica*, s. 23; *Historia Politica*, s. 34-5. Nicol, *Immortal Emperor*, s. 115-16).

121 Paleologos ailesinin efsanevi kökenleri ile öne sürülen Viterbo'yla bağlantıları şimdi yeterince iyi bilinmektedir. İmparatorluk hanedanının kurucusu Mihail (VIII.) Paleologos, 1261'den önce Nicaea'da sürgünde bulunan imparatora hizmet etmiş Andronikos Paleologos'un oğluydu. 1533'ten önce vâris bırakmadan ölen Giangiorgio, 1306'da Montferrat Markisi olan İmparator Andronikos II. Paleologos'un oğlu Theodore'un vârisi olduğunu ileri sürmüştü. Nicol, (*Immortal Emperor*, s. 118. Constantine of Ostrovica, ed. Lachmann v.d., s. 86) Paleologos ismini "öteden beri tanınan" anlamında yorumlar.

ken açtı.[122] Oradaki Türkler hazırlıksız yakalandı. Bölgeyi talan eden Pesaro büyük ganimet ve esirle Kandiye'ye [Girit] geri döndü. Oradayken, Kemal ("Camali") isimli biri birkaç gemiyle Zonchio'ya baskın düzenledi. Burayı birtakım gözüpek Yunanlar birkaç ay öncesinde Türklerden zorla almıştı. Burası karadan zapt edilemezdi. Venediklilerin burada bir kale kumandanının emrinde dört kadırgası ve bir de küçük garnizonu vardı. Kemal beklenmedik bir şekilde denizden gelerek Venedik gemilerini zapt etti ve ele geçirdiği bütün askerleri öldürdü. Dönemin Mora Sancakbeyi Hadım Ali Paşa ("Hali Bassa Eunucho") bir orduyla çatışma bölgesine geldi. Zaten orada bulunan Kemal, paşaya kale kapılarını açtı. Venedikli kale kumandanı kalesini teslim etti. Ali Paşa kaleyi savunanların hayatlarını bağışladı. Amiral [Pesaro] aceleyle kurtarmaya gittiyse de, Zonchio'nun çoktan Ali Paşa'nın eline geçmiş olduğunu gördü. Ali Paşa elindeki tutsakları ona verdi ve Pesaro da onları Korfu'ya götürdü. Orada kale kumandanıyla yardımcısının ve başka birkaç kişinin boyunlarını vurdurdu. Geri kalanları
176 serbest bıraktı.[123] /

Sonra bir akşam Türkler beklenmedik biçimde Durazzo [Dıraç] şehrini ele geçirdi. Ravenstein beyinin ("monsignor di Rovesten") emrindeki bir Fransız donanması şehri kurtarmaya geldi.[124] Hepsi de beyazlara bürünmüş 10.000 silahlı adamı karaya çıktı. Ravenstein'la birlikte Arnavutluk Dükü, Navarre Prensesi ve daha başka birçok Fransız beyi bulunuyordu. Bunlara daha önce adı geçen Venedikli amiral [Benedetto Pesaro] eşlik ediyordu. Durazzo'dan Midilli'ye yelken açıp adayı ablukaya aldılar. Gelgelelim, Midilli'nin kıyı yörelerine saldırılar düzenleyip, surlarını yıpratmalarına ve bazı muharebeler yapmalarına rağmen adayı ele

122 "Perama" Sakız Adası'yla Anadolu'nun anakarası arasındaki kanala işaret etmektedir.

123 Navarino yakınlarındaki "Zonchio"yu, Benedetto Pesaro ve emrindeki Venedik filosu Aralık 1500'de geri aldı ancak Mayıs 1501'de tekrar Türkler tarafından ele geçirildi (*Chron. brev.*, II, s. 529; Angiolello, ed. Ursu, s. 262, 264. Miller, *Latins in the Levant*, s. 497-8). Miller, Türk gemicisi "Camali"yi Kemal Reis diye tanıtmaktadır. A.E. Vakalopoulos (Ιστορία τού Νεοελληνισμού, 4 cilt [Selanik, 1968-74], III, s. 77-8) onu doğru bir şekilde "Kamali" (Türk korsanı) olarak isimlendirir (bkz. H. A, von Burski, *Kemal Re'is* [Bonn, 1928], s. 26-32; *EI*, iv, s. 881-2). Mora Sancakbeyi Hadım Ali Paşa hk. bkz. not 129.

124 Türkler Durazzo'ya Ağustos 1501'de girdi (*Chron. brev.*, II, s. 540; Angiolello, ed. Ursu, s. 264 [kısa bir not]). Fransız donanmasının başında Ravenstein beyi, Ceneviz valisi ve Napoli Krallığı'ndaki (Fransızların) amirali Philippe de Cleves et la Marck vardı (Setton, *Papacy and Levant*, II, s. 538 not 154; Fisher, *Foreign Relations*, s. 79-80).

geçiremediler. Rodos'un Büyük Usta'sı Pierre d'Aubusson ("Pietro Dubusone") Hıristiyanlara yardım etmek üzere yirmi sekiz savaş gemisi ve cesur şövalyeleriyle adaya geldi. Ne ki, saldırılarını sonlandırdıklarını öğrenince Rodos'a geri çekildi. Midilli'yi kaybetmekten korkan ve bunu bilmeyen Bayezid, Rodos'un kuşatılmasıyla bağlantılı olarak [s. 164] daha önce bahsettiğimiz Mesih ("Mesit") Paşa kumandasındaki destek birliklerini hemen gönderdi. Bu Mesih, babamın dayısı olmasına karşın, Hıristiyanların azılı bir düşmanıydı. Midilli'ye gerçekleştirilen harekâtlar sırasında boynunu kırdı. Ama Bayezid'in filosu Hıristiyanların Midilli'den çoktan ayrıldığını öğrendi. Ravenstein beyi ve Fransız donanması denizde şiddetli bir fırtınaya tutulunca çeşitli yönlere dağıldılar. Amiral Pesaro'nun gemisi Cerigo [Kitera, Çuha Adası] açıklarında karaya oturunca birçok can kaybı yaşandı. Pesaro bunun üzerine Arta Körfezi'nde, bazı Türk gemilerinin cephane almak için durduğu Preveze denen yere doğru gitmeye karar verdi. Venedikli amiral körfezin dar ağzından geçip Türklerin cephaneliklerini havaya uçurdu. Ama sancakbeyi bir yığın Türk süvarisiyle geldi, Hıristiyanlar gemilerine döndüler ve sadece bir can kaybıyla körfezden çıkmayı başardılar. Daha sonra "Pier Ian" isimli kaptanın komutasında bir başka Fransız filosu geldi. Bu kaptan, VI. Alexander'ın, Amiral Pesaro'nun yanı sıra, yirmi gemiyle birlikte gönderdiği papalık elçisi ve Paphos ("Baffo" [Baf]) piskoposuyla birlikte Aya Mavra Adası'na saldırmaya gitti. Orada anakaradan geçiş yerini savunmak için bir duvar inşa ettiler. Burayı savunan Fransız ve Venedik gemileri, Levant'tan adaya geçmeye çalışan bütün güçleri engelleyebilirdi. Sonra bir duvar daha inşa ettiler. Buraya Papa'nın savaş gemileriyle papalık elçisinin adamları yerleşti. Beraberindeki orduyla bölgeye varan sancakbeyi ("frambularo") geçidin kapatılıp, adanın karayla bağlantısının kesilmiş olduğunu gördü. Yapacak hiçbir şeyi yoktu. Hıristiyanların bombardımanı altında geri çekildi. / Aya Mavra böylece alındı. 177
Venedikliler adanın tahkimatını onardı.[125]

125 Midilli'ye ortak saldırıyı Angiolello da aktarmaktadır (ed. Ursu, s. 265). Theodoros Spandunis'in atası olarak saydığı Mesih ("Mesit") Paşa için, yukarıya bkz. s. 164 ve not 91. Paphos ("Baffo"[Baf]) Piskoposu, Venedikli Amiral Benedetto Pesaro'nun kuzeniydi. Aya Mavra (Leukas) 30 Ağustos 1502'de ele geçirildi (Angiolello, ed. Ursu, s. 266-7. Miller, *Latins in the Levant*, s. 499-300; Setton, *Papacy and Levant*, II, s. 533; Fisher, *Foreign Relations*, s. 82-3).

Bununla birlikte, Bayezid, savaş zamanlarında da barış zamanlarında da Venedik Cumhuriyeti'ne yönelttiği saldırgan düşmanlığını ve verdiği hasarları azaltmadı. Kendinden öncekilerden daha düzenbazca hareket etmeyi sürdürdü. Bu özellikle Venedik'e bağlı Dalmaçya bölgesinde göze çarpmaktaydı. Bayezid buradaki Venediklileri, hırsız ve deniz korsanları oldukları gerekçesiyle zulme uğratıyor, hapse atıyor veya idam ediyordu Venedikliler bu yıkımı barış günlerinde önlemler almamakla kendileri davet etmişlerdi. Türkler neredeyse bütün Venedikli tacirleri tutuklayıp hapse attığı için kanaatimce savaş döneminden çok barış döneminde acı çektiler. Hapisten ancak büyük miktarda para ödeyerek kurtulabilirlerdi, ama bu kadar paraları yoktu. Bu bölgelerde böylesi haraç ve cebri tahsilatlar ailemin, özellikle de kardeşim Aleksander'ın yıkımına yol açtığı için olup bitenin bizzat tanığıyım.[126] Venedik Senatosu, Bayezid'le bir anlaşmaya varmak için birçok girişimde bulunduysa da başaramadı. Sonunda çok basiretli bir adamı, şimdi Venedik Dükü olan Andrea Gritti'yi atadılar. Gritti hapisten salıverilmişti. Bayezid'i şu hükümlerle bir barışa ikna eden de oydu: Kefalonya Venediklilerin elinde kalacaktı. Fakat Aya Mavra, önceki [Türklerin elinde olduğu] duruma geri dönecekti. Sultanın Venedikli tacirlerden aşırdığı paralarla mallar, Aya Mavra tahkimatının onarılmasında kullanılmak üzere kendisinde kalacaktı.[127]

1509 ("1510") yılında meydana gelen şiddetli bir deprem, Konstantinopolis surlarının büyük bir bölümünün çökmesine neden oldu. Bayezid çöken surların onarılıp yenilenmesinde çalışmak üzere tüm imparatorluk topraklarında her yirmi hanenin bir adam yollamasını emretti. Bu iş tek bir yaz mevsiminde eksiksiz yerine getirildi. Konstantinopolis'te bu işte görev almış 73.000 insanı kendi gözlerimle gördüm. Bir diğer 10.000 kişiyse Avrupa'da sultanın doğum yeri Dimetoka'daki ("Demotico") surların onarılmasında görevlendirilmişti.[128]

126 Spandunis ailesinin, özellikle kardeşi Aleksander'in ticari işleri ve mülklerinden bir kısmı belli ki Dalmaçya bölgesindeydi.

127 Venedik'le Sultan arasındaki antlaşma Mayıs 1503'te onaylandı. Antlaşma hükümleri üzerinde Aralık 1502'de mutabakata varılmıştı. Bu koşullar, Bayezid'in Venedik düküne Ağustos 1503'te gönderdiği bir mektupla onaylandı (Miklosich and Müller, *Acta et Diplamata*, III, s. 344-50, 353-4; Predelli, ed., *Libri Commemoriali, Regesti*, vi, no. 12, s. 65; cf. nos. 9, 16. *Chron. brev.*, II, s. 541-2; Angiolello, ed. Ursu, s. 267-8 [antlaşma tarihi 1502 olarak yer alır]; *Chron. Turc*, s. 135. Fisher, *Foreign Relations*, s. 82-9).

128 Konstantinopolis ve Dimetoka'daki depremler 10-11 Eylül 1509'da vuku buldu (*Chron. brev.*, II,

Bu sırada, İran Şahı I. İsmail Safevi ("il Sophi") Bayezid'e savaş ilan etti; Anadolu'ya girip ta Bursa yakınlarına kadar ilerledi. Bayezid de onun üzerine Hadım Ali ("Halil") Paşa komutasında bir ordu gönderdi. Ne ki Ali Paşa bu savaşta öldürüldü, ordusu da yok edildi. / İsmail ("Sophi"), birlik- 178
lerini İran'a geri çağırıp Bayezid'le barış yaptı.[129]

[II.] Bayezid'in hayatta kalan ve hepsine "sultan" diye hitap edilen üç oğlu Ahmed ("Achmat"), Selim ve Korkud'du ("Curcuth"). Bayezid'in niyeti yerini, barışçı ve hayırsever yapısıyla kendisine benzeyen Ahmed'e bırakmaktı. Üç oğlu da aynı anneden doğmuştu. Şu anki Sultan Süleyman'ın da aynı anneden doğmuş birçok oğlu olmasına rağmen Türk hakanları arasında sık rastlanan bir durum değildi bu. / Öte yandan, Selim 179
tahta çıkmak için sabırsız ve hırslıydı ve Konstantinopolis'teki yeniçerilerin desteğine sahipti. Selim'i imparatorları olarak görmek istiyorlardı. Selim babasının elini öpmeye gitti. Bayezid kılıcını ona devredip tahttan çekildi. Saray erkânı Selim'in safına geçti. Konstantinopolis'te yaklaşık yirmi gün daha kalan ve herkesin terk ettiği Bayezid, Edirne yakınlarındaki doğum yeri Dimetoka'ya ("Dimotico") doğru yola çıktı. Sazlıdere ("Saslidere") adı verilen bir yerde öldü. Naaşı Konstantinopolis'e getirildi ve burada yaptırdığı imarete gömüldü. / 180

Selim [1512-20] Türklerin dokuzuncu sultanıydı. Yüce ruhlu, savaşçı ve cömertti. Başarılarında Makedonyalı Büyük İskender'i geride bırakma niyetindeydi. Babasının cenaze töreninden sonra Bursa'ya geçti. Orada aralarında Mustafa Paşa'nın da bulunduğu bir düzine paşanın idam edilmesi emrini verdi. Mustafa Paşa, yukarıda anlatıldığı üzere Roma'ya elçi olarak gidip Papa [VIII.] Innocent'e kutsal emanetleri sunmuştu. Kardeşi Ahmed Paşa'nın tarafını tuttukları gerekçesiyle, "basa Ducaginogli," "Taut bei" ve kâhyası ile "Zaiusbassi," Selim'in cellatlarının diğer kurbanları oldu. O sırada iki kardeşi Ahmed ve Korkud'la savaş halinde olan Selim, ikisini de yenip yay kirişiyle boğdurarak öldürdü. Konstantinopolis'e döndükten son-

s. 544; *Ecthesis Chronica*, s. 48; *Historia Politica*, s. 61). Spandunis'in çalışmasının ilk iki taslağında kaydedilmiş son olay bu iki depremdir.

129 İran Şahı (1502-24) I. İsmail Safevi'nin ordularınca Anadolu'ya yapılan saldırıyı, emrindeki Şahkulu yönetmiştir. Bayezid'in ona karşı gönderdiği Hadım Ali ("Halil") Paşa 1511'de yenilip öldürüldü. Bu konu daha uzunca *Ecthesis Chronica* (s. 48-9); *Historia Politica* içinde (s. 61-2) anlatılmaktadır (İnalcık, *Ottoman Empire*, s. 195). Hadım Ali Paşa Mora sancakbeyiydi (yukarıya bkz. s. 175).

ra tüm torunlarını, eşleri ve çocuklarıyla huzuruna çıkartıp onları da benzer şekilde –Osmanlı hanedanından toplamda yirmi üyeyi– boğdurttu.[130]

Buna karşın aynı Selim Hıristiyanlara epey düşkündü. Hıristiyanla Türk arasında anlaşmazlık yaşanırsa, Hıristiyanın tarafını tutardı ki, bu Muhammed'in diniyle bağdaşmıyordu. Bir keresinde, birtakım Müslümanlar inancını değiştirmesi için bir Hıristiyana işkence yapınca Selim bunları cezalandırmıştı. İradeleri dışında İsa'yı reddedip Müslüman olmuş bütün Hıristiyanlar tekrar kendi Hıristiyan inançlarına dönmeye özendirildi.[131]

Selim, İran Kralı İsmail'le ("Sophi Sac Ismail") savaşa tutuştu.
181 / İsmail karşılık verdiyse de kalabalık Türk ordusuna fazla direnemedi. İran'ın başkenti, görkemli Tebriz şehrine ("Thauris") geri çekildi. Peşi sıra gidip şehre giren Selim, Tebriz'in tüm hazinesini boşalttı, kralın cariyelerinden ikisini aldı. Şehrin çeşitli sanatlardaki ustalarıyla varlıklı sakinlerinden 3.000 tutsağı beraberinde Konstantinopolis'e götürdü.[132] Ertesi yıl Kahire'deki [Memlûk] Sultanına ("Camsoingani") savaş açtı. Sultanı ve İsmail'in ("Sophi") ona yardım için gönderdiği askerlerini 24 Ağustos
182 1516'da Halep yakınındaki bir savaşta yendi. / [Burada, Selim'in, tüm vali ve görevlileriyle Sakız ("Schio") adası *podesta*'sına gönderdiği 27 Ağustos tarihli Yunanca yazılmış mektubunun İtalyanca çevirisi yer almaktadır.][133]

130 II. Bayezid'in hastalığı ve 24 Nisan 1512'de tahttan çekilmesini (aynı yıl 26 Mayıs'ta öldü), oğulları Selim, Ahmed ve Korkud arasındaki iktidar kavgasını diğer pek çok kaynak da açıklamaktadır. Selim 1513 kışında üstün geldi (*Chron. brev.*, II, s. 546-9; *Ecthesis Chronica*, s. 55, 57-8; *Historia Politica*, s. 68-71; Angiolello, ed. Ursu, s. 270-5). Papaya emanetleri veren Mustafa Paşa hk. yukarıya bkz. s. 171. "Taut bei" ve "Zaiusbassi," Selim tarafından idam edilen diğer paşalardı (vezirlerdi). Bunlardan ilki, II. Bayezid döneminde Gelibolu Beyi Davud olabilir. Spandunis'in, tanıdığını öne sürdüğü bir başka (?) "Thauth Bassa," görevinden kovulunca utancından öldü (aşağıya bkz. s. 208) "Ducaginogli" ve "Zaiusbassi" isimleri, *Ecthesis Chronica*, içinde (s. 51, 39) "Douka Kenogli" ve "Gionouz basha" olarak geçmektedir. Gionouz, yani Yunus, yeniçeri ağasıydı (Moravcsik, *Byzantinoturcica*, II, s. 119 [Duqakinoglo] s. 139).

131 Genellikle I. Selim'in katı bir Hıristiyan karşıtı olduğu aktarılır. Ne var ki, onun Hıristiyanlara karşı, düşkünlüğünden söz edemesek bile, hoşgörüsünü başka Yunan kaynakları da kaydeder (The *Historia Politica*, s. 72, ve the *Ecthesis Chronica*, s. 59) ve Selim'in, daha önce babası tarafından kapatılmış Hıristiyan kiliselerini nasıl yeniden açtırdığını anlatır. *Bizans Kısa Kronikleri*'nden bazıları, hükümdarlığı zamanında birçok kilisenin yapımına izin verdiğini belirtir (*Chron. brev.*, I, no. 33/79, s. 258, ve no. 58/33, s. 425).

132 Selim'in İran Şahı I. İsmail'e karşı seferi 1514-15 yıllarına uzanmaktadır. Spandunis'in, Tebriz'in alınmasıyla ilgili anlattıkları, *Ecthesis Chronica* (s. 63); *Historia Politica* (s. 73-4); *Chron. brev.*, II içinde (s. 550-2) anlatılanlarla çok benzemektedir. Spandunis daha sonra bu anlattıklarını tekrarlayıp (s. 257-8) İsmail'in ("Sophi"), Tebriz'i nasıl geri aldığıyla ilişkilendirmektedir.

133 Spandunis'in "Camsoingani" dediği, zamanın Kahireli Memlûk Sultanı Kansu Gavri idi (İnalcık,

Memluklardan geriye sadece 8.000 kişi kaldı. Bunlar kendilerine Tuman Bey ("Tomobei") adında yeni bir sultan buldular. Selim 130.000 devesiyle çölü sekiz günde geçmeyi başarıp "Bulacho" adı verilen yerde ordugâh kurdu. Bu denli kalabalık bir orduyla savaşamayan Memlûklar Kahire'ye geri çekildi. Selim yeni sultanlarını ele geçirdi ve surların üzerinde teşhir etti. Ardından İskenderiye'ye ilerledi ve oradaki bütün Memlûkları katletti. Oradayken oğlu Süleyman'dan, hayırla anılan Papa X. Leo'nun Roma'da tüm Hıristiyan prenslere bir haçlı seferi yapmaları çağrısında bulunduğu, onları bu sefere özendirdiği haberini aldı.

Selim bu yüzden Kahire'ye bir vali atayıp Konstantinopolis'e doğru yola çıktı. / Memlûkların bütün hazinesini, önde gelen varlıklı insanlarını 183
da esir olarak beraberinde götürdü. Başka yazarlar gece gündüz savaştan başka bir şey düşünmeyen bu imparatorun hayatını ayrıntılarıyla yazdıkları için burada ne "Aliduli" ve diğer Arap prenslerinden ne de Selim'in ele geçirdiği pek çok yerden ve ellerinde ölen pek çok insandan söz edeceğim.[134] [Burada kurbanlarının bir listesi yer almaktadır.] Selim donanması için Konstantinopolis'teki Pera'da görkemli bir tersane yaptırdı. Venedik hükümeti tersanesinde olduğu gibi bunun da çatısı vardı. Ayrıca, Hıristiyan imparatorların tersanesini de yeni baştan yaptırmak niyetindeydi. Gelgelelim ölüm onu bu projelerinden alıkoydu. Sicilya'ya da büyük bir sefer planlamıştı. Ama hastalanıp [1520'de] öldü.

Konstantinopolis'teki yeniçeriler Selim'in ölümünü, oğlu Süleyman gelip hükümdarlığı devralıncaya kadar saklı tuttular. Süleyman babasının naaşını şehrin Edirne kapısında karşıladı. Sevgi ve saygısından tabutu indirtip Sultan Bayezid İmareti'ne dek omuzlarda taşınmasına yardım etti. Orada büyük bir törenle toprağa verildi. Sultan Süleyman yapımı devam etmekte olan kendi görkemli imaretini tamamlayıncaya kadar da naaşı orada kalacaktı. Halen yapımı devam eden bu imaret bitirildiğinde, Hıristiyan

Ottoman Empire, s. 33; Setton, *Papacy and Levant*, III, s. 165). Spandunis daha sonra (s. 257) ona "Capson Gauri" demektedir. I. Selim tarafından yenilgisinin tarihi doğru biçimde 24 Ağustos 1516 olarak verilmiştir (*Chron. brev.*, II, s. 553; *Ecthesis Chronica*, s. 65).

134 Yeni Memlûk Sultanı Toman Bey'di. Selim'e Kahire yakınlarında yenilip birkaç ay sonra Ocak 1517'de orada asıldı (*Chron. brev.*, II, s. 553; *Ecthesis Chronica*, s. 66; *Historia Politica*, s. 76. İnalcık, *Ottoman Empire*, s. 33-4; Setton, *Papacy and Levant*, III, s. 165). "Aliduli," Selim'in 1515'te ülkesini ele geçirdiğinde öldürdüğü Dulkadir Beyi Alâü'd-Devle olmalıdır (Babinger, *Mehmed*, s. 402).

imparatorlarının zamanında bir sukemerini besleyen güzel bir sarnıçın üzerinde yükselecek.[135]

Böylece Süleyman Türklerin onuncu sultanı oldu. Selim'in ölüm haberi Mısır'da ve Suriye'de, Gazali'nin ("Gazeli") önderliğindeki, bazı Memlûkların da destek verdiği bir ayaklanmayı ateşledi. Süleyman ayaklanmayı bastırması için enişte si Ferhad Paşa'yı gönderdi. Gazali savaşta öldürül-
184 dü. / Kellesi diğerlerininkiyle birlikte Süleyman'a gönderildi.[136] Daha sonra Süleyman kendisine büyük zararlar veren Macarları cezalandırmak üzere onlara savaş açmaya karar verdi. Hıristiyan âlemindeki prenslerin büyük tartışmalar, ölümcül çarpışmalarla kendi aralarında bölünmüş olduklarının farkındaydı. Belgrad şehrine saldırmak amacıyla kalabalık bir ordunun başına bizzat geçti. Burayı öyle barbarca kuşattı ki, şehri savunanlar kalelerinin yok edildiğini görüp çevreden de herhangi bir yardım gelmeyeceğini anlayınca teslim olup canlarının bağışlanması karşılığında barış önerdiler. Gene de çoğu öldürüldü, şehre yağma ve talan egemen oldu. Ardından Süleyman, Tuna ve Sava Nehri arasındaki bölgenin tüm komutanlarının, çoğu teslim olduğu halde, kılıçtan geçirilmesi veya esir alınması emrini verdi. Konstantinopolis'e geri dönünce, Azize Teta ve Azize Veneranda'nın bedenlerini, bir Meryem Ana heykelini ve Azize Barbara'nın bir kolunu da beraberinde götürdü. Bunların hepsi de Belgrad'da derin saygı gören kutsal emanetlerdi. Konstantinopolis'teki Yunan patriğine bunları Hıristiyanların sadakası olarak parayla almasını teklif etti; aksi halde denize fırlatacaktı. Zavallı patrik emanetleri kurtarmak için elinden geleni yaptı. Bir miktar

135 I. Selim 21 Eylül 1520'de öldü. *Chron. brev.*, II, s. 554; *Ecthesis Chronica*, s. 68. Süleymaniye Camii ve İmareti, Sinan tarafından 1550-1557 arasında yapıldı. Spandunis çalışmasının son taslağını 1538'de tamamladığı sıralarda yapımına daha başlanmamıştı. [Spandunis Sultan Selim'in, yapımına çok sonra başlanacak Süleymaniye Külliyesine gömüldüğü yanılgısına düşerken, külliyenin yapıldığı yerdeki Bizans sarnıcından bahsederken de külliye inşaatının Çarşamba'da yapıldığını ima eder gibidir. Çünkü Sultan Selim Külliyesinin hemen bitişiğinde Bizans döneminden kalma Aspar Sarnıcı bulunmaktadır. Sultan Selim geçici olarak Bayezid Külliyesine de gömülmemiştir. Peçevi, I. Selim öldükten sonra Kanuni'nin babasının mezarı üzerinde yaptırdığı türbe ile birlikte cami, imaret, mektep, darüşşifa, medrese ve imaretten bahseder. Bundan anlaşıldığına göre Sultan Selim Külliyesi, I. Selim'in gömüldüğü yerin çevresinde inşa edilmiştir –ed.n.]

136 Angiolello'nun kronikleri 1514'te son bulmaktadır. *Historia Politica* da öyle. *Chron. Turc* 1512'de sonlanır. I. Süleyman 30 Eylül 1520'de tahta geçti. Mısır'daki isyana öncülük eden Gazali, *Ecthesis Chronica* içinde "Kazalis" adıyla geçmektedir (s. 77). Osmanlı güçlerinin başındaki isim, Süleyman'ın kız kardeşiyle evli Ferhad Paşa'ydı (Merriman, *Suleiman*, s. 34-5).

para vererek onları büyük bir hürmetle patrikhanede muhafaza etti. Birçok Hıristiyanın fidyesinin bulunmasında patriğin yalnız olmadığını da söyleyebilirim. Piskoposlar tüm imparatorluk topraklarındaki Hıristiyan halka, tacirlere ve yabancılara, Hıristiyan köleleri özgürlüklerine kavuşturmak amacıyla bağışta bulunarak Tanrı'nın dileğini yerine getirmeleri için yalvardılar. Onlar da bu seferberliğe gönülden katıldı. Modon'da tutsak alınan köleleri serbest bırakacak fidye parasını toplamak için Edirne'de evlerinden birini üç kez satan bir kadın tanıyorum.[137]

Hayır dualarımızı almış olan Papa X. Leo ölünce, kardinaller meclisi papalığa VI. Hadrianus'u getirdi. Hıristiyanların Avusturya'daki imparatoru V. Karl'a ("Carlo") hocalık yapmış olan Hadrianus'a, azizlere yakışır bir hayat sürdüğü için derin saygı duyuluyordu.[138] İspanya'dan Roma'ya ulaşması o kadar gecikti ki, Hıristiyan kilisesini başsız, karışıklık içinde gören Süleyman / Macaristan seferinden vazgeçip "İtalya'nın anahtarı" Rodos'u almaya yoğunlaştı. Rodos'taki Kudüs Şövalyeleri Süleyman'a çok zarar verip büyük sıkıntı yaratmışlardı. Fransızlar, diğer Hıristiyan prenslerce rahat bırakılmadıkları için hep yapageldiklerinin tersine, bu kez zavallı Rodos'un yardımına gelememişlerdi. Ama Papa VI. Hadrianus, "Matera ve Chiarenza" başpiskoposunun eşliğinde, bir İspanyol birliğiyle birlikte Roma'ya ulaştı.[139] Papa VII. Celemens'in kardinal yaptığı bu başpiskopos, Papa [III.] Paulus döneminde öldü. Papa Hadrianus'un "zavallı Rodos"a yardım etmek için neredeyse hiçbir şey yapmadığını gördü. Bu yüzden, kendi hayatı pahasına da olsa Türklere karşı savaşmayı istedi. Beraberinde getirdiği İspanyol askerlerine para ödemeye hazırdı. Adı Matteo Palmieri'ydi ("Palmero"). Napoli'den gelen Palmieri, Hıristiyan dünyasının onuru ve şanıydı. Papa Hadrianus'un, Rodos'un kötü durumunu düşünemeyecek kadar başka şeylerle ilgilenmekte olduğunu, kendisini desteklemeyeceğini anladı. Nitekim papa, başpiskoposa

185

137 Süleyman'ın Macaristan'a ilk seferi 1521 Mayısındaydı. Belgrad aynı yılın Ağustos ayında teslim oldu (*Chron. brev.*, II, s. 557-8; *Ecthesis Chronica*, s. 69-70. Merriman, *Suleiman*, s. 57-9; Setton, *Papacy and Levant*, III, s. 199). *Ecthesis Chronica*, Belgrad'tan alınan kutsal emanetleri Azize Paraskevi'ninkiyle İmparator Leon'un (Bilge Leon) eşi İmparatoriçe Azize Teofano'nun kemikleri olarak listeler (s. 69-70).
138 VI. Hadrianus 9 Ocak 1522'de papa seçildi. Tortosa piskoposuydu ve atanması duyurulduğunda V. Karl'ın temsilcisi olarak İspanya'da bulunyordu (Setton, *Papacy and Levant*, III, s. 200-1).
139 Bu kişinin güney İtalya'daki Acerenza ve Matera Başpiskoposu (1518-38) Andrea Matteo Palmieri olduğu anlaşılmaktadır (Setton, *Papacy and Levant*, III, s. 403).

Rodos'un surlarla çevrili küçük bir yer olduğunu, ardında adayı savunmaya yetecek kadar şövalyenin bulunduğunu söylemişti. Papanın hiç parası olmadığı, papalık makamının yoksullaştığı türünden bitmek bilmeyen bahaneleri karşısında, Rodos'a gitmek amacıyla İtalya'da bir araya getirilen birlikler, kendileri para toplamak üzere hazırlıklara giriştiler. İmparator V. Karl'ın
186 yardımıyla / Napoli ve Sicilya'da bir araya geldiler. Bunlara, Rodos'a yardım maksadıyla Kastilya, İngiltere, Portekiz ve daha başka yerlerden birtakım gemiler ve askerler katıldı. Ama çok geç kalınmıştı ve Rodos Aralık 1522'de Süleyman'ın eline geçti. Büyük Usta Philippe de Villiers de l'Isle Adam ("Philippo Devilers Lisle Adam Francesce"), o muhkem şehrini, Konstantinopolis'in Hıristiyan imparatorlarınca Kudüs Şövalyeleri Tarikatına armağan edilen Rodos'u teslim etmek zorunda kaldı.[140]

Süleyman, Büyük Usta'ya, ellerinde tutulduğu bilinen Cem'in oğlu bulunup teslim edilinceye dek bir barış antlaşmasının düzenlenmeyeceğini, hiçbir geminin de adadan ayrılmayacağını bildirdi. Süleyman'ın paşalarından biri, benim değerli bir dostuma, babasıyla aynı ismi taşıyan Cem'in yerini açığa vurması halinde emeğinin karşılığı olarak on duka gündelik ödemeyi teklif etti. Ne ki, Hıristiyan inancını unutmayan dostum Cem'in yerini açığa vurmayı reddetti. Öte yandan, Türkler Rodos'un altını üstüne getirerek sonunda Cem'i iki oğlu ve iki kızıyla birlikte buldular. Cem'e Müslüman olarak mı yoksa Hıristiyan olarak mı ölmeyi tercih ettiği sorulunca, cesaretle kendisinin ve çocuklarının Hıristiyan olarak ölecekleri yanıtını verdi. Böylece Süleyman, Cem'le oğullarını gizlice öldürdü. İki kızıysa Konstantinopolis'e gönderildi. Cem sadece yeniçeriler tarafından değil pek çok Türk tarafından da seviliyordu. Ölümü üzerine yeniçerilerin yas tutması da bunu göstermiştir. Yaşarken Türkler arasında ayrışmalar yaratarak Hıristiyan âlemine büyük hizmetler gerçekleştirme gücü vardı. Ama iki oğluyla birlikte öldürülmesinin Hıristiyan davasına bir yarar sağla-
187 madığını da okurlarım akılda tutmalıdır.[141] /

140 Rodos'un 1522 Aralık ayının büyük kısmı boyunca süren kuşatması iyi belgelendiğinden, Spandunis'in ekleyeceği yeni bir şey yoktur. Şövalyelerin Büyük Usta'sı, Fransa başrahibi Philippe de Villiers de l'Isle Adam'dı (*Chron. brev.*, II, s. 560-1; *Ecthesis Chronica*, s. 71-3. Merriman, *Suleiman*, s. 60-75; Setton, *Papacy and Levant*, III, s. 208-16; Vakalopoulos, Ἱστορία τού Νεοελληνισμού, III, s. 102-18).

141 Spandunis, Cem Sultan olayıyla ilgili geniş bilgiye sahip olduğunu savunmasına karşın, burada babayla oğulun isimlerini karıştırmaktadır. İkisinin adı Cem değildi. II. Bayezid'in kardeşi Cem Sultan Rodos'a

Bu nedenle ölümü Hıristiyan davası için büyük kayıp oldu. Ne var ki, daha büyük bir kayıp, Papa VI. Hadrianus'un aksine kilisenin savunulması, tüm Hıristiyanların ortak düşmanı Türklere karşı direnilmesi için gece gündüz çalışan Papa X. Leo'nun ölümüyle yaşandı. Leo birlikte olduğumuz zamanlarda, Hıristiyanların Türkleri nasıl engelleyebilecekleri, Belgrad'da zafer kazanmalarının önüne nasıl geçebilecekleri konusunda bana sık sık danışırdı. Osmanlı [şehzadesi] Cem'i ve oğlunu elimizde tutmak, Cem'i Roma'ya getirip Macaristan'a göndermek büyük bir yarar sağlardı. Ben Papa'ya, Sultan Selim'e muhalefeti körüklemek için bunu yapmasını tavsiye etmiştim. Şanlı Papa Leo bunu yapmak istemişti. Fakat açıkça ilan ettiği gibi, Türklerle savaşacak kalabalık bir orduyu, kutsal bir Haçlı ordusunu toplamayı bundan daha çok istedi. Ölüm acımasızca önüne çıkmasaydı bunu yapacaktı.[142]

Süleyman, Rodos'u ele geçirip Büyük Usta'yı adadan kovduktan sonra Konstantinopolis'ten Anadolu'ya geçmeye hazırlandı. Filosunu dağıttı, bazı gemileri Sakız'ın ("Scyo") yolunu tuttu. Ancak bunların hemen tümü boğazlara varmadan fırtına nedeniyle yok oldu. Süleyman, Konstantinopolis'e geri dönünce gösterişli bir zafer töreni düzenledi. Birçok kadırgadan oluşacak yeni bir donanma hazırlanmasını emretti. Bununla, yeniçerilere söz verdiği gibi, Hıristiyanları kırıp geçirmeyi planlıyordu.

Süleyman Hıristiyanlara karşı çok katıydı. Topraklarındaki hiçbir Hıristiyanın değeri dört dukayı aşan bir ata binmemesini emretti. Daha başka kısıtlama ve cezaları uygulamaya koyarak hükümdarlığını selefleri-nin zamanına göre daha zorba hale getirdi.[143] Bu sırada, Dalmaçya'daki

kaçmış, 1495 yılında İtalya'da ölmüştü (yukarıya bkz. s. 171) Karısı ve ailesiyle Rodos'ta kalan oğlunun adı Murad Bey'di (Thuasne, *Djem Sultan*, s. 389-90; Vakalopoulos, Ἱστορία τού Νεοελληνισμού, III, s. 115).

142 Papa X. Leo 1 Aralık 1521'de öldü. Selim'e karşı bir haçlı seferine dönük büyük planları için, bkz. Setton, *Papacy and Levant*, III, s. 172-97. X. Leo'ya açıkça hayranlık besleyen Spandunis, onun sırdaşı ve danışmanı olduğunu savunmaktadır. Sonraki Papa VI. Hadrianus'tan hoşlanmadığı ortadadır. Ancak VII. Clemens ve VI. Paulus'u beğeniyordu. Her ikisi de, kısmen, bazı girişimcilerin Kuzey İtalya'da Türklere silah satma rezaletini soruşturması için, onu papalık temsilcisi yapmıştı. VII. Clemens Spandunis'e *"dilecto filio, patritio Constantinopolitano, familiari et commissario nostro"* [Sevgili oğlumuz, Kontantinopolis soylusu ve temsilcimiz] şeklinde atıfta bulunmaktadır (Setton, *Papacy and Levant*, III, s. 411 not 57 [Ocak 1537 tarihli belgeden alıntılayarak]).

143 Süleyman'ın Hıristiyanlara davranışı, Konstantinopolisli bir Rum'un Yunanistan'ın durumuna ilişkin 1533'te yazdığı anonim anlatıda tasvir edilmiş ve lanetlenmiştir (*Documents inédits*, vi [Paris, 1885] s. 313-17 içinde, Sathas'ta basılmıştır).

Skradin ("Scardona") Kalesi'ni onarıp eski durumuna getirmeyi, yeniden tahkim etmeyi düşünüyordu. Süleyman'ın adamları Macaristan sınırında bulunan bu kaleyi Papa Hadrianus İspanya'dan ayrılmadan önce ele geçirmişlerdi. "Zavallı Rodos"u savsamakla Hıristiyan âlemini çaptan düşüren
188 bu papa, San Sisto Kardinali / Gaetano'yu bir miktar parayla Macaristan'a yolladı. Gaetano orada çok kalmadı. Bununla beraber, Hadrianus'un ardılı VII. Clemens, liderliğinin başlangıcında Türklerin Kliš'i ("Clissa") kuşatmakta olduğunu duyunca, Skradin piskoposuna, "Thomasi Nigro" ve "Zuan Francesco Brancha di Fuligno"yu yanına alarak Kliš'i kurtarmaya gitmesini emretti. Onlar da böyle yaptı.[144]

Süleyman temsilcisi olarak atadığı Kahire valisi ölünce, yerine Mustafa Paşa'yı gönderdi. Kotor ("Cattaro") yakınlarında doğmuş olan Dalmaçyalı Mustafa Paşa, Kahire'ye vardığında, Türk yönetimine karşı ayaklanan Araplar ve diğer isyancılarca kuşatıldı. Yardım göndermesi için sultana başvurdu. Bu haber paşanın, Süleyman'ın kız kardeşi olan karısını çok endişelendirdi. Gözyaşları içinde sultana gidip hayatın kendisine çok acımasız davrandığından yakındı. Çünkü babası onu Bostancıbaşı'yla [sarayın bağ bahçe sorumlusu] evlendirmiş, kocası çok geçmeden idam edildiği için bu evlilikten bir şey anlamamıştı. Şimdiyse Kahire'de kıstırılmış bir paşayla evliydi, şu anda dul mu evli mi olduğunu bilmiyordu. Ya kocasıyla ölmek üzere Kahire'ye gönderilmesi ya da kocasının geri çağrılıp içinde bulunduğu zor durumdan kurtarılması için yalvardı. Süleyman, Selim'in paşalığa getirdiği Trabzonlu Ahmed Paşa'ya derhal yanına bir birlik alıp savaş meydanına gitmesini emretti. Ahmed Paşa, Mustafa'yı kurtarıp Kahire yönetimini sultan olarak devraldı. Ne ki, Mustafa Kahire'den ayrılıp Konstantinopolis'e döner dönmez Ahmed Paşa ayaklandı ve Arap komplocularca sultan olarak selamlandı. Süleyman bu haber üzerine Hıristiyanlara karşı seferini hemen erteledi. Ahmed Paşa'nın hakkından gelmesi için İbrahim Paşa komutasındaki bir

144 Papa VI. Hadrianus, Temmuz 1523'te, Gaeta ("Gaetano," Cajetan) Piskoposu (1519-34) Kardinal Tommaso de Vio'yu, sultanın birliklerinin saldırdığı Skradin'in ("Scardona") savunulmasını finansmanına yardımcı olması için Macaristan'a gönderdi. Dalmaçya kıyısında bulunan Kliš de ("Clissa") 1523'te benzer bir tehlike altındaydı. Sonunda 1537'de Türklerin eline geçti (yukarıya bkz. s. 197 ve n.156). Papalığın Kliš'in güvenliğine ilgisi pek çok dokümanda dile getirilmiştir (Setton, *Papacy and Levant*, III, s. 219, 236 not 28, s. 247 not 69, s. 343 not 131, s. 378 not 112). "Thomasi Nigro" ve "Zuan Francesco Brancha"nın kim olduklarını saptayamadım.

orduyu Mısır'a gönderdi. Ordunun Kahire'ye yaklaştığını öğrenen isyancılar, çark edip yeniden Süleyman'a bağlılık gösterdiler. Ahmed'i hamamdayken yakalayıp kellesini vurarak Konstantinopolis'e gönderdiler. Süleyman çok memnun oldu. Bu İbrahim Paşa, Parga'nın aşağısına, Korfu'nun karşısına / 189
düşen Riniasa ("Regnassa") adındaki bir yerde doğmuştu. Parlak bir askerdi ve Süleyman'ın muhiblerinden biriydi. Süleyman ona bir eş bulmuş, hatta düğününde bulunmuş, hiçbir harcamadan kaçınılmayan şenliğine de katılmıştı. Buysa bir sultan için duyulmamış bir olaydı.[145]

Onca zafere doymayan Süleyman 1526'da dev bir ordunun başına geçerek Macaristan üzerine yürüdü. Ülkenin kralı II. Lajos ("Ludovico") henüz yirmi yaşındaydı ama Türklere karşı savaşmak için 25.000 kişilik bir kuvvet oluşturdu. Ona Erdel'den (Transilvanya) ve başka yerlerden birlikler katıldı. Ama bu kuvvetler çok geç geldiler. Süleyman Belgrad'ı geçip ovadaki Mohaç ("Noaz") denen yere ulaşmıştı. İbrahim Anadolu beylerbeyinin ordusuyla 26 ("28") Ağustosta orada Hıristiyanları yendi. Kaçan kral taşmış bir nehri ya da bir bataklığı at sırtında geçmeye çalışırken öldü. Cesedi daha sonra bulundu. [Burada Macarların toplamda 15.000'i bulan kayıplarının listesi yer almaktadır.] / Macaristan Kraliçesi, Buda'dan kaçıp Avusturya 190
yakınlarındaki "Cossoma"ya sığındı. Palatin Kontu Stefan Batori de aynı şeyi yaptı. Türkler bundan sonra Buda'ya ilerledi. Şehri terk edilmiş bulup talan ettiler. Süleyman şehrin hazinelerinin birçoğunu ve bugün hâlâ sergilenmekte olan eski eserlerini beraberinde Konstantinopolis'e götürdü.[146]

Macaristan'dan ayrıldıktan sonra bu ülkenin baronları ve halkı Erdel Voyvodası'nı kralları olarak seçti. Yeni kralın adı Janos Zapolya'ydı

145 Bu nikâh ve düğün eğlencesi Mısır'da 1523-4'te yapıldı. Süleyman'ın kardeşiyle evlenmiş olduğu söylenen Mustafa Paşa için bkz. Merriman, *Suleiman*, s. 64, 68. Ahmed Paşa, Rodos'un kuşatılmasında önemli bir rol oynamıştı (*Chron, brev.*, II, s. 559-61; *Ecthesis Chronica*, s. 75-6. Merriman, *Suleiman*, s. 76-7). Kahire'deki isyanı bastırıp Ahmed'in kellesini vuran Süleyman'ın muhibbi İbrahim Paşa, Parga'nın güneyinde, Epiros kıyısındaki Riniasa'dan ("Regnassa") gelmişti (bkz. Nicol, *Despotate of Epiros*, II, s. 172-3). Spandunis, başka yerde de (aşağıda, s. 210-11), İbrahim Paşa'nın servetiyle etkisi hakkında başka rivayetler anlatmaktadır (*EI*, III, s. 998-9).

146 Süleyman'ın Tuna ötesine yaptığı sefer 1526 Nisanından kasım ayına kadar sürdü. Mohaç Savaşı 26 (28 veya 29 değil) Ağustos 1526'da yapıldı (*Chron, brev.*, II, s. 566; *Ecthesis Chronica*, s. 73-4; Merriman, *Suleiman*, s. 84-96; Setton, *Papacy and Levant*, III, s. 348-9). Lajos II. Jagiellon, Macaristan'ın 1516'dan 1526'da ölünceye kadarki kralıydı. Geride dul bıraktığı Maria, "Cossonia"ya (Carniola [Karniyol] olabilir mi?) sığındı. Sonra Hollanda naibi oldu. 1558'de öldü. Palatin Kontu Stefan Batori hastalandığı için Mohaç'ta komutayı ele alamadı.

("Zuane"). Palatin Kontu Stefan Batori, Erdel Voyvodası'nın İbrahim Paşa ve adamlarına karşı çarpışmada kralın yardımına gelmediği için Macaristan'ın yıkımına sebep olduğunu öne sürerek onun kral seçilmesine karşı çıktı. Ayrıca Voyvoda'nın Türklerle işbirliği yaptığını ekledi. Böylece Diyet Meclisi yeniden toplandı. "Avusturyalı Ferdinando" [V. Karl'ın kardeşi Arşidük Ferdinand] Macaristan kralı seçildi ve kendisine taç giydirildi. Janos [Zapolya] Türklerin yardıma geleceği umuduyla Erdel'e kaçtı. 1529'da yardıma geldiler. Süleyman kalabalık bir orduyla Macaristan'a geldi, Kral Ferdinand'ı uzaklaştırıp yerine Janos'u [Zapolya] tahta çıkardı. / Daha sonra
191 Viyana'yı kuşatması için İbrahim'i gönderdi. İbrahim de şehri kuşattı ama bir süre sonra vazgeçmek zorunda kaldı. Macaristan'ı yerle bir edip birçok tutsak alan Süleyman, Konstantinopolis'e döndü. Sarayındaki bir odayı toplamış olduğu bütün mücevherler ve değerli taşlarla tıkabısa doldurdu. "İtalyan tarzı" yemek masası ve iskemle kullanmaya başladı. Türklerin daha önce hiç yapmadığı bir şeydi bu.[147]

1530'da oğullarından bazılarının sünnetleri için şenlik düzenledi. Tören için imparatorluğundaki tüm beylere, kendisiyle işbirliği içindeki diğer hükümdar ve prenslere davetiye gönderdi. Süleyman Hıristiyanlara Türkçe olarak yazan ilk hünkârdı. Venedik Hükümetine [Dük Andrea Gritti'ye] gönderdiği mektubunun bir kopyası elimde duruyor. Arap harflerinden çevriyazısını ve ortak dile çevirisini burada yapıyorum. Kendi onursal unvanlarını alabildiğine kullanması dikkatlerden kaçmayacaktır: "Sultanlar sultanı, hakanlar hakanı, hükümdarlara taç veren Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, Akdeniz'in ve Karadeniz'in ve Rumeli'nin ve Anadolu'nun ve Karaman'ın ve Rum'un ve Dulkadir ("Bulchadria") Vilayeti'nin ve Kürdistan'ın ("Caldi") ve Azerbaycan'ın ("Dirbazan") Acem'in ("Rizen") ve Şam'ın ve Halep'in ve Mısır'ın ve Mekke'nin ve Medine'nin ve Kudüs'ün ve bütün Arap diyarının ve Yemen'in ("Hemeri") ve daha nice memleketlerin ki,

147 "Zuane," Palatin Kontu İstefan Zapolya'nın oğlu Janos Zapolya'dır. 1511'de Erdel voyvodası olan Janos, II Kasım 1625'te taç giyerek 1526'dan 1540'a dek Macaristan kralı olarak kaldı. Janos'un seçilmesine, II. Janos'un kayınbiraderi ve İmparator V. Karl'ın kardeşi Avusturya Arşidükü I. Ferdinand karşı çıkmıştı. Bu olaylar 1529'un Mayıs ve Ekim ayları arasında yaşandı (*Chron. brev.*, II, s. 566-7; *Ecthesis Chronica*, s. 77. Setton, *Papacy and Levant*, III, s. 249-53, 300-3, 312-26). Spandunis, "Hıristiyanların" masa ve iskemle kullanma geleneğini Süleyman'ın benimsemesine ilişkin gözlemini (metin, s. 233 aşağıda) tekrarlıyor.

yüce atalarımızın ezici kuvvetleriyle fethettikleri ve benim dahi ateş saçan zafer kılıcımla fetheylediğim nice diyarın sultanı ve padişahı Sultan Bayezid Han'ın torunu, Sultan Selim Han'ın oğlu, Sultan Süleyman Han'ım." Davetiye İsa'nın hükümdar takipçileri arasında en saygın Hıristiyan beylerinden Venedik Dükü Andrea Gritti'ye, Süleyman'ın oğulları Mustafa, Mehmed, Selim ve Bayezid'in sünnet şenliklerine katılması için gönderildi. / Bu tören 192
Türkiye'de daha önce düzenlenenlerin en görkemlisiydi.[148]

Ferdinand 1531'de ("1532") Macaristan'daki Janos Zapolya'ya ("Juane") saldırıp Buda'yı kuşattı. Süleyman müdahale etmesi için bir ordu gönderdi. 1532'de Polonya kralının hakemliğinde bir barış sağlandı. Öte yandan, Dalmaçya'daki Kliš'in ("Clissa") mülkiyeti üzerinde süregiden bir anlaşmazlık vardı. Hıristiyanlar Türklerin kıyıda yapmış oldukları kaleyi yıktılar.[149] / 193

Artık Malta'da bulunan Rodos Şövalyeleri 1531'de Modon'a doğru yelken açıp oraya gözüpek bir saldırı gerçekleştirdiler. Saldırıya Rodos'ta bulunan "Isidore Scandali" isimli bir Yunan ön ayak oldu. Bu Yunan, Faslı korsanlar tarafından yakalanmış ve Malta'daki şövalyelerin Büyük Usta'sınca fidyesi ödenerek Berberistan'dan kurtarılmıştı. Skandalis'in Modon'da arkadaşları bulunuyordu. Ancak onun Türkleri kovmaya yönelik zekice planı sonuca ulaşamadı. Saldırıya "Zuan Maria Straticopulo" adında bir şövalye de katılmıştı.[150] / 194

Polonya kralının Macaristan'daki karışıklıklara son vermede başarısız olduğunu gören Süleyman, Viyana'ya yöneldi. İmparator V. Karl, Roma İmparatoru Ferdinand, Fransa ve tüm Almanya, Süleyman'ı Venedik'te karşılamak üzere güçlerini birleştirdi. Ne ki, yağmur ve sel Türk askerlerini durdurup yarısını yok etti. Hıristiyanlar böylelikle kurtuldu.[151]

148 Sünnet şenliği 27 Haziran 1530'ta başlayıp üç hafta sürdü (*Chron. brev.*, II, s. 567).

149 İnalcık, *Ottoman Empire*, s. 35-6; Setton, *Papacy and Levant*, III, s. 354-66. Kliš'in ("Clissa") kaderiyle ilgili kısım, bağlam dışındadır ve 1537 yılına işaret etmektedir. Aşağıya bkz. s. 197 ve not 158.

150 Hospitalier Şövalyeleri'nin tarihçisi Iacomo Bosio (3 Eylül 1531'teki) bu saldırıyı uzun uzadıya anlatmaktadır (*Dell' Istoria della sacra religione et Illustrissima Militia di San Giovanni Gierosolimitano*, II [Roma, 1594], s. 76-7, 80, 103-8. *Chron. brev.*, II, s. 568. Vakalopoulos, Ἱστορία τού Νεοελληνισμού, III, s. 132-5). "Isidoro Scandali," gerçekten de Nikolaos Skandalis ve oğlu İoannes'ti. Rodoslu Yunan ise İoannes Maria Strategopulos'tu (*Chron. brev.*, II, s. 568).

151 Süleyman'ın Macaristan'a akim kalan seferi 1532 yılında Nisan ve Kasım arasında gerçekleşti (*Chron. brev.*, II, s. 569. Merriman, *Suleiman*, s. 115-19; Setton, *Papacy and Levant*, III, s. 365-6). Sathas

[Cenovalı] soylu Andrea Doria, Modon'daki Skandalis vakasının olduğu yıl [1531] Levant'a bir donanma getirdi; Modon'u geçip Koron kıyılarına çıkmayı başardı. Türkler adayı olanca güçleriyle savunmalarına karşın, on gün sonra Hıristiyanlar tarafından oradan çıkarıldılar. Andrea Doria, tecrübeli İspanyol askerlerinden oluşan bir garnizonu Koron'da bırakıp Patras'a yelken açtı. Burayı da ele geçirip yağmaladı ve tüm Mora'da isyan patlak
195 verdi. / İnebahtı, Doria'nın saldırısına direndi; oysa Hıristiyanların eline geçmesine ramak kalmıştı. Ertesi yıl [1532] Türkler Koron'a dokuz gemilik kuvvetli bir filo gönderdi. Oradaki garnizon bu gelişmeyi "Sezar'a" [?] bildirdi. Andrea Doria yirmi dört kadırgası ve yirmi dört altı düz teknesiyle ("barze") yola çıktı. Türk gemileri Sapienza'da bekliyordu. Hıristiyanlar dar geçitlerden geçerek onları abluka altına aldı. Talih bu ya, açtıkları ilk ateşle yeniçeri ağasını öldürdüler. Doria rüzgârsız kalıp Türklerin eline geçmiş iki gemisini aramak üzere geri döndü. Gemilerini görünce Türk filosuna saldırmaya başladı. Hıristiyanlar bundan sonra, Ferdinand'ın bir elçisi Konstantinopolis'e gidip barış sağlayıncaya kadar Koron'u sekiz ay ellerinde tuttu. Doria Hıristiyan âlemine gelmek isteyenleri de yanına alıp Koron'dan ayrıldı. Mora sancakbeyi geri kalanların hepsini vahşice katletti.[152]

Süleyman, Fransa ve Roma krallarıyla [I. François ve II. Ferdinand] barış yapınca, İran kralından gözünü ayırmamak için İbrahim Paşa'yı Anadolu ordusuyla Halep'e gönderdi.[153] Ordu burada kışlayacaktı. Ayrıca, daha çok Barbaros adıyla bilinen Hayreddin Paşa'yı ("Caradin Bey") kaptanıderya olarak bir donanmayla Berberistan'a yolladı. [Konstantinopolis'teki Venedik temsilcisi] Lodovico ("Alvise") Gritti'yi de Macaristan'a

1532'de Türklerin Viyana kuşatması sırasında Spandunis'in de orada olduğu inancındadır (Spandunis, ed. Sathas, s. xxiii).

152 İmparator V. Karl tarafından Mora'ya gönderilen Ceneviz Andrea Doria'nın geçici başarı sağlayan harekâtları diğer kaynaklarca iyi belgelenmiştir. Koron 19 Eylül 1532'de, Patras'la birlikte Rion ve Antirrion kaleleri ise Ekimde Türklerin elinden geri alındı. Ancak Hıristiyanların bu başarısı kısa sürdü. Patras bir ay içinde, Koron ise 1 Nisan 1534'te yine kaybedildi. Korfulu Nikandros Noukios'un aktardıkları burada özellikle önem taşımaktadır (ed. J.A. de Foucault, *Nicandre de Corcyre* (Paris: Voyages, 1962), s. 158-61 [*Chron. brev.* içinde yeniden basım, II, s. 637-9]; *Chron. brev.*, II, s. 569-72. Vakalopoulos, Ἱστορία τού Νεοελληνισμού, III, s. 135-8; Setton, *Papacy and Levant*, III, s. 392).

153 1553'te Süleyman'la Hıristiyan güçler arasındaki barış antlaşması, kısmen İbrahim Paşa ve Konstantinopolis'teki Venedikli temsilci Lodovico Gritti tarafından sağlanmıştır (Setton, *Papacy and Levant*, III, s. 370-84).

gönderdi. Barbaros seferinde önce Salerno yakınlarına, ardından Gaeta'ya geçti. Fondi ve diğer yerleri yağmalayıp Berberistan'a ulaşıp Tunus kralını buradan kovaladı. Süleyman bu arada ordusuyla İran'a yürüdü, Gritti ise yanına 400.000 düka ile muhafız olarak 600 yeniçeri ve 8.000 şövalye alıp Macaristan yolunu tutmuştu. [Gritti sonunda Medgyes'te ("Mevis") ele geçirilip sultanın ajanı olduğu gerekçesiyle Janos Zapolya ("Zuane") tarafından idam edildi.][154] / 196

Halep'e ulaşan Süleyman, yanına Mezopotamya [Bitlis] *Beylerbeyi*'ni de alıp Tebriz'e geçti. Bayezid'e karşı savaşta öldürülmüş "Ferisbei"nin oğlu olan Ulama'nın ("Ullama") ihaneti Türklerin İran üzerine yürürken işlerini kolaylaştırdı. Ulama Han babasının tam aksine hareket edip Süleyman'ı babasından miras kalma Bitlis adındaki bir yere, oradan da Ahlat'a ("Aclat") götürdü. Bu iki yer hâlâ Süleyman'in elindedir. Oradan Tebriz'e kadar Süleyman'a rehberlik yaptı. Süleyman ordusuyla şehre girdi. Onun ilerlediğini öğrenen İran Kralı Şah İsmail ("Sophi") dağlara, Horasan ("Corazzan") adı verilen yere çekildi. Bu aslında ince bir İran hilesiydi. Türkler, erzakları tükenince kısmen açlıktan kısmen soğuktan geri çekilmek zorunda kaldılar. Bu nedenle Süleyman yönünü "Nembrot" [Babil Kulesi] adında yüksek bir kulesi bulunan antik Babil şehri Bağdat'a çevirdi. Kışı orada geçirip bir süre daha bekledi. Bağdat'tan ayrılmadan önce orada bir kale yaptırdı. Yapımı gerçekleştiren bazı Gürcü Hıristiyanlar azat edilerek ödüllendirildi. Süleyman kaleyi erzakla doldurup içine bir de garnizon yerleştirdi. Şehri terk ettikten sonra, İsmail'in oğlu Pers Kralı Tahmasp ("Sach Thomas") ordusunun büyücek kısmıyla Tebriz'e yürüdü. Orada yapılan bir savaşta, aralarında Ulama Han'ın da bulunduğu yaklaşık 30.000 kişi öldü. Selim'e karşı ayaklanmış Ahmed Paşa ("Acmet Aga") adında dönek bir Türk de Ulama'nın yanındaydı. Bağdat'ta kaçıp Süleyman'ın yanına ulaştı. Şimdi Türkiye'de bir sancakbeyidir. Ancak İranlıların Tebriz'i geri kazanması Türklere pahalıya mal oldu.[155]

154 "Caradin Bey," Barbaros Hayreddin'dir. 1537 Mayısında donanmasıyla Konstantinopolis'ten ayrıldı. Süleyman'ın İran seferleri Haziran 1534'ten Haziran 1536'ya dek sürdü (*Chron. brev.*, II, s. 573-6; *Ecthesis Chronica*, s. 78-81). Lodovico Gritti'nin, faaliyetlerinden ötürü Eylül 1534'te Medgyes'te öldürülmesi, Setton, *Papacy and Levant*'ta da anlatılmaktadır (s. 289-91). Merriman, *Suleiman*, s. 257-9. "Zuane" burada da gene Macar Janos Zapolya'dır.

155 Süleyman'ın İran seferleri Haziran 1534'ten Haziran 1536'ya dek sürdü. *Chron. brev.*, II, s. 573-6.

Ne ki, Tebriz geri alındı ve hâlâ Türklerin elinde bulunuyor. İran'da iki yıl geçiren, Barbaros'un Tunus'u kazandığını öğrenen Süleyman Bağdat'ta bir garnizon bırakıp Konstantinopolis'e geri döndü. Barbaros, Berberistan'daki zaferinden sonra Sardinya Adası yoluyla geri döndü. Sardinya'da iki Hıristiyan amiral Doria ve Don Albarea ona direnmeye çalıştılarsa
197 da, Barbaros adada terör estirip çok sayıda Hıristiyanı esir aldı.[156] / Konstantinopolis'e dönünce, Süleyman'a saygısını göstermek, onun musahibi İbrahim Paşa'nın elini öpmek için Anadolu'ya geçti. Bütün orduyu kaybetmek, tüm parayı boşa harcamakla suçladığı Barbaros'un bu isteğini İbrahim geri çevirdi. Süleyman Konstantinopolis'e dönünce, Barbaros, İbrahim'in baş rakibi Şehzade Mustafa'yla kumpas kurup, İbrahim'in İmparator [V.] Karl'la ittifak halinde olduğu söylentisini yaydı. Ertesi gün İbrahim akşam yemeğini bitirip yatağına çekildiğinde, Süleyman, adalet işlerine bakan bir vezirine, İbrahim uykudayken onun boğazını kesmesini emretti ve ona kendi hançerini verdi. Söz konusu kişi bugün hâlâ sağ olan Ayas Paşa'ydı ("Aiasbassa"). Süleyman, ona: "Gör bak, nasıl bir domuz uyuyor orada" dedi. İbrahim'in büyük rakibi Ayas Paşa işlediği cinayet için ödüllendirilerek, dalkavukluğunun ve talihinin de yardımıyla, sadrazam yapıldı.[157]

İbrahim'in ölümünden sonra, Süleyman Şibenikli dönek Voyvoda Murad ("Amurat Vaivoda") komutasındaki 8.000 kişilik bir orduyu Kliš'i kuşatması için gönderdi. Kliš Beyi Kružic ("Crusich") kıyıda büyük bir kale yaptırmıştı. Papa II. Paulus, Kliš yakınlarında bir ambar kurup silah ve erzakla doldurdu, başına da "Jacomo Dalmoro d'Arbe" adında bir elçisini getirdi. Jacomo, Roma İmparatorluğu'ndan kaptan Niccolo dalla Torre

[Teke Sancağında yetişen Alevi kökenli bir tımarlı sipahi olan Ulama Han, 1511'deki Şahkulu isyanına katılması sonucu Safevi Şahı I. İsmail'e sığınmıştı. Zamanla yükselerek han unvanıyla Azerbaycan valisi olmuş, ancak, I. Tahmasb'la anlaşmazlığa düşünce, bu kez de İstanbul'a gelerek I. Süleyman'a sığınmıştı. 1531'de Bitlis beylerbeyliğine atandı. Kanuni'nin 1534 İran Seferi sırasında İran şahı İsmail değil I. Tahmasb idi–ed.n.].

156 Sardinya'yı savunan iki Hıristiyan amiral Andrea Doria ve "Don Albarea" idi. Don Albarea, Alva'nın üçüncü dükü Fernando Alvarez de Toledo (1508-82) olabilir (Setton, *Papacy and Levant*, III, s. 413).

157 İbrahim Paşa cinayetinin biraz farklı bir anlatımı *Ecthesis Chronica*'da verilmiştir (s. 78-79). Ayas Paşa, Barbaros'un deniz komutanlarından biri olarak tanınmaktadır (Vakalopoulos, Ἱστορία τοῦ Νεοελληνισμοῦ, III, s. 144, 146, 148; Merriman, *Suleiman*, s. 185; *EI*, 1, 2, s. 779-80, burada İbrahim cinayetiyle ilgili rolünden bahsedilmemiştir). [İbrahim Paşa Ayas Paşa tarafından boynu kesilerek değil, cellatlara boğdurularak öldürülmüştür –ed.n.].

ve bazı Alman askerleriyle birlikte bir orduyla Ancona'dan yola çıkmıştı. Niyetleri Kliš'teki kaleyi imha etmekti ancak seferleri tam bir başarısızlıkla sonuçlandı. Voyvoda Murad onları kovdu. Dalla Torre'yle Papa'nın elçisi kaçmayı başardılar. Kružic öldürülünce, kalesi terk edildi.[158]

Süleyman 1537'de Napoli Krallığı'na saldırmaya karar verdi. / Gelibolu Kaptanıderyası Lütfi Bey'in komutasında büyük bir deniz seferi hazırladı. Oğlu ve ordusuyla karadan ilerleyip Avlonya yakınlarında ordugâh kurdu. Lütfi Paşa, Avlonya'daki ordugâha erzak götürmesi için, Barbaros'u Negroponte'den gemilerle önden gönderdi. Napoli Krallığı'nın yolunu tutan Lütfi fazla direnişle karşılaşmadan Otranto'ya ulaştı. Oradan Castro'ya geçti. Lütfi, kısa bir direnişten sonra teslim olmalarına rağmen yöre halkına kötü davrandı. Ardından Tricase'e ("Tre Case"), oradan "Conte de Castri" yakınlarındaki "Virento"ya ve Galatone'ye [?] ("Galatole") ilerledi.[159] 198

Venedik Senatosu şimdi iki amiral atamıştı. Bunlar, kırk dört kadırgasıyla Korfu'da bulunan Girolamo Pesaro ("Hieronymo da Pesaro") ve yaklaşık elli gemisiyle Kotor ("Cattaro") Körfezi'ndeki Giovanni Vetturi ("Zuan Vetturi") idi. Barbaros erzak taşıyan yük gemileriyle Avlonya yolundayken, Ege'de Doria'yla karşılaştı. Doria, Barbaros'u takip edip on altı gemisini zapt etti. Zakintos'a yüklenen Barbaros, Venedikliler o sırada savaşa girmemiş olduğu için bir direnişle karşılaşmadı. Oradan arkasından onu izleyen yük gemileriyle Korfu'nun yolunu tuttu. Bununla birlikte, Korfu açıklarında *Zaratina* adlı Venedik kadırgası ateş açınca, küçük teknelerinden biri battı. Bu olay Türkler arasında büyük bir öfkeye yol açtı. Ama Barbaros erzaklarıyla Avlonya'ya ulaştı. Daha sonra Süleyman, Pesaro'ya şikâyetini bildirmeleri için bir elçisini üç gemiyle Korfu'ya yolladı. Yunus Bey ("Ionusbei Dragomano") adındaki elçi Pesaro'dan batan teknedeki mal-

158 Dalmaçya'daki Kliš ("Clissa") 1534'ten sonra sık sık Türklerin saldırısına uğradı. Papa III. Paulus, Kont Peter Kružic'in elinde tuttuğu kıyıdaki Kliš Kalesi'ni tahkim etmeye istekliydi. Papanın görevlisinin adı, başka kaynaklarda kaydedilmiş görünmemektedir. Ancak Kral Ferdinand'ın adamıyla giden Niccolo dalla Torre bilinmektedir. 1537 Martındaki seferleri başarısız oldu. Kont Peter Kružic yakalanıp boynu vuruldu. "Amurat Vaivoda"nın kim olduğunu saptamak zor (Setton, *Papacy and Levant*, III, s. 378, 421-2).
159 Olasılıkla Arnavut kökenli Sadrazam Lütfi Bey, Süleyman'ın kayınbiraderiydi. Gelibolu Beyi olarak en yüksek deniz komutanıydı. Otranto ve Apulia'yı yağmalamasına *Ecthesis Chronica*'da (s. 79) kısaca değinilmektedir. *Historia Patriarchica* Lütfi için "Touphlipasias" (s. 160, 161) demektedir (*EI*, v, s. 837-8; Moravcsik, *Byzantinoturcica*, II, s. 178).

ların zararını karşılamasını istedi. "La Glossa" yakınlarında tetikte bekleyen üç Venedik gemisi Türk gemilerine saldırdı. Messina'dan henüz dönmüş
199 Doria / onlara katılıp Türkleri ele geçirilmeleri için yardım etti. Yunus Bey kıyıya kaçmayı başardı ama bazı korsanlarca ("Cimarioti") yakalandı. Pesaro 500 duka fidye karşılığında korsanlardan Yunus Bey'i kurtarıp [Avlonya'daki] sultana gönderdi. Yunus Bey de [sözümona tarafsız] Venediklilerin düşmanca faaliyetlerini sultana bildirdi.[160]

[Bunları Korfu'yla anakara arasındaki sularda Hıristiyan ve Türk gemileri arasında yaşanan ve iki taraftan da pek çok can kaybıyla sonuçlanan bir dizi çatışma izlemektedir. Doria Sicilya'ya döndü. Ama Barbaros Korfu'ya saldırmak üzere geri geldi. Orada bulunanlar, Barbaros'a şiddetle karşı konulduğunu ve denizin (barut dumanından) simsiyah olduğunu anlattılar.]

Süleyman bunun sonucunda Venedik'e tekrar savaş ilan etti. Napoli Krallığı'nda savaşmakta olan ordusuna derhal Avlonya'da hazır bulunması emrini verdi. Ama onlar ancak Otranto bölgesine çok büyük zarar verdikten sonra Avlonya'ya geldiler. Süleyman bu nedenle dört komutanlarını Avlonya'da tutuklatıp idam ettirdi. Türklerin Korfu'ya saldıracağını kestiren Pesaro, Kefalonya'nın yolunu tuttu. Süleyman askerlerini karadan Butrinto'ya getirdi. Filosu da 27 Ağustos 1537'de Korfu'ya doğru yelken açtı. Orayı yakıp yıktılar. On sekiz gün sonra çatışmadan vazgeçip yaklaşık 20.000 esirle Konstantinopolis'e yelken açtılar.[161] Kaptanıderyaları Lütfi Bey, Gelibolu'ya döndü. Elli gemisiyle Ege adalarına yönelen Barbaros, Aigina'yla ("Lezena") diğer yerleri talan edip 16.000 esir aldı. Naxos ("Nexia" [Nakşa]) Dükü yılda
200 6.000 düka vergi ödemeyi kabul ederek kendini kurtarabildi.[162] /

160 Girolamo Pesaro 1537-8'de Venediklilerin amiraliydi. Giovanni Vetturi'nin 1524'te Korfu'daki bir görevli olduğu bilinmektedir."Ionus" Venedik'teki eski Türk elçisi ve dragoman (çevirmen) olarak bilinen Yunus Bey'di (Setton, *Papacy and Levant*, III, s. 233n, 424-5).

161 Türklerin 1537'de 27 Ağustostan 14 Eylüle dek süren Korfu işgali çeşitli kaynaklarda daha geniş şekilde kaydedilmiştir. Nikandros Noukios bir görgü tanığının anlattıklarına da yer vermiştir (ed. Foucault, s. 162-74). Ayrıca bkz. *Chron. brev.*, II, s. 576; *Ecthesis Chronica*, ed. Lambros, s. 80-1. Miller, *Latins in the Levant*, s. 559-61; Vakalopoulos, Ἱστορία τού Νεοελληνισμού, III, s. 143-50; Merriman, *Suleiman*,s. 220-1.

162 Barbaros'un Ege adalarına saldırısı 1537 yılının bahar ve sonbaharı arasında gerçekleşti. Vergi ödeme koşuluyla kalmasına izin verilen Nakşa Dükü, Giovanni IV. Crispi'ydi. Aigina ("Lezena") 1537 Ekiminde ele geçirildi (*Chron. brev.*, II, s. 575-7; *Ecthesis Chronica*, s. 80-1. Miller, *Latins in the Levant*, s. 624-7; Vakalopoulos, Ἱστορία τού Νεοελληνισμού, III, s. 150-6).

Türkler Korfu'ya saldırması ve Konstantinopolis'e gitmek için hareket etmesi sırasında, Venedik amiralleri Pesaro ve Vetturi, Kotor Körfezi'nde güçlerini birleştirdi. Pesaro buradan Skradin'e ("Scardona") saldırarak burayı ele geçirip talan etti. Vetturi ise "Brovazo" [? Brač] adı verilen yere gitti ve Hıristiyanlar burada feci bir yenilgiye uğradı. Venedik Senatosu yaklaşan kış nedeniyle her iki amirale de Korfu'yu savunmak üzere sadece birkaç gemi bırakıp geri dönmelerini emretti. Pesaro, Skradin Kalesi'ni onarıp yeniden yapmak için emir almış, kaleyi ele geçirmişti. "Amurat Vaivoda," emrindeki 8.000 süvari ve pek çok piyadeyle daha önce Pesaro'nun ele geçirdiği, onarılıp yeniden inşasını emrettiği Skradin'e dönüp burayı geri almaya çalıştı. Sonra Dalmaçya'daki Zadar ("Zara") Kalesi'nin yakınlarındaki müstahkem mevki "Nadin"e gitti. Venedikliler bu kaleyi tüm bölge Hıristiyanlarını koruyacak bir duruma getirmek için çok para harcamışlardı. Türkler tüm çabalarına karşın kaleyi ele geçiremediler. Ne ki, rüşvetle ayartılan kale muhafızı kaleyi Türklere teslim etti. Bu muhafız sonradan Venedik Senatosu tarafından ölüme mahkûm edilip Zara'da idam edildi. Türkler ardından "Vrana" Kalesi önünde ordugâh kurdu. Buranın muhafızı da Türklere kalesini teslim etti. Bu kez muhafızı bulamayan Venedikliler onun canlı yakalanmasına ödül koydu. Daha sonra "Nova"ya geçen Türkler burayı da ele geçirdi.[163]

Türklerin güçlü bir donanma daha hazırlağı haberi Venedik'e ulaştı. Lütfi Bey, Otranto civarındaki faaliyetleri yüzünden komutanlık görevinden alınıp Anadolu beylerbeyi yapıldı. Yerine emrindeki 200'ü aşkın kadırgasıyla Barbaros getirildi. Venedikliler Türklere karşı savaşta yeni amiralleri olarak, sekseni aşkın kadırgayla Vincenzo Capello'yu atadılar. Papa III. Paulus ise, Aquileia Patriği Marco Grimani'yi otuz kadırgasıyla kendi kaptanı olarak atadı. Barbaros, Konstantinopolis'ten yola çıktıktan sonra rotasını Ege adalarına çevirdi, oradan Skiathos ve Skopelos ("Schiati" [İskâdos] ve "Scropolli" [İşkapolos]) adalarına geçti. Adaların Venedik valisi kararlı bir savunma sergilerken yaralandıktan sonra, bunun karşılığında özgürlüklerini ve ödül kazanmayı uman bazı hainlerce yatağında öldürüldü. / Fakat Barbaros adaları ele geçirdikten sonra işledikleri cinayet 201

163 Girolamo Pesaro, Butrinto'yla Parga'ya saldırı emrini aldı. Yerine Mart 1538'de amiral olarak Vincenzo Capello geçti (Setton, *Papacy and Levant*, III, s. 427, 429n).

nedeniyle bu hainlerin kellelerini uçurdu. Oradan Candia [Kandiye] ve Suda'ya yelken açtı. Burada Venedik birlikleri ve yerel halktan bazı insanlar kıyıya çıkmaya çalışan Türklere karşı savaşıp onları geri püskürttü. Barbaros ve adamları Kandiye'deki kimi kasabaları yerle bir ettikten sonra Sakız'a ("Schyo") yöneldiler. Oysa Cenevizler bu ada için sultana vergi ödüyordu.[164] Barbaros gemilerinden bazılarını bırakıp Hıristiyan güçlerine karşı çarpışmak üzere 140 kadırgasıyla oradan ayrıldı. Venedikli amiral çoktan Korfu'daydı. Zara ve Ragusa üzerinden Korfu'ya ulaşan Papa'nın kaptanı, bazıları Venedik'ten, bazıları Ancona'dan edinilmiş gemileriyle amirale katıldı. Ardından Venediklilere söylemeden karşıdaki Preveze'ye ("Preveza") yelken açtı. Burayı topa tuttuktan sonra Korfu'ya geri dönmek zorunda bırakıldı.[165]

Sultan, Boğdan Voyvodası Karaboğdan'a (Carabogdan) savaş açmak için Edirne'den ayrılınca, Türklerin çoğu da ona katılmak amacıyla Zara'dan ayrılmıştı. Bunun üzerine Venedikliler Zara'ya Alvise Badoer ("Baduario") isimli bir görevli atamış, "Camillo Orsino"yu ise oraya önden göndermişlerdi. Bunlar [fırsattan yararlanarak] Zara'dan Brač'a ("Broazo") ilerleyip burayı ele geçirdiler, yağmalayıp tahrip ettikten sonra geri döndüler. Ne ki, birkaç gün sonra "Amurat Vaivoda" Türklerle birlikte geri döndü. Bazı Venedik süvarileri onun kampına baskın düzenleyip atlarını çaldılar. Karısının kız kardeşini ele geçirip esir olarak Šibenik'e ("Sebenicho") götürdüler. Brač'a ("Broazo") giden Amurat orayı yerle bir edilmiş buldu. Yeni baştan yapılmasını emredip, bir Türk garnizonu bıraktıktan sonra oradan ayrıldı.

Bu esnada Süleyman 120.000'e yakın seçkin süvarisiyle, Tuna üzerinde bir köprü yaptırmayı düşündüğü Nicopolis'e [Niğbolu] ulaşmıştı. Ama Karaboğdan 35.000 adamıyla bunu engelledi. Süleyman ve askerleri bu nedenle nehri fazla uzak olmayan başka bir noktadan geçti-

164 Barbaros 1538'in bahar ve yaz döneminde İskâdos ve İşkapolos adalarını ele geçirip Girit'e de saldırdı (*Chron. brev.*, II, s. 577-8. Miller, *Latins in the Levant*, s. 628-30; Vakalopoulos, Ἱστορία τοῦ Νεοελληνισμοῦ, III, s. 157). Vincenzo Capello ve papanın görev verdiği Marco Grimani hk. bkz. Setton, *Papacy and Levant*, III, s. 446.

165 Grimani'nin 1538 yazında Preveze'ye yaptığı izinsiz saldırı girişimi başka kaynaklardan da bilinmektedir (*Chron. brev.*, II, s. 579; Nikandros Noukios, ed. Foucault, s. 175. Miller, *Latins in the Levant*, s. 509; Setton, *Papacy and Levant*, III, s. 446).

ler. Hıristiyanlar da Kral Janos Zapolya'ya ("Zuane") sığınmak amacıyla dağlara kaçtılar.[166]

Bir süreliğine Roma'ya gitmem gerektiğinden, bir ardılımın devam etmesi için anlatıma bu noktada son vereceğim. / 202

İmparator [V. Karl] ve yüce Hıristiyan Kral [I. François] arasında barış sağlayan papa ikisi arasındaki geçimsizliği giderdikten sonra, imparator İspanya'nın yolunu tuttu.[167] Soylu Andrea Doria, imparatorun emriyle Cenova'ya geldi ve Lombardiya'da bazı birlikler oluşturdu. Ardından Sicilya'ya geçip daha başka birliklerle "don Ferrante"nin desteğini aldı; elli iki kadırga, altmış gemiyle Sicilya'dan ayrılıp Korfu'ya yelken açtı. [Aquileia] patriği Preveze'den çoktan ayrılmıştı. Sakız'dan gelen Barbaros, Preveze'nin yolunu tuttu. Kefalonya'yı talan edip yaklaşık 1.000 kişiyi esir aldı. Onları İnebahtı'ya gönderikten sonra Arta Körfezi'ne girdi.[168]

Tanrı'ya şükürler olsun ki, Hıristiyan liderler artık birleşti. Ben de Venedik'ten ayrılmadan önce yaşanan her şeyi aktardım.

166 Alvise Badoer 1540'ta Konstantinopolis'te Venedik elçisiydi. Camillo Orsini 1547'de Parma valisiydi (Setton, *Papacy and Levant*, III, s. 449n, 504n, 506). Süleyman'ın Moldova (Eflak) seferi Temmuz-Ekim 1538'deydi. "Karaboğdan," Süleyman'ın voyvoda olarak atadığı Stefan'dır. (*Chron. brev.*, II, s. 578; *Ecthesis Chronica*, s. 81-2). "Zuane" (burada gene) Janos Zapolya'dır. Zapolya 1540'a kadar Macaristan kralıydı.

167 Papa III. Paulus, İspanya, Napoli ve Sicilya Kralı İmparator V. Karl'la (1510-56) Fransa Kralı I. François (1515-47) arasında, sonunda on yıllık bir barış antlaşması sağladı. Antlaşma Temmuz 1538'de Nice'te imzalandı (Setton, *Papacy and Levant*, III, s. 441-1). Venedik'le Türkler arasındaki barış iki yıl sonra 2 Ekim 1540'ta gerçekleşti, Türklerin Nauplion [Anabolu] ve Monemvasia'yı [Menekşe] işgaliyle sonuçlandı. Spandunis yazmayı sürdürseydi, bu gelişmeleri kesinkes anlatırdı. Ancak açıklamadığı nedenlerden ötürü, 1538 yazında Roma'ya gitmek üzere Venedik'ten ayrıldı ve bir daha yazmadı (*Chron. brev.*, II, s. 579-80; *Ecthesis Chronica*, s. 82. Miller, *Latins in the Levant*, s. 509).

168 Spandunis'in kaydettiği son olay Ağustos-Eylül 1538'e tarihleniyor olmalıdır. Barbaros Sakız'dan değil, Girit'ten dönüyordu ve Kefalonya değil Aya Mavra üzerinden Preveze'nin yolunu tutup Arta Körfezi'ne girmişti. Orada Andrea Doria ile 1535'ten sonra Sicilya valisi olan "don Fertante," yani Ferrante Gonzaga'nın komutasındaki Hıristiyan filosuyla karşılaşıp onları yendi (*Chron. brev.*, II, s. 579. Setton, *Papacy and Levant*, III, s. 445-8; Merriman, *Suleiman*, s. 222-4).

II

Osmanlı hanedanının kökenleriyle imparatorlarının eylemlerini 202
özetle anlattıktan sonra, saraylarındaki hizmetleri, gelirlerini, askeri güçlerinin yapısını, yaşam ve yönetim biçimlerini, Hıristiyan dünyasının prensliklerinden ayrıldıkları pek çok yönlerini açıklayacağım.[1]

İlk olarak paraları: Sultani ("Soltanini") dedikleri, değerce ve ağırlıkça Venedik dukasına eşit dukaları var. Bir de akçe ("aspri") dedikleri bir sikke kullanıyorlar. Dört akçe, ağırlık ölçü birimleri olan bir dirheme ("drammo") karşılık geliyor. Elli dört akçenin değeri bir Venedik dukasıyla eşit. Ayrıca, mangır ("Manguri") adında bir sikkeleri var. Sekiz tanesi bir akçe değerinde olan bu bakır para, benim tecrübelerime göre yaygın bir dolaşıma sahip. Ne ki, bu sikkenin değeri sabit olmadığı için kimi zaman on iki, on altı, yirmi dört, otuz iki, kırk veya kırk sekiz tanesi bir akçe edebiliyor. Alışverişin çoğu akçeyle yapılıyor. Her sultanın kendi sikkesini bastırması gelenek olduğundan, eski akçeler geçerliliğini yitirip dolaşımdan çekiliyor. Darphanede değiştirilmesi gereken bu eski akçelerden on iki tanesine, on yeni akçe veriliyor. 800.000 duka kazandırmış bu uygulama o denli kazançlı oldu ki, II. Mehmed her on yılda bir yeni akçe bastırmaya başladı. Sikkelerin değişiminden sorumlu devlet görevlilerine gümüş sarraflar 1 ("Gumis Sarazi") denirdi. Bayezid bu uygulamayı kaldırdı. / Selim 203

1 Angiolello (ed. Ursu, s. 123–52) Osmanlı sarayının, saray erkânıyla görevlilerinin ve Osmanlı ordusunun öyküsünü anlatmaktadır. Orduyla ilgili aktardıkları daha kısa olmasına karşın, Spandunis'inkine benzemektedir. Angiolello her görevliye ödenen ücret ve aylıkları kaydetmeye gayret gösterse de, Osmanlı parasını ve sikke sistemini açıklayamamıştır. Bununla birlikte gereken durumlarda Türkçe unvanların yazılışlarını notlarda Angiolello'nun verdiği şekilde kaydettim. Bunlara (Angiolello'nun adının baş harfi olan] A harfi ile sayfa numaralarını ekledim. A.H. Lybyer kitabında, 1534'ten 1537'ye uzanan evredeki sivil ve askeri yetkililerin benzer iki listesini vermektedir (*The Government of the Ottoman Empire in the Time of Suleiman the Magnificent*, Cambridge, Mass., 1913; Ek I: s. 239–61, Ek II: s. 261–75). Karşılaştırma amacıyla notlarda L harfi ve sayfa numaralarıyla bu çalışmaya göndermeler ekledim.

on yıl hüküm sürmedi ama üç tür akçe bastırdı; Süleyman, akçenin değerini değiştirmedi.[2]

Sultanlar, Muhammed'in kanunu resim ve görüntüleri yasakladığından, sikkelerine Hıristiyan prensler gibi resimlerini bastırmazlar; yalnızca unvanlarıyla, dini sözler içeren ibarelere yer verirler.

İlk önce, sultanların dairelerinde, oda adı verilen yerlerde uyuyan 300 oğlan bulundurduklarını belirteyim. Şu andaki Sultan [Süleyman] bu sayıyı 400'e yükseltti. Bu odaları hadımlar yönetir ve gerekli hizmetleri sağlar. Hepsi de Hıristiyanların oğulları olan ve Hıristiyan bölgelerden esir olarak getirilen bu oğlanlara Türk alfabesini öğreten saray sakinleri de vardır. Oğlanların bazıları sultana aittir; kendisine verilmiş bazılarıysa onun has odasında yaşar. Bunlara, yakın hizmetkârlar anlamına gelen içoğlanı ("Icioglanlar") denmektedir. Bunların dördüne sultan özel ayrıcalık tanır ve bunları odaoğlanları denetler. Bunlardan ikisi hünkâr dairesinde uyur ve sultan uyurken nöbet tutar. Ellerinde meşaleler tutan bu oğlanlardan biri sultanın başucunda, diğeri ayakucunda durur. Taşıdıkları hançere "canzar" denir, ayrıca altın süslemeli kılıçları vardır. Sultanın muhafızlığını nöbetleşe sağlarlar. Sultan dışarı çıktığında bunlardan biri kaftanını taşır. Buna çuhadar ("zohadar") denmektedir. Türkler çok sık yıkandığından şarabdar ("Chipter") denen biri "matara" adı verilen su kabını taşır. Oğlanlardan bir diğeri sultanın kılıcını taşır, emredildiğinde ona verir. Bir başkası yayını ve
204 sadağını taşır. / Sayıları 400'e varabilen geri kalan oğlanlar arkadan onları takip eder. Sultan kendi keyfine veya çıkarına göre bu oğlanlardan bazılarını sık sık sarayın görevlilerine ve ileri gelenlerine hediye eder. Ayrıcalık tanınmış o dördü müteferrika ("mutafaracha") yani seçkin saray muhafızları yapılır ve bunlara günde 100 akçe ödenir. Kimi yükselip ağa veya sancakbeyi olur. Bunlar gibi 300 başka oğlan, kendi hadımağaları ve öğretmenleriyle Pera ve Edirne gibi merkezlerde tutulur.

Sayıları bir zamanlar 80, şimdilerde 100 olan saraydaki diğer hadımlar, sultana en yakın kapıyı koruyan kapıcıbaşının ("Capigassi") emrinde sultanın muhafızları olarak hizmet görür. Sultana en yakın kişi olduğundan, önemli biridir. Dilediği zaman sultanla konuşma ayrıcalığına

2 Bkz. Babinger, *Mehmed*, s. 456–7.

sahiptir. Sultanın bitişiğindeki odada yalnız başına uyur. Ayrıca sultanı koruyan otuz hadım ve hizmetkâr daha vardır.

Hadımlar arasındaki bir diğer seçkin kişi hazinedarbaşıdır ("Casnatarbasi).[3] Sultanın iç hazinesinin başında bulunur. Ayrıca bir de dış hazinedarbaşı vardır; oğlanların, öğretmenlerinin, müzisyenlerin maaşlarıyla ilgilenir. Sultanın kişisel gereksinimlerini giderir, başka saraydaki kadınların bakımını üstlenir.

Hadımlar arasındaki üçüncü bir seçkinse, bazılarının kilercibaşı ("Chelarzibassi") dediği *isağa*'dır.[4] Sultanın kişisel ve özel işleriyle ilgilenir, yemeklerinin hazırlanmasından ve diğer bedensel hazlarından sorumludur. Sultan cinsel bir doyum ("*atto venereo*") arzularsa, saraydan kadını getiren, hazırlayıp sultanın yatağına yatıran *İsağa*'dır. Kendisine yüksek değer verilir, derin saygı duyulur. / II. Mehmed döneminden önce hadımların iğdiş edilmesi yalnızca erbezlerinin kesilmesiyle sağlanırdı. Ne ki, II. Mehmed bir zamanlar hadım edilmiş bir atın katırın üzerine çıktığını gördüğünden böyle bir olasılığı ortadan kaldırmak için iğdişin tamamen yapılmasını buyurdu. Bu alçakça uygulamaya mahkûm edilenler –ki ameliyat sırasında her on kişiden biri ölürdü– Hıristiyan çocuklarıydı. Sultan kendi hizmetinde 100 hadım bulundurur. Geri kalanlar kadınları koruyup onlara hizmet eder. Kimi hadımlar Pera'da ve Edirne'de tutulur. Kimileriyse, zamanla saray ve devlette paşalık, sancakbeyliği gibi yüksek görevlere getirilir. 205

Sultanın hizmetinde ayrıca otuz din adamı vardır. Bunlar sultana ve içoğlanlarına kıraat eder. Haremağasının hazinesinden emeklerinin karşılığı gayet iyi ödenir. Saray halkına hizmet eden hekimlere de öyle.

Çeşnigirbaşı denetiminde yemekleri tadan altmış çeşnigir ("Chisnairi") bulunur.[5] Bunlara da haremağasının hazinedarı sırasıyla seksen ve otuz üç akçe gündelik öder. Sultanın yemeğini içoğlanı ("Izoglani") denen görevli getirir. İçeceğini getirmekse içoğlanların denetçileri olan odaoğlanlardan birinin işidir.

3 "Chasendarbassi": A. s. 14. L. s. 117, 144.

4 "Chielerbassi": A. s. 124. L. s. 125, 127, 244. Spandunis, kilercibaşını, kızlarağasıyla (veya haremağasıyla) karıştırmış görünüyor. "İsağa" dediği kızlarağası, haremden sorumlu karaağaydı. Aşağıya bkz., metin s. 208.

5 "Ciesnigiri": A. s. 136.

Bunların dışında sarayda otuz imam ("Talissimani") vardır.[6] Bunlara da haremağasının hazinedarı ödeme yapar. Müezzinler belirli saatlerde ezan okurlar.

Sultanın bahçesinden sorumlu kişi bostancıbaşıdır ("Bostanzibassi"). Emrinde 300 çalışanı bulunur. Yüksek saygı görür, bahçesini sıklıkla
206 ziyaret eden sultanla konuşmasına izin verilir. /

Mutfak personelini mutfak emini ("Mutpatemin") denetler. Dilediğinde sultanın yanına girebildiği için o da çokça saygı görür. 260 aşçısı bulunur, bunlardan 200'ü hizmetkârdır ("Chismechiari"). Mutfak hesaplarını matbah-ı amire emini ("Mutpatiasixi") tutar. Günde üç öğün yerler. Divanın toplandığı günlerde, yani cumartesi, pazar, pazartesi ve salıları pirinç, kıyma ve diğer malzemelerle doldurulmuş sini ("Signi") dedikleri büyük kapların sayısı 600'e ulaşır. Ayrıca tereyağı, zeytin, bal ve benzeri yiyecekleri muhafaza eden yirmi beş kilerci ("Chelerzi"), çok beğenilen helva ("Calva") adındaki Türk tatlısını yapan on helvacı bulunur.

Saraya odun kesen elli baltacı ("Baltaggi") [acemi oğlanlar] vardır. Saka ("Saccha") adı verilenler ise at sırtında su getirir. Baş kasapçı kasapbaşıdır ("Casapbassi"). Bazı hizmetkârların yanı sıra yirmi yardımcısı bulunur. Arta kalan etlerin büyük kısmı hayır olarak dışarıda dağıtılır.

207 Atların baş sorumlusuna mirahur denir ("Muracorbassi")./

Türk saray erkânıyla görevlileri böyle kimselerdir. Sultan sarayının ve köşkünün dışında, duvarla ayrılmış bir bölümde, sultanın güzel ve çekici bulacağı, birçok yerden onun için toplanmış kadınlar yaşar. Ayrıca sayıları 300'ü bulan kölesi de buradadır. Kadınlarla ilgilenen 100 hadım vardır. Hepsine de haremağasının hazinedarı ödeme yapar. Hünkâr her sabah yataktan kalktığında kadınlarının haremini ziyaret etme alışkanlığındadır. Bu kadınlar hep örtülü giyinir; erkeklerle, hatta babalarıyla bile konuşmaları yasaklanmıştır. Hadımlar onları büyük salona alır, odanın her iki tarafında derecelerine göre dizerler. Türk kadınların yüzlerini örtmekte kullandıkları peçeleri kaldırılır. Sultan sıraları boyunca yürür, o an hangisi

6 Spandunis'in "Talassumani" ve "Thalassumani" biçimlerinde aktarıp imam anlamında yorumladığı bu tuhaf sözcük, medrese mezunu demeye gelen danişment sözcüğünden çarpıtılmış görünmektedir. Angiolello buna bir karşılık önermemiştir. Fakat "Talismani" terimi L. (s. 205, 244) tarafından da önerilmektedir.

en çok hoşuna gidiyorsa, taşıdığı mendilini onun önüne düşürür. Seçilen kadın mendili yerden kaldırır, eğilerek sultanı selamlar, ayağına yakın yerden kaftanının ucundan öper. Bu seçilen kadından sorumlu hadımı (her on kadına onlarla ilgilenen üç hadım düşmektedir) onu önce güzel kokular sürüneceği yere, sonra da sultanın yatağına götürür. Bu şekilde seçilip gebe bırakılmış kadınlara hizmetçileri büyük saygı gösterir. Ancak sultan bunlardan birini kırk gün kullanmışsa, onu artık bir daha seçmez. Aynı kadından birden fazla çocuk sahibi olmak bir sultan için ender bir durumdur. Ama Bayezid'in aynı anneden iki çocuğu olmuştu. Şu anki Süleyman'ın da Çerkez bir kadından dört çocuğu oldu. Ancak sultanın en büyük çocuğu başka bir kadındandır. Bunun nedeni sultanların genellikle bakirelerle yatmalarıdır. Sultanın gebe bırakmadıkları bir süre haremde tutulur, sonra saray sakinlerinden biriyle evlendirilir. Çocuklu kadınlar içerde kalır, hazinedarla haremağasının ("Isaga") [karaağanın] gözetimi altında oğullarına bakarlar. / Bu oğlanlar imparatorluğun vârisleridir. 208

[Yönetim Yapısı]

Üç, en çok dört paşaları ("Bassa") [vezirleri] vardır.[7] Bu sayının daha az ya da daha çok olduğunu hiç duymadım. Devletin tüm yönetimi bunlara [vezirlere] bağlanmıştır. Sipahilerin ("Spachi") ve tımarlı sipahilerin ("Timarati" [askeri hizmet karşılığında tımar sahibi olanlar] görevlendirilmesi de dahil, her şey bu vezirlerin elinden geçer. Sadrazam sarayına gelen elçiler bu paşalara yönlendirilir; bunlar da sonra hünkârlarıyla görüşür. Her biri yılda 25.000 duka kazanır; sahip oldukları itibarın ve geniş ayrıcalıkların keyfini sürer, paha biçilmez bir servet biriktirirler. Paşa rütbesi verilmiş Davud adında Arnavut bir tanıdığım vardı. Görevinden alınınca kederinden öldü. Geriye değirmenler, köleler, atlar ve biriktirdiği diğer taşınabilir mallardan başka 1.000.000 altın duka bırakmış olduğu ortaya çıktı. / 209

Selim zamanına kadar sultanların sadece iki beylerbeyi vardı. Biri Avrupa'da olan Rum [Rumeli], diğeri Asya'daki Anadolu beylerbeyiydi.[8] Rumeli beylerbeyi divan toplantısının yapılacağı günlerde saraya gitmek

7 "4 Viziri": A. s. 130.
8 "Beglierbei": A. s. 147–8.

zorundadır. Anadolu beylerbeyi ise her zaman eyaletinde oturur. Bu görevliler bizdeki başkomutanlara karşılık gelir. Sancakbeylerinden, subaylardan ve beylerden üstündürler. Ne ki, Selim, İran'daki [İran egemenliğindeki] Amasya bölgesini ele geçirdikten, genellikle "Aliduli" [Alâüddevle] denen "Anadula"nın [Dulkadiroğulları] beyini yendikten, Suriye ve "Anchora" [Angora] ile Soldano'nun [Memlûk sultanının] hüküm sürdüğü tüm Mısır'ı fethettikten sonra, yönetim kadrosunda değişikliğe gitti. Beylerbeyi, sancakbeyi, subaşı ve sipahi sayılarını büyük ölçüde artırdı.

Rumeli beylerbeyi sultana karşı sorumluydu. Yılda 25.000 duka alıyordu. Kendisine bağlı 40 sancakbeyi vardı. Bunların her biri 5.000 ila 16.000 duka kazanıyordu. Ayrıca emri altında 1.000 ila 3.000 duka arasında ücret alan 150 subaşı, 1.500 ila 15.000 akçe alan 15.000 sipahi ("Spachi") vardı. Anadolu yani Kütahya'ya ("Ciottei") kadarki Asya topraklarının beylerbeyi 20.000 duka alıyordu. Emrinde 30 sancakbeyi, 8.000 subaşı ve sipahi vardı. 15.000 duka alan Karaman ("Archamania") beyi ise, toplamda 15.000 subaşı ve sipahiye sahipti. Amasya beyi 15.000 duka alıyordu. Yedi sancağı ve toplamda 10.000 sipahisi vardı. Mezopotamya'daki Diyarbakır beyi, İran Kralı Sophi'ye [Şah İsmail'e] karşı sınırları koruduğu için diğerlerinden fazla alıyordu. 30.000 duka alan bu beyin emrinde 20 sancakbeyi ve 15.000 sipahi vardı. Sultanın Mısır'da ("Anadolu") bir valisi vardı; oradaki gelişmeler Konstantinopolis'ten yönetiliyordu. Suriye'de de Kahire sultanının hüküm sürmüş olduğu yerlerden sorumlu bir vali bulunuyordu. Tüm görevlilerin aylıklarının ödenmesinden sorumlu bu vali Konstantinopolis'e yılda 1.000 duka göndermek zorundaydı.

Ordugâhta ve savaş düzenindeki beylere tanınan ayrıcalıkların çerçevesi şöyledir: Rumeli beylerbeyi en tepededir. Şehzadeler ordugâhta oldukları zaman beylerbeyinin emri altına girer. Bunu ben epey doğru
210 buluyorum, çünkü askeri disiplin ast-üst ilişkisine sahip olmalıdır. / Rumeli beylerbeyi dışında, diğer beylerden hiçbiri Konstantinopolis'te oturmaz. Kendi eyaletlerinde duran diğerlerinin dilediklerine 6.000 akçeye varan bir ödeme yapmaya yetkileri vardır.

[Paşaların ikamet yerleri ve kıdem sırası üzerine bir not]

Paşalar ve beylerbeyleri hakkında yeterince söz söyledim. Gene de sultanın bir beylerbeyinin rütbesini yükseltmek istediğinde, yaygın

kullanımda bu iki unvan bir arada bulunsalar da, onu paşa yapabildiğini kaydetmeliyim. Şu anki Sultan Süleyman, [zaten sadrazam olan] İbrahim Paşa'nın aynı zamanda beylerbeyi unvanına sahip olmasını, böylece tüm diğerlerinden üstün olmasını istedi. Ona o denli atama ve açığa alma gücü vermişti ki, İbrahim devlet görevlilerinin genel patronu gibiydi. Bir gün, sultan hazinesini altın çuvallarda sakladığı kulelerden birindeyken, İbrahim bir çuvalı sırtlamaya çalışıyordu. Fakat içinde, söylenenlere bakılırsa, 5.000 duka olduğu için bu çuval taşıyamayacağı kadar ağırdı. Hünkâr ona "Taşıyabilirsen senin olsun" dedi. İbrahim şu karşılığı verdi: "Kaldıramıyorum ya, kaldırabilseydim beni bir yığın dertten kurtarırdı." Bunun üzerine sultan hemencecik çuvalı verip İbrahim'i gönderdi. Sultanın İbrahim'e ne denli saygı beslediğini göstermek için aktardım bunu.

Bunlardan başka, üst düzey kadıaskerlik ("Cadilescher" [kazasker]) görevi vardır. Bu görevde iki kazasker bulunur: Rumeli ve Anadolu kazaskerleri.[9] / Kazaskerler Konstantinopolis'te, daha doğrusu saray neredeyse 211
orada oturur. İlahiyatta ve hukukta en eğitimli kimseler olduklarından bizdeki patrikler gibi hareket ederler. Her biri sorumlu olduğu kendi Avrupa ve Asya eyaletindeki kadıların [yargıçların] ve "Talismani" dedikleri imamların üstündedir. Selim'in Mezopotamya ve Mısır'daki bölgesel fetihlerinin bir sonucu olarak son yıllarda Anadolu beylerbeyi daha büyük sorumluluk sahibi olmuştur. Görünüşe bakılırsa, sistem iyi çalışmakta, övgüyü hak etmektedir. Kazaskerler bütün medeni hukuk ve ceza hukuku davaları için temyiz mahkemesini yönetir. Eyaletteki tüm kadılıkları, daha doğrusu adli yargı mahkemelerini denetlerler. Bir kadı atanacağı [genellikle üç yıllığına] zaman kazaskerler bunu sultana bildirir. Sultan atamayı onaylarsa, seçilen kadı önce paşanın, sonra sultanın elini öpmek üzere getirilir ve kendisine kazaskerin belirlediği uygun bir aylık bağlanır. Sultanın resmi görüşmelerinde yüksek konuma sahiptirler, kaldı ki sultan onlara danışmadan ölüm cezası vermez.

Hazinenin başında biri Avrupa'da [Rumeli], diğeri Asya'da [Anadolu] olmak üzere iki defterdar ("tefterderi") vardır.[10] Sultan'ın bütün defterlerini, hesaplarını bunlar yönetir. İtalyanca "Quademieri" dediğimiz defter-

9 "Cadilascher": A. s. 131. "Kaziasker Danishmends": L. s. 189–91, 217–20, 247.
10 "Defterderi": A. s. 131–2. L. s. 167–75, 247.

darlar imparatorluktaki tüm bölgelerin muhasebecileri olarak hareket edip
212 vergileri denetlerler. Borcunu ödemeyenlere veya hilebazlara / ağır cezalar, işkence cezası, hatta ömür boyu hapis cezası verebilirler. Mehmed böyle insanları asardı; Bayezid bunun yerine çok sayıda hilebazı hapse attı. Selim ve Süleyman bu konuda daha hoşgörülü oldular. Defterdarlar, paşalarla aynı odada oturur, kendi eyaletlerindeki gelişmeler hakkında düzenli olarak sultanı bilgilendirirler. Büyük gösteriş içinde ilgi odağı olurlar. 100 kâtipleri, 25 memurları vardır. Daha sonra nişancı ("Nizanzibassi") gelir. Sultanın bütün mektuplarına, fermanlarına, verdiği ayrıcalıklara tuğra çeker.[11] O da epey saygı görür, gösteriş içinde ata biner. Paradan, ağırlıklardan ve ölçülerden sorumlu görevli, veznedardır. O da paşalarla oturur ve büyük saygı görür.[12] Toplantıdayken bütün bu üst düzey görevlilerin oturma sırası böyledir. Tecümanlar ("dragomanni") toplantılarda oturmaz, ayakta kalırlar.

En saygın, en güçlü ağa Konstantinopolis'te şimdiki sayıları 10.000 olan yeniçerilerin ağasıdır.[13] Bu yeniçerilerin hepsi aşağıda yazıldığı şekilde devşirilen Hıristiyan çocuklarıdır: Her beş yılda bir veya Selim'in hükümdarlığı dönemindeki gibi bazen daha da sık aralıklarla, sultanın ihtiyacına ve isteğine bağlı olarak, kimi ayrıcalıklı yerler hariç her eyaletteki beş erkek çocuktan biri seçilerek sultana getirilir. Sultan daha sonra bunlardan bazılarını saraya ayırır. Geri kalanlar, Türk inanç, gelenek ve göreneklerine göre yetiştirilmeleri için genellikle Anadolu'nun tanınmış ailelerine dağıtılır. Çocuklar bir süre bu ailelerin yanında kaldıktan sonra sultanların, soylula-
213 rın yapı işlerinde işçi olarak çalıştırılıp taş ve harç taşıttırılarak / zorluklara dayanıklı hale getirilir. Ardından savaş sanatlarını öğrenmek üzere çeşitli beylere ve komutanlara gönderilirler. Bazıları deniz savaşını öğrenmeye yönlendirilir. Çünkü her Türk filosunda deneyimli, emektar yeniçeriler olduğu gibi, bazı acemiler de vardır. Bunlar acemi oğlanlardır ("Azamoglani"). Yeterince eğitildikten sonra da yeniçeriler arasına alınırlar.[14] Başlangıçta günde üç ila beş akçe kazanırlar. Ancak Selim, sultan olunca ulufe dağıtarak ücretlerini artırdı. Süleyman da aynı şeyi yaptı. Yine de aldıkları

11 "Nisanzi", "Lizonsibasi": A. s. 123–7. L. s. 182–4, 248.
12 "Vexender": A. s. 133. L. s. 132, 248.
13 "Gianizzeri": A. s. 144–5. L. s. 91–7, 249.
14 *Acemi oğlanlar*. L. s. 79–82, 254–5.

günde hâlâ beş akçedir. Yılda bir kez onlara bir yay ile iki gömlek ve bazı iç çamaşırlar ve üst giysiler verilir. Gündeliği 500 akçe olan yeniçeri ağasının komutası altındadırlar. Yeniçeri ağasının emri altında ayda 2.000 akçe kazanan sekbanbaşı ("Grand Protoghero"), diğer sekbanlar ("Protogheri"), yaya ("Iaia" [yaya/piyade]) başı ve bölükbaşı ("Billubassi" [çavuş]) vardır.[15]

Yeniçerilerin kendi kâtipleri vardır. Onlara ayda bir kere bir yevmiye [fazla] ödeme yapar. Bu kâtibi şatafatlı bir törenle atına binerken görmüştüm. Aylık geliri 150.000 akçe olan kendi subaşılığı ("Subaslich" [tımar]) vardı.[16] Yeniçerilerin aylıkları hazine sorumlusu hazinedarbaşı ("Casnarbassi") tarafından ödenir. (*Kiaya* [yaya]) lideri ("Iaiabassi" [yayabaşı]) yirmi beş ila elli akçe gündelik alır. Ardınca yürüyen 100 adamı için sancak taşır. Sekbanbaşı ("Protoghero"), bölükbaşının yardımıyla ast-üst anlaşmazlıklarını giderir, gerektiğinde cezalandırır. Her 100 yeniçeriden üçü ata biner. Diğerleri yayadır; yaya olup da at sırtında görülenlerin, yaralı değilse veya geçerli bir gerekçesi yoksa ücretinden kesinti yapılır. Hepsinin Konstantinopolis'te odaları vardır, bunların onu bir kışla oluşturur. Kışladaki komutanları odabaşıdır ("Odabaşı"). Bunun sorumluluğu donanım ve erzak taşınmasında kullanılan atları sağlamaktır. Komutanları arasındaki herhangi bir anlaşmazlıkta son sözü söyleyen yeniçeri ağasıdır. Yeniçeriler başlarına çorabı andıran bir beyaz külah ("zarchula") giyerler. Cizvit papazlarının ("frati Jesuati") şapkalarına oldukça benzemekle beraber, yeniçerilerinki kumaştan değil, dik durması için iyice sertleştirilmiş keçeden yapılmıştır. Türkiye'de böylesi beyaz külahları kimse giymez. / 214
Üç komutanları altın şeritli kırmızı ve beyaz külah giyer. Emre uymayan askerler şehir dışındaki bir kaleye hapsedilir, nadiren ibret olsun diye öldürülürler. Yeniçerilerin evlenmelerine izin verilmez. Taşıdıkları silahlar şunlardır: yay, kılıç, hançer, tüfek ve göğüs zırhı. Bunları iyi kullanan yeniçeriler ayrıca sultan saray dışındayken onun kişisel korumaları gibi hareket eder. Sultan en çok onlara güven duyar. Konstantinopolis'te yeniçeri ağasına bağlı olarak göreve çağrılmayı bekleyen 3.000 acemi oğlan ("Azomogliani") bulunur.

15 L. s. 105, 249–50.
16 L. s. 103.

[Emri] Alem mehteri ("emiralem")[17] denen bir diğer görevli bayrak ve sancaklardan sorumludur. Büyük itibarı ve varlığı olan bu görevli, sultana yakınlığını simgeleyen beyaz ve yeşil bir kuşak taşır. [Kuşak takma sultanın atama yapma, ayrıcalık tanıma yöntemidir.] Üzerinde altın püsküllerle, at kılından altı sorguç bulunduran özel, ayırt edici başlıklar giyen eyalet
215 valilerini ("Flamburari"), daha doğrusu sancakbeylerini yönetir./

En yüksek mertebeye sahip görevli ise müftüdür. Sultan [İslam] hukuku âlimi ve tefsircisi olan müftüye büyük saygı gösterir. Kâtibi ("Tiphte"), müftünün kararlarını kendisine bildirdiği gibi kaydeder. Hiçbir kadı onun kararlarını sorgulayamaz.

Müteferrikalar ("Mutafaracha") seçkin sınıftandır.[18] Süleyman sayılarını yaklaşık yarıya indirdiğinden, soyluların oğulları olan müteferrikalar şu anda 100 dolayındadır. İç hazineden 80 ila 120-150 akçe yevmiye alırlar. Başlıca görevleri sultan ordugâha giderken onu izlemektir.

Sultanın yeniçerilerden oluşturulan yaya askerlerine ("staffieri") solak ("Solachi") denir.[19] Bir zamanlar 150 olan sayılarını Selim 200'e, Süleyman 216'ya çıkardı. Yarısı solak olup sultanın solundan gider, yarısı sağlak olup sağ tarafı korur. İki ağaları, iki kâhyaları ("Chiechaia") ve dört de bölükbaşıları ("Bulubassi" [çavuş]) vardır.

216 [Dış] Kapıcılar kapıcıbaşının[20] komutasındaki 300 yeniçeridir. / Dış ilişkilerde görevli hazinedarbaşı ("Casnatharbassi") hazineden sorumludur. Kırk yardımcısı bulunur; sultanın tüm gelirlerini toplayıp yönetmekle yükümlüdür. Devlet hazinesinin barındırıldığı kuleli bir bina içindeki hazineye ("Casana") her gün 100.000 akçe yatırmakla yükümlüdür. Bunu başaramazsa kellesini kaybeder.

Sipahilerin ("Spacogliani") ağası . . . şimdilerde 3.000 atlıya komuta etmektedir...[21] Sayısı artık 3.000'e çıkarılan silahtarlar ("Silictari") sultanın cephaneliğini korur, silahtarbaşının ("Silictarbassi") emrindedirler.[22] Ulufecibaşı ("Allophangibassa") komutasındaki ulufecilerin ("Allophanzi") sayısı-

17 "Imiralen": A. s. 139–40. L. s. 252.
18 "Mutaferica": A. s. 133. L. s. 129, 250.
19 "Solachi": A. s. 145. L. s. 129–30.
20 "Capigi": A. s. 134–6.
21 "Spachiolani": A. s. 137. L. s. 98–100, 250.
22 "Silicharii", "Silictari": A. s. 137–8. L. s. 98, 127, 250–1.

nı Süleyman 3.000'e çıkardı. / Gurebaoğlanların ("Cariboglani" [garib oğlan- 217
lar]) sayısı yaklaşık 1.000'dir.[23] Mirahurbaşı, atlardan sorumludur.[24] Emrinde 1.000 yeniçeri ve köle vardır. Bunlardan 300'ü sarayda hizmet görür; 700'ü Edirne, Serez ve Selanik'in yanı sıra Rumeli ve Anadolu'daki diğer yerlere dağıtılır. [Başçavuşun ("Zausbassi") komutasındaki] çavuşların sayısı şimdi 200'dür. Bunlar eyaletlere haber götürüp getiren ulaklardır.[25]

Topçubaşı ("Topizibassi") topçulara komuta eder. Sayıları Selim tarafından 100'e çıkarıldı. Rodos'un fethinden sonra Süleyman bu sayıyı daha da artırdı. Hıristiyanlara saldırma düşüncesiyle geliştirdiği olağanüstü ve devasa tasarılarına ulaşmak amacıyla Avlonya'da bir cephane fabrikası kurdu. Tanrı Hristiyanları esirgesin! / 218

Cebecibaşı ("Zebezzibassi") başsilahtardır.[26]

Seğmenbaşı ("Seimenbassi") avcıların başındadır.[27]

Doğancıbaşı ("doganzibassi") şahincibaşının ("Çakiki başi") komutası altındadır.[28] Sultana her yıl bir doğan veya şahin vermekten başka hiçbir şey ödemeyen 6.000 kadar Hıristiyan hane vardır. Sultan bu yırtıcı kuşları adamlarına istediği gibi verir.

Zağarcıbaşı ("Zagarizbassi") emrindeki yaklaşık 1.000 yeniçeriyle av köpeklerinden sorumludur.[29]

Sultanın deve birlikleri, 130.000'e ulaşan develeriyle şimdi daha önce hiç olmadığı kadar kalabalık. Süleyman, Belgrad ve Macaristan seferlerinde bu birlikleri kullanarak çok miktarda yük taşıtmıştı. Bu birlikleri kervanbaşı ("saravansibassi") yönetir, emri altında katırcıbaşı da ("cathirbassi") bulunur.[30]

Arpa emini ("arpahemim") çok önemli bir görevlidir; Konstantinopolis ve sarayın tahıl tedarikini yönetir.[31]

23 "Olofazi": A. s. 151. L. s. 98, 105–6, 251. *Gurebalar*, yani yabancı birlik – "Carpigit": A. s. 139.
24 "Inichaor": A. s. 142. L. s. 251.
25 *Çavuş*: L. s. 130, 248.
26 "Ziebezi": A. s. 140.
27 "Sechmenbasi", "segmen": A. s. 140 n. 2, s. 146. *Segban-basi* = "av köpeği yetiştiricilerinin sorumlusu": L. s. 96, 132.
28 "Ganzi overo falconieri": A. s. 140. *Chakirji-basi* ve *Shahinji-başi*. L. s. 252.
29 "Zagarzi": A. s. 146.
30 "Servanbassi": A. s. 143. "Carmandari", katırcılar: L. s. 251.
31 "Arpaimi" veya "Corptmin": A. s. 143. *Arpa emini*, gerçekten de atlar için arpalardan sorumluydu. L. s. 132.

Helvacıbaşı ("calvasibassi") sultan sofrası için hazırlanan ve helva denen tatlıların sorumlusudur.

Terzibaşı ("terzibassi"), yeniçerilere ve hizmetçilere kendi zanaatında eğitim veren usta terzidir.[32] /

219

Şehremini ("meimeri") binalarla duvarlardan sorumlu duvarcı ustasıdır. Onun da yeniçerilerden ve kölelerden oluşan geniş bir ekibi vardır.[33]

[Saray için çeşitli görevleri yerine getiren diğer işçiler ve zanaatkârlar]

Mülazımlar ("masuli") geçici olarak görevden alınan veya başka yerden nakledilmiş, üstlerinden atama bekleyen görevlilerdir.[34] Sayıları genellikle 8.000-9.000 arasındadır.

Sayıları yaklaşık otuz olan peykler ("Beichi") sultanın habercileridir. Bunlar yaya olarak hızla yol alırlar ve bunun için eğitilmişlerdir.[35] Atlı ulaklardan ("Vlachi") daha hızla yol aldıkları için sultanlar bunları 150 ila 200 kilometre uzaklıktaki noktalara ulaştırılması gereken acil haberler için kullanır. Bir zamanlar ağustos ayında Edirne'deyken bu peyklerden biriyle karşılaşmıştım. Konstantinopolis'ten Edirne'ye gün sona ermeden gidebilmekle övünüyordu. Bu mesafe günde otuz ila otuz beş kilometre yol alan bir atla dört günde alınırken, peyk yirmi dört saat içinde bu yolculuğu tamamlamıştı. Ulaklar at sırtında giden habercilerdir. Ne ki, bunlar geceleri ata binmez ve yolda at değiştirirler. Geceleri de ata binen bizim Hıristiyan ulaklar o nedenle daha hızlıdır.

Sayıları seksen dolayında olan boylu poslu pehlivanlar ("Bechlevani") sadece bir kispetle kısa bir yelek giyer; ancak bir karşılaşmaya davet edildiklerinde yeleklerini de çıkarırlar.

"Machaiazi" sultanın aylıklı okçularıdır. /

220

Sarayda aylak aylak dolaşanlar da vardır. Bazılarına diş çekme gibi hizmetler için ödeme yapılır. Bazıları beleşçilerden başka bir şey değildir. Bunların sayısı bizim Hıristiyan âlemindekilerden de fazladır.

Sultan sarayının şu anki yaya ve atlı tam kadrosu aylıklı 35.000 personelden oluşmaktadır.

32 "Terzi overo sartori": A. s. 142.
33 L. s. 132, 252.
34 "Musalemi": A. s. 150. L. s. 205.
35 "Prichi (Peyk)": A. s. 147. L. s. 130.

Hıristiyanların sayısı: Bayezid zamanında haraç ("Carazo") yani vergi ödeyen Hıristiyan kulların sayısı 1.112.000 olarak saptanmıştı. Bu sayıya haraçtan bağışık tutulmuş, yani ayrıcalık tanınmış olanlar dâhil değildir. Selim zamanındaki bir sayımda ise 1.328.000 Hıristiyan sayılmıştı. Bu sayı Selim'in fethettiği Mısır, İran, Mezopotamya, Kilikya, Dulkadir ("Alliduli") ve diğer yerlerdeki Hıristiyanları kapsamıyordu. Buradakiler ayrıca hesap edilmektedir. / 221

[Sultan'ın Gelirleri]

Aşağıdaki veriler dikkatle, doğrulukla kaydedilmiştir; kuşku duyulması halinde doğrulukları kanıtlanabilir. [Tüm rakamlar duka cinsindendir.] İlk olarak yoksul Hıristiyanlardan alınan haraçlar ("caraz") yılda 1.500.000 getirmektedir; gümüş madenleri 1.000.000; büyükbaş hayvan vergisi en az 1.000.000; geçiş ve gümrük vergileri 700.000; tuz vergileri 500.000; her resmi belge için alınan damga vergisi 100.000'den fazla; vergilerini saraya ödeyemeyen borçlular 500.000'den fazla; vârisi ("Beltamazi" [beytülmalcı]) olmadan ölen yabancı mukimlerden veya sahipsiz mülklerden elde edilen vergiler 400.000; transit [?] yolculardan ("Passaggi") 500.000; yabancı paraların bozdurulmasından 100.000; hediyelerden 300.000; tamamı sultanın kulları ve maaşlı hizmetkârları olan soylular öldüklerinde, bunların oğulları bulunsa bile, mal varlıklarının bir kısmı alınır; buysa yılda yaklaşık 700.000 kazandırır. Bağımlı devletlerin ödediği haraçlar aşağıdaki gibidir: Kıbrıs 8.000 ve ayrıca diğer hediyeler; Eflak Prensliği 12.000, bazı hediyelerle birlikte artık 16.000'e çıkarıldı; Ragusa (Dubrovnik) 12.500 ve tuz üretiminin yarısı; Sakız ("Scyo") 10.000; Zakintos 500; Kefalonya ("Cypro") 8.000; önceki Soldano [Memlûk] mülkü [Mısır], Kahire valisi aracılığıyla 15.000 ödemektedir. Bunlardan başka, tüm şehirlerden ve halktan alınan vergiler bulunmaktadır. İspenç ("Spense" [pençik]) vergisi olarak Hıristiyanlar için kişi başına otuz akçe, Müslümanlar için yirmi beş akçe ödenir. Genel toplam 11 ila 12.000.000'u bulmaktadır. Gelirleriyle ilgili olarak bu kadarı yeterli.

Haksızlığa uğramış yoksul biri için övgüye değer nitelikte iyi bir adalet düzeni vardır. Buna "Rocha" demektedirler. Zarar gören kişi, şikâyet pusulasını bir değneğin ucuna takar, sonra da sultanın sokaktan geçmesi-

222 ni bekler. / Sultan, dilekçeyi kendi eliyle alıp sarığının içine koyar. Ertesi sabah bu kişiyi çağırtır, şikâyetini dinler. Süleyman, Hıristiyanlar için acımasız bir zorba olmasına karşın, imparatorluğundaki hiç kimsenin zulme, haksızlığa uğratılmasını istemediğinden adalet alanında atalarını bir nebze örnek almaktadır.

[Konstantinopolis'teki Türk Sarayı ve Resmi Kabul Salonu]

Girişte mermerle şekil verilip bezenmiş, Arap harfleriyle süslenmiş ana kapı durur. Arkasında geniş bir avlu uzanır. Kapının yanında Ayasofya'ya bitişik eski bir kilise* vardır. Bana anlatıldığına göre, sultanın bütün binalarına yapıldığı gibi, kilise de kurşunla kaplanıp mutfağa dönüştürülmüş. Bu avlunun sağında hünkârın bahçesi uzanır. Sonra aynı oranda süslü ikinci bir kapıya gelinir. Paşa veya beylerbeyi rütbesinden değilseniz, bu kapıda atınızdan inmek zorundasınız... Bu ikinci kapıyı ellerinde asalarıyla kapıcılar korur. Alt tabakadan Hıristiyanlar ve Türklere karşı özellikle
223 katıdırlar. / İkinci kapının ilerisinde daha küçük bir başka avlu bulunur. Sağında mutfaklar, solunda ahırlar vardır. Avluda saray muhafızları ("kapıcı, yeniçeri, acemi oğlan, sipahi, silahtar, ulufeci, mazuli[?]") ile paşa huzuruna kabul edilmeyi bekleyen kişiler göze çarpar. Süslü sarıkları, renkli giysileriyle olağanüstü bir görünüm oluştururlar. Paşaların [vezirlerin] dairesi [divan] bu alanın ilerisindedir. Paşalar bu dairede kazaskerler, defterdarlar ve nişancılarla oturur. Huzura kabul sırasında oturmasına izin verilenler yalnızca yeniçeri ağası ve Gelibolu donanmasının kaptanıderyasıdır. Paşa her bir istekle ilgili olarak hünkâra danışıp karşılık verir. Bir elçi sultanın elini öpmeye, güven mektubunu sunmaya gidebilir. Ama elçinin isteğini sultana başvurduktan sonra ele alan gene paşadır.

Bu dairenin yanında kâtiplerin odası, onun da yanında defterdarın [veya hazinedar başının] dairesi bulunur. Bunların yanında ise, mermerden genişçe bir sundurma vardır. Huzur içinde yatsın, Yunanistan Despotu Manuel Palaeologos sağken, hatırladığım kadarıyla, bu sundurmanın altında otururdu. Buysa, Türkiye'de hiçbir paşaya verilmeyen bir ayrıcalıktır.* Sundurmanın yanında, sultanın özel dairesine gidilen kapı bulunur. Süley-

* Aya İrini Kilisesi –ed.n.

man burada kendine tavanı altın ve değerli taşlarla kaplı bir oda yaptırdı. Buraya yakın bir yerdeki kapısında bir kapıcı bekler. Odanın koruması ve güvenliği, hadımlara ve oda girişinde bekleyen hadım kapıcıbaşına ("Capizi Bassa Eunucho") bırakılmıştır. / [Sultan sabahları dışarı çıkıp sundurma 224
[babüssaade] altında yeniçerileri denetler, sonra da yemek yer. Görevliler birkaç adım ötede yerler. Sultan daha sonra onlara görünüp selam ve sağlık dualarını kabul eder. Kayıtlar divan efendisi ("Divanjazizi") tarafından tutulurdu.[36] Görevliler huzurdan kıdem sırasıyla çıkarlar. Bunlardan bazılarına hadım iç hazinedar, diğerlerine dış hazinedar ödeme yapar...]

Tüm imparatorlukta herkes aşar vergisi öder. Şehirlerin, hisarların veya tımarların sahipliği miras yoluyla devredilmez. Bir sancakbeyi ("sanzachi") ya da tımar sahibi ("timaratti") arazisinden / 15.000 akçeden fazla 225
gelir elde ederse subaşı olur veya sancak içinde subaşılık sahibi olur.

On dördünü geçmiş veya bazen yaşça daha büyük bütün Hıristiyanlar haraç ("charazo") için kaydedilirler. En yoksulları yılda 50 akçe, en zenginleriyse 120 akçe öder. Ne ki bazıları daha az, hatta hiç ödememe ayrıcalığına sahiptir. Her ilde vergiler haraççılarca ("Charazari") büyük bir ciddiyetle toplanır. Herkes ispenç ("spenza") yani arazi vergisi öder; Hıristiyanlar yılda otuz, Türklerse yirmi beş akçe öderler. Zavallı Hıristiyanlar, her beş yılda bir erkek çocuklarının yeniçeri olmak üzere devşirilmesinden kurtulmak için onları daha çocukken evlendirirler. Çünkü evli olanlar devşirilmekten muaf tutulur. Ancak Selim bazen bu kuralı bozmuştur. Hıristiyanlar ayrıca gıda, şarap, hayvan ve benzerleri üzerindeki vergi ve yükümlülükleri de öder; ayakta kalmayı başarmış olmaları bir mucizedir. / 226

Selim sistemi değiştirdiğinden bu yana her tımarlı, çağrıldığında, bir adam ve atla sefere katılmak zorundadır. Yaşça muaf tutulanlar veya ("O[b]turach") denen emekliler buna dâhil değildir.

...Adli ve yönetsel konularda güç sahibi sancakbeylerinin ("sanzacchi") veya eyalet valilerinin görevleri ve ayrıcalıkları, kadının yetkesine rağmen. . . Bu valilerin en saygın ve önemlileri, "Prens Giorgio Cantacusino" [Georgios Kantakuzenos] tarafından kurulmuş Semendire'yle tımarlı sayı-

* Sözü edilen sundurma Babüssaade olmalıdır. Spandunis, Mora Despotu Thomas Paleologos'un oğlu Manuel'den bahsediyor olmalı. Birinci bölümde 157-158 arasına bakınız.

36 "Divaniaversisi": A. s. 132. Metnin bu kısmı özetlenmiştir.

ları 1.000'e ulaşabilen Mora ve Bosna gibi diğer sınır eyaletlerin valileridir.
227 / Tımarlıların hepsi de sancakbeylerine uymak zorundadır.

Sultan'ın diğer bazı kulları şunlardır: Akıncılar ("Achinzi") yani yardımcı süvariler, Hıristiyanları kılıçtan geçirmenin cennete giden yol olduğuna inanırlar. Yeniçerilerden farklı olarak azaplar ("azapi") özellikle
228 Anadolu kökenli Türk yaya askerleridir. / Deliler atlı küçük bir topluluktur. Her bey, her komutan kendi birliğine görkem ve renk katmak için bunlardan bir miktar bulundurur. İnançları uğruna ölmek için yanıp tutuştuklarından, bunlara "deli" denmektedir.

Sultanla askerlerinin ordugâhlarına, otağlarına, çadırlarına ve benzerlerine gelince, özellikle sayıları 2.500 -3.000 olan sipahiler ("sipahi oğlanların") kayda değer. Padişah otağına yakın yere çadır kurmaya kimse cüret etmemiştir. Gözlediğim kadarıyla bunun tek istisnası, Hıristiyan olmasına karşın, Despot Manuel oldu. Manuel'e Sultan Bayezid alışılmadık
229 ayrıcalıklar tanımıştı. / [Burada, beylerbeylerinin savaş meydanlarındaki ast-üst düzeni aktarılmaktadır.]

230 Kadıların rolü ve ordugâhlardaki çavuşlar. / Çavuş, ("Zausi") erler arasında disiplin sağlamaktan sorumludur. Bunların geceleri ordugâhı koruma yöntemleri bizimkilere benzer. Eskiden topları için top arabaları veya taşıtları yoktu. Toplarını parçalarına ayırıp, alabildiğine yorularak, zorlanarak taşırlardı. Parçaları kuşatma harekâtlarında kullanmak üzere yeniden bir araya getirirlerdi sonra. "Marranolara" kadar işleyiş böyleydi. İspanya'dan sürgün edilen "Marranolar," İtalya'daki Karl'ın da* örneklerle açıkladığı gibi, top taşımacılığında kullanılan top arabaları ve taşıtlarını kullanma yöntemlerini de beraberlerinde Konstantinopolis'e getirdiler.[37] Topçuların çoğu Hıristiyandır ve Selim bunların sayılarını önemli oranda
231 artırmıştır. / [Osmanlı ordusu başarısını askerlerinin atak, yorulmak bilmez, her an tetikte, basit yaşam biçimine ve sultanın ve yönetiminin sağladığı sınırsız harcamalara borçludur.]

* 1516-1554 yılları arasında Napoli kralı olan Roma Germen İmparatoru IV. Karl kastediliyor olabilir –ed.n.

37 "Marrani:" İspanya Yahudileri ve Mağripliler: L. s. 241. İzleyen kısım özetlenmiştir [Marranolar: İber Yarımadası'ndan kovulmamak için Hristiyanlığa geçen fakat gizlice Yahudiliklerini sürdüren Yahudilerdir –ed.n.].

[DONANMA]

Bayezid zamanında Pera ve Gelibolu'da yaklaşık 120 kadırga vardı. Bunları karaya çekilmiş, öylece korumasız olarak bırakılmış görmüştüm. Çoğu kötü durumdaydı. Bayezid denizleri pek umursamıyordu, Modon olayı da göstermişti bunu. Toplarının sayısını artıran Selim donanmasını da büyütmek istedi. Pera kıyısında güzel bir tersane yaptırdı. Venedik'teki tersaneye benzer, duvarları, kuleleri ve kadırgaları örten bir çatısı vardı. Selim ayrıca Hıristiyan imparatorlarının tersanesini de onarıp eski durumuna getirmek istemişti. Ne var ki, bu çalışma tamamlanmadan öldü. Yine de donanmasını önemli ölçüde büyüttü, ücretli denizcilerinin sayısını üç katına çıkardı. Şimdi 300 kadırga reisi, ("rhaysi") yani kaptanı bulunmaktadır. Her biri kırk ila elli akçe gündelik alır. Selim, bundan başka, gündeliği beş ila sekiz akçe olan 3.000 kürekçi ve diğer 3.000 kişiyi acemi ("acemi oğlanı, Janizzerotti") olarak kaydettirip daimi bir deniz kuvveti oluşturdu.

Deniz kuvvetlerinin kaptanıderyası aynı zamanda Pera'nın komutanı olan Gelibolu sancakbeyidir. Konstantinopolis'ten başka, şimdi üç ana deniz üsleri var: Gelibolu, Sinop ("Sinapo") ve İzmit (Nikomedia). Sultan savaş için gerektiğinde bu üslerden donanmalarını çağırır, hepsini Konstantinopolis'te bir araya toplar. Denizcilerin çoğu Hıristiyandır. Reisleri gibi tümü de iyi ücret ve eğitim alır. Seyrek de olsa, bazen bir paşa kaptanıderya olmak üzere Gelibolu'daki donanmaya katılır. Bir de at ve erzak nakliye gemileri vardır. / Süleyman, Rodos'a saldırdığında, muazzam bir 232
donanmayı silahlandırmıştı [burada sayılıp dökümü verilmiştir]... Türk sultanları denizdeki güçlerini, daha önce defalarca işaret ettiğim gibi, Hıristiyan prenslerin kendi aralarındaki dalaşmalarının ve küçük meselelerle uğraşmalarının bir sonucu olarak artırdılar. / 233

[DONANMA İÇİN PARA SAĞLANMASI, GEMİLERİN YAPIMI, HAZIRLANMALARI, VB.]

[Türklerin toplumsal gelenekleri ve dinsel kuralları]

Daha önce de belirtildiği gibi, genellikle günde üç öğün yerler. Yemeklerinde bolca tereyağı kullanırlar. Bizimkinden farklı çeşit çeşit makarnanın yanı sıra, ince kıyılıp top haline getirilmiş etle bol pilav yerler. Kibar takımının çoğunun aksine gümüş tabak çanak kullanmayı doğru

bulmazlar. Sultanlar bile görenekleri uyarınca tahta kaplarda yemek yer. Soylular porselen tabakları da tercih eder. Gelenekleri şarap içmeyi yasakladığından şekerli, ballı suyla yapılan bir çeşit şerbet içerler. Ancak Hıristiyan çocuklarının çoğu şarap içer, hatta içmeleri gerektiğinden de çok. Dost toplantılarında bol bol şerbet ("sopet") içer, böylece sarhoş olma utancına hiç katlanmazlar. Şarapları Hıristiyanlar tarafından üretilir. Şarap içmeleri yasak olan Türkler üzümlerini tüm yıl boyunca onları taze tutan bir karışım içinde bekletir. Şarabın bir bölümü Kandiye'den gelir. Bu şaraba çok para harcarlar. Çünkü Hıristiyan kökenli saray sakinlerinin çoğu şarap içer. Kadınlar ve çocuklar genelde su içer. Sofra ("suffra") dedikleri yemek masaları, deridendir ("corio"). Yiyecek ve içeceklerini, ekmek dilimlerini, peçetelerini bunun üstüne koyarlar. Yedikten sonra [örtüyü] toplayıp katlarlar. Türkler Muhammed'in yasaklarına uyduklarından nadiren şarap içer. Sonradan Müslüman olan pek çok Hıristiyan da, gençliğinde içmiş olmalarına rağmen artık şarap içmezler.

Evvelce belirtmiştim: Hıristiyan usulü masa ve iskemle kullanma, sofrada kutlama yapma modasını başlatan Süleyman'dı. Normalde, ipek minder ve döşeklerle yerdeki halı üzerine terziler gibi bağdaş kurarak otururlar. Beyler, seçkin kişiler ise sedirde oturur. Üst tabakadakiler döşeklerde uyur. Yalnızca sultanın kuştüyü yatağı vardır. Uzun bir barış döneminin yaşandığı Bayezid hükümdarlığında, halk daha sade yaşam biçimlerine alışmıştı. Gelgelelim, Selim, daha çok Mehmed'in askeri yaşam biçimlerini anımsatan eski usulleri geri getirdi. Şimdi Süleyman döneminde, daha gösterişli, daha rahat yaşam tarzına geri dönüldü. Halk ipekten çarşaflarla, kadife battaniyelerle uyuyor. Erkeklerin kıyafetleri Latin cübbesini andıran, kaftan dedikleri uzun bir dış giysi ve bunun altında da bir dolamandan ("duliman") meydana gelir. Erkekler, görevlerine ve saygınlıklarına göre,
234 başlarında, burada betimlendiği gibi, / çeşit çeşit şekillerde ve renklerde sarıklar giyer. Kafalarını kazıtırlar, yalnızca tepede küçük bir saç bırakırlar. Sakallarını da keser ve sadece bıyık bırakırlar. Kadılar ve "Thalassumani" adı verilen imamlar dışında herkes için uygulama böyledir. Seyyidler ("Seiti") saçlarını tamamen kazıtır ve gür bir sakal bırakır. Peygamberleri Muhammed'in Mekke'deki mezarını* ziyaret etmeye hacca giden hacılar

da ("chazi") öyle.[38] Üst tabakadan yaşlı kimseler de sakal bırakmaya eğilimlidir. Çizme ve ayakkabılarına çiviyle demirden pençe çakılmıştır. Bol pantolon ve çorap giyerler. Ancak imamlar ve dindar kimseler ayaklarında bir çeşit ayakkabı bulunsa da çoğu kez çorapsız dolaşırlar.

Kadınlar da, erkekler gibi, uzun kaftan ve dolaman giyerler. Ama bunlarınki daha bir incelikle işlenmiştir. Onlar da pantolon ve demir pençeli ayakkabı giyer. Bu nedenle taşlı sokaklarda atlar ya da katırlar gibi ses çıkarırlar. / "Geber" denen bir tür başlık takarlar. Bunlar konik tepeli, 235
uzunca ve piramit biçimlidir. Saçlarından bir tutamını süs olarak örmeden yüzlerine bırakırlar. Geri kalanı, İspanyol kadınlarınınki gibi, örgü halinde aşağıya sarkar. Başlarına Türkçe "makrama," Yunanca "*prosopsi*" denen başörtüsü takarlar, peçeleri altın iplikle zengin biçimde işlenmiştir. Tıpkı erkekleri gibi, bellerine geniş kuşak sararlar. Mücevherli ve altın küpeler ve benzer gerdanlıklar, kolyeler takarlar.

Bayezid zamanından sonra süse, gösterişe alıştılar. Selim, Kahire ve İran'dan büyük bir mücevher hazinesi, daha başka zenginlikler getirdi ve şimdi Türkler burada anlatıldığı gibi altın işlemeli giysiler, kürkler ve saire kuşanmış diğer halklardan daha büyük bir lüks içinde. Kadınları da aynı şekilde lüks ve gösterişli kılık kıyafet içinde. Erkekleri çok kıskançtır ve dinleri izin verdiğinden, bir düzine kadını geçindirirler. Kadınlardan biri esas zevce kabul edilir. / Gebe bırakıldığında, erkek çocukları için veraseti 236
güvence altına alma hakkını elde eder. Kadınları şehvetli ve zevk düşkünü olduğu için kendilerini gözeten hadımlarla içerde tutulurlar. Dışarıya çıktıklarında başkaları yüzlerini göremesin diye siyah ipek peçe takarlar. Herhangi biriyle, hatta bir başka kadından doğmuş erkek çocuklarla bile konuşmalarına veya sohbet etmelerine izin verilmez. Erkek çocukları, okula gidecek veya bir mesleğe çırak verilecek çağa gelinceye kadar kadınlarla birlikte haremde kalır. Hepsi de köle gibi boyun eğer. Dara düştüklerinde, herhangi bir sıradan hizmeti üstlenmeye hazırdırlar. Şimdi burada Bayezid'in muhibbi, Sadrazam İshak Paşa'nın ("Isach") durumunu anımsıyorum. Bayezid'e, kardeşi Cem'le ("Zen") anlaşmamasını salık veren oydu.

* Hz. Muhammedin türbesi Medinede'dir –ed.n.

38 *Seids*: L. s. 206–7.

Gözden düştüğü yıllarında sultan ona Selanik'te emekli ("Obturach") yaşamı bahşetti. İshak'ın orada 500'ü aşkın hizmetçisiyle muhteşem bir sarayı vardı. Hizmetçilerinden en az 200'ü, altın püsküllü takke ve külahlar giyiyordu. İshak Paşa'nın kabul salonunda tavana asılı, köylülerin kösele tabanlı ve bağcıklı ayakkabı yerine giydiğine benzer, kaba tahtadan yapılmış bir çizmesi ("Carbattina") vardı. Bu çizme, köle ve dostlarına böyle düşük bir kökenden bu kadar yüksek bir makama tamamen sultanın bağışlayıcılığı ve iyiliği sayesinde yükselmekten utanılacak bir şey olmadığını göstermek
237 için orada asılıydı. /

Bu Türkler bir insana soyluluğuna, konumuna ve koşullarına göre saygı gösterir. Sultanın elini öpmeye gittiklerinde, ayakkabılarını ("pasmacchi") girişte çıkarmak zorundadırlar. Korumalardan ikisi sonra bunların ellerinden tutar, sonra da saygıyla halıyı öperler. Ardından sultan elini ya da ayağını öptürmesi için ziyaretçinin yanına getirilmesini işaret eder. Tüm bu ayrıntılar dilekçe sahibinin rütbesi ve itibarıyla belirlenir. Bizdeki gibi, bir beyefendinin diğerine ya da bir gencin yaşlıya boyun eğdiğinin veya saygı duyduğunun belirtisi olarak sarıklarını, başlıklarını çıkarmak görenekleri değildir. Şapkaları başlarında eğilerek sultanı selamlarlar. Oturmalarına izin verilir veya verilmez. Sultanın elini öpmeye giderseniz hediyeler götürmelisiniz. Ayrılırken size bir giysi ("casacca") veya at yahut başka bir hediye verilir. Ardından, biri size sokulup şunu der: "Dostum, hünkâr sana yaklaşık 100 duka değerinde bir hediye verdi." Sonra bu hediyeyi sizden son kuruşuna dek satın almayı teklif eder. Böylesi bir olayın yabancı elçilerin başına geldiğini biliyorum. Kısaca söylersek, Azrail'in can peşinde olması gibi, burada da insanlar para peşinde. Bir beye, ne denli küçük olursa olsun bir istekle giderseniz, hediyesiz hiçbir şey elde edemezsiniz. Soylu birinin elini öpmeye giderseniz, elinin dışını, daha saygın biriyseniz avuç içini öpmenize izin verilir. Genellikle oturmanıza izin verilir. Eğer beyle eşit rütbedenseniz bir terzi gibi bağdaş kurarak otursunuz. Ev sahibiniz büyük bir beyse ve onu onurlandırmak isterseniz, sizden yüksek konumdaki bir beyi onurlandırmanın geleneksel yolu olduğu için ayak tabanınız ve topuklarınız üzerinde çömelin.

Dünyadaki en rahatına düşkün erkekler [Türk erkekleri]dir. Töreleri
238 çoğalmayı özendirdiğinden birçok kadına sahiptirler. / Ne ki, çok sayıda

erkekle de cinsi münasebet kurarlar. Muhammed'in cinsel sapkınlığı yasaklamış, bundan suçlu bulunanların taşlanmasını öğütlemiş olmasına rağmen, bu günah Tanrı veya insan korkusu olmaksızın yaygın biçimde ve uluorta işlenir.

Evlilikle ilgili konularda naip önemli bir vekilidir. Evlenme iznini kadı verir. Ancak iki taraf da ne yapıp edip naibe belirli bir miktar para vermelidir. Bunu yapmazlarsa, naip birini veya her ikisini de zinadan cezalandırabilir. Eğer bir Hıristiyan bir Türk kadınla cinsel ilişki içinde yakalanırsa, ya kırbaçlanır ya da Müslüman olmaya zorlanır. Bu cezadan kaçmak için 500, 1.000, hatta 2.000 duka ödemiş kişiler tanıdım. Eğer bir Hıristiyan ya da Türk erkek, evli olmadığı bir kadınla yatakta yakalanırsa, başında bağırsaklar, elinde de hayvanın kuyruğuyla bir eşeğe ters bindirilerek şehirde gezdirilir. Bu duruma düşmüş zengin bir adam bu cezadan ve ayıptan 1.500 duka ödeyerek kurtulur. Ama naip bir adamı bir çocukla yakalarsa, adam yalnızca beş akçeyle cezalandırılır. Tüm Türkiye'de cinsel sapkınlığın bu utanç verici günahı işte böylece yaygınlaştı. Kadınlar bol parfüm kullanarak kendilerini erkekler için baştan çıkarıcı, çekici hale getirirler. Erkeklerse, Hindistan ve Suriye'den getirilen türlü türlü şekerlemeler yiyerek kendilerini cinsel yönden daha etkin hale getirirler ve birçok çocuk yaparlar. Kırk oğlu ve kızı olan bir terzi gördüğümü hatırlıyorum. Eğer veba yaygın olmasaydı daha çok çocuğu olurdu. Bu yörelerde veba çok yaygındır. Ama Türkler iyi olsun kötü olsun kaderin kaçınılmaz olduğuna inandıklarından bulaşıcı hastalıklara karşı hiçbir önlem almazlar. Yazları, aileleriyle yayla ("Iaila") dedikleri, temiz havada daha serbestçe yaşayabildikleri dağlık bölgelere çıkarlar. / Orada içine dağ buzu koydukları ferahlatıcı yoğurt 239
("Iugurth") ve kaymak ("caimac") adı verilen içecekler içerler.

[Dinleri Üzerine]

Kiliselerini [camilerini] aşağı yukarı kare biçiminde yaparlar. Ancak bizimkiler gibi mihrapları yoktur. Yerde ibadet ederler. Binaları doğuya değil güneye bakar. Fazla sayıda ibadethaneleri yoktur. İmamları ("Thalassumano")[39] dinsel ibadetlerine yıkanmış [aptes almış] olarak katı-

39 "Thalasumani" (*Danişmendler*): yukarıya bkz. n. 6.

lır, seccade dedikleri özel işlemeli bir halı üzerine yalın ayak basarlar. Dua etmek ve halıyı öpmek için yere eğilirler. Namazlarına başlamadan önce hepsi yıkanır; böylece günahlarından arındıklarına, imamlarının ardından ezberden okudukları duaları Tanrı'nın duyduğuna inanırlar. Resim, ikona ya da heykelcik bulundurmazlar. Kiliselerinin [camilerinin] duvarları düz beyazdır, duvarlarında kandiller asılıdır. İbadethanelerinin kuleleri yuvarlaktır ama çanları yoktur. Kırsal bölgelerdeki kimi ayrıcalıklı kiliseler hariç Hıristiyanların çan çalmasına da izin vermezler. Kulelerinin tepesinde bizimkiler gibi haç değil hilal bulunur. Müezzin sabahtan akşama beş kez ezan okur. Bu ezan çok uzaklardan duyulabilir. Daima Hıristiyanlar arasında ayrılık çıkması için dua ederler. İmamlarının bu bakımdan etkili olduğu ne yazık ki görülmektedir.

Türkler inançlarına sıkı sıkıya bağlıdır. Yılda iki kez oruç ("Rusi")
240 tutarlar. Her biri bir ay devam eder. / Bu dönemde, açlığa ve susuzluğa sabırla katlanarak gün doğumundan batımına hiçbir şey yemeden içmeden, akşam gökyüzünde ilk yıldız belirinceye dek sebatla oruç tutarlar. Sonra oruçlarını bozar, hep yapageldikleri gibi etle diğer yiyecekleri yerler. Yalnızca şarap içmemekle kalmazlar, şarabın satıldığı yerlerden de uzak dururlar. Oruç ayında biri sarhoş yakalanırsa, ağır biçimde cezalandırılır. Paskalyaları ("Pascha") büyük neşe ve görkemle kutlanır. Bayram ("Barian") denen oruçlarından ilkini, kanunları gereği genelde herkes tutar. Arkasından gelen ikincisine Hacılar Bayramı ("Chazilarbarian") denir. Bu bayramı tüm imamlar, seyyidler ("Seiti") [Muhammed'in soyundan gelenler] ve hacılar ("Chazi"), yani Muhammed'in mezarını ziyaret etmiş, orada günahlarından büsbütün arınmış kişiler yani tüm dindarlar kutlar. Hacıların yaşamlarının geri kalan kısmında Küçük Bayram ("Churzuchu Barian") süresince oruç tutmaları gerekmektedir. Bunlar, bizdeki Kudüs hacılarına karşılık gelir. Peygamberlerinin mezarının bulunduğu Mekke'de altın, mücevher, ipek, köle gibi değerli malların satın alınabildiği kapalı bir çarşı, yani bedesten ("Bazestan") vardır. Hacıların çoğu dürüst insanlar oldukları için varlıklı Türkler orada mallarını emanet bırakabilir. Kefaret ödemelerinin yanı sıra, hac yolculukları boyunca özellikle susuzluktan büyük sıkıntılar da çektikleri için onlara çok saygı duyulur. Devenin susuzluğa

dayanıklılığı nedeniyle o çöllerde deveye binerler. Kudüs'teki Süleyman Tapınağı'nı ve İsa'nın doğduğu Beytüllahim'i gezmezlerse hac yolculukları tamamlanmış sayılmaz. Evlerine döndüklerinde, büyük saygıyla, törenle karşılanırlar ve neredeyse bütün dükkânlar kapalıdır. / Çoğu kez yalnızca 241
seyyidlerin giydiği başlığa benzer beyaz takke giyerler ("fazuoli").

Çoğu inançları uğruna içtenlikle hacca giderken, diğer pek çoğu sadece çalım satmak için gittiğinden sayıları fazladır. Beşi camide, ikisi evde olmak üzere günde yedi kez namaz kılarak inançlarına genellikle tutkuyla bağlı kalırlar. Hıristiyanlardan daha çok ibadet ederler. Töreleri bir Yahudi veya Hıristiyan'ın, Muhammed'in dinini ilgilendiren herhangi bir konu hakkında konuşmasını yasaklar. Ne ki, bir Hıristiyan'ı kendi inançlarına geçirmeye hep heveslidirler. Bu amaçla, bir Hıristiyan'ın cezalandırılması ve zorla din değiştirtilmesi veya şehit edilmesiyle sonuçlanan kadıya yanlış ifade vermek de dahil olmak üzere, çeşit çeşit yöntemler kullanırlar. Böyleyken, bir Yahudinin Müslüman olmasını yasaklarlar ve Hıristiyanlığa kendilerininkinden sonraki en iyi, en gerçek inanç gözüyle bakarlar.

124.000 peygamberleri vardır. Bunlar arasında Aziz Petros, Aziz Pavlos ve diğer tüm havarilerin yanı sıra, Hıristiyan azizlerin pek çoğuyla Aziz Georgios gibi savaşçı azizler de yer alır. Muhammed'le yiyip içmemiş hiçbir Hıristiyan azizin bulunmadığını, efendimiz ve kurtarıcımız İsa Peygamberimizin Tanrı'nın oğlu veya kendisi olmadığını çünkü Tanrı'nın çocuk sahibi olmadığını söylerler. Meryem Ana'nın bir bakire olduğuna inanırlar. Bir zamanlar Selanik'te bir Yahudiyi dine küfrettiği gerekçesiyle dövülürken görmüştüm. / Yahudilerin İsa'yı değil yerine başka birini çarmıha gerdiğini, 242
ayrıca İsa'nın, beraberindeki Muhammed'le insanlığı yargılamak üzere geri geleceğini, tüm mümin Müslümanların kutsananlar arasına yerleştirileceğini söylerler. Yüce Tanrı'ya saygısızlık eden bir kâfir 100 kırbaçla cezalandırılır; Muhammed'e veya peygamberlerinden birine saygısızlık ederse idam edilir. Çünkü töreleri, Tanrı'nın kolunun uzun olduğunu ve kâfirleri kolaylıkla cezalandırabileceğini, oysa incitilmiş ya da küfredilmiş kimsesiz bir peygamberin, kabahatliyi öldürerek kollanması gerektiğini söyler. Eğer kabahatli bir Hıristiyan ise ve kabahatinden ötürü tövbe ederse bağışlanabilir; ama Türk ise ölümden başka çaresi yoktur. Kadınların cennete gitmesini kabul

etmezler. Sadece kutsal bir yaşam sürmüş kadınların ruhlarının ne iyilik ne de kötülük görecekleri belirli bir yere gittiğini, ahlaksız bir yaşam sürdürmüş olanlarınsa sonsuz ateşe atıldıklarını söylerler. Cennetlerini akıl almaz keyifler, hazlarla dolu bir yer olarak betimlerler. Orada her erkek, hak ettiğine bağlı olarak Tanrı'nın ona ayırdığı bakirelerden dilediği kadarına sahip olacakmış. Hıristiyan rahiplerin ve rahibelerin, bereketli ol, çoğal tanrısal ilkesine burun kıvırdığını savunurlar. Tüm Türkler, bu amaçla, geçindirebilecekleri kadar çok sayıda kadınla evlenirler. Her zaman birini boşayıp diğerini alabilirler. Ancak boşanılan kadın çeyizi üzerinde yasal hakka sahiptir.

Türkler ellerini, ayaklarını, boyunlarını, bahsetmeye utandığım edep yerleri de dahil bütün bedenlerini yıkamaya özen gösterir. Hıristiyan ülkelerdeyken, kafeslerde gördükleri kuşları eğer mümkünse serbest bırakmayı ve çok iyiliksever oldukları için bizimkilerden farklı küçük sevaplar işlemeyi severler. Yolcuların ücretsiz konaklayabileceği kervansaray ("charvassara") denen sayısız hanları vardır. Irmaklar üzerine birçok köprü kurarlar. Ayrıca, ister yoksul veya zengin, ister Hıristiyan, Yahudi veya Türk olsun sağlıklı
243 kimselerin bile üç gün kalıp yiyip içebileceği hastaneleri vardır. /

Rumeli'deki ("Grecia") camiler ve hastaneler arasında, Mehmed'in Konstantinopolis'te yaptırdığı, yakınında türbesi bulunan yapı muhteşemdir. Hastane Hıristiyanlara, Yahudilere, Türklere, kısacası herkese açıktır. Hekimler hastaları ücretsiz muayene eder. Günde üç kez de yemek verilir. Seçkin tabakadan insanların, diğer önemli kimselerin burada konakladığına, atlarına bakıldığına tanık oldum. On dört tıp öğrencisi var. Bunlar, iyi ücret verilen hocalarından eğitim alırlar. Bu göz kamaştırıcı imaretten ("marath") sorumlu görevliye mütevelli (mutevoli") denmektedir. Bir başka mükemmel imaretin yapımına Bayezid başlamış ancak [binayı] Selim tamamlamıştı. Süleyman'ın yaptırmakta olduğu, bunların en görkemlisidir [daha doğrusu olacaktır]. Türkler yediden yetmişe bu çeşit hayır işlerine biz
244 Hıristiyanlardan daha çok girişir. /

Muhammed hiç kimsenin yedi yıldan fazla köle tutulmamasını emrettiğinden hizmetçilerine bizden daha iyi davranırlar. Bu emre uymayan pek az kişi vardır. Eğer birinin köle kadından çocuğu olursa, kadın azat edilir; oğluysa, tıpkı diğerleri gibi onun mirasçısı olur.

Muhammed'in soyundan geldiklerini savunanlara seyyid ("seiti") denir ve bunlara kutsal gözüyle bakılır. Seyyide vuranın eli kesilir. Ama kabahatli bir Hıristiyan ise, bağışlanma umudu olmadan doğrudan alevlerin içine atılır. Eğer seyyid bir suç işlerse, dövülemez ya da idam edilemez. Genellikle ülkeden sürülür ya da ölünceye kadar hapsedilir. Türkiye'de kadınların tanıklığı, eğer bir seyyidin kızı değilse geçersiz sayılır. Eğer seyyid kızıysa, bir Hıristiyan erkeğin tanıklığı karşısında bile sözü geçerli kabul edilir ve inanılır. Bu seyyidler başkalarından ayırt edilebilmeleri için yeşil veya beyaz kumaştan sarık bağlarlar. Kötü ruhlu ve suçlu kimselerdir. Sürekli eziyet ettikleri Hıristiyanları kışkırtıp kendilerine düşman etmek için hep fırsat kollarlar. Selim zamanında durum bu denli kötü değildi, seyyidlerin çoğu sürülmüştü. Ama Süleyman tahta geçtikten sonra Hıristiyanlara alabildiğine düşmanca yaklaştığından, durum daha da kötüleşti.

Kadılar ülkenin yargıçları, güç sahibi görevlileridir. İmamlara ("Thalasumani") benzerler; yukarıda belirttiğim gibi kazasker ("cadilescher") rütbesine kadar yükseltilebilirler. Her kadının küçük kadı anlamında "parachadi"adı verilen bir yardımcısı vardır. Kadılar sultanın temsilcileridir ve onlara yüksek yargı yetkileriyle Tanrı'nın cübbesini giymiş Muhammed'in yeryüzündeki temsilcileri gözüyle bakılır, büyük saygı gösterilir. / Yüksek 245
görevine karşın hiçbir sancakbeyi, kadının izni olmadan kimseyi ölüme mahkûm edemez. İmparatorluğun her vilayetinde bir tane bulunur. Yine her vilayette, suçluyu yakalayan, ona işkenceyle suçunu itiraf ettiren bir subaşı vardır. Bu subaşı, daha sonra suçluyu yargılaması için kadının önüne getirir. İdama mahkûm edilirse, infazını subaşı gerçekleştirir.[40] Kadı hukuki anlaşmazlıklarda karar verir, acele görülen davaları yönetir; öyle ki, bir dava üç saatten daha kısa bir sürede görülüp karara bağlanabilir. Cinayet davalarında kadı, katili kurbanın birinci dereceden akrabasına teslim etmeye karar verebilir, bu akrabası, para cezasını ödemesi karşılığında katilin serbest bırakılmasına ya da karar verilen yöntemle idam edilmesine karar verebilir. Karşılaştığım bir davada, oğlunun katilini yakalamış bir kadın, suçlunun sadece işkenceyle öldürülmesinden hoşnut kalmayarak adamın kalbini söküp çıkarmış, sonra da yemişti. Kadı silah taşımayı yasak-

40 *Subaşi*: L. s. 103, 219–20.

lar. Ancak biri bir başkasına kılıç çekerse, kadı kılıcı çekenin bedenine ve etine hançerler saplatılmasına ve öylece saplı halde gezdirilmesine karar verebilir. Eğer biri bir başkasına vurup kan akmasına yol açarsa ya da bu ikisi kavgada birbirinin burnunu yahut gözlerini yaralarsa, kılıçlarını çekmezler. Korkak olduklarından değil sultandan ölümüne korktuklarından. Eğer biri kavgada öldürülürse ki sarhoş değillerse nadiren yaşanır, çevredekiler katili tutuklayıp teslim etmek, onu yakalayamazlarsa, kurbanın en yakın akrabasına kan parası olarak 24.000 akçe ödemek zorundadır. Kadı ayrıca piyasa fiyatının üstünde mal satanları da mahkûm etme yetkisine sahiptir. Bu konuda kendisine muhtesip ("murthasup") adı verilen görevli yardım eder. Muhtesip adamlarıyla çarşı ve pazarlarda devriye gezer, ekmeğin, etin ve daha başka ürünlerin ağırlıklarını, ölçülerini denetler, doğru fiyatlarla mal satılması iznini verir. Kusurlular kadıya bildirilir. Muhtesip kusurluyu dövme veya burnunu kesme cezasını yerine getirir. Bir diğer kadı vekili daha önce sözünü ettiğimiz naiptir. Naip zina yaparken yakalanan erkeği veya kadını cezalandırır.[41] Bir başka yardımcı, geceleri fenersiz görülen kişileri yakalayan subaşıdır ("casasso"). Ancak subaşı bunları yalnızca kadının
246 kararıyla cezalandırabilir. /

Özet olarak bu kadılar tam denetime sahiptir. Saygınlıkları yüksektir. Mehmed zamanında daha da yüksekti. Ne var ki, Bayezid'in hükümdarlığının dördüncü yılında, yetkilerinin bir ölçüde kısıtlanmasına yol açan bir olay yaşandı. Bunun sonucunda da, kadılar, saray erkânı ve saraydan maaş alan kimseler üzerindeki yargı yetkilerini kaybetti. Konstantinopolis'te her zaman mülazim ("manzul") diye bilinen pek çok sancakbeyi bulunur. Bunlar saraya tayin edilmiş ve başka yerlere atanmayı bekleyen eyalet valileridir. Tam kadro köle ve hizmetçileri vardır. Sonraki atamalarını beklerken, fiyatları, ağırlıkları ve ölçüleri denetleyen muhtesip görevine getirilebilirler. Böyle göreve getirilenlerden biri de Ahmed Bey isimli sancakbeyiydi. Muhtesip olarak görevi sırasında tahıl yüklü bir gemi geldi. Ahmed, geminin tahılını belli koşullarla satmasına izin verdi. "Chiermastogli" adlı kadı bu koşulları beğenmeyerek muhtesibe kızmıştı. Ahmed'i çağırıp başına buyruk hareket etmesine karşılık olarak ona dayak cezası verdi. Ne ki,

41 *Muhtesib* ve *naip*: L. s. 218, 219.

bu cezayı yerine getirmek için görevlendirilenler, Ahmed'in yüksek rütbesine duydukları saygıdan ötürü emre itaat etmeyi reddetti. Öfkelenen kadı, ayakkabısını çıkarıp Ahmed'in yüzüne vurdu. Ahmed şunu haykırdı: "Seni budala danişmend ("thalassuman"), yıllarca hizmet vermiş şerefli bir komutanım ben!" Kadıyı sakalından yakalayıp öyle silkeledi ki, sakalın çoğu elinde kaldı. Eğer Ahmed'in arkadaşı olan paşalar çevrede bulunmasaydı işler daha kötüye gidebilirdi. Kadı [olayı] sultana şikâyet etmeye gittiyse de, paşalar tanıklık edecek kimse bulunmamasını sağladı. Kadıyı görevinden alan sultan, bugün de yürürlükte olan bir ferman yayınladı. Buna göre, artık hiçbir kadı "kapı"nın, yani saray halkının üzerinde yargı gücüne sahip olmayacaktı. Sadece paşaların buna yetkisi vardı.

Eyaletlerde tımarlılar ile subaşı arasındaki anlaşmazlıkları sancakbeyi karara bağlar. / Konstantinopolis'te yargı gücü ağaların elindedir. En itibarlı kadılıklar Konstantinopolis, Bursa, Edirne ve Gelibolu kadılıklarıdır.

[DİN]

Türklerin başlıca dört tarikatı şunlardır: Kalenderiye ("Chalenderi" [gezgin dervişler]), Divani, Şeyhi ("Isechi"), Torlak ("Torlacchi").[42]

Kalenderiye tarikatından kalenderler saç sakal uzatır. Çuval beziyle veya bir çeşit pelerinle dolaşırlar. Bazılarının üstünde, yünü dışta bulunan koyun postu bulunur. Cinsel hazlardan ("lussuria") kaçınırlar. Kulaklarını deldirip demir küpeler takarlar. Cinsel ilişkiyi engellemek için cinsel organları da küpelidir. Boyunlarına ve kollarına demir zincirler takarlar. Çok saygı duyulup değer verilen bu dervişlere, diğerlerinden daha kutsal gözle bakılır.

Divaniler de benzer elbiseler giyer ama bunların cinsel organlarında küpe yoktur. İlahiler okuyarak dolaşır, herkesten sadaka isterler.

Dervişlerin veya bu dindar kimselerin çoğu alt tabakadandır. Bir diğer tür derviş, Şeyhilerdir ("Seichi"). Başları traşlı bu dervişler yün sarık giyer, sancaklarla dolaşıp sadaka isterler. Bazıları kulaklarına gümüş küpeler takar. Bunlara da büyük saygı duyulur.

42 Kalenderler gezici dervişlerdi. Şeyhiler ("Isachi" veya "Seichi") Şeyh Bedreddin'in müritleri anlamına gelebilir. "Torlacchi," Torlak Kemal'in ("Misithorlac") yandaşlarıydı. "Divani," "Mevlevi"nin bir yanlış yorumlaması olabilir. İnalcık, *Ottoman Empire*, s. 190.

Torlaklar sayıları en fazla olan dervişlerdir. Görece yeni olan bu tarikat, Kurtarıcımız İsa Peygamber'in Tanrı olduğunu öğütlediği için canlı canlı derisi yüzülen "Misithorlac" [Torlak Kemal] tarafından yaklaşık 120 yıl önce kurulmuştur. Edep yerlerini örten bir post dışında çıplak dolaşırlar. Ama yine bir postla omuzlarını örtenlere de rastlanır. Çoğu, beyaz keçeden bir pelerin taşır. Çıplak dolaşmalarının sonucu olarak, kışları soğuktan çok acı çekerler. Tekkelerindeki demir sobalarla ısınırlar. Saçları ve sakalları tıraşlıdır. Bizim keşişler gibi, çeşitli cemaatler veya dergâhlarda yaşarlar. Gelgelelim ahlaksız, kötücül kimselerdir. Cinayete ve cinsel sapıklığa yatkındırlar, insanların sokaklarda öldürülmesinden yanadırlar. Bir keresinde, içlerinden biri sultanı öldürmeye kalkışmıştı. Suikast girişimi, Bayezid C[h] imara'ya [Arnavutluk'ta Himara] saldırmaya giderken gerçekleştirildi. Bir derviş elindeki bıçakla sokak ortasında Bayezid'in atını bıçakladı. Paşalardan biri onu bir değnekle yere indirdi. Bayezid bunun üzerine bu dervişlerin tüm imparatorluk topraklarında yasaklanmasını emretti. Ama Selim
248 bu dervişlerin / Bayezid zamanında yeterince cezalandırıldığına karar verdi. Dervişlerden bazıları siperli beyaz başlık giyer. Çoğu başlık giymez. Kimileriyse, küçük bir bere giyer. Genelde, kurbanlarını aynayla dürtüp kendilerini ve ruhlarını gözden geçirmelerini öğütleyerek Hıristiyanlardan, Yahudilerden ve Türklerden alabildiğine küstahça sadaka dilenirler. Size bir domates veya kavun verip karşılığında bir akçe istemeyi alışkanlık edinmişlerdir. Bellerinde kemerlerinde bir baltayla sokaklarda dolaşırlar. Bazıları gün boyunca eşeklere biner, akşam oldu mu da bu hayvanlarla cinsel ilişkiye girer. Türkler, görenekleri kendi paralarıyla satın aldıkları her şeye dilediklerini yapmaya izin verdiği için bunu yakışıksız bulmaz. Buna, satın aldıkları köleleri öldürme hakkı da dâhildir. Dervişleri ne denli hayvaniyse, o denli kutsal olduklarına inanır gibiler. Dervişlerden biri bir eşek buldu. Sokağın köşesine götürüp onunla ilişkiye girdi. Sonra sanki bir fahişeye ödeme yapıyormuşçasına kuyruğuna iki akçe bağladı. Eğer biri buna itiraz ederse, kendini savunması aldığı zevkin karşılığını kendi parasıyla ödediği şeklinde olurdu. Bu dindarların bazıları, yıllarca Tanrı'ya adadıkları hizmetlerine bir fiyat biçerler ve bunu maliyetini düşünmeden sevine sevine satın alacak bir alıcı bulurlar.

[Evlilik]

Bir Türk erkek, bir kadınla evlendiği zaman, başlık parası için yapacağı teklif konusunda karısının ana babasıyla anlaşmaya varılmak zorundadır. Bu gelenek bizimkinin tam tersidir. Evlenecek erkek zenginse, 2.000, 3.000 veya 6.000 duka; yoksulsa 25, 30 veya 100 duka teklif eder. Başlık parasının yanında, kadın için yataklar, battaniyeler, giysiler, ev mobilyası da kadının babasına teslim edilmelidir. Kadın soylu birinin karısı olacaksa, bunlara mücevherler, küpeler, gerdanlıklar ve benzerleri eklenir. Kadının, kocasına çeyiz verme zorunluluğu yoktur. / Yine de çoğu kez verir. 249
Düğün günü bu çeyiz kocasının evine götürülür. Camide yapılmasa da, evlilik şu şekilde gerçekleştirilir. Güvey, bir sağdıç ("sagdiz") seçer. Bunun görevi, yüzükleri almak, meşaleler temin etmek, çalgıcıların ve türlü türlü çalgılar eşliğinde dans edip şarkı söyleyerek etkinliği şenlendiren, neşe kazandıran kadınların bahşişini ödemektir. Hazırlıklar düğünden sekiz gün önce başlar. Nişanlılar, kimse kendilerini göremesin diye yüzlerini örterler. Düğüne üç ya da dört gün kala damatla sağdıcı, konukları davet eder. Konuklar hediyelerini getirir. Düğünden bir gün önce ise, kadının annesi kızının saçlarına yağ sürer; saçlarına, el tırnaklarına ve ayaklarına kına yakar. Ücreti ödenmiş kadı vekili naibin de uygun bulduğu, birlikte kararlaştırılan bir günde kadıya uygun armağanlar gönderirler. Karşılıklı sözler verildikten sonra kadı gerekli belgeyi hazırlar. Bu belgeye "cozetto" denmektedir. Sağdıç daha sonra davul zurna eşliğinde gelinin evine gider. Yapılan karşılamanın ardından, ana babası gelini sağdıca teslim eder. Sağdıç at sırtındaki gelini bir örtüyle gizleyerek gelin alayıyla götürür. / 250
Daha sonra danslar, gösteriler eşliğinde ziyafet verilir. Konuklar ayrılınca, sağdıç gelini yatak odasının kapısına bırakır. Orada damat, gelinden, yüzünü örten peçeyi kaldırmasını ister. Gelin reddeder. Bunun üzerine biçare adam gelinin yüzünü zorla açmak zorunda kalır ki bunu seve seve yapar. Çünkü onlar şehvet düşkünü kimselerdir. Gelin başlık parasına ek olarak, damat kendisine bir miktar para ödemeyi kabul edinceye kadar onun eşi olmaya yanaşmaz. Sağdıç bunu ertesi sabah duyurur. Evlilik böylece tamamlandıktan sonra konuklar toplanır, güveyin ve sağdıcın ardınca bir meydana ("meidam") giderler. Burada at yarışı düzenlenir. Türklerin

böyle şölen ve törenleri sadece evlilik ve sünnet düğünleriyle kutladıkları
251 iki bayrama özgüdür. /

Bir Türk karısını boşamakta serbesttir. Ne ki, kadın kendi çeyizinin yanı sıra, erkeğin ona armağan ettiği çeyizi de elinde tutabilir ya da bunların nakit değerini alabilir... Ayrıca bir erkek, sağ ya da ölmüş olsun eski karısının kız kardeşiyle evlenmekte de serbesttir. Ama ilk evlendiği yaşça daha küçükse, onun ablasıyla evlenemez... Daha önce dile getirdiğimiz gibi Türk erkekleri, diledikleri kadar çok kadınla evlenebilir. Eğer kölelerden doğmuş çocukları varsa, bunlar da diğerleri gibi mirasının vârisleri olur, kendi paylarını alırlar.

[Cenazeler ve Cenaze Törenleri]

Mezarlarını ölümlerinden çok önce hazırlarlar. Ekilmemiş topraklarda, birbirlerinden ayrı gömülmeyi yeğlerler. Bizim gibi, onlar da mezarlıkları için birbiri ardı sıra uzanan mezarları görebileceğiniz araziler ayırmışlardır. Cenaze birçok imam ("Thalassumani") eşliğinde mezara getirilir. Hıristiyanların usulüne aykırı olarak, Yahudilerde olduğu gibi başı ön tarafa gelecek şekilde taşınır. İmamlar yürürken şunu okur: "Allah birdir ve Muhammed onun peygamberidir." Ölenin yakın akrabası tabutu takip eder. Matem elbiseleri giymek ya da peçe takmak yerine, Ermenilerin giydiği gibi beyaz şeritli başlıklar giyerler. Kimi zaman atlarını "Saisma" adı verilen bir tür örtüyle örterler. Eğer ölen kişi ünlü bir beyse, onun nişanları, silahları ve sancaklarıyla geçit töreni düzenlerler. Sokak boyunca kişneyerek gitmeleri için atların burun deliklerine bir şeyler tıkarlar. Bununla, atların da yas tuttuklarını göstermek isterler. Önemli bir adamsa mezarının başına çınar ağacı diker, çiçekler ekerler. Daha yoksulca insanlar, yukarıda değinilen mezarlıklarda gömülür. Bunların mezarları, başucuna dikilen ve üzerine Türk [Arap] harflerinin kazındığı mermerden bir mezar taşıyla işaretlenir. Bazı mezarların üzerleri alınlıklarla örtülmüştür. Sultanların, paşaların ve örneğin camiler, hastaneler yaptırmış daha başka önemli kimselerin mezarları ise, hayır amacıyla yaptırdıkları binaların yanlarındaki türbelerde veya mabetlerdedir. Sanki hâlâ yaşıyorlarmış gibi, [sandukalarının üzerindeki] cüppeleri, sarıkları her gün değiştirilir. Üzerlerine türlü

türlü mevsim çiçekleri bırakılır. Yas elbiselerini uzun süreliğine giymezler. Ana babalar ve yakın dostlar için genellikle yaklaşık sekiz gün, ünlü kimseler için üç gün yas tutarlar. / Böyleyken, ölenin akrabaları, özellikle de 252
annesi, kız kardeşleri ve karısı, mezarını arkadaşları ve tanıdıkları eşliğinde ziyaret etmeyi sürdürür, kendi ağıtlarını yakarlar.

III

252-60 [Bu bölüm, İran'ın iki (Safevi) kralının, I. İsmail'le ("Sah Ismael") daha çok "Sophi" olarak bilinen oğlu Tahmasp'ın ("Sac Tamas") gelenekleriyle savaşlarının kısaca aktarımıdır. Karışık olduğu kadar kafa karıştırıcı bir parçadır. Spandunis, bunun çoğunu, İbrahim Paşa'yla Halep'te 1533'te buluşmuş bir molladan ("mola") Venedik'te elde ettiğini ileri sürmektedir. Çalışmasını "içinde bulunduğumuz 1538 yılında" bitirmekte olduğunu ve
258 (babası İsmail'in yerine 1524'te tahta geçen) Tahmasp'ın, hayatının yirmi yedinci yılında bulunduğunu doğrulamaktadır. Spandunis, ayrıca Türkler bir derebeylik sistemine sahip olmadığı için, onlardan çok Hıristiyanlara benzeyen İran ordusunun ve toplumunun "feodal" yapısını yorumlamakta-
259 dır. "Yegâne örnek Selim'den Argos'u yurtluk olarak almış Ahmed Paşa'nın durumudur. Ahmed'in ayaklanmasından sonra, Süleyman, yurtluğu İbrahim Paşa'ya miras bırakılabilecek bir mülk olarak devretti; ama İbrahim ölünce, başka kimseye verilmedi." Böyleyken, İran'da, miras bırakılabilen feodal mülkiyet sahibi pek çok derebeyi vardır. Bunlara "Turcomani" [Türkmen] denmektedir.

Bölüm, Süleyman'ın Tebriz'le Bağdat'ı ele geçirmesi, İran'ın Tebriz'i geçici olarak geri almasını kısaca aktarmakla sonlanır. Buysa, önceki metinde 196-7. sayfaların bir tekrarından ibarettir.]

IV

[Spandunis verdiği bilgilerinin doğruluğunu savunurken, Almanya 261
ve Polonya'nın yanı sıra daha başka yerlerde ortaya çıkan kaynaklara bel bağlamış diğer yazarlara ait yapıtların aksine, kendi çalışmasını Türkçe kaynaklara ("annali di Turchi") dayandırmasını önemsemektedir. Bunlar, (Süleyman'a kadar ve o da dahil olmak üzere) art arda gelen sultanların sayısını, olduğundan fazla göstermektedir. Oysa Türk tarihçiler sadece on sultanı listelemektedir. Ayrıca, Rumeli'ye geçen ilk Türk imparatorunun I. Murad ("Amurath") olduklarını belirtirler. Gerçekte, onun babası Orhan'dı. "Atinalı" Laonikos Halkokondyles'in görgü tanığı olarak anlattığı (1444'teki) Varna Savaşının hikâyesinden söz etmektedir. Oysa bu bir uydurmadır. Halkokondyles'in, II. Murad'ın bir kâtibi olduğu ifadesine inanacak kimse de bulunmaz. Kimilerince ileri sürülen, Sigismond'un yenilgisinden söz etmediği eleştirisine de karşı çıkar. Öyle yapmamasının nedeni, "annali di Turchi"nin söz konusu olaya yer vermemiş olmasıdır. Spandunis, diğer yazarları Osmanlı devletinin gelir miktarını yanlış anlatmakla suçlamaktadır.

Son olarak da, yaşam uğraşı olarak yazarlık yapmadığı için savruk yazımından dolayı özür dilemektedir. Sadece temel olguları genel kavramlarla kaydetmek için elinden geleni yapmıştı.]

KAYNAKÇA

I- BİRİNCİL KAYNAKLAR

A- Yunanca

[Gy. Moravsik, *Byzantinoturcica*, 3. bs, 2 cilt, I: *Die Byzantinischen Quellen der Geschichte der Türkvölker*, II: *Sprachreste der Türkvölker in den Byzantinischen Quellen* (Berlin ve Leiden, 1983).

Chalkokondyles, Laonikos, *Histories*, ed. E. Darkó, *Laonici Chalcocondylae Historiarum Demonstrationes*, 2 cilt (Budapeşte, 1922-7); ed. I. Bekker (*CSHB*, 1843). İngilizce çeviri ve yorumlar (I-III. Kitaplar) N. Nicoloudis (Historical Monographs 16: Atina, 1996).

Chronica Byzantina breviora: *Die Byzantinischen Kleinchroniken*, ed. P. Schreiner, 3 cilt, (*CFHB*, xii/1-3 Viyana, 1975-9)' [Kısa Kronikler, 15. ila 16. yüzyıllardaki olayların pek çoğuna ve Türk fetihlerine yönelik önemli kronolojik notlar, bilgiler sağlamaktadır.]

Chronicle of the Turkish Sultans. Χρονικὸν περὶ τῶν Τούρκων Σουλτάνων, ed. G. T. Zoras (Atina, 1958); Elizabeth A. Zachariadou, 'Τὸ Χρονικὸ τῶν Τούρκων Σουλτάνων (Τού Βαρβεριυού 'Ελληνικού κώδικα III) καί τό 'Ιταλικό τον πρότυπο,' *Hellenika*, ek. 14 (Atina, 1960).

Hellenika, ek 14 (Atina, 1960). [Özgün biçimiyle 1288'den (Osman) 1519'a (I. Selim) uzanmış olsa da, 1371 ila 1512 dönemini kapsayan anonim bir 16. yüzyıl Yunanca kronik. Moravcsik, *Byzantinoturcica*, I, s. 296-7.]

Doukas (Ducas), *Istoria Turco-Bizantină* (1341-1462), ed. V. Grecu (Bükreş, 1958). [Moravcsik, *Bytantinoturcica*, I, s. 247-51.]

Ecthesis Chronica (Εκθεσις Χρονική), ed. S.P. Lambros, *Ecthesis Chronica and Chronicon Athenarum* (Londra, 1902). [(Kimi el yazmalarında) 1391 ila 1517 arasındaki veya (diğerlerinde) 1453'e kadarki politik gelişmeleri anlatan anonim bir 16. yüzyıl Yunanca kronik. İlk kısımlar için yazar Doukas ve Sphrantzes'in tarihlerinden yararlanmış görünmektedir. Konuşma diline dayalı modern Yunancada yazılmış bu çalışma, gerçekte *Historia Politica*'nın daha popüler versiyonudur. Moravcsik, *Byzantinoturcica*, I, s. 251-2.]

Hierax Megas Logothetes, *Chronicle concerning the Empire of the Turks*, ed. C. Sathas, Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη, I (Venedik, 1872), s. 243-68. [Kilisenin başdanışmanı Hierax 16. yüzyıl sonlarında Konstantinopolis'te yaşadı. 743 şiir dizesinde tamamlanmış kroniği, 1300 yılı ile Sultan II. Mehmed'in 1461 yılına kadarki hükümdarlık kesiti arasında kalan dönemi kapsamaktadır. Tek başına tarihsel değeri yoktur. Moravcsik, *Byzantinoturcica*, I, s. 293·]

Histona Politica et Patriarchica Constantinopoleos, ed. I. Bekker (Bonn, 1849), s. 3-77, 78-204· [1399 ila 1520 yılları arasında ve bir ekle de 1570'e kadar Bizans dünyasındaki politik ve kiliseye ait gelişmeleri anlatan anonim bir 16. yüzyıl Yunanca kronik. Patrikhane ile ilgili kısım 1577'de akademisyen Marrin Crusius için Manuel Malaxos tarafından "ortak dile" çevrilmiştir. Politik kısım ise, aynı Crusius için 1578'te Theodosios Zygomalas tarafından çevrilmiştir. Moravcsik, *Byzantinoturcica*, I, s. 296, 412-13·]

Kritoboulos of Imbros, *Critobuli Imbriotae Historiae*, ed. V. Crecu (Bükreş, 1963); ed. D.R. Reinsch (*CFHB*, XXII: Berlin ve New York, 1983). [Kritoboulos, 1451'den 1467 yılına uzanan *Tarihler* çalışmasını hayranlık beslediği Sultan II. Mehmed'e adamıştır. Moravcsik, *Byzantinoturcica*, I, s. 432-5].

Miklosich, F., ve Muller, J., *Acta et Diplomata Graeca medii aevi sacra et profana*, 6 cilt (Viyana, 1860-90).

Nikandros Noukios (Nicander Nucius), Corfu'lu, ed. J.-A. de Foucault, *Nicandre de Corcyre, Voyages* (Paris, 1962).

Pachymeres, George, *Histories*, ed, I. Bekker, 2 cilt (*CSHB*, 1835).

Sphrantzes, George, *Chronicon minus*, ed. V. Grecu, *Georgios Sphrantzes, Memorii 1401-1477. In anexă Pseudo-Phrantzes: Macarie Melissenos, Chronica 1258-1481* (Bükreş, 1966). [II. Manuel ve XI. Constantine imparatorlarına George Sphrantzes devlet adamı ve diplomat olarak hizmet etti. Anıları bu nedenle büyük ölçüde kişisel bilgi ve deneyimlerine dayanmaktadır. Bu anılar, Monemvasia'dan Makarios Melissenos tarafından 1570'lerde (Chronicon maius) gittikçe güvenilirliğinden kaybederek değiştirildi, genişletildi ve devam ettirildi. Moravcsik, *Byzantinoturcica*, I, s. 282-8.]

B- İtalyanca

[A. Pertusi, "I primi studi in Occidente sull" origine e la potenza dei Turchi, *Studi Veneziani*, 12 (1970): 465-552; A. Pertusi, *La Caduta di Costantinopoli*, 2 cilt (Verona, 1976).]

Angiolello, Giovanni Maria, Vicenzalı, *Historia turchesca, 1300-1514*, ed., Donado da Lezze adıyla Ion Ursu (Bükreş, 1909). [Pertusi, "I primi studi," 480-2.]

Barletius, Marinus, *Historia de Vita et Gestis Scanderbegi Epirotarum Principis*, 1. bs (Roma, 1509 veya 1510).

Marini Barletii de obsidione Scodrensi ad Serenissimum Leonardum Laurentanum Aristocratiae Venetae principem (Venedik, 1504). [Sansovino (1654) içinde, s. 300-21. Bkz. F. Pall, "Marino Barlezio," *Mélanges d'histoire generale* içinde, ed. C. Marinescu (Paris, 1938), s. 146-9·]

Bosio, Iacomo, *Dell' Istoria della sacra religione et Illustrissima Militia di San Giovanni Gierosolomitano* (Roma, 1594).

Cambini, Andrea Fiorentino, *Della Origine de' Turchi et imperio delli Othomani* (Florence, 1529). [Sansovino (1654) içinde, s. 141-81.]

Giovio, Paolo (Paulus Iovius), *Commentario de la cose de' Turchi di Paulo Iovio, Vescovo di Nocera, a Carlo Quinto Imperatore Augusto* (Roma, tarih yok ancak 1526 ila 1531 arasında). [Aynı çalışmanın diğer baskıları: Venedik, 1540, 1541. Sansovino (1614) içinde, s. 226-45.]

Turcicarum rerum Commentaus Pauli Jovii episcopi Nucerini ad Carolum V. imperatorem Augustum, ex Italico Latinus factus, Francisco Nigro Bassianate inter prete. Origo Turcici Imperii. Vitae omnium Turcicorum Imperatorum. Ordo et disciplina Turcicae militiae exactissime conscripta, eodem Paulo Iovio autore. Addita est praefatio Philippi Melan[chthon] (Wittenberg, 1137). [Aynı çalışmanın diğer baskıları: Paris, 1538, 1540.]

Predelli, R., ed., *I Libri Commemoriali della Republica di Venetia, Regesti*, 6 cilt (Venedik, 1876-8).

Sagundino, Nicola, *Othomanorum familia seu de Turcarum imperio Historia, N. Secundino autore* (Viyana, 1551). [Pertusi, "I primi studi," 471; Pertusi, *La Caduta*, II, s. 126-41.]

Sansovino, Francesco, *Gl' Annali Turcheschi overo Vite de principi della casa Othomana* (Venedik, 1573).

Historia Universale dell' origine, guerre, et imperio de Turchi (Venedik, 1654):

Trattato di Theodore Spandugino Cantacusino (s, 107-31); Vita di Sach Ismail, et Tamas Re di Persia, chiamato Soffi, di Theodoro Spandugino (s. 132-40); Discorso di Teodoro Spandugino Cantacusino Gentil'homo Costantinopolitano Dall' origine de 'principi Turchi (s. 182-207). [Sansovino'nun en

erken *Annali turcheschi* derlemesi ilk olarak 1560 yılında Venedik'te basıldı, ardından 1654'e dek birçok baskısı yapıldı.]

Sanuto, Marino, *I Diarii*, ed. N. Barozzi, G. Berchet, R. Fulin, F. Stefano, 58 cilt (Venedik, 1879-1903).

Spandounes, Theodore, Theodoro Spandugnino, Patritio Constantinopolitano, De la origine deli Imperatori Ottomani, ordini dela corte, forma del guerregiare loro, religione, rito, et costumi de la natione, ed. C.N. Sathas, Μνημεία Ἑλληνικής Ἱστορίας. *Documents inédits relatifs a l'histoire de la Grece au moyen âge*, IX (Paris, 1890), s. iii-1 (Önsöz), s. 133-261 (metin). [Metnin ilk kısmi basımları: Lucca, 1550, Florence, 1551. Çalışmanın ilk taslağının (1519) Fransızca çevirisi C.H.A. Schefer tarafından yayınlandı. *Petit traicté de l'origine des Turcqz par Théodore Spandouyn Cantacasin.* (Paris, 1896). İlk İtalyanca taslaktan otuz sekiz folyo ise Villain-Gandossi'de basıldı. "La cronaca italiana di Teodoro Spandugino."]

C- Türkçe

[F. Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke* (Leipzig, 1927); A. Bombaci, Storia della letteratura turca (Milano, 1956); V.L. Ménage, "The Beginnings of Ottoman Historiography," *Historians of the Middle East* içinde, ed, B. Lewis ve P.M. Holt (Londra, 1962), s. 168-79.]

Ashik Pasha-zade, *Story of the House of Osman*, ed. F. Giese, *Die altosmanische Chronik des A ikpa azade auf Grund mehrerer und neuentdeckter Handschriften von neueren herausgegeben* (Leipzig, 1929); Alnaca çeviri: R.F. Kreutel, *Vom Hirtenzeit zur Hohen Pforte* (Graz, 1959). [II. Mehmed'in 1481'deki ölümüne kadarki tarihi fikra tarzında, sıklıkla gerçekdışı biçimde işleyen bir anlatı.]

Ibn Kemal Pasha-zade, *Story of the Dynasty of Osman*, ed. S. Turan (Ankara, 1954-7). [Bu öykü başlangıçta 1510-11'de sona erdirilmişti ancak Sultan Süleyman'ın isteği üzerine 1526'daki Mohaç (Mohacs) Savaşına dek genişletildi. Dursun Bey'in *Tarih*'ine çok şey borçudur. Babinger, *Geschichtsschreiber*, s. 26-7; Bombaci, *Storia*, s. 345-6, 360-98.]

Khodja (Efendi) Sa'd ad-Din, *The Diadem of History* (Constantinople, 1862). [Onun (1536-7 ila 1599) tarihleri, Spandunis'in eline çalışmasının geçme olasılığını ortadan kaldırmaktadır.]

Mehmed Neshri, *History of the Ottomans* or *Book of the Description of the World*, ed. F. Taeschner, Ğihannüma. *Die altosmanische Chronik des Mevlana Mehemmed Neschri*, 2 cilt (Leipzig, 1951-5). [II. Bayezid hükümdarlığının (1481-1512) ilk yıllarında çalışmasını yazan ve I. Selim'in hükümdarlığında (1512-20) ölen Neşri ilk Osmanlı tarihçileri arasındaki en etkili isimdi. V.L. Ménage, *Neshri's History of the Ottomans. The Sources and Development of the Text* (Londra, 1964).]

Tursun Beg, *History of the Sultan Mehmed the Conqueror. Tanch-i ebul'feth sultan Mehmed chan*, ed. M. Arif (İstanbul, 1330 (1914)), s. 36-57. [Dursun Bey on beşinci yüzyıl sonlarına doğru yazdığı çalışmasıyla II. Mehmed'in, ayrıca II. Bayezid döneminin ilk altı yılının son derece edebi, retorik bir tarihini sunmaktadır. Neşri, Konstantinopolis'in 1453'teki kuşatmasında yer almıştı. Bombaci, *Storia*, s. 354-6, 360-89.]

D- Diğerleri

Busac, Hugues, "Informations sur la tres illustre lignée des Cantacuzènes, de Carola Cantacuzène de Flory, fille de l'illustre Conte de Jaffa, et de ses enfants," ed. V. Laurent, in E. Brayer, P. Lemerle and V. Laurent, "Le Vaticanus Latinus 4789: histoire et alliances des Cantacuzènes au XIVe-XVe siècles," *Revue des études byzantines*, 9 (1952), s. 70-7.

Constantine of Ostrovica, *Memoirs of a Janissary*, çev. B. Stolz, tarihsel yorumlar ve notlar S. Soucek (Michigan Slavic Translations, 2: Ann Arbor, Mich., 1975); Almanca *Memoiren eines Janitscharen oder* Türkische Chronik olarak çeviren Renate Lachmann, yorumlar R. Lachmann, Ci-P. Haase, G. Prinzing (Slavische Geschichtsschreiber, VIII: Graz, Viyana ve Köln, 1975). [Pertusi, "I primi studi," 482-4.]

Felix Ragusinus (Felix Petancic), *Historia turcica* (düzenlenmemiş); *De origine et militari disciplina magni Turce domi forisque habitata libellus* (1530 baskısı). [Pertusi, "I primi studi," 489-92.]

George of Hungary, *Tractatus de moribus condicionibus et nequicia Turcorum* (1. bs., Roma, 1480; diğer bs., Paris, 1514; Martin Luther'in önsözüyle Almanca çevirisi Wittenberg'te yayınlandı, 1539). [J.A.B. Palmer, *Bulletin of the John RyLands Library* içinde, 34 (1951-2): 44-68.]

Massarellus, Angelus, 'Dell'Imperadori Constantinopolitani' (düzenlenmemiş), *Codex Vaticanus Latinus* 12127 içinde, folyo, 349'-353.

Musachi, Giovanni, *Historia e Genealogia della casa Musachi, scritta da D. Giovanni Musachio Despoto dell'Epiro*, ed. C. Hopf, *Chroniques gréco-romanes inédites ou peu connues* (Berlin, 1873).

II- İkincil Kaynaklar

Arnakis, G.G., Οί Πρώτοι Οθωμανοί Συμβολή είς τό πρόβλημα τής πτώσεως τού Έλληνισμού τής Μικράς Άσίας (1282-1337) (Texte und Forschungen zur Byzantinisch-Neugriechischen Philologie, 41: Atina, 1947).

Babinger, F., *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke* (Leipzig, 1927).

---, *Mehmed the Conqueror and his Time*, çev. R. Manheim, ed. W.C. Hickman (Princeton, N.J., 1978).

Barker, J.W., *Manuel II Palaeologus (1391-1425). A Study in Late Byztantine Statesmanship* (New Brunswick, N.J., 1968).

Beldiceanu, N., "La conquete des cités marchandes de Kilia et de Cetateă Alba par Bayezid II," *Sud-ost Forschungen*, 23 (1964): 36-90.

Beldiceanu, N., ve Beldiceanu-Steinherr, I., "Un Paléologue inconnu de la region de Serrès," *Byzantion*, 41 (1971): s. 7-17.

Bombaci, A., *Storia della letteratura turca* (Milano, 1956); Fransızca çevirisi I. Mélikoff, *Histoire de la littérature turque* (Paris, 1968).

Bon, A., *La Morée franque*, 2 cilt (Paris, 1969).

Bouras, Ch., Το έπιτύμβιο τού Λουκά Σπανδούνη στή βασιλική του Άγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης, in "Επιστημονική Έπετηρίς τής Πολυτεχνικής Σχολής, IV: Τμήμα Άρχιτεκτόυων (Selanik, 1973), s 3-63.

Burski, H. A. von, *Kemal Re'is. Ein Beitrag zur Geschichte der türkischen Flotte* (Bonn, 1928).

Buschausen, H. ve H., *Die Marienkirche von Apollonia in Albanien* (Byzantina Vindobonensia, VIII: Viyana, 1976).

Cogo, G., 'La guerra di Venezia contro i Turchi (1499-1501),' *Nuovo Archivio Veneto*, 18 (1899), 1-76, 348-421; 19 (1900), 97-138.

Dolger, F., *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches*, v: *1341-1453* (Münih ve Berlin, 1965).

Ducellier, A., *La façade maritime de l'Albanie au moyen âge: Durazzo et Valona du XI au XV siècle* (Selanik, 1981).

Encyclopaedia of Islam, 4 cilt, ed, T. W. Arnold vd. (Leiden, 1913-34); yeni bs., ed. H. A. R. Gibb vd. (Leiden, 1960-).

Fassoulakis, S., *The Byzantine Family of Raoul-Ral(l)es* (Atina, 1973).

Ferjančić, B., *Vizantijski i Srpski Ser u XIV stolecu (On Dördüncü Yüzyılda Bizans ve Sırp Serez'i)* (Posebna izdana Srpska Akademija nauka, DCXXIX, 21: Belgrad, 1994).

Fisher, S.N., *The Foreign Relations of Turkey 1481-1512* (Illinois Studies in the Social Sciences, xxx, I: Urbana, III., 1948).

Geanakoplos, D.J., *Emperor Michael Palaeologus and the West, 1258-1282. A Study in Late Byzantine-Latin Relations* (Cambridge, Mass., 1959).

Gegaj, A., *L 'Albanie et l'invasion turque au XVe siècle* (Louvain, 1937).

Gibbons, H. A., *The Foundation of the Ottoman Empire. A History of the Osmanlis up to the Death of Bayezid I, 1300-1453* (Oxford, 1916).

Grey, C., çev. *A Narrative of Italian Travels in Persia in the Fifteeenth and Sixteenth Centuries* (Londra: Hakluyt Society, 1873).

Guilland, R., *Titres et fonctions de l'Empire byzantin* (Londra: Collected Studies, 1976).

Harris, J.P., *"A Worthless Prince? Andreas Palaeologus in Rome- 1464-1502.," Orientalia Christiana Periodica*, 41 (1995): 537-54.

Imber, C., *The Ottoman Empire, 1300-1481* (İstanbul, 1990).

İnalcık, H., *The Ottoman Empire. The Classical Age 1300-1600* (Londra, 1973). "The Policy of Mehmed II toward the Greek Population of Istanbul and the Byzantine Buildings in the City," *Dumbarton Oaks Papers*, 23-4 (1969-70): 231-49.

Jireček, C.J., *Istorija Srba*, ed., J. Radonić, I-II (Belgrad, 1952).

Jorga, N., *Byzance après Byzance* (Bükreş, 1935).

Laiou, Angeliki E., *Constantinople and the Latins. The Foreign Policy of Andronicus II, 1282-1328* (Cambridge, Mass., 1972).

Lybyer, A.H., *The Government of the Ottoman Empire in the Time of Suleiman the Magnificent* (Harvard Historical Studies, XVIII: Cambridge, Mass., 1913).

McLeod, W., "Castles of the Morea in 1467," *Byzantinische Zeitschrift*, 65 (1972). 353-63.

Ménage, V.L., "The Beginnings of Ottoman Historiography," *Historians of the Middle East* içinde, ed. B. Lewis ve P.M. Holt (Londra, 1962), s. 168-79.

Merriman, R.B.M., *Suleiman the Magnificent, 1520-1566* (Cambridge, Mass., 1944).

Miller, W., *The Latins in the Levant. A History of Frankish Greece* (1204-1566) (Londra, 1908).

Moravcsik, Gy., *Byzantinoturcica*, 3. bs., 2. cilt, I: *Die Byzantinischen Quellen der Geschichte der Türkvölker*; II: *Sprachreste der Türkvölker in den Byzantinischen Quellen* (Berlin ve Leiden, 1983).

Nicol, D.M., *The Byzantine Family of Kantakouzenos (Cantacuzenus) ca. 1100-1460. A Genealogical and Prosopographical Srudy (Dumbarton Oaks Studies*, xi: Washington, DC, 1968).

——, *The Byzantine Lady. Ten Portraits 1250-1500* (Cambridge, 1994).

——, *The Despotate of Epiros, II: 1267-1479. A Contribution to the History of Greece in the Middle Ages* (Cambridge, 1984).

——, *The Immortal Emperor. The Life and Legend of Constantine Palaiologos, Last Emperor of the Romans* (Cambridge, 1992).

——, "The Last Byzantine Rulers of Monemvasia," *Travellers and Officials in the Peloponnese* içinde; ed. Haris A. Kalligas (Monemvasia, 1994), s. 62-7.

——, *The Last Centuries of Byzantium, 1261-1453*, 2. bs. (Cambridge, 1993).
——, *Meteora. The Rock Monasteries of Thessaly*, 3. bs. (Londra, 1975).
——, *The Reluctant Emperor. A Biography of John Cantacuzene, Byzantine Emperor and Monk, c. 1295-1383* (Cambridge, 1996).
Nicoloudis, N., Laonikos Chalkokondyles. *"Demonstrations of Histories"*in bir çevirisi ve yorumu (I-III. Kitaplar) (Atina, 1996).
——, Έπιδράσεις τών "Άποδείξεων Ίστορίων" τού Λαονίκον Χαλκοκονδύλη στό έργο τού Θ. Σπανδσύυη, *Hellenic Historical Society; 14th Panhellenic Historical Conference* (Selanik, 1994), 135-42.
Noli, F.S., *George Castrioti Scanderbeg 1403-1468* (New York, 1947).
Ostrogorsky, G., *Serska oblast posle Dušanove smrti (La principauté serbe de Serrès)* (Posebna izdana Vizontološkog Instituta, 9: Belgrad, 1965).
Papadopulos, A. Th., *Versuch einer Genealogie der Palaiologen, 1259-1453* (Münih, 1938).
Pertusi, A., *La Caduta di Constantinopoli*, 2 cilt (Verona, 1976). "I Primi studi in Occidente sull'origine e la potenza dei Turchi" *Studi Veneziani*; 12 (1970): 465-552.
Polemis, D.I., *The Doukai. A Contribution to Byzantine Prosopography* (Londra, 1968).
Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit, ed. E. Trapp, H.-V. Beyer, R. Walther, vd. (Viyana: Österreichische Akademie der Wissenschaften, Kommission für Byzantinistik, 1976).
Runciman, S., *The Fall of Constantinople 1453* (Cambridge, 1965).
——, *The Great Church in Captivity. A Study of the Patriarchate of Constantinople from the Eve of the Turkish Conquest to the Greek War of Independence* (Cambridge, 1968).
Schwoebel, R., *The Shadow of the Crescent. The Renaissance Image of the Turk* (Nieuwkoop, 1967).
Setton, K.M., *Catalan Domination of Athens, 1311-1388*, 2. bs. (Londra, 1975).
——, *The Papacy and the Levant* (1204-1571), 4 cilt, I: *The Thirteenth and Fourteenth Centuries*; II: *The Fifteenth Century*; III: *The Sixteenth Century to the Reign of Julius III*; IV: *The Sixteenth Century from Julius III to Pius V* (Philadelphia: The American Philosophical Society, 1976-84).
Thuasne, L., *Djem-Sultan, fils de Mohammed II, frère de Bayezid II (1459-1495) ... Etude sur la question d'Orient a la fin du XVe siècle* (Paris, 1892).
Vakalopoulos, A.E., Ίστορία τής. Θεσσαλονίκης, 316BC-1983 (Selanik, 1983).
——, Ίστορία τού Νεοελληνισμού, 4 cilt (Selanik, 1968-74).
Villain-Candossi, "La cronaca italiana di Teodoro Spandugino," *Il Veltro. Rivista della civilta italiana, 2-4, anno* XXIII (Roma, 1979), 151-71; C. Villain-Gandossi'deki yeni baskısı, *La Méditerranée aux XIe-XVIe siècles* (Collected Studies: Londra, 198), no. III.
Weiss, G., Joannes Kantakuzenos-Aristokrat, Staatsmann, Kaiser und Mönch - in der Gesellschaftsentwicklung von Byzanz im 14. Jahrhundert (Wiesbaden, 1969).
Woodhouse, C.M., *George Gemistos Plethon. The Last of the Hellenes* (Oxford, 1986).
Zachariadou, Elizabeth A., *Trade and Crusade. Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydin (1300-1415)* (Venedik, 1983).
Zakythinos, D.A., *Le Despotat grec de Morée*, 2 cilt, I: *Histoire politique*; II: *Vie et institutions*; édition revue et augmentée par Chryssa Maltézou (Londra, 1975).

Dizin

Ac

Acciajuoli, Franco 67
Acciaoli 59
Acem 106
Adana 88
Ahaya Prensliği 64
Ahlat 109
Ahmed (II. Bayezid şehzadesi) 97-98
Ahmed Bey (Sancakbeyi) 142-143
Ahmed Çelebi (II. Murad şehzadesi) 59
Ahmed Paşa (Gedik) 62, 70, 82-83, 85-86
Ahmed Paşa (Hersekzade) 14, 31, 75, 82, 87, 148
Ahmed Paşa (Trabzonlu) 104-105
Ahmed Paşa 109
Akçahisar 59, 79
Akdeniz 106
Akhisar 40
Akkerman 20, 76-77, 88
Akkoyunlu 74, 77
Alaca İmaret Camii (Selanik) 13
Alaeddin Keykubad 35-37
Alanya 70
Alâü'd-Devle (Dulkadir Beyi) 99
Albarea, Don 110
Aleksander (Theodoros Spandunis'un kardeşi) 9-10, 23, 31, 39, 89, 96
Aleksios IV. Angelos 38
Aleksios Komnenos 35-37
Aleksios Laskaris 38-39
Aleksios Murzufulos V 38
Aleksios Strategopulos 39-40
Alevi 110
Alexander VI (Papa) 82, 87, 95
Almanya 37, 76, 107, 149
Ana 52
Anabolu 73, 92, 115
Anadolu 11, 32, 38, 40-42, 45, 49, 70, 74, 86, 93-94, 97 103, 124, 127, 132; **beylerbeyi, beylerbeyliği** 14, 87, 105-106, 110, 113, 121-123; **orduları, ordusu** 77, 108
Ancona 88, 111, 114
Andreas II. Muzaka 52
Andronikos (Selanik Despotu) 51-52
Andronikos II Paleologos 42-43, 53, 93
Andronikos III 43
Andronikos IV 43
Andronikos Kantakuzenos 56
Angeloviç, Mihail 72
Angevin 39, 52-53
Angiolello, Giovanni Maria 19, 21, 72, 77-79, 81, 89-92, 94-95, 100, 117, 120
Anjou hanedanı 39
Ankara Savaşı (1402)
Anna Kantakuzenos 14, 74-75
Antalya 74
Antirrion 108
Antonio Tocco 82
Apulia 111
Arianiti, Andronike [Donika] 79
Arianiti, Angeline 69, 78-79
Arianiti, Gjerj (Golem) Komnenos 69, 78-79
Arianiti, Vladam 79
Armer 60
Armer, Alban d' 90-91
Arnavutluk, Arnavut(lar) 17, 19-20, 44, 46-49, 52-54, 59, 65, 69, 77-79, 81, 83, 89, 94, 144
Arta 53-54, 82, 95, 115
Aspar Sarnıcı 100
Asya 11, 38, 45, 121-123
Atina 58-59, 67, 73
Aubusson, Pierre d' 77-78, 95
Avlonya/Valona 48-49, 83, 89, 92, 111-112, 127
Avusturya 68, 83, 101, 105
Aya İrini Kilisesi 130
Aya Mavra 42, 53-55, 66-67, 95-96, 115; **kilisesi** 81
Aya Sofya Manastırı (Selanik) 12
Ayas Paşa 110
Aynaroz Dağı 69
Azak 60, 70
Azerbaycan 106, 110
Aziz Dimitrios Kilisesi (Selanik) 12

Ba

Babinger, Franz 18-19, 22
Baf Piskoposu 95
Bağdat 32, 109-110, 148
Baldwin II 40, 42
Bali Bey (Malkoçoğlu) 89
Balkanlar 10, 14
Balša, Paul 79
Bandini, Bernardo 80
Bar 75, 89
Barak Reis 90-91
Barbarigo (Vali) 73
Barletius, Marinus 20, 79
Bayezid I (Yıldırım) 43, 48-51
Bayezid II 13-15, 20, 39, 75, 77-78, 82, 87-93, 95-98, 102, 107, 109, 117, 121, 124, 129 132-133, 135, 140, 142, 144
Belgrad 8, 32, 76, 88, 100-101, 103, 105, 127
Belgrado Şatosu (Friuli) 12
Berberistan 107-110
Berleti, Martin (Marinus Barletius) 20, 78-79
Beytüllahim 139
Bitlis 109-110
Bizans/Bizanslı(lar) 7-8, 11-14, 17, 38, 40, 42-43, 45, 52, 56, 62, 100, 150
Boccali, Theodoros 65
Boğdan 76-78, 88-89, 114
Boiana (Bojana/Buna) Nehri 79
Bolayır 46
Bologna 32
Boniface V (Montferrat Markisi) 37, 69
Bosio, Iacomo 107
Bosna/Bosnalı(lar) 7, 14, 19-20, 23, 69, 74-76, 80, 87, 132
Bozcaada/Tenedos 45
Broazo 114
Budin (Buda) 20
Bulgaristan/Bulgar(lar) 39, 42, 46-47, 64
Buondelmonti, Maddalena 53
Burgonya 56-57
Bursa 42, 46, 49, 59, 86-88, 97, 143
Busac, Hugues 15-16, 56, 63
Buzardo, Georgio 89-90
Büyük Usta 77-78, 102-103, 107

Ca

Cambrai Birliği 11
Canale, Nicolao da 71-73
Capello, Vincenzo 113-114
Capistrano, Giovanni da 76
Capuano (Napoli tarafında) 53, 88
Carafa, Oliviero 73-74
Carlo I Tocco 53-55, 67
Carlotta (Kraliçe) 55
Castel Nuovo 75
Cem Sultan 87-88, 102-103, 135
Ceneviz/Cenevizler 37, 44-45, 60, 63, 70, 77, 86, 89, 94, 108, 114
Cesanni (Kardinal) 57
Charles I 39
Charles VIII 87
Clemens VII (Papa) 8, 16, 32, 101, 103-104
Cleope Malatesa 55
Constantinus 60-61, 93
Corvinus Kütüphanesi 20
Curac Brankoviç 13, 20, 23, 49, 56, 58-59, 63, 66, 68-70
Curac Crnojeviç 89-90
Cynagon 61
Çuha adası 95

Da

Dalmaçya/Dalmaçyalı(lar) 39, 49, 72, 75, 83, 89, 96, 103-104, 107, 111, 113
Dario, Giovanni 80
David Komnenos 13, 56, 70
Davud (Gelibolu Beyi) 90, 98
Davud 121
Despina (Sırp Knezi Lazar'ın kızı) 49
Dıraç/Durrës/Durazzo 52, 94
Diedo, Alvise 60
Dimetoka 46, 96-97
Dimitrios Laskaris 39
Dimitrios Paleologos (Despot) 51, 55, 64-67
Dinboz 36

Disipatos, Theodoros 65
Dominiken/Dominikenler 21, 74
Doria, Andrea 108, 110-112, 115
Dubrovnik (Ragusa) 20, 58, 129
Dulkadiroğulları 122
Duomo (San Reparata) Katedrali 80
Dursun Bey 17, 152

Ed

Edirne Kapısı 99
Edirne/Adrianople 48, 50-52, 58-59, 62, 66-68, 70, 97, 101, 114, 118-119, 127-128, 143
Eflak 47-48, 76-77, 88-89; **prensliği** 129; **seferi** 115
Ege adaları 10, 112-113
Eğriboz/Negroponte 8, 19, 60, 71, 81
Eirene (Despot Thomas'ın kızı) 66-67, 69
Eirene (Gjon Kastrioti'nin eşi) 69
Eirene (Mistra despotunun kızı) 55
Eirene Kantakuzenos (Curac Brankoviç'in eşi) 13, 23, 43, 56, 58-59, 68-69
Eirene Palaeologina (Konstantinos Paleologos'un annesi) 60-61
Elizabeth 23, 68
Enez 64, 74
Epir/Epiros 17, 52, 54-55, 105
Erdel 21, 59, 105-106
Erizo 89
Esau 53
Eugenius IV (Papa) 37, 56, 72
Eusa 53
Evdokia 8-9, 23
Evrenos [Bey] 41

Fa

Fatih Camii 84
Felix Ragusinus 20
Ferdinand I (Aragonlu) 73-74, 81-83, 106-107
Ferdinand II 107-108, 111
Ferhad Paşa 100
Fernando, Gonsalvo 92-93
Ferrara 55-56
Floransa Konsili (1438-1439) 19, 37, 55-56, 72, 84
Floransa/Floransalı(lar) 16, 22, 56, 59, 67, 71, 79-80
Foça 64
Forum Tauri 61
Francesco I Cathalusio (Gattilusio) 45, 64
François I 32-33, 108, 115
Fransa 7, 11, 16, 20, 31-33, 42, 56, 77, 87-89, 102, 107-108, 115
Frantzis, Yeoryios 18
Frederick III 9, 68
Friuli 12, 14, 73, 80, 83, 90

Ga

Gaetano (San Sisto Kardinali) 104
Gazali 100
Gebze 83
Gelibolu 14, 45-47, 73-74, 82, 111-112, 130, 133, 143
Gennadios Skolarios 84-85
Gian Giorgio 93
Giano II (Kıbrıs kralı) 55
Giberti, Giovanni Matteo di 16, 32
Giovanni IV. Crispi 112
Giovio, Paolo 19
Girit 94, 114-115
Gjerj 69
Gjin Spata 53
Golem (Gjerj) Komnenos, 69, 79
Gonzaga, Ferrante 115
Gorizia 14
Gotlar 42, 47-48
Grekya 11
Grimani, Marco 90-91, 113-114
Gritti, Andrea 96, 106-107
Gritti, Lodovico 108-109
Gurgur veya Curgur (Curac Brankoviç'in oğlu) 58, 68-69
Gürcistan, Gürcü(ler) 70, 109
György (Macaristanlı) 20-21

Habeşistanlı(lar) 82 **Ha**
Haçlı Seferi 57, 70, 103; dördüncü 38

Hadrianus VI (Papa) 8, 62, 101, 103-104
Halep 98, 106, 108-109, 148
Haliç 60-61
Hamza Bey 49
Hayreddin Paşa (Barbaros) 108-115
Heksalyon/Heksamilyon 56, 73
Helena (Constantinus'un annesi) 60-61
Helena (Leonardo III'ün annesi) 81
Helena Kantakuzenos (Trabzon İmparatoru David'in eşi) 13, 23, 56, 70-
Henry II 16
Hilandar Manastırı 69
Himara 89, 144
Himara/Himaralı(lar) 89, 144
Hopf, Carl 17, 53
Horasan 109
Horestias [Orestes] 48
Hospitalier Şövalyeleri 107
Hunyadi ailesi 14

Ie

Iella 79
Innocent VIII (Papa) 87-88, 97
Istranca 93
İanos Laskaris 11
İbn Kemal 17
İbrahim Paşa 104-106, 108, 110, 123, 148
İnebahtı 9, 79, 81, 91, 108, 115
İngiltere 102
İoannes (Nikolaos Skandalis'in oğlu) 107
İoannes III. Vatatzes 38
İoannes IV Laskaris 38-39
İoannes Maria Strategopulos 107
İoannes V Paleologos 43-46, 48, 64, 93
İoannes VI Kantakuzenos 43-46, 48, 52, 55-56, 64
İoannes VIII Paleologos 50, 51, 55-56, 59
İran 19, 32-35, 64, 70-71, 77, 97-98, 108-110, 122, 129, 135, 148
İsaakios 36-37
İshak Paşa 13, 135-136
İskâdos 113-114
İskender (Büyük) 85, 97
İskender Bey (Arnavut) 20, 59, 69, 78-80
İskender Bey (Bosna Sancakbeyi) 80, 90
İskenderiye 99
İskitya 50
İsmail I (İran Şahı) 32-33, 70-71, 97-98, 109-110, 122, 148
İspanya 7, 20, 92, 101, 104, 115, 132
İşkapolos 113-114
İşkodra 81; **kuşatması** 20, 79
İtake, İthaka 42, 53-54, 81
İtalya 8, 11, 39, 42, 55-56, 62, 72, 80, 83, 86, 88, 92-93, 101-103, 132
İvan III 66
İzmir 64, 74
İzmit 83, 133

Ja

Jagellon hanedanı 33
James de Flory II 15, 23
James II (Yafa Kontu) 15, 23
Jan Olbracht 89
Janos Corvinus Hunyadi 58-59
Janos Hunyadi 57, 68, 76
Janos Zapolya 105-107, 109, 115
Ježevo 9, 14, 18, 58, 73, 80
Jovan 69

Ka

Kadıköy 86
Kahire 32, 98-99, 104-105, 122, 129, 135
Kakos Senekerim 40
Kalamata 73
Kalavrita 72
Kalenderi/Kalenderler 143
Kandiye 94, 114, 134
Kansu Gavri 98
Kantakuzenopolis 9
Kantakuzenos de Flory, Carola 15
Karaboğdan, bkz. IV. Stefan
Karadeniz 106
Karaman 35, 46, 50, 64, 106, 122
Karamanoğulları Beyliği 64, 74

Karintiya 83
Karl IV 132
Karl V 22, 33, 101-102, 106-108, 110, 115
Kastilya 102
Kastrioti, Gjerj 79
Kastrioti, Gjon 69, 79
Kastrioti, İvan 79
Katarina Kantakuzenos 9-10, 14, 23, 68
Kayıtbay 88
Kayseri 32
Kazimierz IV. Jagiellon 89
Kefalonya 42, 54, 67, 82, 91-93, 96, 112, 115, 129; **kontluğu** 53, 81
Kefe 63, 70
Kemal Reis 94
Kıbrıs 15, 55, 129
Kırım 42, 62, 70
Kili 20, 76-77, 88
Kilikya 32, 129
Kinegion kapısı 61
Kliš 104, 107, 110-111
Konstantin Mihailoviç (Ostrovitsalı Konstantin) 20, 48
Konstantin Muzaka 17
Konstantinopolis 7-10, 12-13, 18, 20, 31, 35-41, 43-49, 51-52, 54-56, 59-64, 70-72, 76-77, 79-88, 92-93, 96-100, 102-106, 108-110, 112-113, 115, 122-125, 127-128, 130, 132-133, 140, 142-143
Konstantinos Kantakuzenos 9
Konstantinos Paleologos Graitzas 67-68
Konstantinos XI Dragas Paleologos 13, 43, 51, 55, 59-61, 64
Konya 35
Korčula 72, 81
Korfu/Angelokastron 18, 42, 52-54, 66-67, 89, 92, 105, 111-115
Korint Körfezi 9, 56, 67, 72-73
Korkud (II. Bayezid şehzadesi) 87, 97-98
Koron 73, 90, 92, 108
Kosova 47-49
Kotor 89-90, 104, 111, 113
Kritovulos (İmrozlu) 18, 60-61
Kružic, Peter 110-111
Kudüs 106, 138-139
Kudüs Şövalyeleri Tarikatı 101-102
Kutsal Roma 7, 9, 68
Kutsal Topraklar 37
Küçük Ermenistan 32
Kürdistan 106

La Glossa 112
la Musachia 52
Ladislas (Hersek dükü) 14, 23, 74-75
Ladislas III 57
Lajos II 33, 105
Lakonya 55
Laonikos Halkokondiles 17, 43, 68
Laskaris hanedanı 38
Lazar (Curac Brankoviç'in oğlu) 49, 68-69
Leo X (Papa) 8, 11, 16, 32, 62, 82, 99, 101, 103
Leonardo I. Tocco 53
Leonardo II. Tocco 53, 57
Leonardo III. Tocco 67, 69, 81-83, 85
Levant 95, 108
Lezena 112
Limni 64, 74, 81
Loidoriki 9
Lombardiya 115
Lombardo, Pietro 12
Longo, Giovanni Giustiniani 60
Loredano, Alvise 73
Loredano, Andrea 90-91
Loredano, Antonio 79
Lorenzo [Medici] 79
Louis (Lodovico, Lajos) 32
Louis XII 11-12, 16
Lucca 16, 22, 39, 46, 49, 56, 60, 63, 71
Luther, Martin 21
Lütfi Paşa 111
Lyon 22
Lyon Konsili II 42

Macaristan 7, 14, 47, 55-57, 59, 63, 67-69, 75-76, 83, 101, 103-109, 115, 127
Maddalena Buondelmonti 53
Mahmud Paşa 71-72
Makedonya 7, 9, 14, 58, 73, 80
Malkoçoğlu 89; **ailesi** 41
Malta 107
Mamiza 78-79
Mani 65, 81
Manuel (Gjin) Kantakuzenos 65, 67
Manuel II Paleologos 43, 49, 50-53, 55, 78, 93
Marck, Philippe de Cleves et la 94
Maria/Mara Brankoviç 9-10, 12-14, 18, 58, 68-69, 79-80
Marmara adaları 83
Marmara Ereğlisi/Heraclea 44-45
Marrano(lar) 132
Marzano, Francesca 81
Massarellus, Angelus 15, 56, 59, 63, 70
Mateos Kantakuzenos 44
Matthias I. Corvinus 14, 19-20, 23, 58, 68
Medar (Meteorion) 40
Medici ailesi 32, 80
Medici, Juliano di 79
Medici, Leonardo di 83
Medine 92, 106, 135
Mehmed (I. Süleyman şehzadesi) 107
Mehmed I 50-51
Mehmed II (Fatih) 9-10, 12, 14-15, 18-20, 36-37, 43, 54, 58-64, 66-88, 90, 93, 117, 119, 124, 134, 140, 142
Mehmed Paşa (Karamanlı) 87
Mekke 92, 106, 134, 138
Memlûk(lar) 32, 87-88, 98-100, 122, 129
Mesih Paşa 15, 31, 77-78, 95
Mesnevi 143
Mezopotamya 32, 109, 122, 129
Mısır 32, 86-88, 100, 105-106, 122-123, 129
Midilli (Lesbos) 45, 64, 94-95
Mihail I. Paleologos 41-43, 45, 93
Mihail VIII. Paleologos 38-40, 93
Mihal [Bey] 41
Mihaloğlu ailesi 41
Milica (Lazar'ın kızı) 69
Mistra 11, 55, 64-67
Mocenigo, Pietro 12, 73-74, 81
Modon 66, 72, 91-92, 101, 107-108, 133
Mohaç Savaşı (1526) 8, 33, 105
Monemvasia Kalesi 67-68, 115, 151
Monferrat 82
Mora 13, 42, 44, 52, 54-56, 59, 64-68, 72-74, 91, 108, 132
Moro, Lodovico 89
Muhammed (Hz.) 90, 92, 98, 118, 134-135, 137-141, 146
Murad I 41, 43-44, 46-48, 149
Murad II 9, 13, 23, 47, 51-52, 54, 56-59, 68-69, 80, 149
Murad (Voyvoda) 110-111
Murad Bey 103
Murad Paşa (Has) 15, 78
Musa (I. Bayezid şehzadesi) 51-52
Musai Carlo 54-55
Mustafa (Gedik) 87
Mustafa (I. Bayezid şehzadesi) 50
Mustafa (I. Mehmed şehzadesi) 51
Mustafa (I. Süleyman şehzadesi) 107, 110
Mustafa (II. Mehmed şehzadesi) 19, 85-86
Mustafa (Orhan Bey'in şehzadesi) 43
Mustafa Paşa 97-98, 104-105
Muzaka ailesi 52
Muzaka, Gjin/Ghin 53, 79
Myzeqe 52

Nadin 113
Napoli/Napoli Krallığı 40, 42, 52-53, 74, 81-83, 87-88, 93-94, 101-102, 111-112, 115, 132
Navarin 90-92, 94
Nerio II Acciajuoli 59
Neron 85-86
Neşri 17, 152
Nicaea 38, 40, 93

Niccolo II. Gattilusio 64
Nice 33, 115
Nicholas V (Papa) 60-61
Niğbolu 114
Nikolaos Paleologos 67-68
Noukios, Nikandros 108
Novabırda/Novo Brdo 20, 47
Novella, Girolamo 80

Ob

Obiliç, Miloş 47
Oğuz 35, 37
Orhan Bey 42-46, 149
Orsini, Camillo 115
Osman Gazi 20, 41, 150
Osmancık 35, 37
Ostrovitsa 20
Otranto 81, 83, 85, 111-113
Ömer Paşa 67, 73-74, 79

Pa

Paleologos ailesi 14-15, 45, 60, 77-78, 93
Palmieri, Andrea Matteo 101
Pammakaristos 93
Patras 48, 55, 65-66, 68, 73, 90-91, 108
Paulus III (Papa) 8, 33-34, 39, 73, 101, 110-111, 113, 115
Pera 60, 93-94, 99, 118-119, 133
Perama 93-94
Pesaro, Benedetto di ca 92-95
Pesaro, Girolamo 111-113
Philip (Svabyalı) 38
Philip V 57-58
Philippo Devilers Lisle Adam Francesce 102
Piccolomini, Aeneas Sylvius 19
Pier Ian 95
Pius II 66
Pleton, Yeoryios Gemistos 11, 72
Polonya 7, 20, 88-89, 107, 149
Portekiz 102
Porto Longo 90-91
Portogruer 73
Preveze 95, 114-115

Raconis, Balarin de 16 **Ra**
Rallis, Mihail 73
Rallis, Nikolas Is(s)is 73
Rimini 11, 72
Riniasa 105
Rion 108
Rodos 8, 14, 20, 32, 77-78, 86-88, 95, 101-105, 127, 133
Rodos Şövalyeleri 8, 91, 95, 107
Roma 11, 15, 17, 19-21, 34, 39, 55-56, 60-61, 66, 70-71, 82, 87-89, 93, 97, 99, 101, 103, 115
Roma Katolik Kilisesi 8, 11
Roma ve Konstantinopolis Kiliseler Birliği 42

Sagundino, Nicola 19 **Sa**
Sakız 77, 94, 98, 103, 114-115, 129
San Giorgio (Kardinal) 80
Sancta Reparata Kilisesi 79-80
Sansovino, Francesco 7, 16, 18-19, 73
Santi Giovanni ve Paolo Kilisesi 74
Sapienza 108
Sar [Çer] köyü 36
Sathas, Konstandinos 10-11, 16-18
Sava nehri 100
Savcı Bey 43
Sazlıdere 97
Scardona Kalesi 104, 113
Schefer, C.H.A. 16
Schiavo, Pietro 72
Schwoebel, Robert 22
Selanik 7, 10, 12-13, 19, 51-52, 54, 74, 127, 136, 139
Selim (I. Süleyman şehzadesi) 107
Selim I 14, 20, 32, 47, 93, 97-100, 103-104, 107, 109, 117, 121-124, 126-127, 129, 131-135, 140-141, 144, 148, 150
Semadirek 64
Semendire 8, 13, 56, 58, 63, 69, 131
Serez 9, 46, 70, 80, 127
Sforza, Lodovico il Moro 90
Sguros Spata 53

Sırbistan 7, 10, 13, 20, 42, 44-49, 55-56, 58, 63, 68-69, 72, 75, 80-81
Šibenik 114
Sicilya 81, 99, 102, 112, 115
Sigismondo Malatesta 11, 72-73
Silistre 89
Silivri 55, 59-60
Sinan (Mimar) 100
Sinan Bey (Rumeli Beylerbeyi) 54, 92
Sinan Paşa (Hersekoğlu) 75
Sinop 133
Sivas 70
Sixtus IV 66, 74, 79
Skandalis, İoannes 107
Skandalis, Nikolaos 107
Skradin 104, 113
Spandolino/Spandino 13
Spandunis, Lukas 12-13
Spandunis, Matteos 8-9, 12, 14, 23, 78
Spata, Gjin 53
Spata, Sguros 53
St. Sava [Hersek] Dukalığı ailesi 14
Stefan (Curac Brankoviç'in oğlu) 58, 68-69
Stefan Batori 105-106
Stefan Duşan (Sırbistan Kralı) 42, 46
Stefan I 79
Stefan IV (Büyük, Moldova Prensi) 19, 75-77, 88-89, 114-115
Stefan Lazareviç 49
Stefan Tomaşeviç 69, 76
Stefan Vukçiç 75
Suda 114-115
Sultan Bayezid İmareti (İstanbul) 99
Sultan Selim Külliyesi (İstanbul) 100
Suriye 32, 100, 122, 137
Süleyman I 32, 97, 99-112, 114-115, 118, 121, 123-124, 126-127, 130, 133-134, 139-141, 148-149, 152
Süleyman (I. Bayezid şehzadesi) 51
Süleyman (Orhan Bey'in şehzadesi) 43
Süleyman Paşa (Hadım) 79
Süleyman Tapınağı 139
Şahkulu 97; **isyanı** 110
Şam 106
Şeyh Bedreddin 143
Tahmasb (Şah) 33, 110

Tarsus 88 **Ta**
Taşoz 64
Tataristan/Tataristanlı 35-37, 49
Tebriz 98, 109-110, 148
Teke Sancağı 110
Teodor Muzaka 52, 78-79
Theodora (İoannes Kantakuzenos'un kızı) 45
Theodora (Şah İsmail'in annesi) 71
Theodoros I 38
Theodoros II 38, 51
Theodoros Tornikes/Tornikios 40
Thomas Paleologos (Mora Despotu) 51, 55-56, 64-69, 78, 93
Thomas Paleologos Gidos 78
Timur/Timurlenk 49-50, 56
Tocco ailesi 42
Toledo, Fernando Alvarez de 110
Toman Bey 99
Torlak Kemal 143-144
Torlak(lar) 143, 145
Torre, Niccolo dalla 110-111
Trabzon 13, 56, 70-71
Trento Konsili 15
Trevisan, Gabriele 61
Trevisan, Melchior 91-92
Trevisan, Michel 9, 23
Treviso 52
Trizonia Adası 9
Tuna 13, 77, 100, 105, 114
Tunus 109-110
Turahan Bey 41, 54, 66-67, 73

Ulah(lar) 46 **Ul**
Ulama Han 109-110
Ulrich II (Cilly\Celje Kontu) 14, 23, 68

Unglesi (Jovan Uglješa Serez Despotu) 46
Uzun Hasan 19, 70-71, 74, 77-78
Üsküdar 87

Va

Valois 16
Varna, Varna Savaşı 57-59, 149
Vatikan 15
Veli Mahmud (Angeloviç) Paşa 72
Venedik 7-14, 16, 18, 20, 37, 42, 44-45, 52, 54, 56, 60-61, 67-68, 71, 74-75, 79-82, 90-92, 94-95, 99, 106-108, 112-115, 133, 148; **cumhuriyeti** 8, 19, 32, 39, 41, 96; **senatosu** 31, 38, 72-73, 77, 89, 111
Verona 16, 32
Vetturi, Giovanni 111-113
Vicenza 19
Villain-Gandossi, Christianne 16, 22
Vio, Tommaso de 104
Viterbo 93
Viyana 106-108
Vizye (Vizu) 52
Vlad IV 89
Vladislav II 20
Vladislav III 57
Vlaia 79
Vlatko 75
Vrana 113
Vuk Brankoviç 49, 69

Wi

Wittenberg 21

Ya

Yannis Laskaris 39
Yanya 52-54, 82
Yemen 106
Yenişehir 88
Yeoryios Glavas Skuterios 46
Yeoryios Kantakuzenos Paleologos 8, 13, 15, 23, 65, 68, 75
Yeoryios Pahimeris 40
Yunanistan 9-11, 16, 38, 43-46, 48, 51, 56, 64, 74, 81, 87, 93, 103, 130
Yunus [Ağa] 98
Yunus Bey 111-112

Za

Zakintos 42, 53-54, 81-82, 111, 129
Zanchani, Andrea 90
Zara [Zadar] 37, 113-114
***Zaratina* (Kadırga)** 111
Zoe Kantakuzenos 15, 23, 66
Zorzi, Bartolommaio 81
Zuan Maria Straticopulo 107

16. yüzyıl başlarında Batı Avrupa'da Osmanlı tarihini konu alan çalışmalar çok rağbet görüyordu. Bunlardan biri de ilk kez 1550'de İtalya'da basılan ve Bizans kökenli Theodoros Spandunis'in kaleme aldığı bir eserdi. Spandunis Konstantinopolis imparatorları çıkaran Bizans imparatorluk ailesi Kantakuzenosların soyundan geliyordu. Spandunis'in annesi Evdokia, Konstantinopolis'in 1453'te düşmesinden önce İtalya'ya göç etmiş, 1460 dolayında başka bir Bizanslı sığınmacı Matteos Spandunis'le evlenmişti. Theodoros Spandunis, annesi 1490'dan önceki bir tarihte ölünce, Doğu Makedonya'da varlıklı bir dul olarak yaşamını sürdüren büyük halası Mara'nın gözetimine verilmişti. Mara, Osmanlı Sultanı II. Murad'la evlendirilen bir Sırp prensesiydi. Murad 1451'de öldüğünde, oğlu Fatih Sultan Mehmed, sevip saydığı üvey annesi Mara'ya Serez'de bir çiftlik bağışlamıştı. Theodoros Spandunis çocukluğunun bir evresini işte böyle seçkin bir ortamda geçirdi. Theodoros'un, Bizans İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki ve Doğu'daki harabelerinde sıkışıp kalmış daha uzak akrabaları arasında Müslüman olan kimseler de vardı. Bunlardan biri, Hersek Dükü Ladislas'ın II. Mehmed'e rehine olarak verilmiş erkek kardeşiydi. Bu rehine hayatının sonraki döneminde Hersekzade Ahmed Paşa olarak bilinecek, Anadolu beylerbeyliği katına kadar yükselecekti. Bir diğeri, II. Mehmed'in 1480'de Rodos'a gerçekleştirdiği başarısız saldırıda yer almış Paleologos soyundan gelen Mesih Paşa'ydı. Mesih, belli ki Theodoros'un büyükannesinin kardeşlerinden biriydi. Sultan II. Mehmed'in nedimi olmuş Has Murad Paşa adında bir de kardeşi vardı. Theodoros Spandunis, yıllar içinde gözden geçirerek, yeniden yazarak ve yeni bölümler ekleyerek çalışmasının birçok versiyonunu hazırladı. Bunların hepsi de İtalyanca yazılmıştı. Spandunis, çalışmanın 1538'de tamamlanan son versiyonunu, sonradan Kral II. Henry (1547-1559) olacak Valois hanedanından Fransa Veliaht Prensi Henry'ye adadı. Ünlü Bizans tarihçisi Donald M. Nicol'ün İtalyancadan İngilizceye çevirip notladığı eser işte bu metindir.

TARİH VE COĞRAFYA DİZİSİ

Kitap YAYINEVİ

ISBN 978-605-105-147-5

9 786051 051475

₺ 20,-